

V I T A
G A S P A R I S

B A R Z Æ I

B E L G Æ

E S O C I E T A T E I E S V

B. X A V E R I I

In India Socij.

A V C T O R E

P. N I C. T R I G A V L T

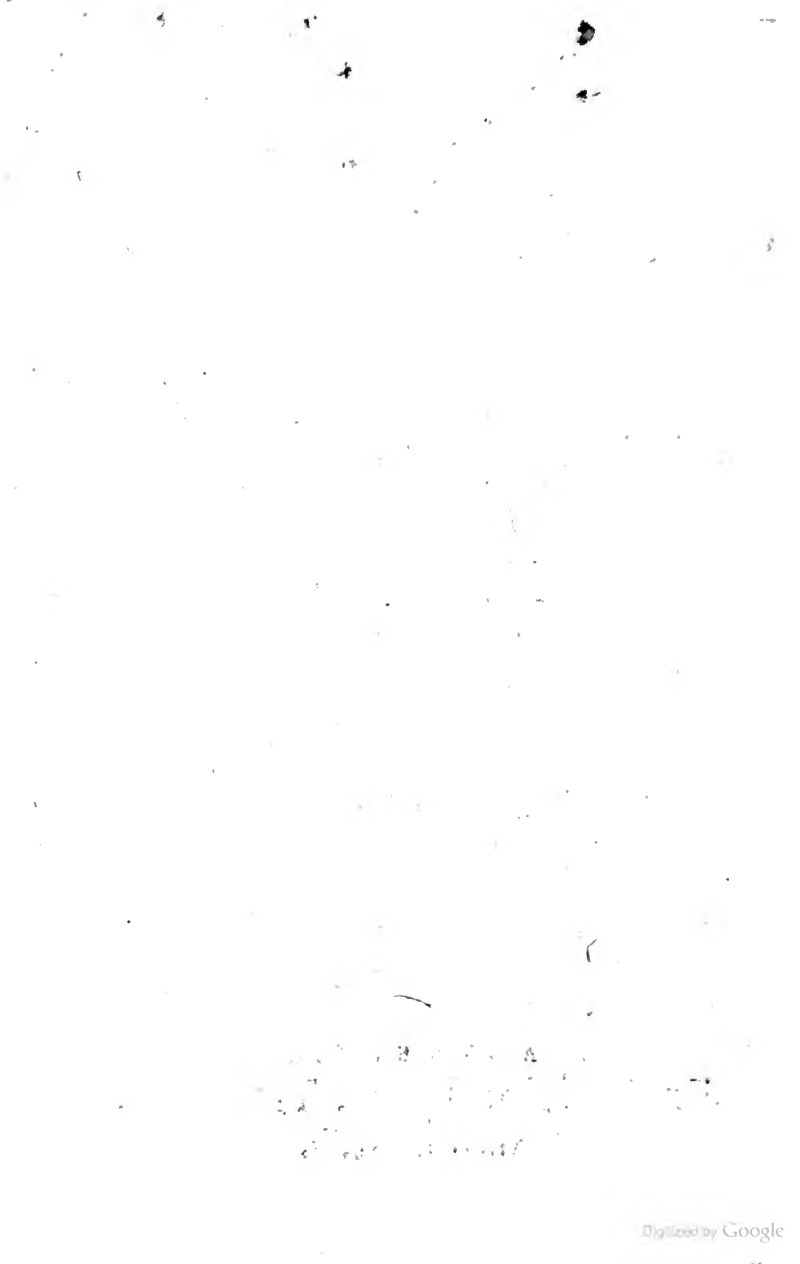
Eiusdem Societatis Sacerdote.

A N T V E R P I Æ

Ex Officina Ioach. Trognæfij.

Anno M. DC. X.

NOBILISS. ATQVE AMPLISS.

DOMINIS

D. ROBERTO

HELLIN

D. NICOLAO

TRIEST

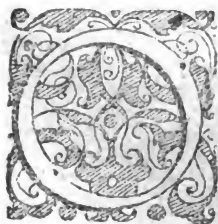
AC

RELIQVIS PRIMI

S. V B S E L L I I

VRBIS GANDAVENSIS

SENATORIBVS.

B S C V R I S. in Belgio
nostro ortus nata-
libus Gaspar, nouo
nuper Indiarum Or-
bi clarissimæ virtutis & exi-
miæ

★ 2

miæ sanctitatis radijs nouum
fidus effulfit. Heroica virtu-
tum eius facta, quæ præfens
olim India spectauit & stupuit,
tandem famâ suâ etiam in Bel-
gium nostrum, vnde emana-
rant, penetrarunt; nec dubitan-
dum, quin læta grataque Bel-
gica nostra recolet, natam à se
virtutem in tam remoto à no-
bis Orbe tantum frugum &
magnarum rerum tam breui
temporis compendio edidisse.
Gloriosum omnino Belgio no-
stro, tam salutare ac beatum à
se astrum prodijisse, cuius luce
matutinæ & meridianæ infi-
delitatis in Oriente tenebræ
non parum illustrate, & vesper-
tinæ

tinę in Occidente hereseos umbrę, si ita visum Deo, longiùs poterant propulsari. Sed quid ago? laudis alienę Gaspar noster haud indigus, velut Sol suis in cęlo radijs, ita suis ille hoc in libro collucet virtutibus; qui vestrę potissimùm Vrbi, vestroque Nomini à prælo missus & inscriptus est, VIRI CLARISSIMI. Vrbi vestrę, dico. Primò, quia vel Belgicarum Princeps, vel inter Belgicę Principes meritò numeranda. Deinde, quia ab eo missus accedit, qui nuper in vrbe vestra principem eloquentiæ classem professus, generosi patris non degener filius æmulatus virtutem,

tutem, in eodem cum Gaspare
Orientis Orbe, strenui modò
militis vel coloni partes agit.
Nomini vestro inscriptus, Viri
Amplissimi, sub quorum auspi-
cijis minima nostra Societas in
istò nobili amphitheatro, Deo,
Religioni, & Bono publico suis
obsequijs & studijs assiduè mi-
litat; quorum hæctenus libe-
ralitate munia nostra educata,
in ampliorem bene merendi
voluntatem se exerunt, si ad
ea latiùs diffundenda expedi-
tam Benevolentia Vestra viam
aperiat. Dei & vestra est ista
nostra familia. Dei & vester est
noster qualiscumque labor.
Nec mirum, si tuum, R O-

B E R-

B E R T E V V A S S E N H O V I ;
nomen primum in fronte scri-
ptum præferat. Tibi enim to-
gati huius ordinis primas ista
vice magni Principis censura
detulit ; tuæ etiam cum aliàs
sæpe, tum nuper maximè pie-
tatis & beneuolentiæ sen-
sum nobiscum experta nobi-
lis ista ciuitas, cum amplissimi
Senatus munificentia , com-
muni pietati sacrata ædes fun-
data est & attolli cœpta. stat
in diuinos vsus visenda moles,
sed nondum Deo & sacris
apta. Cœpistis bene ; fauete,
& quantum potestis , iuuate.
Precamur Deum Opt. Max.
vt viuatis diutissimè incolu-

nes, & gubernetis multum
feliciter. Gandavi, 12 Maij,
Anno 1610.

AA. VV. devotum

Societatis IESV
COLLEGIUM.

INDEX
LIBRORVM
ET
CAPITVM.

LIBER PRIMVS.

CAPVT PRIMVM.

<i>D</i> ortu Gasparis, eiusq; gestis, priusquam Societatem in- grederetur. pag. I	I
2. Societatem IESV ingredi- tur.	4
3. Sacris initiatur ordini- bus.	II
4. In Indiam destinatur.	14
5. Gaspar in Indiam soluit.	18
6. Superatis duabus procellis Mozambicum tenet.	27
7. Mozambici egros cum socijs curat.	34
8. Gaspar cum socijs Goam tenet.	39
9. Altera quoque nauis Goam appellit.	42
10. Quam multi è Gasparis nauis Societatem petierunt.	47
5 *	II. Goam

INDEX LIBRORVM

11. <i>Goæ cum fructu incipit laborare.</i>	49
12. <i>De concionibus Gasparis, & earum fructu.</i>	53
13. <i>Primarij cuiusdam Brachmanis conuersio.</i>	59
14. <i>Profectio Gasparis in Chale.</i>	63
15. <i>Rectoris munus deprecatus Armuziam destinatur.</i>	66
16. <i>In Armuziano itinere quid egerit.</i>	71

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

A <i>Armuzia descriptio.</i>	pag. 77
2. <i>Armuziam Gaspar ingreditur.</i>	81
3. <i>Quo in statu Armuziam Gaspar offenderit.</i>	84
4. <i>Rerum diuinarum ignorantia laborantem ciuitatem erudit.</i>	88
5. <i>Quantum in tollenda libidine profecerit.</i>	95
6. <i>Rariora quadam qua in eodem genere contigerunt.</i>	99
7. <i>Feneratitios contractus & cupiditatem vniuersam impugnat.</i>	108
8. <i>Inueterata odia tollit.</i>	116
9. <i>Militaris insolentia pietatem Armuziam</i>	<i>nam</i>

<i>nam interturbat.</i>	124
10. <i>Militum insolentia repressa, & acriter à Deo punita.</i>	128
11. <i>Quid cum hereticis, Schismaticis, Apostatisq; persecerit.</i>	136
12. <i>Cum Iudæis quid egerit.</i>	145
13. <i>Publica Gasparis cum Iudæis disputatio.</i>	149
14. <i>Saracenorum sibi animos conciliat.</i>	156
15. <i>Gloriosa Gasparis & publica de Saraceno Philosopho victoria.</i>	161
16. <i>Nobilis alterius Saracena conuersio.</i>	169
17. <i>Ex Arabia felice mittuntur ad Gasparem legati.</i>	173
18. <i>Cum Armuziano Rege qua Gaspari contigerint.</i>	178
19. <i>Heroica Gasparis in Saracenos prælia & victoria.</i>	183
20. <i>Coranum sibi restituere conantur Saraceni.</i>	190
21. <i>De Gentilium salute per Gasparem procurata.</i>	193
22. <i>Armuzia de Collegio Societati parando cogitat.</i>	202
23. <i>Conuersiones aliquot rariores.</i>	208
24. <i>Rebus admirabilibus Gasparis conatus Deus sæpe promouet.</i>	212
25. <i>Qua-</i>	

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

- A** B. Xauerio in Iaponiam euocatur. 221
2. De successoribus Gasparis in Armuziana missione. 225
3. Armuziam discedit Goam versus. 228
4. Quid in ea nauigatione gesserit. 234
5. Quid Goa fecerit ad aduentum usque B. Xauerij. 239
6. Gaspar totius Indie Præpositus Prouincialis creatur. 224
7. Qualis erga se fuerit in eo munere constitutus. 248
8. Nostros quantum in spiritu litterisq; promouerit. 253
9. Quæ perfecerit circa puerorum institutionem. 259
10. Fructus eius operæ de reliquâ ciuitate collectus. 267
11. De Gasparis eo tempore concionibus. 271
12. Institutionis cuiusdam sodalitiij fructus ingens. 276
13. Quanta passus fuerit in his omnibus oblo-
quia

ET CAPITVM.

<i>quia.</i>	283
14. <i>Gasparis mors.</i>	286
15. <i>Animi submissio.</i>	292
16. <i>Paupertas & Obedientia.</i>	300
17. <i>Orandi studium.</i>	304
18. <i>Zelus animarum.</i>	309
19. <i>Quid senserit de Societatis instituto.</i>	317
20. <i>Opinio sanctitatis.</i>	334

F I N I S.

A P P R O B A T I O

S V P E R I O R V M.

EGO FRANCISCUS FIERONTINVS
Societatis I E S V per Belgium Præpositus
Prouincialis, potestate mihi ad hoc à R^{do.} ad-
modum P. N. Præposito Generali, C L A V-
DIO A Q V A V I V A, præstitâ, facultatem
concedo, vt tres hi libri de Vita & Moribus
R. P. Gasparis Barzei Belgæ, à P. Nicolao Tri-
gault Societatis nostræ Sacerdote conscripti,
& grauium virorum eiusdem Societatis iu-
dicio examinati & probati, typis in lucem
euulgentur. In cuius rei fidem has litteras
manu nostra subscriptas, & sigillo nostro
munitas, dedimus. Bruxellis, 1 Martij, 1610.

**F R A N C I S C V S F I E -
R O N T I N V S, Prouincialis
Societatis I E S V per Belgium.**

VITÆ

GASPARIS

BARZÆI

BELGÆ

E SOCIETATE IESV,

LIBER PRIMVS.

CAPVT PRIMVM.

De ortu Gasparis, eiusq; gestis, priusquam Societatem ingrederetur.

ELGIUM in Prouin-
cias 17 diuisum, vnam
habet compluribus In-
sulis distinctam, Zelan-
diam, Mattiacis olim
populis (vt doctioribus
placet) habitatã. Harum

vna Gcëza, ab oppido, quod continet,
eius nominis dicta, Gasparis patria est;
vbi parentes habuit honestos quidem,
sed tenues ac plebeios, quos supra vul-

A gus

*Origo
Gasparis
& edu-
catio.*

gus vera filij nobilitas virtute parta sub-
uexit. Porro patrē Franciscum, matrem
Agnetem dictam ferunt. Vnde factum
existimo, vt in Lusitania Gaspar Fran-
ciscus appellaretur, more suæ gētis, cog-
nomen à parentis nomine mutuatus,
tanquam peregrinum minus, & Lusita-
nis auribus altero cognomine familia-
rius.

Eius natalem annum, pueritiam, ac
prope totam ætatem, exceptis paucis illis
postremis, quibus omnino claruit, annis,
fortunæ conditio, & verò viri modestia
planè obscuram reddiderunt. Fuit enim
ex illis vnus, de quibus sacræ litteræ di-
cunt: Quasi meridianus fulgor consur-
get tibi ad vesperam, iis è diametro ad-
uersus, quibus occidit sol in meridie. Sic
tamē accepimus, eum post prima Gram-
maticæ rudimenta in Zelandia deuora-
ta, in celeberrimam & antiquissimam
Louaniensem Academiam, in Brabantia
Belgij Ducatu sitam, & eius Metropo-
lim, concessisse: vbi expleto Philosophiæ
curriculo, ac Magisterij laurea donatus,
in Castrēsi, vt aiunt, Pædagogio, Theolo-
gica studia arripuit, eosq; fecit progres-
sus, quos conciones habitæ, responsa de
iure conscientiæ data declararunt; nisi
scientiam illi diuinitus inditam (quod
alibi

alibi discutiendum est) cum multis existimemus.

Inde varii eum casus erroresque in Lusitaniam attulerunt; quibus porro casibus iactatis sit, incertum. Non desunt tamen, qui sub Carolo V. militasse putent: at tandem malis eruditum, quibus expertis bellum amarescit. militiæ primum, postea etiam mundo nuntium remisisse. An idoneo autore ita sentiant, ambigo. Nec de nihilo tamen hæc opinio nata est: quando in litteris Indicis *Louanij an. 1566.* iam olim editis, ad marginē litterarum Ormutinarū, hæc à fidâ, vt creditur, manu adiecta reperiuntur. At verò non est quòd incerta confectemur. Certum illud, priusquam se Deo m̄ciparet, in Lusitania viro nobili hæsisse. Erat is Sebastianus de Moraes, ærarii regii in Lusitania totos 12 annos præfectus, vir magna apud suos olim integritatis opinione: qui quòd vxorē haberet, è Belgico sanguine oriundâ, facilè Gasparem in suam familiam vel in coniugis gratiã admisit.

Hic, postquam Gasparem ex India in Europam fama rerum admirabilium reuexerat, hoc eius factum de se narrare solitus est. Visus erat hero nescio quid peccasse: itaque intemperantiùs in eum inuehitur, & verbis verbera adjiciens

A 2 Gaspa-

Gasparem malè mulctat. tacuit tum Gaspar, vt erat naturę facilis ac modestę: & verò tacendum illi erat, qui herum de iracundia mōnere statuerat, ne iracundo monitor esset iracundus. Abierant iam horæ aliquot, & Gaspar homine in obseruabat, cuius cūm iracundiam deferbuisset conspexit, ad eum adit, & fustem eundem manu gerens, hero offert. Sume, ait, nunc here fustem, & si quidem tibi peccasse iam, cūm irā posuisti, videor, nocentem plecte. non ego is sum qui peccare velim, puniri nolim; sed quæso te, ne aliàs, cūm famulos suscipis castigandos, consilium ab iracundia petieris. Quibus ille verbis herum pudoris admirationisquę plenum reliquit.

Tolerantia excēplum.

CAPVT SECVNDVM.

Societatem Iesu ingreditur.

Seruiendi necessitatem, quā Gaspari nascendi fortuna imposuerat. diuinę sapientiæ consilium eum docuit in melius permutare: ac si quidem Domino seruire, regnare est, suo in Societatem Iesu ingressu seruitutem in regnum permutauit. Atque vtinam ii viuerent, à quibus in Societate est cooptatus! equidem

non

non dubito virum tantum ad maxima
 natum; tantum, inquam, Orientis lu-
 men, singulari quadam ratione Ægy-
 ptiacis ex tenebris à Deo ad terram san-
 ctam euocatum. Credibile omnino P. Si-
 monis Roderici exemplo ac consuetu-
 dine, à sæculi stipendiis ad vexilla Chri-
 sti esse traductum. Hic etenim B. Xau-
 erio Indiam petente, Regis Ioannis III.
 rogatu, ac B. Ignatij nutu, cuius erat ex
 nouem primis sociis vnus, in Lusitania
 remanserat; & virtute eximius, cum ob
 alia, tum vel maxime repudiando Epi-
 scopatu Conimbricensi, summa Regis
 voluntate, delato habebatur. Itaque tan-
 ta viri modestia excitatus, imitandi stu-
 dio in Societatem adscribi flagitauit, ea-
 que impetrata Conimbricam anno ab
 Regij illius Collegij fundatione quarto,
 salutis nostræ 1546, à confirmata per
 Paulum III. sexto, die Aprilis 20. perue-
 nit. Hæc ex Tirocinij codicibus decer-
 pta, vbi etiam moribus nostris libri non-
 nulli, quos in donum intulit, recensentur:
 quo apparet, eum, si quid à domesti-
 cis obsequiis succisui temporis haberet,
 studiis dare consuetum.

*P. Simon
 Roderi-
 cus Epi-
 scopatū
 respuit.*

Non pauci iam tum ibidem erant è
 nostra Societate; & Gaspar quidem 127.
 illius Collegij numeratur, quamuis abie-

rant ex his aliqui in Indiam, & alias in
 partes vineæ Domini, quidam etiam for-
 tasse retro abierāt; atque ita fere centum
 ibi tum vixisse referuntur. P. Simon licet
 Olyssiponę in aula commoraretur, idque
 ob Principis Ioannis institutionem, in
 qua tum Regis impensè id postulantis,
 tum B. Ignatij autoritate (qui hoc Regi
 optimè merito non negandum existima-
 bat) subrogatus fuerat P. F. Ioanni Soa-
 rez, Conimbricensēm Episcopatum ad-
 epto; tamen subinde suos ac fere solen-
 moribus diebus interuisebat. Magnus
 erat illis temporibus feruor, magna vir-
 tutis exempla, tantaque domi ac foris se
 mortificandi, vt hac in re aptè loquar,
 contētio, vt ardere domus ipsa virtutum
 igne amoreque diuino videretur. Possem
 in hac re, fortassè nō importune, ad que-
 dam digredi, & ad singularia descēdere,
 nisi alienum esset ab instituto; & vt fuis-
 set alienum, fecissem tamen, nisi fuse, &
 ex instituto, Prouincię Lusitanię sanctis-
 simæ & antiquissimæ, qui præ manibus
 hęc sunt, annales, in lucem aliquādo pro-
 dituri, hęc æterna memoria digna ab in-
 teritu vindicarent. Eodem itaque anno,
 qui erat 1546, sub natalem Domini, vt ti-
 rones suo conspectu recrearet, & inflam-
 mata salutis proximorum studia magis accen-

accen-

accenderet, atque ad eò simul exploraret, Conimbricam aduenit. Postremum illud ita ab eo factum, vt non occuparet imparatos. Nam Olyssipona cuiq; suum axioma de diuino amore, de quo coràm dicturi essent, miserat, & quærendi ac postulandi ex se, quod libitum esset, fecerat potestatem. Præstiterunt hæc omnes, quæ sitaq; pariter ac responsa inonimentis sunt inserta: nihil tamen de Gaspare reperio, sed quantum se supra cæteros extulerit, ex simili periclitandi genere manifestum euadit.

Sunt in Societate nostra, ad imitationē *Varij in* Ecclesiasticæ hierarchiæ, quæ est ca- *Societate* strorum acies ordinata, varij gradus ac *gradus.* ordines. Primum tenent Patres Professi, qui virtute ac doctrina conspicui, nuncupato, supra religiosa tria, quarto Pontifici voto, seipso in omnia pericula offerunt Ecclesiæ causa adeunda. Alterū illi, qui tum in temporalibus tum in spiritua- libus eos adiuuāt, ac proinde Coadiutores dicuntur, prout in Constitutionibus ac litteris Apostolicis explicatur. Itaque P. Simon, qui tirones suos ad omnem virtutem ac Societ. normam efformabat, edixit omnibus, vti re in oratione diligenter Domino cōmendata, & rationum momentis accurate expēsis, sibi quisque

A 4 scripto

*Negatio
sui in P.
Gaspare
insignis.*

scripto traderet, quid ea in re sentiret, ad quem in Societate gradū atque ordinem ad maiorem Dei gloriam inclinaret. Varii varia, omnes quod abiectius sibi videbatur, responderūt. Gaspar porrò in hæc verba, prout ex Lusitano, quanta potui fide, conuerti, respondit: Non veni in Religionem ministrari, sed ministrare; multo minùs veni delicias, sed Christum Iesum crucifixum quæsiturus, & eum in sancta paupertate, castitate, ac obedientia secuturus, vt iam antè promisi: atque ideo dico ac profiteor esse me paratum, ac me totum in manus R. V. trado perpetuò Patrum Professorum Societatis Iesu adiutorem, coquum, domus euerforem, obsonatorē, seruum à pedibus (ita enim ille) litteras & alia eius generis mandata terra marique delaturū, quamcumque illi in partem me ad maius Dei obsequium amandarint, siue in terras Christianorum, siue Saracenorum; Turcarū vel Gentilium. Adhæc in manus R. V. me trado in nomine Iesu Christi, vt nō solūm illi, sed infimo cuiq; nostræ Societatis, in infimis quibusque domi vel foris seruiam. Quibuslibet item proximis ad obsequium diuinum absque vlla exceptione: leprosis, peste, cancro, aut alia qualibet ægritudine quantumcumque

cumque contagiosa in nosocomio laborantibus. Offero me denique quibuslibet peregrinationibus ad quacumque terras remotas: Indiã, Abylinos, &c. in habitu pannofo, lacero, in fame, siti; in frigore, & æstu; in imbre & niue; in qualibet alia egestate, prout R. V. vel quilibet alius suo mihi nomine mandauerit. Sequar agnum quocumq; ierit, ipso passo, eadem cogitatione armatus. Non cupio esse Professus, nec ad eam rem propriam habere voluntatem, salua semper Christi & R. V. si quid mandauerint, voluntate. Vniuersa hæc promitto ac profiteor coram Domino & gloriosa Virgine eius matre, me in perpetuum obseruaturum, & quàm potero absolutissimè. Quod ego ita validum ac ratum habeo, ac si votum solenne esset. Atque aded cælitates omnes rogo, gratiam ac vires vt mihi impetrent, ad hæc ita perfectè implenda, vt cupio vsque ad mortem, mortem autem crucis; atque ita in manus R. V. Christi vice trado, vt de me statuat ac faciat, quod ex eius honore magis erit in perpetua seruitute. Hactenus Gaspar ita in obedientiæ bilance libratus, vt dubites, in quam partem velit inclinare, nisi fortasse in eam, à qua naturæ corruptæ instinctu abhorremus, vt deinde in au-

rea veri obedientis æquabilitate confisteret: quæ quidem eius verba velut sacra temerare veritus, in suo candore reliqui, memor ebori colores non addendos.

Sed non fuit ipse factis alius quàm verbis, quantum quidem ei licuit, semper in abiectis officiis muneribusque versatus. Conimbricæ artium magister & Theologus ita se gerebat, vt vulgo rudis & ineptus ad omnia politiora haberetur: frequens erat in culina, triclinio; sed potissimum bene longo tempore vestiarij socius, ex eo iam ædificij sui spiritualis alta iaciens fundamenta. Quam porrò toto illo tempore quo Conimbricæ egit, quod non fuit biennio toto, pure & sancte vixerit, ex eo videre possumus, quòd seribè lamentetur tempus apud infirmos amissum, & in istis colloquiis male collocatum, quòd in iis nimium sibi & suæ delectationi indulgeret. Ita omnino viri sancti, admirabili spiritualium oculorù perspicacitate, in ipsis virtutibus suis ac sanctis operibus inveniunt, quod reprehendant. Sed videamus modò, quàm admirabili ratione lumen illud sub modio positum, dum maximè latere cupit, Deus super Ecclesiæ candelabrum collocarit.

Humilitatis studium.

Sacris initiatur Ordinibus.

INter eas religiosi tirocinij exercitationes, quas P. Simon suis præscribemat, erat alia quædam magni semper habita in Societate, atque aded in omni bene constituta Religione momenti: suum scilicet Superiori totum animum aperire, rectè præueque facta, atque omnes hostis nostri suggestiones prodere: quod ut illis esset familiarius, etiam aliquando palàm ut fieret, vel permittebat, vel incitabat, satis gnarus hostem proditum fugere, cuius artes non sunt nisi quales à Principe tenebrarum expectari debeant, occultæ. Hoc ipsum itaque quadam die in P. Simonis præsentia seriò agebatur, pro se quisque se accusabat, vel remediũ accepturus, vel pœnam aliquam ex innato pudore de se ipso sumpturus: cùm ecce tibi Gaspar noster ad P. Simonis se pedes abiiciens, ait, importuna se & grauidæmonis tentatione infestari, à quo ad concionandi munus optandum sollicitaretur. Mouit ea res reliquos, sed ad risum. cui enim videri posset, Gasparem illum ita rudem, hominem externum, & in

in lingua Lusitana, vt cætera non deessent, infantem, posse hac tentatione pulsari? videbatur Gaspari, vt & cæteris omnibus, non ferenda tentatio, tamen facile refutanda.

*Divina
providē-
tia exē-
plum.*

Sed planè mirabilis est illius prouidētia, qui disponit omnia suauiter, cùm hac ratione, vt à vilioribus muniis, quod secus videri poterat, ad altiora admoueretur, effectum sit. P. Simonis iudicium, quod aliud tum in homine nihil appareret, Gasparis & reliquorum iudicio commune fuit. Itaque medicinam malo facturum, vt proprio ense Goliath iugularret, concionandi cupiditatem conatus est concionando præfocare. Gasparem statim vicinum scamnum subire iubet, & qua de re velit, verba facere. ille verè humilis nullum medicine genus subterfugiens, ad dicendum seridè aggreditur; verùm ita malè, vt nulli tolerabilis saltem concio videretur; cùm & Lusitani sermonis penuria hæsitaret, tum ea oris ac corporis esset vastitate, vt ne quidem, qui proficere posset, iudicaretur. Percontatus ex eo P. Simon, ecquid ipsi tandem de se videretur, apertè respondit: quamuis aliquoties æquali, aut peiore euentu dixisset, concionatorem se quandoque futurum non desperare. Res mira illis,
quibus

quibus de eius demissione tantum constabat, est visa: sed P. Simon, quoniam Rectores in subditis regēdis, cū opus, numine afflari certum, diuini aliquid latere subodoratus, hominem ad se vocat, opinione sua doctiorem repertum domesticis officiis expedire se, & in litteras incumbere iubet, ac se ad sacros ordines breui suscipiendos comparare. Admiratus plurimum decretum Gaspar; sed ut erat ad obediendum factus, ne ausus quidem est repugnare. Octo ab ingressu in Societatem mensibus iam expletis, ipsa natalis Domini nocte exeunte, iam anno Domini 1546. nouus Sacerdos primum, immo tria prima sacrificia litat: alij cum eo duo, P. Benedictus Fernādez & P. Ludouicus de Gram, Conimbricensis deinde Collegij Rector, idem insigni sua caterorumque, ut scribitur, gratulatione & lætitia præstiterunt. Posterior etiamnum, dum hæc scribo, Pernambuco in Brasilia uiuit. non licuit ei diu per P. Simonē Tirocinij quiete frui; viri virtus & operariorum penuria breui eum in aciem eduxerunt. Et sanè videtur, vnā cum charactere sui quoque muneris obcundi gratia fuisse donatum. Siquidem & conciones feliciter eueniebant, & quidquid decrat, ingenti animarum zelo facile

cile

cilè compensabatur. His initiis suis ad quantam dicendi facultatem ascenderit, posterius apparebit.

CAPVT QVARTVM.

In Indiam destinatur.

PRimitias huius tanti spiritus, secundo post sacerdotium susceptum anno, oppida in Lusitania duo prægustarunt, Figueiro & Pedroga, Conimbrica quatuor quinquèue leucis distantia, & inde Olyssiponam euntibus ad sinistram sita. Eò P. Simon P. Gasparem ex nostræ Societatis instituto miserat: ibique doctrinæ Christianæ capita explicare, concionari, confessiones excipere, in quibus postea ita excelluit, est aggressus, tanto fructu, vt in hæc vsque tempora memoria in hominum ore perdurarit. Dum istic frugem facit, Deus, qui aliò tantum lumen destinarat, & durioribus animis excolendis præpararat, Superioribus eam mentem ingerit, vt nauigatione proximè appetente in Indiam cum aliis aliquot amandetur. Itaque visus est ab ea occupatione reuocandus, in qua suffectus illi P. Ludouicus Gonzalez, qui deinde Sebastiani Regis magister fuit, insigni virtute vir, ac modestia imprimis & iudicij

despectu

despectu eximius. Nam cum mandato P. Simonis, Rectoris munere Conimbricæ functus esset, illud propensâ voluntate cum coqui officio commutarat, & iam aliquamdiu sedulo cum magna animi sui voluptate obiuerat, cum rursus inde ad Gaspari succedendum euocatur. Profectus ille ad Gasparem, Figueiro redeuntem & Pedrogam petentem obuium habet; nuntiat ei domum redeundum. Mox ille: quorsum mi Pater? in Indiam se vocari ut intellexit, obstupuit primo; at postquam se collegisset, gestire gaudio, in terram se abijcere, immortales Deo ante omnia gratias agere cœpit: inde ad Patrem conuersus, tam læti nuntij baiulo grates omnes quas potuit persoluit, cum eo paciscens, ut merita omnia in reliquam vitam, quàm optima ratione possent, forent communia. Inde P. Ludouico Gonzalez comite cœptum iter profequitur, ea quæ iam præ manibus habebat, ante reditum perfecturus.

Ac mirum est, non ex itinere mox domum rediisse, ut hoc suum gaudium, quod capere animo non poterat, in ceteros fratres ei gratulatuos partiretur: sed nimirum hos animi lætantis motus spes proxima frugis de proximis colligendæ temperabat. Pedrogã ubi peruenit, mox
 campa-

campano ære concionem cogit, ad quam eo ardore verba facit, quo credibile est hominem ita permotum facere potuisse. Nam habet tãtos aliquãdo diuina gratia impetus, potissimum si ad res arduas vocet, vt hominẽ propè extra se rapiat. Ego sanè malle, quod sensit Gaspar, experi-ri, quàm eius animi motum rudioribus his lineamentis adumbrare. iam ille sibi in India esse videbatur, iam ad Brachmanes dicere, vel in media Iaponia aut China, aut inter Abyssinos; quæ ille loca iam diu spe conuersionis deuorarat. Sub extremam concionem auditoribus se ad peccata eorum pœnitentiæ Sacramento expianda obtulit: fore hoc laborum suorum gratissimum stipendium, & munus abeuntis, animę cuiusque suam vi Sacramentorum restituere puritatem. Exemplo è pulpito ad sedem huic muneri deputatam pergit, eos qui se obtulerint auditurus: ac subitò (tantus fuerat in animis audientium motus excitatus) pœnitentibus gratissima vndique obsidione cingitur, & succedentibus inuicem aliis atque aliis, diem reliquum totum, cum tota nocte insequenti, ad decimam vsque diei sequentis horam, continuo confitentium concursu continuat, cibi omnino ac somni immemor. Totis enim

*Feror
in signis.*

enim illis 18 aut 20 fere horis nec semel affurgens, nec oculos sopori permittens ita permansit, vt licet pridie pedes venisset, magna contentione verba fecisset, absque vlla refectione perseveraret ad decimam, vt dixi, sequentis horam: cum diuinum officium recitaturus, missam factorus, & suis pœnitentibus caelestem panem præbiturus assurrexit. His ipse tolerantia suæ faciebat periculum, & iam tum ad magnos illos Indiae labores præludebat. Hinc deinde P. Ludouico Gonzalez reliquis, quæ agenda supererant, commendatis, Conimbricam in Indica cogitatione defixus, Februarij 18, cum in ea missione ab octaua Ianuarij mensis ac decem dies posuisset, regreditur, vbi non minores dedit exultantis animi demonstrationes, nisi quod iam quodammodo prælibato gaudio, res minus noua sibi cæterisque videretur. Biduo post, 20 Februarij, à carissimis fratribus non sine lacrymis Conimbrica digressus Olyssiponam cum sociis (nã alij quattuor, Balthasar Gagus, Baretus, Emanuel Vaaz, & Ludouicus Froez Olyssiponæ iam eos præstolabantur) in D. Antonij, quæ tum erat Societatis domus, quam Residentiam vocamus, nũc verb Collegium est, peruenit: vbi dum nauigationis tempus

B exspe-

expectat, feruore suo nostros omnes magna spe compleuit, magnum aliquem vineæ Dominicæ cultorem in Indiam nauigare.

CAPVT QVINTVM.

Gaspar in Indiam soluit.

INfanam illam, vt nonnulli vocant, in Indiam nauigationē aggressurus Gaspar, in D. Antonij domo accuratè sibi nauticum com meatum compararat; non illum quidem, qui corporis necessitati deseruit (hac enim sollicitudine prouida Rectorum cura suos liberat) sed eum, qui frequentia orationis, ac cætera pietatis exercitatione acquiritur & perdurat. Postquã igitur ab eo instructus esset, Olyssipone Patrum iucundissima stipatus corona egreditur. quæ in eo itinere, quod erat ad naues vsque, dicta fuerint aut cogitata, ab experientia facilius est discere, quàm ab eloquentia. Solemne iam tum erat generosos illos totius mundi ciues, velut olim Christiani Paulum, ad littus vsque comitari, ac subinde positis genibus, Dei, Virginis, & Sanctorum auxilium implorare. Locus est ab Olyssipone, celeberrimo totius mundi emporio, Belem vel Bethlem dictus, celebre cæno-

cœnobium Hieronymianorum Patrum; Lusitanorū Regū & nominatim magni illius Emanuelis, qui longas Regum manus in Indiam vsque primus extenderat, quā magnificentiæ, quā pietatis monumentum: ibi tum stabant naues duæ, in Indiam soluturæ. Hic ab inuicem, cum sanctis hinc lætitiæ, illinc æmulationis piæ fletibus, & fausta soluturis appreciatione digressi nauem infiliunt, & familiaribus cum Europa extremum valere iussis, vela animosque ad veras Orientis opes, animas Christi sanguine redemptas conuertunt, eo auidius, quo pluribus eas periculis prospiciunt quærendas.

Duæ naues erāt ad iter instructæ; Prætoriam à D. Petro, alteram Galegam nominabant: decem verò e Societate, non minimum illis temporibus subsidium Indiarum, illi in vtramque pari numero distributi quisque suam cōscendunt. Gaspar in Prætoriam cum P. Melchior Gonzalez, P. Balthasare Gago, Ioanne Fernando, ac Ægidio Bareto; in alteram P. Antonius Gomez, Paulus del Valle, Franciscus Fernandez, Emanuel Vaaz, & Ludouicus Froez subierunt. Priori præesse iussus P. Melchior Gonzalez; alteri P. Antonius Gomez. Verùm interea dum exspectant, anchoras tollūt, vela

B 2 disten-

*Gasparis
in nauig-
atione
Socij.*

distendunt, intentis intuentium oculis satisfaciendum puto, & breuiter faciendum, vt noti sint Gasparis socii: & quia quæ de tota nauigatione dicentur, ita de Gaspare dicentur, vt tamen intelligantur cum sociis eiusdem nauis fuisse communia; de quæ altera, si non eadẽ, saltem simillima intelligantur. De P. Antonio Gomez alius erit necessariò dicendi locus: hoc tantum moneo, illum Theologiæ doctorem è celeberrima illa Sorbona Parisiensi, ante ingressum in Societatem extitisse, qui iam Indiam idè peteret, vt Goæ Rectoris officio fungeretur. P. Melchior Gonzalez, is qui post rem Christianam in India Boccaym præclare administratam, Gaspari in munere Præpositi Prouincialis breui tempore successit, vsque dum in Iaponiam solueret. Balthasar Gagus rebus in Iaponia præclare gestis celeberrimus fuit: Ioannes Fernandez ibidem socius B. Xauerij decem totos annos concionibus, licet esset rerum temporalium adiutor, promouit. Baretus, Emanuel Vaaz, ac Franciscus Ferdmandez in India strenuè laborauerunt, sed cæteris obscuriores in Annalium monumentis remansere. Paulus del Valle à B. Xauerio luculèto teste vir magnæ virtutis appellatus, post in Comori-

no

no Promontorio multos labores exantlatos tantum non martyr mortuus est. Ludouicus Froez Iaponum non Apostolus modò, sed & historicus fuit insignis, & facile illorum temporum primus, vt ex litteris cuius constare potest. Sed ad Gasparem redeamus, & cum bono Deo soluentem 17 Martij anni 1548 profequamur.

Hominem magna facturum tantum de propriis viribus diffidere est opus, quantum de diuino fauore confidere. Et verò ita sentiebat Gaspar; quem in nauē ingredientem, cum magnam nobilium hominum multitudinē vidisset, ea subiit cogitatio, vt fructum aliquem inter illos facere se posse desperaret. Verum se ipsum deinde consolans, & in Domino spēs erigēs, nouit inquit, quid Dominus agat, cuius ipse prouidentia committebat vniuersa. Vix dum vela dare cœperant, & adhuc propè in conspectu erat Lusitania, cum in scopulos imprudenter ingressi, proximè naufragio, à quo Dei benignitate erepti, abfuerunt. Postridie illius diei, quo periculum adierant, Præfectus Ioannes de Mendoza, de quo mox plura, cum militum iustrum institueret, eum Patres adierunt rogantes, vti liceret quotidie Sæctorum Litanias publicè recitare, con-

ciones & Christianæ doctrinæ explica-
 tiones habere : quæ omnia non modò
 non agre, sed etiam magno suo ac cæter-
 orum gaudio concessit. Dum verò hæc
 inter se onera diuisuri, rem Christianam
 inter nauticos homines promouere me-
 ditatur, ecce tibi subitò vniuersa in vnũ
 Gasparem reciderunt : quippe cæteri so-
 lita ex mari nausea male affecti dies ali-
 quot adiutore etiam eguerunt. Solus igitur
 Gaspar omnia curare aggreditur ; &
 cum neminem haberent, qui cibum pa-
 raret, fuit hoc illi munus, quod aliàs sæ-
 pe Conimbricæ fecerat, repetendum.

Focus est in naui communis omnibus ;
 ad eum in omnium oculis accedendum :
 & quoniam eò tota sæx mancipiorum
 solet conuenire, Gasparem è se metien-
 tes famuli ac seruitia, nulla habita sacro-
 rum ordinum ratione, scurriliter ac pe-
 tulanter omnino tractabant . ita enim
 sanctus Pater , qui sui ipsius contemptui
 affueuerat, sese gerebat, vt ab omnibus
 contemnendus videretur. Itaque ollam
 illi suam vel subducebant, vel frangebãt,
 vel etiam euertebant ; ac secum præclare
 agi putabat, si quando pugnos ab hac ho-
 minum colluue euasisset. Poterat, si vel-
 let, auctoritate Præfecti petulantissimo-
 rum hominum insolentiam coërcere:
 sed

*Humili-
 tatis ex-
 ercitiũ.*

sed saepe aliàs de patientia sui que demissione acturus, iam exemplo præmonstrabat, quod erat verbo deinde docturus. Et sine videtur Deus, quod illa prima Societatis lumina peruidebāt, magna nō nisi per eos facere, qui à vilissimis & minimis inceperunt: stulta enim mundi elegit Deus, vt confundat fortia; & ignobilia mundi, & contemptibilia, vt non gloriatur omnis caro in conspectu eius. Hæc agentem obseruabat aliquando vir nobilis, Henricus de Macedo; & vt latere non potest virtus, simul laborum misertus, simul ab eo homine maiora quædam, quã quæ in culina latent, expectās, famulo cuidam suo mandauit, vt Patribus cibum appararet.

Non idèd. Gaspar cessare, sed laborem cœpit permutare. Ex eo enim tempore, festo die quolibet, de operibus misericordiæ conciones habendo, iam tum auditores suos ad rem ita futuram tota nauigatione necessariam comparabat; profestis autem diebus, vt plurimum orationem Dominicam pro rudiorum captu explicabat. Confessionibus quoque audiendis, peccantibus admonendis, ipse cæteri que, cū per valetudinem licuit, occupabantur. Neque verò decrat materia, quam adferre solet mulierum, quæ

B 4 nau

naui eadem vehebatur, multitudo, aded vt annuente Præfecto eam turbam alibi oportere in terram exponere omnes sentirent, sicubi eam attigissent, ne malis permixti integri & boni cum illis diuinam in naufrago mari vindictam experirentur. His spiritalibus officiis corporis quoque obsequia, vel pauperibus vel ægris adiungebant. Itaque omnis eorum comitatus, quamuis tenuis, in Indiam vsque cum pauperibus semper communis fuit, & quod permirum, defuit nunquam; quin & excreuisse potuit videri: quod præter ipsos Patres vir quidam cum aliis multis, qui hac de re in Lusitaniam litteras dedit, admirabatur. Fuit is in Societatem nostram Goæ à B. Xauerio acceptus, cum tota nauigatione, Patrû exemplo permotus, strenue ægris seruiendo specimen sui dedisset; vnus ex iis, quos in hoc vasto mari Gaspar ad Religionis sagem compulit, de quibus aliquid infra dicendum erit.

His occupatum Gasparem secundus vsque in Guineæ oram detulit ventus malacia infrequenti, quæ tamen his in locis solèt esse molestissimæ, quanquam fortasse illas ipse aliis occupatus minus sentiebat. Interim his pietatis charitatisque officiis, in magno apud omnes honore

honore nostri, sed potissimum Gaspar esse cœperât, contemptu verso in venerationem: ex qua fructus, qui consequi solet, est collectus. Homines enim, ut ipse ait, ante indomitos, ita hæc obsequia mansuefecerunt, ut sua omnia vel Patribus, vel egenis per eorum manus liberaliter offerrent; de rebus animi sui frequentes percontarentur; controuersias omnes eorum arbitrio dirimendas deferrent. Ac Præfectus ipse in partem cæterorum venit: nam diu obseruatum Gasparem, dissoluta concione ad infima quæque in agrorum obsequio descendentem, primum admirari, deinde etiam homini seipsum aperire constituit. Ergo ad se in cubiculum vocatum amore Dei rogat, uti secum familiariter agere non grauetur; cupere se tempus aliis rebus solitum male collocare, in spiritualibus colloquiis expendere. Laudatum hominem Gaspar ita suaui consuetudine demulsit, ut iam totus esset Gasparis, & eius ab ore modo Psalmum explicantis, aut alia in hoc genere homini accommodata pertractantis, magna animi voluptate penderet. Ergo Præfectus iam frequens peccata expiare, pauperibus adesse, cum omnibus clementer agere: demum eò peruenit, ut nihil omnino

gereret, nisi Gasparis arbitrato, cui iam sæpe (ita hominis virtutem suspiciebat ab omni ambitu omnium maxime alieni) totius navis administrationem detulisset. Itaque ubi maturum esse vidit, hominem piis Societatis nostræ commentationibus statuit ad pietatem informare, atque, quòd id sufficere videretur, primæ hebdomadæ, quæ in peccatorum ferè expiatione, & nouissimorum meditatione versatur, exercitationibus expoliuit. Ex ea verò animi collectione ita profecit, vt alius esse videretur, & iam de sua salute sollicitus Gasparem semel rogauerit, quì fieri posset, vti seipsum ab interitu sempiterno nulla pœnitentiæ asperitate, tot famulis ac epulis instructum vindicaret, cum videret eum ac socios eiusdem gloriæ, quam & ipse quoque sperabat, adipiscendæ causa tanto opere laborare, tanta in infirmorum ministerio, vel à fœtore, vel à sordibus tolerare? Sed nimirum docuit eum Gaspar, non deesse in illo vitæ genere bene de Deo, deque hominibus merendi occasiones præclaras; quibus si vteretur, næ eum salutis suæ probè consulturum. Itaque ex Gasparis sententia nauticam turbam sic moderari cœpit, vt hominum colluies rectè instituta familia videretur,

retur. Tantum valent in vtramque partem eorum, qui ad gubernacula sedent, mores & exemplum.

CAPVT SEXTVM.

Superatis duabus procellis Mozambicum tenet.

Post superatas rædij plenas Guineæ malacias, ferè solent procellosi promontorij (vt primum à Bartholomæo, Dias nomine imposito, appellatum fuisset, nisi Ioannes secundus, ille Orientis explorator, Bonæ spci dici maluisset) qui Indiam petunt, rabiem perhorrescere. Neque vanus fuit huius navigationis metus. iam reflexo ex meridie cursu in Orientem procedebant, cum ecce atrox procella suboritur, qua tempestiuè vsus Gaspar, ventis licèt obstrepentibus, aliquoties ex re nata magna vtilitate dixit. Nam super illis in simili casu verbis: Propter me exorta est hæc tempestas; projcite me in mare: eos omnes acriter reprehendit, quorum fortasse peccata ventos ac mare prouocassent: quæ, si tranquillitatem cuperent, in mare lacrymarum essent ex animi sentina demergenda, ac salutaribus pœnitentis animi flecti-

fletibus eluenda. Monuit insuper accurate, quod esset tali tempore cuiusque secum, & cum offenso numine officium; quæ partes item essent singulorum in communi periculo pro salute communi, ne forte cuiusquam ignauia cum ventis marique conipirans vltimum cunctis discrimen accerferet. Rogauit deinde, vt metum qui que suum dissimulans ab insanis clamoribus abstinere, diuinam opem taciti secū ipsi à Deo cordis scrutatore implorarent, ne alij aliis terrori, omnes omnibus maius parerent detrimentum.

Ea Gasparis monita non modò in præsens malum opportuna fuere & salutaria, verùm multo magis ad impendentem grauiorem longè tempestatem vectorum animos præpararunt. Hæc enim, vt atrox esset, quia minùs diuturna, tolerabilis erat. Omnia enim breuia etsi maxima sint, leniter feruntur. Verùm vixdum ab ea respirarant, cùm die quodam (è viginti, quibus in superando promontorio laborarunt vno) sub noctem alia recruduit, atque vt in morbis solet, ita maius fuit recrudescentis procellæ malum: quo in certum interitum acti, in infaustum quoddam promontorium (Epictē vocat ipse) ferebatur, nisi animaduerso

aduerso periculo, omnino admirabiliter emerfissent. Non tamen periculi huius terminus fuit, sed initium: quippe ita tumultuari toto propè triduo cœpit mare, vt nauticis rebus assueti assererēt, nihil vnquam se simile expertos: & subinde fluctus vnus è transuerso irruens in nauem impetu facto insiliit, quo tantum aquæ acceptum; vt iam demersi sibi omnes esse viderentur. Metus verò hic adegit è vectoribus vnum, vt ad Gasparem adiret, pœnitentiæ Sacramento se ad moriendum comparaturus; quem in eo motu breuiter pro ratione periculi pergulæ innixus audiuit, à quo deinde accepit, de nauis salute conclamatum, nisi Deus præter naturæ ordinem succurreret: qua re intellecta, ne sociis quidem monitis, ne quem forte imminētis mali metus perturbaret, in superiora conscendit, vt si moriendum esset, non nisi stans in acie moreretur, & iam propè naufragis alteram metancæ tabulam porrigeret. Erant omnes mortuis similiores quàm viuis, in formidabili mortis expectatione defixi; Gaspar, expulso metu, bono omnes animo esse iubet, quem vt audierunt, ad eum, velut ad sacram anchoram, concurrerunt; atq; vt morituris familiare, quod semel arripue-

rint

Fortitudinem animi in tempestate ostendit.

rint, firmissimè complecti: ita Gasparem omnes circumfistere, vt si in eo ialutem desperatam essent reperturi. Neq; defuit ille vel sibi, vel cæterorum de se opinioni. subito etenim aqua lustrali consuetis ritibus consecrata, aquam aquæ opponens, mare furibundum, velut dæmonio agitatam, expiauit: deinde ad preces conuertus, Psalmis, quos Pœnitentiales vocant, ac Litanis, Dei Sanctorumq; opem ipso præeunte omnes implorarunt. Eæ res hominum animos metu dissipatos, plusquam mare, composuit: nam durante nihilominus procella, animum collegerunt, ad eamque perferendam facti sunt fortiores.

Sedata iam turba, Præfectus Gasparem rogat, vt sibi cæterisque, qui ad clauum stabant, adsit, quò verbis animos aliorum, suumque cibo corpus subinde confirmaret. Maior enim ac formidabilior naufragii pars supererat toleranda. quæ enim hæcenus narrata sunt, diurnis horis; quæ sequuntur, nocturnis contingere: quo tempore tenebræ ipsæ per se terribiles consilium ex animo, res etiam auxilio futuras ex oculis eripiunt. Ergo eò tandem intumuit & infrenduit pelagus, vt Gaspar tanti animi vir non dubitet asserere, nihil ab hominibus conspici posse

posse maius, si eos excipias, qui cum æternis illis inferorum cruciatibus, velut cum continua tempestate, conflantur. Totam eam noctem in oratione socij reliqui sanctissimè & constantissimè traduxerunt; Gaspar in actione: quam tamen actionem profundissimam fuisse rerum diuinarum contemplationem, ex litteris ea de re ad socios datis colligere licet. Ego verò, ait, ista nocte multa Domini arcana penetraui: neque cuperem aliàs in mortis aut inferni commentationibus maiorem animi sensum experiri. Quanto ergo putamus eum pietatis sensu perfusum, qui eius tam incensis desiderijs votisque satisfecerit? Hæc porò sedulus id temporis agebat: veniētes è trāsverso fluctus triplici cruce retundebat, sacris signis sacra verba coniungēs: Christus viuit, Christus regnat, Christus imperat, Christus nos ab omni malo defendat. Ac tanti erant subinde ventis miscentibus aquarum vortices, vt Gaspari necessariò gubernator fuerit admonendus, ne aucto cæterorum metu, ipse formidinem præ se ferret: viderat enim eum venienti cuidam vndæ propè cessisse, & animum vnà pane cum nauticis armis abiecisse. quippe illa nauim, velut expugnatam occupans, ad ipsam

arcem,

arcem, id est, ad eos, qui in clauo stabant, iam attigerat; sed tamen hic fuit illius tragediæ extremus actus: nam paulatim mare sedari, ventus subsidere, omnes exultare, & grates Deo referre cœperunt. Verum reliquias facinorum Gasparis, velut è naufragio tabulas, colligamus.

Eo tempore opportunè vsus effecit, vt mulieres omnes (vt ipse vocat; ego melius scorta dixero) cum Deo in gratiam redirent: è quibus vna cæteris & pertinacior & impudentior dedit manus, Eam Gaspar sæpe antè, vt à peccandi consuetudine desisteret, & peccata fateretur, orauerat, nunquam exorauerat; quin potius quodam die meretricio ore cum eorixata, vix vngues ab illo & violentas manus abstinuerat. Sed hoc illam tempore aggressus; Agè nunc, ait, quoniam hac tempestate præsens adimus vitæ periculum, antequam in infernum deturberis, quod toties frustra suasi, perficias: cui vt faceret, metus magis quàm Gaspar persuasit; fecit tamen, & à malo debitore quidquid potuit, extortum est. Iam igitur ventus, qui cum nauis nostra in gratiam redierat, à puppi illam è voto propellebat; sed pæne tantum fuit eo secundo periculi, quantum sæuiente terroris: nam ex aduerso insulæ S. Laurentij cum eminus

nus ignem conspexissent, timuerunt ne terræ propinquitate, aut vado, aut scopulo, quod iam eualerant mortis discrimen, rursus adirent. Ignem illum stellam arbitrabatur gubernator: sed nauis magister metu prouidus, Deo interiùs stimulante, bolide immissa nauim in scopulo stare deprehendit. Explorasse saluti fuit: nam vix octauam horæ partem ab interitu aberant, qua expleta, nauis vi venti directè in fyrtes acta, in frustra ipsa; omnes in mare defilijsset. Itaque mutato repente cursu, rebus adhuc integris, tutiorem viam ineunt: sed neque tum omnino tutis esse licuit, cùm Insulas, in quibus nuper nauis vna perierat, nubes opposita tegeret; in quas recto cursu incurrissent, nisi iam tot periculis cautiores è summa nauis ex allisione fluctuũ, id quod erat, collegissent. Inde tot perfuncti laboribus & periculis Mozambicum 16 Iulij secundo cursu tenuerunt; nemine, quod mirere, in tanto itinere & tot periculis, quod rarissimum est, prorsus desiderato. Quod quidè è vectoribus multi, & præ reliquis ille, de quo dixi, Gasparis admirator & imitator, eius ac cæterorum curæ in subleuandis ægris acceptum retulerunt.

C

C A-

CAPVT SEPTIMVM.

Mozambici agros cum sociis curat.

MOzambicum, quod est sæpe opportunum in Indiam nauigantibus refrigerium, appulerat nauis eo consilio, vt quod procella quassauerat, ad reliquū itineris conficiendum firmaretur. Non me detineo in describendis iis locis, quæ necessariò nominantur; & consultò cantatum iam sæpe est iter, & Turfellinus noster in Xauerio id abunde visus est præstitisse. Antè igitur quàm in terram, gratū nauigantibus receptaculum, omnes exscenderent, vltima quam habuit in nauis concione Gaspar, satis ex agrorum numero labores suos suorumque coniiciens, reliquos in partem statuit aduocare. Itaque præsentem & communem necessitatem exponens rogat vniuersos, vti quisque quàm posset agrotantibus subueniret: notam esse loci egestatem, iis ferè carere, quæ valetudine aduersa laborantibus ad solatium expectantur; ac proinde se pauperum more pro agris stipem corrogaturos. Nec nihil profecit: hypotrimmata, tragemata, & id genus condimenta, farinam, legumina,

mina, & alia quædam, quibus regio caret, erogata, ac nummorum quoque summa, quinque circiter aureorum, non tenuè us in locis, exhausto iam propè viatico, adiumentum. Hæc in naui, plura etiam postmodum in valetudinarium à vectoribus vltro delata. His auxiliis vtcumque instructi socij ægros fere centum & viginti in hospitalem ægrorum domum asportant. Adfuit excendentibus arcis Lusitanæ præfectus, Ferdinãdus Sosa, qui Patres officiose salutatos in domũ suam cogitarat abducere: sed illi gratius enixè actis valetudinarium atque Dei domum, vti nominabant, prætulerunt. Itaque ab eo illuc deductos nosocomij curatoribus impensè commendat, & omnia pro eorum arbitrio liberaliter ægris dispensari iubet. Adfuit ibi quoq; loci Vicarius, qui Patres, iam ibi agere certos, amice monet, vt ægrorum respirationem studiosè vitent, ne quam vnà luem, quod paucis antè annis Xauerio ibidem accidisse narrabat, acciperent: eo in loco contagionis nullum genus deesse. Verum Deo protectore tuti ad ægrorum curam aggrediuntur, partitoque in singulos onere, solus Gaspar intendebat vniuersis. Gagus & Fernandez cibos e medici præscripto; P. Gonsaluez spiritales

*Gasparus
& sociorum in
ægris curandis*

C 2

ægris studium.

agris ferè cupèdias apponebat; Gaspar
 Oeconomus, Gaspar Coquus, Gaspar à
 còcionibus erat. Et còciones, quas inter
 ollas meditabatur, habebat perutiles; eo-
 dem diceres, quo cibos, foco excoquere:
 sed potiùs diuini amoris igne, quo suc-
 centus in hominum pectora dura, & fri-
 gore stupentia, eundem illum mittebat.
 Ita variis ipse & focij in proximum obse-
 quiis erant occupatissimi. nam modò
 aquam agris ostiatim, cuius magna erat
 inopia, Dei interposito nomine, conqui-
 rebant; mox moribundos oleo sacro vni-
 gebant, mortuos sepeliebant, mortuo-
 rum vestes in egenos diuidebant. Nec san-
 nis tamen deerant: quorum tantus erat
 confiteri volentium numerus, vt hoc
 nomine sibi Deoque gratuletur, quòd
 nunquam satisfieri potuerit vniuersis.
 Disputatũ quoq; ab iis seridè ac sæpe cū
 Saraceno quodam nobiliore, ex iis, quos
 Xequè vocant; deditque sæpe manus fi-
 dei nostræ veritate conuictus: sed vt am-
 plecteretur quod probabat, aureis auari-
 tiæ, & aëriis honoris compedibus reten-
 tus, adduci non potuit.

Ea erat per totos sexdecim dies, qui-
 bus ibi subsisterunt, vita sociorũ, plena
 laborum, quietis vacua; adèd, vt P. Gon-
 zalez se ac socios toto spatio illo non in-
 terdiu,

terdiu, non noctu somnium cepisse scripserit. tam breue equidem spatium ad quietem supererat, vt nullum potuerit appellari. Firma tamen omnes valetudine utebantur, quòd in proximorum corporibus curandis, & animis expiandis respicerent in remuneratorem, eundemque in illis, cum gaudio caelestique solatio, vt Gaspar in litteris meminit, cernerent & complecterentur. Vulgare inter omnes erat, Patres ex alia quadam materia compositos, à quibus quieti tantillum temporis datum in maiori labore tereretur: cum interim vires vnà cum labore crescere viderentur. Sed nimirum quos piget experiri, cruces, vt ait Bernardus, videt, vnctiones non vident.

Interea dum Mozambici à cæteris respiratur, visa est nauis altera tempestate distracta aduenire. concurrunt Patres, Galegam, qua cæteri vehebantur, rati: sed nimirum plus spei, quàm rei fuit. Galega siquidem, de cuius cursu infra pluribus, quinto post die demum appulsa est; hæc autem à Spiritu Sancto appellata vehebat duos è Dominicana familia, quos suorum vice amplexati, in laboris socios admiserunt: à quibus scribit Gaspar multum & agris, & nostris auxiliij accessisse, cum egregia illorum

Patrum virtute, atque omnium approbatione. Iam reſecta naue diſcedendum erat, & ægri tamen adhuc ſupra centum decumbebant: qui vbi ſenſerunt profectiōnem apparari, Gaſparē, quem omnia poſſe apud primores norant, rogant, & Dei nomine obteſtantur, ne ſe omni humano auxilio deſtituat: ſcire illū aquam deeſſe, nummos in ærario valetudinarij nullos, palmetum vnicum, tenue auxilium in manibus Præfecti Soſæ, quod vendi poſſet, ſuper'eſſe; & vt non deeſſent nummi, panem ipſum ne valentium quidem, quanto minùs ægrorum epulas iſtic reperiri. Panis enim non erat alius, quàm velut è milio, Mocaten vocant. Non erat ad emolliendum Gaſparis animum tot opus argumentis, quæ ingeniola facundaque neceſſitas congerebat. Itaque nauium Præfectos adit (apparet plures alias ab iis naues ibi repertas ſimul in Indiam nauigaffe) aſſeritque ſe ac ſuos non niſi cum ægris diſceſſurum. Difficile non fuit occupatis iam viri ſanctitate animis, quod volebat, perſuadere: igitur ſe in eius poteſtate eſſe; pro arbitrio ægros in naues partiatur; ſe & libenter & lautè habituros. Emanuel de Mendoza, quinque nauium Præfectus, viginti ex deſperatiſſimis ſibi dari voluit; ſibi ac

ſuis

suis Gaspar, qui superari nollet, triginta pauperrimos: quos omnes in cymbam impositos suis enixe commēdauit. Pauci, quorum salus ac vita certò mari cessura erat, in valetudinario relictī. Ii erant septem aut octo, quos Galega posterius adueniens, & sex diebus ibi subsistens curauit, & secum eos, qui vehi potuerūt, aduexit. Itaque primo Augusti Mozambico soluitur in Indiam. Gaspar verò ac socij triginta suos mira liberalitate & cura in Indiam vsque sustentarunt, mirantibusque omnibus, renouata est de cibariis in eorum manibus incremento, inter vectores vulgata initio nauigationis opinio. Toto eò itinere curati propè omnes, pauci omnino desiderati, & illi quidem tanta spe salutis obierunt, vt ne desiderari quidem posse meritò viderentur.

CAPVT OCTAVVM.

Gaspar cum socijs Goam tenet.

MOzambico Goam nongentarum ferè leucarum iter secundo cursu, nullo memorabili discrimine, in assiduo pietatis labore Patres nostri cōfecerunt, ac die Septembris secundo vel tertio Goanum portum summa omnium gratula-

tulatione tenuerunt. Gasparis quanta fuerit lætitia, ex prioribus facile potest coniectari. Qui enim sic exultauerit in Indiam destinatus, quantis putamus lætitiis incessisse iam in Indiam delatum? Goæ erat eo tempore B. Xauerius, quò propter Iaponicam expeditionem, quam collecta in variis Indiæ partibus per magna messe meditaretur, ad res componendas redierat, ac iam Commorinum cogitabat, recens Christo genitos prouidus parens reuifurus: sed opportunè de nouis sociorum auxiliis admonitus à quibusdam, qui nauim nostram Mozambici reliquerant, iter paucis diebus præuenientes, tum vt eos videret, tum vt de Societatis in Europa statu quærendo, animo suo indulgeret, statuit eorū aduentū præstolari. Quos vbi aduenisse cognouit, interim dum rebus de more compositis exscendendi facultas fieret, misit, qui eos amicissimè suo nomine saluaret, & tam diuturna nauigatione fatigatos submissis è Collegio, quæ visa sunt opportuna, recrearet, simulque manderet, vt cum primùm possent, in Collegium properarent, in Francisci, plurimum eorum conspectum cupientis, amplexus ruituri. Nec erat quod multum vrgerentur, vel terræ vel Francisci desiderio

derio incitati. In Collegium igitur, cui à D. Paulo nomen est, quarto Septembris deuenerunt: in quo mutuæ gratulationis officia sensusque animorum animis potius quàm verbis metiamur. Quid enim est, quod aggrediamur explicare, quod ipsi qui senserunt, facere se posse negant? Ita enim Gaspar: Profectò, fratres carissimi, dici non potest, quantum in animis alacritatis senserimus; neque caritas P. Francisci satis explicari. Sedato iam paullulum in mutuæ gratulationis officiis, recreandoque corpore Patrum ac Fratrum illo, vt ita dicam, tumultu caritatis, P. Franciscus ad audiendum Societatis in Europa statum se accingit. Multa de B. Ignatio, de P. Simone, de ceteris Patribus, de Collegiis, de numero sociorum; sed de virtute fructuque maxime inquirebat.

Et vt melius huius colloquij suauitas intelligatur, dicam ea, quæ Paulus del Valle altera naui postea veniens de suo cum B. Xauerio colloquio referat. Is posteriùs appulsus ad Xauerium in Commorinum, quò iam profectus erat cum litteris missus, de suo cum B. Xauerio congressu, quem Cocini ex Commorino redeuntem reperit, scribit in hæc verba: Sed quis poterit explicare, quantum

splendoris anima mea ex isto congressu receperit? quis vnquam hoc dicat, nisi tenuibus verbis? Ille verus est Dei seruus; similem illi hactenus vidi neminem; non sermone solum, sed aspectu mortales ad desiderium Deo seruiendi incendit. Os illius nunquam non hæc verba profert: Benedictus sit Iesus Christus; ac tanto in Deum amore & seruire, vt secum agentes inflammet. Dies quinque simul fuimus, è quibus horas viginti non exceperis, quibus simul non fuimus. Non expletur de sociis, deque Societate, de Prouinciale (P. Simone Roderico) sed potissimum de P. Ignatio percunctando: quibus diebus expletis ille Goam, ego Commorinū petij. Hæc Paulus. Si secundum illud colloquium ita suaue ac diuturnum fuit, quale putamus illud prius cum Gaspare ac reliquis, rebus tum planè illibatis? sed nauium alteram eiusque casus, vt promissum est, breuiter attingamus.

CAPVT NONVM.

Alteram quoque nauis Goam appellit.

QVæ simul soluerant naues, non simul nauigarunt, sed dissentientibus

bus ventis altera alteram citò dereliquit. E regione Canariarum Insularú discessio facta est, & excitato in naui igne, periculi causa, an indicij, vt se rursus coniungerent, incertum, magno mærore ij, qui alia naui vehebantur, potissimùm Patres, affecti fuerunt. Sed felici cursu & secundo vento (vt Paulus del Valle in narratione itineris sui ad P. Ludovicũ Gram, Rectorem Conimbricensem) perpetuo vsque ad Promontorium Bonæ spei vsi, venerunt, & quidem, quod rarò contigit, exeunte Maio, citatissimo planè cursu. Sed in errore naucleri fuit infortunium. è tribus enim supremis nauis moderatibus nemo hætenus in Indiam cum ea venerat potestate; atque ita in eleuatione poli capiendatitubarunt, & cum ducentis à terra leucis abesse dumtaxat se crederent, mille & eo amplius aberant. Itaque ad iter vnde aberrauerant redituri, ventum quoque velut errori fauentem habuerunt, ita vt triginta dierum spatio mille & amplius leucas confecerint: inde superato Promontorio, cum iterum nonnihil aberrassent, mox in viam redierunt, malacia quadriduum solum eos detinente. Atque hætenus non infeliciter; sed pridie quàm tenerent Mozambicum, propè in portu passi naufragium

gium, cū ab eo septem non ampliū leucis abessent, & in anchoris starent; quōd iam sibi nauarchus malē metueret, ne ab aqua destitueretur. Neque frustra. iam enim in scopulo stabat nauis; quod bolide demissa, quia plenus erat æstus, nauarchus non aduerterat: verūm eo paulatim recedente, sub quartam noctis horam nauis subito ad scopulum aliditur. Et primus quidem ille impetus parum terruit causæ ignaros. cū enim ex eo è tormentis vnum excidisset, in illum casum concussionem nauis reiecerunt: at cū iam secundò nauis impingeret, territi iam permulti cœperunt id quod erat suspicari. Interim qui nauī præerant, studiosè quā profundius esset æquor explorabant, vt ea parte die insequenti discederent: quod cū facerent, non procul à Patrum tuguriolo asseruit è nautis vnus, stare in sicco nauem; quem cū nauarchus mendacij impotenter arguisset, permisit Deus litis sedandæ causa, vt iam tertio sic nauis impingeret, vt è suis vncis ac retinaculis omnibus clauus integer exilierit. Inde à lite ad salutis curam versi ad clauum accurrunt: sed altero etiam impetu planè etiam è loco suo excussus est; oneraria contremuit, omnes præsentis mortis imagine propè

propè obftupuerunt: tanto enim impetu
 allifa fuerat ac tanto fragore, quanto tur-
 ris aliqua corruiffet. Hic P. Antonius
 Gomez cum infigni religione protulit
 vnum è D. Vrfulae fodalibus facrofan-
 ctum cranium, quod ex Europa Goam
 deferebat, atque vniuerfos ad imploran-
 dam hac patrona diuinam opem horta-
 tur; altera manu facrum pignus gestans,
 altera omnes ad fpem falutis inuitans:
 tum permulti cereis incenfis Patrem
 cingentes, eas quisque preces fundebat,
 vota que faciebat, quæ cuique neceffitas,
 grande pietatis adiuumentum, fuggere-
 bat. Tandem vbi quintò impegiffet na-
 uis, mirabiliter è vadis emerfit; mirabili-
 ter, inquam. nam inter duos vtrimque
 scopulos iter diuino planè ductu cepit,
 ita anguftum, vt ne quidem nauis latera
 caperet. Itaque nauis nullo adiuuante
 mortalium, in alterã partem ita feffe de-
 preffit, vt tantum non aquam hauriret,
 quò aduerfa parte sublata in arctum quo-
 dammodo fe contraheret; atque ita eua-
 fit, vt ipfa nauis verè, quod de Argo finxe-
 runt, videretur animata. Sed nondum
 prodigiorum finis. supererat clauis cura:
 quem cum fuo loco nulla arte reftituere
 potuiffent, ac iam de tenendo portu de-
 fperarent: Agite, inquit P. Gomez, ac
 etiam

*Soda-
 lium D.
 Vrfula
 vniusca-
 put o-
 mnes ve-
 nerati. o-
 pem celi-
 tus im-
 petrauit.*

etiamnum postremò in huius virginis nomine tentate ; si neque sic fieri potuerit, illius erit nos etiam sine clauo in portu securo collocare. Dixerat. atque illi parendi magis studio quàm spe rei perficiendæ iterum connituntur, nec magno negotio perficiunt, facile sentientes vim aliquam diuiniorum vnà cum suis conatibus concurrissè. Inde postridie, sexto videlicet Augusti, Mozambicum læti tenuere, quinto post die quàm socij discessissent, & mox in valetudinarium pari studio ac labore eiusdem disciplinæ socij se contulerunt; soluentesq; iterum Goam versus Augusti duodecimo, illatis quoque in nauim ægris, & suis, & iis, qui iam post alterius nauis discessum spem tolerandi maris præbebant. Eo in itinere neque cum scopulis, neque cum mari, sed cum fame ac cibariorum penuria, lento quidem, sed immedicabili malo est conflictatum. Patres certe, vt de reliquis taceam, quorum annona inopum ægrorumque fuerat, eo redacti, vt eam pretio comparare oportuerit. saluti fuit vniuersis portum tempore tenuisse: nam si ad eam moram quam fecerunt, dies non plures quindecim aut sexdecim accessissent, erat iam de omnium vita conclamatum. Goam ergo ab his malis respiraturi,

raturi, aduecti sunt octauo vel nono Octobris. Franciscum illi quidem non inuenerunt; iam enim in Commorinum concesserat: sic tamen à reliquis sunt excepti, vt facile Xauerij, quem breui expectabant, desiderium tolerarint.

CAPVT DECIMUM.

Quàm multi è Gasparis nauis Societatem petierint.

GAsparem in terram egressum cum sociis ad Collegium vsque prosequuti sumus: iam in posterum ea dicenda erunt, quæ Goæ, quæ alibi ad Dei gloriam aggressus est ac perfecit. Sed antequam incipiamus, nauigatio hæc admirabili celeusmate & epiphonemate concludenda, non tam verborum aut sententiarum, quàm factorum. Et ego sanè vbi legi, obstupui, & incredibilem propè rem ratus, diligenter expendi; piguissetque referre, quòd fucum veritati addere facile videri possem, præsertim illis, qui ex se alios metiuntur, nisi, qui eidem nauis præerat, P. Melchior Confalvus rem sigillatim retulisset. Ea res est, tanta nobilium conuersio, vt ad Societatem horum Patrum, & vt constat, Gasparis præsertim,

fertim, cuius sine dubio supra cæteros virtus enituit, exemplo, selecta nobilitas inclinavit. Itaque Patres in Collegium venientes, veniebant cum exultatione, portantes manipulos suos: ac præter eum, de quo supra, Ludouicum Gonçalvez, vel alio nomine Mendez, quem ex epistola ab eo in Lusitaniam data constat Societatem non petijſſe ſolum, ſed & impetraſſe. Hi cooptari in Societatem petierunt; an ea potiti, quoniam de hoc filetur in Patrum litteris, præteribo. Atque in primis Præfectus maximus eiufdem navis; haud dubium, quin Ioannes de Mendoza, ille Gasparis in Christiana pietate discipulus, de quo aliàs sæpe: alius item arcis tota India maxime Præfectus, qui ſic à Conſaluo deſcribitur, fortaiſe munere, quàm nomine notior futurus: tertius erat in utroque iure Doctor, quem ut Luſitanis indicet, ſcribit fuiſſe P. Urbani ſocium: quartus fuit is, qui alicui, (Præfecto, ut exiſtimo) à ſecretis erat, & litteris ac virtute præſtabat. His addit ſororis Baronis Daluito filium Didacum Lobo nominatum. Idem filium quoque commemorat Præfecti Carceris Africani, quem quidem ex aliis Gasparis litteris voti compotem factum conſtat, cum pluribus aliis, quos ille nominat: quibus

tres

tres alios nobiles adiungit, præter alios multos inferioris notæ, famulos tamen regios, aptos omnes ad Societatis nostræ munia exercenda. Illi tum omnes domi, vt vocationem suam diligentius excuterent, cum hæc scripsit Melchior, sese Societatis nostræ commentationibus ex B. Ignatij præscripto exercebant. Hi omnes an in Societatem accepti fuerint, constare mihi non potuit; neque multum ad rem facit. ad Gasparis enim ac sociorum laudem satis est Societatis institutum petijisse, licet fortasse iustis de causis ex iis aliqui, quod vero propius videtur, non impetrarint. Et certe non est quod miremur eam, quæ suprâ commemorata est, in nautica plebe morum commutationem, cum tanta fuerit in viris nobilibus, lautè & pro arbitrato viuere assuetis, ad omnia deferenda, Christi que sequendi vexilla, non sine omnium admiratione, & magna procul dubio Xauerij gratulatione, facta permutatio.

CAPVT VNDECIMVM.

Goæ cum fructu incipit laborare.

IN censo Gasparis in vinea Domini laborandi desiderio, non defuit Xauerius: quippe vix aduenerat, cum illum in
D quar-

quartum ab aduentu diem vt cōcionem paret, commonefecit; hoc potissimum consilio, vt eum, de quo tam multa aliorum relatu acceperat, coram exploraret: & quia in Commorinum properabat, non longius quieti ex nauigatione tempus licuit concedere. Is dies erat Natali Deiparæ sacer Indiæ, propter tantum diuini verbi præconem auspice Virgine M A R I A auspiciantem verè ominatus. Concio erat in D. Pauli æde Societatis nostræ habenda; & nescio qua de causa Franciscus Gasparem ante monuit, vt elata voce vteretur: fortè, quòd vir ita demissè de se sentiens, non sine pudore videbatur in celeberrimum Indiæ pulpitum subiturus. Aduenit dies, cōcionatus est: & quo successu? ab eo audiamus, qui laudum suarum egregius buccinator primæ suæ concionis gratulationem Asiæ & Europæ voluit esse communem. Scribit enim in Lusitaniam, se ita concionatum, vt vir quidam grauisè nostris Patribus vni dicere non dubitauerit: Deus bone, quorsum nobis ex Europa virus istud! neque hoc satis: sed ne fortè testis ille parum sapuisse videretur, suæ quoque concionis improbatorem retulit Xauerium, cui dicit etiam à se non fuisse satisfactum; itaque abeuntem statuisse,

vti

vti nocturnis horis quotidie tamdiu vocem in aede exerceret, dum altius loqui didicisset: multi enim in concione, quam frequentiore[m] hominis è naui fama fecerat, loquentem non potuerunt exaudire.

Quilibet profectò tacuisset, aut verecundiam, aut aliud quidlibet culpasset; verum ecce quibus heroicis virtutum officii; & submissi in primis animi, ad magna omnia viam sibi præmuniebat! Sociorum nemo, præter eum, de hac concione abiecte meminit, sed ne meminit quidem: quamuis vix vllus ex India scribebat illis temporibus, qui non honorificè de Gaspare meminisset. Itaque primam eius in Europa in illo scamno domus, & primam in Asia concionem comparemus, illam risu, hanc propè etiam execrationibus exceptam fuisse videbimus, quam tamen postmodum auctore Deo ipsi homines tantopere comprobarunt. Sed nimirum voluit Deus Gasparem docere, vt in tanto quem post habuit applausu suarum primarum semper concionum meminisset, & reliquos instruere, ne concionis fructum in auditorum applausu collocarèt. Fecit itaque Gaspar impigrè, quod à B. Xauerio fuerat imperatum, donec alio-

*Gaspar
suis con-
temptum
quam a-
mauerit.*

rum Patrum iudicio satisfacere videbatur vniuersis; sed de concionum Goæ fructu, suus erit ex professione dicēdi locus.

Non sufficiebant Gaspari, quem plerumque, qui ex India scribebant Patres, infatigabilem vocabant, hebdomadariæ conciones; domi insuper tres lectiones legebat, easque ita diuersas, vt non facile alio modo, quàm caritatis igne coalescere potuissent: Grammaticæ vnā, Philosophiæ alteram, tertiam denique ex Prouerbiis lectionem quotidie prælegebat. Interim breui post tempore Xauerius in Commorinum, quod iter iam tantisper distulerat, proficiscitur, P. Antonio Lanciloto interim, dum P. Antonius Gomez Rector futurus appellat, Prorectore constituto: qui cum, vt diximus, sub initium Octobris aduenisset, mox tradita ei à Patribus, mandato B. Xauerij, Collegij cura, suum ipse munus accepit, & suis concionibus, vt erat facundus iuxta ac eruditus, plurimum permouit vniuersos, craniumque illud virginis, vnus ex vndecim millium choro, sollemni pompa in ædem nostram deportatum coli & ornari curauit. Augebatur quotidie populi pietas, quam quisque pro virili promebat, & cum pietate Patrum quoque labores augebantur. nullus erat confitentium

tentium finis, ita vt illorum zelo propè infinito non deesset plebis & omnium ordinum multitudo : sed præ omnibus indefessus Gasparis in cæteris officiis, ac præsertim in concionandi studio, labor, quò me iam vocat ratio instituti.

CAPVT DVODECIMVM.

De concionibus Gasparis & earum fructu.

NON terruit Gasparem infelicioꝝ primæ concionis eueatus, sed currentem incitauit : tum enim est visus sibi tutò ad splendidum concionatoris munus accedere posse, ex quo non splendorem, sed obscuritatem esset consecuturus. At verò omnino præter opinionem cecidit. Nam ex seruatoris sententia necesse fuit, eum, qui tot se modis abijceret, iisdem gradibus attolli. Itaque cœpit ille concionari, sed iam non, vt solebat, timide, verùm tanta spiritus libertate cum Christiana modestia coniuncta, vt omnibus, qui eum antè nouerant, esset stupori, & facillè ex ipsa quoque facundia diuinum aliquid inesse colligerent. Dicebat homo externus Lusitanicè ita eloquenter, vt neque peregrinum ali-

quem sonum, neque dialectum patriam quisquam auerfaretur; quod eo magis mirum est, cum in Lusitania ita loqueretur, ut ne spes quidem discendi aliquando affulgeret: sed is, qui linguarum donum Apostolis contulit, hunc Apostolicum planè virum eloquentia Christiana donauerat; quam tamen malo, fructu animorumq; permutatione, quàm schematibus tropisque metiri; qua in re rectè sacri nostri Oratores, ut garrulæ antiquitati de verbositate concedant, semper superarunt.

Difficile esset, ac fortasse nè commemorari quidem possent omnia, quæ suis Gaspar pro concione persuasit: peccata, quæ licentia morum publicè grassabantur, iuramenta, odia, fraudes, ita compressa, ut in domicilij latebras ea vitiorum retruserit vniuersa, plurima etiam proscripserit: vnde factum, ut male partorum restitutiones essent quotidianæ, voluntariæ castigationes ordinariæ, orandi studium in plurimis iam vulgare. Custodiæ quoque, quæ ferè facinorosos homines coërcent, ita ab eo constitutæ, ut fax populi labes omnes animi sacra cōfessione crebrò detergere, Diuos omnes Litaniarum quotidiana recitatione inuocare, honesta fari, abstinere inhonestis

nestis & iuramentis sollemne haberet. Hæc autem, proposita peccanti pœna, bene monenti præmio, duabus nimirum rebus, quibus omnis respublica continetur, breui ab iniquis æqua impetrabat. Neque hic fructus dumtaxat concionum erat: tota eius vita, sermonesque & colloquia, utpote pietatem spirantia, plurimum proficiebant in proximorum salutē. Erat ex iis, quales B. P. N. optabat, qui semper ædificant, destruunt nunquã: ea inquam morum compositione, ut tantum esset in factis exempli, atque in dictione doctrinæ.

Adfuerat die quadam agenti animam viro copioso; ibi cum tanto animi ardore de opum contemptu, quas nemo est, qui non ea hora sæpe serio contemnat, agere cœpit, ut egredientem vir alius, qui fortè adfuerat, item copiosus insequeretur, iam ita affectus in fortunas suas, ut ipse Gaspar. Nam illius arbitrio cuncta, cum herede careret, duxit permittenda, solamq; sibi animæ salutem & veras ex meritis opes conquirendas. Itaque hominē iam vnà cum coniuge expiatum pauperum procurationi præficit, eius liberalitate ita vsus, ut tamen munificentiam donantis arbitrio permitteret. Atque is bellè suo munere perfunctus paullatim suas opes

*Quanta
in Ga-
sparis
verbis ef-
ficacia.*

pauperum & ægrorum manibus de-
portatas, eò quòd ipse quoque aspirabat, præ-
mittebat. Deicendentem e pulpito Ga-
sparem fere comitabantur aliqui, deci-
mas quodammodo nomine concionis
oblaturi: etenim fere vnus aliquis aut
plures se ad eius pedes abijciebant, ea di-
cturi aut facturi, quæ dicente Gaspare
Dominus inspirarat.

*Egregia
peccato-
ris ad
Deū con-
uersio.*

Ita quidam diuinitus permotus ad Ga-
sparis infimis precibus ad se vocati genua
se prostermit: En, inquit, fortunæ meæ
tot aureorum millia, domus, naues, man-
cipia, denique & animam meam, omnia
tuo arbitrio permitto, vt hæc quibus-
cumque tandem modis salua sit: opes re-
stituantur, & mihi pereant, ne ego mihi;
corpus hoc crucietur, & luat, tantum a-
nimæ saluti consulatur. vre, seca, nullum
medendi genus quantumuis asperum
reformido, dum in æternum parcatur.
Alius quidam propè similis hæc etiam
addidit, cupere se animum ad peccato-
rum purgationem amaro aliquo Pœni-
tentix pharmaco præparare: quod ille à
Gaspare propinatum non exhaustit mo-
dò, sed tantum de suo addidit, vt modus
præscribendus esset à medico, metuente,
ne quod saluti esse debebat, in perniciem
immoderate sumptum verteretur. Sed
admi-

admirabilior alterius cuiusdam motus, atque eo maior, quòd iubitò hęc vitæ Christianæ rudimenta, quæ in vitiorum extirpatione versantur, discendi studio transiliens ad ipsum statim fastigium aspiravit. Erat is, vt stirpe nobilis, ita etiã animo generosus, & audierat fortè Gasparem de diuino in mortales amore disferentem, cum mox tantum eius animus è sermone Gasparis inflammato caritatis cõcepit incendium, vt eo iam æstuans ad Gasparem venerit percontaturus, quantum Deus mortali amare cupienti de amore largiretur: cui cum e lacris litteris Magdalenas, Petros, & id genus amoris prodigia commemorasset, ea quæ ad hũc amorem faciunt, quærere & exequi, vir connubij legibus illigatus omni ope discernit, nec sua salute contentus, idem à familia sua contendebat, quæ exemplum heri secuta, apud Gasparem omnis vitæ antea actæ peccata depoluit: ipse verò vix à quibusdam publicis Christianæ demissionis officiis, quæ ab hominis dignitate aliena erant, vnus Gasparis auctoritate continebatur, cum diceret, ad amorem Dei obtinendum parum etiam esse, si homo in res hominum iudicio indecoras feratur, ac de mentis statu deturbatus iudicetur. Hęc & id genus alia Eccie-

fiastem nostrum magno animi sui gaudio consequebantur: quæ quidem tanta erant, vt referri omnia, etiam ipso teste, non possint sigillatim. Ac ne quis fortassis humanæ industriæ plus æquo tribuens, hæc admiranda concionum effecta diurnæ comparationi Gasparis arroget, operæ pretium est videre, quàm frequens ac pæne totus fuerit in cõcionando. Hebdomadis singulis sollemne illi erat quinies aut sexies concionari, sæpe etiam sæpius; & aliquando pæne toti succedentibus sibi mutuo diuersis concionibus abibant dies: in templis variis, in custodiis, quin etiam ad ipsam nobilitatem in Proregis palatio sub mensam; ex quo magnus fructus sequebatur. Accedebant his propè perpetuæ pœnitentium confessiones, consulentium de conscientia quæstiones, ægrorum in nosocomiis visitationes, & aliæ propè innumeræ occupationes, mirum vt fuerit, vnum hominem rebus ita variis suffecisse. Sed profectò mirum est, quantum possit, adiutore Deo, vel vnus virtus & industria, qui se diuinæ gratiæ blandiente corpusculo non subducit.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

*Primarij cuiusdam Brachmanis
conuersio.*

QVæ hæcenus commemorata sunt, cum Lusitanis aut neophytis Christianis agebantur: sed vt etiam de Gentilibus bene mereretur, opportunitatem Dominus hanc suppeditauit. In carcere, vt dixi, frequens erat Gaspar, & ad captiuos verba faciebat, in quibus vnus è Brachmanum primoribus, Locu dictus, tum fortè numerabatur, tanti apud suos nominis, vt inter Principes sectæ cense- retur. Gasparem ille clam ad Christianos dicentem audiebat. Itaque, quod erat, hominem à nostra religione non alienū suspicatus omnino aggredi statuit, offenditque permultis Brachmanibus stipatum, quibus se alterius primarij eius sectæ viri filius, Chrisna nomine, adiunxerat. Tum Gaspar cælitus se sensit impelli ad eorum salutem: sumptaque à colloquentibus occasione, de gentilium erroribus & Brachmanum secta fuse disputatum; ex nostra quoque lege aptis similitudinibus & rationibus è natura petitis

ca

ea probata, quæ sibi confirmari cupiebant. Demum sæpius conuictos Gaspar monet, vti lucem à Deo veritatis auctore infundi sibi petant; simul addidit quædam, quæ taciti secum ipsi ruminarent. Irrisit quædam filius ille Christinæ petulantia iuuenili; Locu pacatiorem omnino ac paratiorem se præbuit, quippe post bi duum misit, qui Rectori diceret, cupere se fieri Christianum. Stupuerunt ad hæc Patres, hominem primo congressu superatum manus dedisse veritati: atque illum, ante omnia gratiis Deo actis, commendant, ei que constantiam precantur. Inde Rector cum Gaspare ad eum sese confert, quibus gratulantibus respondit Locu, vereri se admodum, ne cui fortasse libertatem ementita religione procurare videatur. Primùm itaque se cupere, vt iure iustitiæque seruata huius rei nulla ratio habeatur; inde ita præfatus baptismum petit, iam certus, vt aiebat, hanc vnicam ad salutem, quæ cæteris rebus antiquior esse debet, superesse viam.

Homine collaudato confirmatoque ad Proregem Patres eo incio pergunt, & ab eodem facile impetrant, vt solum in Collegium Christianis mysteriis imbuendum abducerent, vbi ille octauo post-

postquam aduenerat die tantum profecit, vt iam baptizari posse videretur. Interim auctore Gaspare mandarat Rector aliis tribus Collegij Patribus, cuique ex indigenis alumnis socio assignato, vt in Gentilium conuersionem incumbere-
 rent; & inter eos, qui ex hac piscatione in sagemam compulsi sunt, fuit ipsius Locu e sorore nepos & alius vir quidam inter eos primarius. Demum vbi iam satis instructus fuit, in æde D. Pauli visum est sollemni ritu eum simul cum coniuge, quæ iam mariti auctoritatem libens sequebatur, salutaribus baptismi aquis expiare: & ad religionis Christianæ dignitatem pertinere, vt ea res quanto maximo posset apparatu curaretur. Episcopus itaque non permisit, vt ab alio quàm à se baptizaretur; Prorex veidè Patrimum, vt vocant, egit magna sua voluntate. Porro cum in templum nostrum vnà cum Episcopo ac Prorege vniuersa nobilitas conuenisset, festo cantu, & ad rem apta concione, magna omnium, sed præcipuè illius qui baptizabatur, lætitia, est in Christi familiam, vnà cum coniuge ac sororis filio admissus. Locu, ne procul ab antiquo nomine recederent, Lucam; vxorem, Elizabetham; nepotem, Antonium nominarunt: quibus ita perfectis neophytos

*Baptis-
 mus ce-
 lebris.*

phytos in equos nobiles impositos ad domum Roderici Gonfalez, viri primarij Lusitani, Prorex & nobilitas vniuersa cum Brachmanibus quoque permultis equestri pompa comitatur. Interim festo vel campanarum sono, vel tormentorum boatu, vicis virenti palma instratis, publicam omnes lætitiã testabantur: quæ res totos dies octo ad fidei nostræ commendationem perdurauit.

Illum deinde Prorex, quoniam ita cum neophytis agi volebat rex Lusitaniæ, fidei quàm limitum producendorum appetentior, multis honoribus & immunitatibus affectum reddidit libertati, & Tanadar maiorem, quæ dignitas erat inter suos prima, nominauit. Hanc hominis conuersionem multi liberalitati illius in pauperes arrogarunt: quippe ante fidem susceptam, vt erat fortunatus, & supra 600 pardaos annuos possidebat, ita erat pæne profusus, etiam in ipsos munificus Lusitanos. Ex eius conuersione magnam in spem ventum est, totam illam insulam breui fore Christianam: atque indigenæ sanè plerique dicebant, filios parentis breui exemplum (tanti apud eos erat) secuturos. Ipse verò sua salute non contentus, sperare se plures ad Christianam fidem adducturum, quàm quot

quot haberet in corpore pilos, dicitabat. Nec ipem fefellit euentus : nunquam ex eo tempore in D. Pauli Collegio deerant catechumeni, è quibus multi facris aquie frequenter tingeantur.

CAPVT DECIMVM QVARTVM.

Profectio Gasparis in Chale.

INterim dum eo cursu Goæ res Christiana vel Gasparis vel sociorum sudore procedit, tristes de B. Xauerij in Comorino gloriosa, sed atroce nece feruntur rumores : faciebantque fidem enumerata sigillatim tormenta. Quod vt auditum est, subito tanta fuit Goæ complo ratio, quanta in communi omnium parente non fuisset. Ea res, nec alia magis, aperuit, de B. Xauerio quid homines iudicarent. subito cepta sunt admirabilia opera, quæ quisque vel viderat, vel certis auctoribus audierat, aperiri: & passim dicebatur corpus eius quolibet pretio conquirendum, sanctitatis pignus futurum Indicæ vniuersæ. Nec defuit, cui quinque millia ducatorum iam certum erat in eam rem expendere. Sed breui duorum Patrum iis ex locis aduentus, P. Cypriani, & P. Emanuelis Moralez, cum rumorem

*De B.**Xauerij**sanctitate**quid**populus**senferit.*

morem extinxit. Hi de Francisco alia omnia referebant: in Commorino esse, tantoque apparatu à Christianis exceptum, vt studio ingressum Domini in sanctam ciuitatem viderentur in eo excipiendo voluisse imitari; dispersis temere in vias ramis, stratisque vestibis, quæ erat transiturus: & quoniam ne asino quidem vehebatur, sed pedes, eum in vlnas sublatum quantumuis repugnantem in ædem sacram intulisse. Ea res lætissima accidit vniuersæ ciuitati: sed cum eum non ita multò post inde redeuntem Goæ conspexerunt, tum demum ita exceptus est, ac si Deus illum ad vitam vtilitati publicæ reuocasset. Interim dum adhuc aberat, vt ad Gasparem reuertamur, in Lusitanorû arcem Chale dictam in ora Malabarica, haud procul Calecutto, à suo est Rectore eo consilio amandatus, vt istic Collegio locum quæreret, cum iis instituendis, qui recens in Societatem admitterentur, tum adiuuandæ oræ Malabaricæ opportunum. Tentandæ rei illius potius quàm perficiendæ hæc anteuerat occasio. P. Antonius Gomez, Rector Goanus. Protegis & Episcopi rogatu ad Regem Tanor fidei nostræ candidatû, sacris mysteriis imbuendum, se contulerat; eo in itinere, quod erat per
 oram

oram Malabaricam, multi multos è nostra Societate petiuerant; sed cum satisfieri per nostrorum paucitatem non posset vniversis, id consilij ceperat Rector, vt in Chale loco per commodo ad excurrendum Malabaria tota Collegium instituendis tironibus in spiritu ac litteris erigeretur: quod vt perficeret, Gasparem iam satis probatum, & concionibus celebrem èo amandat cum potestate, vt de tota re statuat pro arbitratu. Venit èo Gaspar, & præter reliquum inter milites Lusitanos fructum, breui rem èo perduxit, vt iam non tenuiter posse videretur inchoari: iam ædes & hortum secundum flumen, eumque muro conclusum compararat, quod locus hic & amoenissimus & maxime haberetur salutaris. Item 70 pardaos annuo censu eleemosynæ nomine impetrarat. Interea verò dum hoc vrget, vt erat ei à Rectore mandatum, Xauerius è Commorino Goam rediens superuenit, qui rem diligenter excussam, adhuc operariorum urgente penuria, iudicauit immaturam. Itaque non segnior omittere, si ita iuberetur Gaspar, quam aliquod negotium promouere, mox rem totam pæne in exitu positam destituit, & Goam re infecta cum B. Xauerio reuersus est, vt si quod fuerit eius

E rei

rei conficiendæ Gasparis desiderium, B. Patris facile sit consortio compensatū. Ea re semel disturbata, in loca celebriora vicinā, quæ frugem maiorem promittebant, consilium & studium collatum est.

CAPITULUM DECIMUM QUINTUM.

Reſtoris munus deprecatus Armuziam destinatur.

Avdierat iam plurima de Gaspare B. Xaverius, & etiā nuper ex itinere notum, vt erat ſagaciſſimus in aliorum penetranda perfectione, hominem erat admiratus, animoquē illum ſuo ad magna omnia deſtinabat. Primariis autem Indiæ locis ſerè prouiderat hætenus; Armuzia illum coquebat cura, cui emporio in rebus ſpiritualibus ſerè deſiſto, quod ipſe ſibi illam Prouinciā reſeruauit, nondum erat ſubuentum. Erat B. Xaverius ex iis Imperatoribus, qui nõ modò nunquam plus militi ſuo imponeret, quàm ipſe ſibi ſumeret: ſed qui, vt apud Lucanum Cato, dicere ſuis poſſet: pericula veſtra prætentate meo. Solebat enim ipſe, aliis ad difficillima quæque viam præmunire, & initia omnia, quæ ſolent

solent ferè esse difficiliora, prælibare. Hoc porrò suum institutum vt in Armuziana missione violaret, faciebat Iaponicæ missionis & Chinarum generosa cogitatio: quæ iam ille duo regna spe & cogitatione deuorarat. Itaque circumspiciebat vniuersos, quis ex omnibus focis eas vel corporis vel animi vires promittere videretur, quas in eam rem necessarias esse peruidebat. Celebris erat eo tempore concionator, P. Antonius Gomez, Goæ Rector: itaque statuit eum vel Diuum, alteram Lusitanorum arcem, admodum quoque auxiliij spiritualis egentem, vel Armuziam amandare; Gasparem, quem tãto fructu sciebat hactenus Goæ commoratum, Collegij Rectorem designarat: atque hæc ex eo itinere, quod antè dixi, Cocino ad P. Simonem scribit. Itaque cum Goam cum Gaspare peruenisset, quod iam animo conceperat, perficere aggreditur, Gasparique vocato, quid de se statuisset, aperit; cui res ita inopina & improuisa accidit, vt præ stupore vix inueniret, quid responderet: demum vbi se collegit, ita homo parendi studiosissimus reclamauit, ac si ex ea res salus illius æterna penderet. Et sanè cum de ea re scribit, mirabili metaphora vsus ita ait: P. Franciscus me in alis ærumnæ

*Gasparè
Rectorè
Goæ re-
nuntiat
B. Xanè-
rius.*

voluit collocare, plus imponendo mihi, quàm quantum ferre poteram, cui viderer quidlibet posse tolerare. Ecce tibi virũ examussim ad Societatis nostrę normã factũ, quæ voto etiã peculiari ambitionẽ omnẽ ex schola humilitatis proscribit.

Facile aduertit Xauerius animi perturbationem, & Gasparis rationibus, vt videbatur, permotus rem distulit, non abstulit. Tum Gaspar velut induciis datis cœpit acerrimẽ cum Deo negotiari, vt eam rem euerteret; sed efficere non potuit, ne exiguo tempore esset, quod nolebat: effecit tamen, vt paucis pòst diebus se Xauerius eo munere liberaret. Illum enim Deus Armuziam, tanto illius ciuitatis bono, æterno sui numinis consilio destinarat: ipse autem rei successum aliò vertens ita scribit: Itaque tamdiu apud Dominum & apud P. Franciscum reclamauĩ, donec virium mearum tenuitatem agnouerit, & iugum abstulerit, quo eram planè oppressus; at non ita accidit. Nam Xauerius non idẽ Gasparem illo metu liberauit, quòd de eius viribus diffideret: sed potiùs in admirationem viri versus, tum demum illum Armuziana missione dignum iudicauit, cùm tale de profunda animi eius demissione periculum fecisset; quem for-
tasse

tasse antea non satis notum tanto Armuziani regni onere non putabat opprimendum. Neque enim erat minus, sed longe maius, Armuziam ire, quàm Goæ manere; efferatos homines mitigare, quàm sanctissimos fratres gubernare. Sed nimirum est aliquid in honore, quod omnes sancti fugiunt; in cruce ac labore, quod amplectantur. Iam liberatus hoc metu Gaspar, totus in Iaponicam profectiorem cum Xauerio ineundam incumbebat, & ipse Xauerius id vnum non minus Gaspare cupiebat; fortè ingeniorum similitudine vterque in idem propendentes: sed velut Indicam profectiorem Xauerij frustra homines deturbare sunt conati, ita quoque diuinam oportebat de Gaspare fieri voluntatem, quam Rectoribus ipse subditorum commodo aperit, qui dixit: Qui vos audit, me audit. Itaque vocatum ad se Gasparem, & Iaponicæ profectiorem spe plenum ita Xauerius alloquitur: Ego te, mi Pater, iam sociis præficere, iam in Iaponiam mecum abducere statueram: sed sentio nihil horum Deo cordi esse, cuius consilio, mea quidem sententia, quam pro diuina es accepturus, Armuziam euocaris, sed tamen non ita, vt Iaponicæ profectiorem te cupiam cogitationem deponere. Vado

ego nunc quidem paucis comitibus: sed si Dominus fagenam impleuerit, annuanū sociis vt in auxilium accurrant, è quibus sic habeto te omnium primum fore. Interim Armuzianis laboribus ad Iaponiæ certamina præludes, & tantæ missionis, quam ego vni Iaponiæ pospono, messe desiderium Iaponiæ solaberis.

Habuit ex hac denuntiatione quod doleret; nihil tamen habuit, quòd non ad honores sed ad labores vocaretur, vnde repugnaret. Itaque ad iter se parare iussus, subito ex Armuzia in Carmaniam, Persidem, Armeniam, & in vniuersam Saracenorum colluuiem toto animo ferri cœpit, & quod ex Iaponia sperari poterat, certius sibi ab illa polliceri. Verùm Gasparem iam ex Armuzia in Saracenos meditantem vna angebat Obedientiæ cura: itaque ipse ne quid suo arbitratu aggrediretur; qui tantopere parere cupiebat, à Francisco petit, vtrum si forte classis aliqua, vel exercitus Lusitanus inde in Asiam Africamue tenderet, socium se adiungere posset, si tum ita expedire in Domino iudicaret. Sensit confestim B. Xauerius, Gasparem ex seipso metiens, hanc interrogationem ex martyrii cupiditate profectam. Itaque seuerè mandat, & in virtute, vt aiunt, S. obedientiæ,

*Martyrii
incēsa in
Gaspare
cupidi-
tas.*

tiæ, ne vel Rectoris Goani, vel Vicarij Armuziani, vel alterius cuiusquam licentia, suo iniussu toto triennio insula exeat, nullo plane euentu. Hic Gaspar obitupuit, & obedientiæ se subdens, ita mandatum accepit, ac si triennio in angustissimum ergastulum recludi mandaretur. Tantilla enim insula angustissimum erat animo ita generoso ergastulum: tulit tamen, certus obedientiam victimæ præponendam. Sed non fuit hoc vnicum Gaspari à B. Xauerio præceptum datum; ita plane solebat ille sectos, quos à se dimittebat, salutaribus monitis, velut antidotis totidem, contra tot vitiorum venena præmunire: quæ omni memoria digna, quòd ab Horatio Turfellino commemorata sint, prætermittimus.

CAPVT DECIMUMSEXTVM.

In Armuziano itinere quid egerit.

PRiusquam Goa Gaspar excederet, Xauerij mandato Episcopum adit, vt eius fausta apprecatione bene auspiciatum iter esset. Ibi Episcopus admodum lætus, Armuziam mitti qui ciuitatem adiuuaret, & Gasparem mitti; satis item

gnarus, quanta indigeret in eam rem facultate, potestatem cum illo suam, prout à Pontifice acceperat, nulla re excepta, communicat; simul addit litteras commendationis plenas & auctoritatis, quibus mandabat, Gasparem nō minori omnes honore exciperent, ac seipsum: quod Gaspari sæpe vsui fuit in sceleratissima ciuitate; quanquam ad honorem quod attinet, ita modestia sua rem temperauit, vt nihil sibi ab Ecclesiasticis personis deferri permetteret, vsus his semper in animarum auxilium, non in proprium ornamentum. Exeunte itaque Martio anni 1549. Gaspar cum socio Raymundo Pereira Goa soluit Armuziam versùs, octiduo non ampliùs antequam B. Xauerius Iaponiam peteret, circiter medio postquam in Indiam appulerat anno. In nauì Xauerij præceptorum & instituti sui memor, sacris diebus ad vectores verba faciebat, quotidie etiam mancipiis & pueris Christianæ doctrinæ capita explicabat, Litanias publice omnibus respondentibus recitabat; sabbathis porrò ad Litanias in Deiparæ honorem etiam Salue Regina addebatur. Sed feria quinta maioris, vt vocant, hebdomadæ sub noctem instituta sese flagellantium supplicatio omnes ad pietatem mouit, Saracenos

nos verò & Gentiles, qui aderant, ad stuporem. Nec nullus fuit etiam cum illis fructus: nam conuersi sunt nonnulli & baptizati; à Christianis porrò peccata pœnitentiæ Sacramento Catholico ritu prope omnes expiarunt. Et quoniam, agere & pati fortia, Christianum & religiosum est, nō minor fuit patiendi quàm agendi seges. Bimestris fuit nauigatio quingentarum omnino leucarum; quo tempore multum à siti & fame fuit incommodi, nec nihil periculi e regione freti Mecani: sed tamen dirigente Domino in portum incolumes peruenerunt. Fuit is Calaiate in Arabiæ felicis ora maritima, vbi non defuerunt dactyli; & duabus deinde leucis aberat fluuius, qui dulcem aquam subministravit.

Is locus Arabibus frequens cupidinem iniecit Raymūdo Pereirę istic remanēdi: quam rem cū Gaspari communicasset, ac licentiam vt ita sibi facere liceret, petijisset, abnuuit Gaspar, quòd ætus ille & desiderium tironem, vt ait, saperet; qua deinde occasione in epistola quadam digreditur, ac monet, ne supra Superiorum voluntatem, spiritu quodam peregrino abducti sapiamus. Ita enim à Societatis incunabulis, sicut in omni religione florente, nostri erudiuntur, vt sese molles

ceras & corpora mortua, senisque baculos Rectoribus præbeant, quò certius diuinam voluntatem, sua abnegata, assequantur.

Inde iterum soluentes, Masquaten, alterum eiusdem oræ portum, tenuerunt. Erat is hominū ferè facinorosorum asyllum, quò ex India confluebat homicidiorum & similium scelerum sentina. Hic Gaspar nactus vnius diei otium, non cessandum ratus, rogatu illius oræ Præfecti ad Lusitanos verba fecit, dispositis ad eam rem temerè ac pro tempore arborum ramis ad vmbra euocandam. Nec defuerunt pro more, qui descendentem è pulpito rogarent, vt confitentibus aures daret; quos benignè audiuit, & inueterata multorum annorum vulnera curauit: tantusque numerus confiteri volentium fuit, vt Præfectus Gasparis nauarchum, vt alterum diem subsisteret, exorarit. Mirum, quantum sibi postea Gaspar ac Deo gratularetur, quàm nullum finem faceret gratis Deo referendis, quòd ad eum portum ita à rebus omnibus cælestibus imparatum appulisset, vbi tã opportunè Episcopali potestate vteretur! Hic Præfectus in suam biremem Gasparem inuitarat: sed ne deserto nauarcho lautiozem culinam quærere videre-

videretur, in sua nauī maluit remanere: Ad extremum hanc eius nauigationem concludamus insigni fructu, quem hīc Masquate transiens seminauit: qui licet postea maturuerit, hoc tamen loco referre commodius videtur.

Vir erat Masquate, quē Gaspar audiuit quidem confitentem, sed iustis de causis nō absoluit: ac licet illas ipse reus postea aperuerit, nihil tamē attinet commemorare. Iussit eum Gaspar certis quotidie commentationibus operam dare, quibus ille tantum breui profecit, potissimum mortis meditatione, vt homo militaris & benē diues Societati nomen dare, Gasparique indiuiduus comes, vt Lucas Paulolo, adiungi optarit; cui linguarum peritia in primis vtilis esse poterat, & animi robore: quo impulsus se assari etiam cum Gaspare velle dicitabat. En, quid virtus in animis hominum potest! quidquid enim viri huiusmodi virtutum dicunt, Deo seruorum suorum conatibus aspirante, alē in tabulis cordis carnalibus manet exaratum, non atramento, sed spiritu Dei viui, vt Apostolus loquitur. Hęc vbi accepisset Gaspar, hominem de Societatis nostræ instituto edocuit, eumque postea per litteras Armuziam euocatum ad Collegiū S. Pauli Goam mandauit.

*In milite
ardor
pretatis
singula-
ris.*

76 VITÆ GASP. BARZ. LIBER I.
davit. Porro hæc res cùm digna sit, quæ
ex ipsis fontibus hauriatur, ad ipsas litte-
ras lectorem remittimus. His Masquate
gestis tertio die soluit, Armuziamque
post bimestre, vt dixi, spatium per-
uenit.

VITÆ

VITÆ

P. GASPARIS

BARZÆI

BELGÆ

LIBER SECVNDVS.

CAPVT PRIMVM.

Armuzia descriptio.

ACTENVS Gasparis
 velitationes; nunc iusta
 hoc libro certamina,
 non cum dæmonibus
 modò atque omni exer-
 citu vitiorum, sed cum
 ipsa natura quoq; com-
 memorabimus. Atque hoc posterius
 priùs dicere operæ pretium, vt natura
 loci cognita, velut stadij in quo decurrit
 Gaspar, eximij athletæ virtus incla-
 rescat.

Armuzia insula est eademque ciuitas,

&c

& emporium longè celeberrimum. Insula, quam aliò nomine indigenæ Germani vocant, sita in Persici sinus freto, & in vigesimo septimo eleuati poli gradu, leucis ab Arabia felice duodecim; à Continenti Persidis duabus; à Carmania prouincia quatuor distare perhibetur. Carmaniæ parebat olim, & adhuc vestigium est in eius Metropolis nomine Armuza; nuñc Rëgem habet suum, eumque vel insulæ vel vicinorum locorum possessione non parum potentem. Parua est omnino, & in circuitu quatuor non totas leucas habet. Et profectò non satis scio, an toto terrarum orbe reperiri ciuitas possit, in qua sic diuitiæ cum paupertate, copia cum sterilitate, cõmoda cum incommodis, arte naturam superante, sint coniuncta. Commoda ferè sunt hæc: Portus duo; è quibus cetera in urbẽ commoda inuehuntur: alter ad ortũ solis, ad occasum alter; ex vtroq; latere sinu percommodo à natura facti, vt onerariis è quauis mundi plaga cõfluentibus fidam præbeant stationem. Inde factum emporium earum mercium omnium, quæ vel ex Oriente, vel ex Occidente, imò & ab Aquilone, Armenia videlicet, Persia, Parthiaque deuehuntur. Ea propter mira & nusquam fortè maior gentium varietas:

Euro-

Europæi permulti, Ruffi, Poloni, Hūgari, Veneti, Lufitani; ex Asia, Turcæ, Saraceni, Armeni, Arabes, Indi; ex Africa Abyffini, & quicumque mare rubrum accolunt. Ex his omnibus diuitiæ & negotiatorum opes propè incredibiles, atque ex opibus mirus decor ciuitatis; vt gloriari incolæ foliti fint, neque exterorum iudicio immerito, orbis gemmam, fi annulus is foret, Armuziam fore. Ex iisdem opibus deliciæ, vel in irritamentis gulæ, vel cætero cultu: denique cùm ibi nihil fit, nihil tamen deesse dici potest.

Hæc propè omnium vrbiū ornamenta, quæ ars Armuziæ congeffit, ferè totidem malis natura ibi cum arte perpetuò diffidēs facilè compenfauit. Æftus in primis tanta vis, vt ardere omnia videantur; nusquam alibi tantus, ne sub ipfo quidem æquatore. quod fanè mirū videri potest, cum extra tropicos in zona fit temperata. Cauſam, quia melior non inuenitur, conferunt in incredibilem ſoli ſiccitatem; etſi fanè facilius eſt ſiccitatem ab æſtu, quàm æſtum à ſiccitate ortum perſuadere. Tanta igitur eſt ſiccitas, quanta eſt meri ſalis ac ſulphuris; e quibus duobus tota inſula compoſita videri potest. Ipfos fluuios æſtate in ſalem; vt hieme in glaciem ſua in Zelandia

landia & Hollandia coire Gaspar affirmat; inde è sale colles, quibus alij, si aliquos exhaueris, repente succedunt. Eius acrimonia tanta est, vt quam carnem condierit, prope exedat. Nec sulphuris minor copia. ferunt olim toto septennio arsisse; nec ita dudum montem vnum arsisse perhibent; hodieque montium vertices ignei coloris, aut calcem referentes incendium videntur confirmare. Ex hac, vt dixi, siccitate æstui propè intolerabili ars vt cumque mederi hoc modo solet. In ædium atrijs è frigida thermæ fiunt; in iis collo tenus, & temperandi æstus & conciliandi soporis causa, velut in liquidis culcitris, versa in delicias necessitate, pernoctant. Terræ motus his incommodis cum accedunt, tum demum speciem præbent inferorum. Ii sunt ingentes & frequentes; ac paucis mensibus, quibus ibi Gaspar initio fuit, octies nouiesue insula formidabiliter trepidauit.

Ex his omnibus rerum omnium sterilitas tanta est, vt quidquid ad humanæ vitæ sustentationem facit, si deesse ibi dixeris, citius rem explicueris, quam si herbas, arbores, aues aquam potabilem, nedum vinum, segetes, feras, ac cætera eius generis negaueris reperiri. Ea omnia
ferè

ferè importantur, nisi si quid imbrium ab auaris nubibus præstolentur, & cisternis excipiant studioliùs prope quàm vinum dolis Lusitani. Ea sufficere poterant vniuersa, vt quantumlibet frequentem urbem desolarent: sed ea, quæ non minus potest in frequentandas quàm in desolandas ciuitates, ingeniosa cupiditas attulit horum malorum miseris mortalibus vel remedium vel contemptum. Ad extremum omittere non possum rem ea in insula sanè admirabilem: Paucæ sunt in quodâ insulæ angulo palmæ, quò sal nondum sese intulerit. Eæ fructum ferunt, qui omnino non maturescat, nisi ramo alterius item palmæ, sed sterilis, tangantur: quod si omissum fuerit, fructus ante decidunt, quàm ad maturitatem perueniant; planè vt hæc in suo genere Midæ virgula possit videri.

CAPVT SECVNDVM.

Armuziam Gaspar ingreditur.

EAm in urbem venit Gaspar incendio maiore incensus, quàm quo ciuitas irato ac incenso Phœbo conflagrabit. Quocirca non aliter ac in lumine fieri solet, maiori minus cedebat incendium.

E **Navis**

Nauis vt in conspectum venit ciuitatis,
 auditum est subito Patrem e Societate
 Iesu, vel, vt Lusitani vocant, nomine fa-
 ne vel pio vel specioso, Apostolum ad-
 uentare; erant dispositi in portu, qui Vi-
 cario ac ceteris aduentum indicarent.
 Episcopus enim Coanus, Ioannes Albu-
 guercius, & Societatis vniuersæ & præ-
 fertim Gasparis amicissimus, litteris cõ-
 missi præuenerat, quibus collaudatum
 à doctrina & eloquentia, atque vtriusque
 ornamento integritate vitæ, Gasparem
 mandabat excipi, non secus ac seipsum.
 Itaque in portu priusquam excenderetur,
 cymbæ duæ summo remigum co-
 natu, dixisses de celeritate contendere,
 ad onerariam in alveo stantem aduola-
 bant. In altera Armuziani regis custodiæ
 Præfectus, Tritanus Dorta, Lusitanorum
 amicus, Gaspari episcopum epulum sub-
 mittebat; altera Vicarius cum vniuerso
 clero Gasparem salutaturus vehebatur:
 quem Gaspar vbi vidisset, mox positis
 genibus vnâ cum socio prehensam eius
 dexteram osculatur. Notata fuit non sine
 admiratione Patris modestia, qui licet
 tanta cum Episcopi potestate veniret,
 tantum nihilominus Vicario detulisset.
 Inde cymbâ suâ acceptum, in arcem Lu-
 sitanam ad Præfectum (is tum erat Ema-
 nuel

nuel de Lima, magnus deinde Gasparis
 admirator) cum vniuerso clero pæne sol-
 lemnis supplicantium pompa per urbem
 deducit. Ab eo acceptus est, & pro Ema-
 nuelis humanitate, & pro Episcopi vo-
 luntate. Expletis deinde salutationis of-
 ficis, agi de Gasparis habitatione cœ-
 ptum, & cœptum simul à Præfecto & Vi-
 cario officiose litigari, vtroque de exci-
 piendo hospite cõtendente. Verùm Ga-
 spar vtrique gratis impensè actis dire-
 mit litem, Patrum Societatis, vbi fieri po-
 test, domum esse valetudinarium; can-
 dem suam fore, non aliam vllam ad ex-
 pugnanda vitia, vel se tuendum, arcem
 esse aptiorem. Indigna res inuidè visa; sed
 Patris constantia cum amicissimorum
 hominum officiis ad victoriam vsque de-
 pugnavit. Itaque in Xenodochium à Vi-
 cario postridie abductus (nam primam
 noctem sibi precibus importunis extor-
 serat) stuporis bonos omnes ac spei
 compleuit, venisse hominem, qui depo-
 sitam ciuitatem sua vitæ sanctitate ad-
 spem salutis reuocaret.

*Quo in statu Armuziam Gaspar
offenderit.*

PRima cum extremis collata ferè defectum profectumque declarant: itaque videri vt possit, quantum Armuziæ profecerit Gaspar, dicendum est, quo in statu repererit ciuitatem. Et fortasse non minus fecisse illo videbatur, qui totidem infideles moriens reliquit, quot fideles factus Episcopus numerabat. Ac primo quidem capite ciuitatem descripsimus, mores in hunc locum referuauimus. Quæ de Armuzia iam dicta sunt, ferè loquente nemine satis produnt ea, quæ sum narraturus: neque enim hominum colluuiæ esse solet absque sectarum colluue, nec deliciarum copix sine copia vitiorum, nec diuitiarum cumulus sine cupiditate & iniuria. Sed tamen quæ vbi que reperiri solent, non solum Armuziæ redundabant: verum etiam insolens quædam, inaudita, & incredibilis (nihil augeo) peccandi libertas dominabatur, cum etiam ipsa peccandi consuetudo peccatis foeditatem & vulgo nomen ademisset.

Armuzi-

Armuziæ Rex iis temporibus erat iuuenis, idem Regis Lusitani Ioannis I III vectigalis, & Lusitanis peramicus, qui ad res suastuendas, & commercia ab omni iniuria vindicanda, arcem, Regibus quæ volentibus, quæ nolentibus & sæpe victis, iam olim, construxerant, in eaque præsidium habebant è suis plerumque ad 700. Regi subiectus populus, gentium, vt dixi, plurima colluies, maximam primùm lectarum varietatem induxerat. ibi enim quisque non solum pro arbitratu viuebat: sed etiam quælibet superstitione suo palam ritu colebatur. Gentiles indigenæ exterique vario quisque ritu sua Deorum somnia venerantes, secundam feriam festam habebant: Iudæa fæce vrbs tota fœtebat; ex iis erant captiuitatis Babylonicæ reliquæ (neque enim Babylonia, quam hodie Bagnadad vocant, procul aberat) & ex Europa fugitiui; sacrû iis erat suum illud sabbathum: Turcis & vniuersæ Saracenorum & Mahometanorum sentinæ, quorum deliria pro oraculis habebantur, feria sexta clamoribus insanis transigenda placuerat. Erant denique re pauci, etsi nomine plures Christiani; iique vel Græci, vel Armeni, Abyssini quoque, & heretici Poloni, Russi, Hungari: qui licet omnes &

*Vitiore
sentinæ
Armuziæ
re-
perit Ga-
spar.*

opinionibus & capite diuifi, haberi tamen volebant Christiani; iis verò vel nullus vel Dominicus dies erat sacer. Lusitani demum erant & alij pauci, vel Itali vel Germani, reliquis excepta fide nihilo propè meliores: quanquam & in fide quid crederent, nesciebant; hoc etiam reliquis peiores, quòd nullius sectæ cultus ita atque verus Iesu Christi, (prò dolor) iaceret. Connubia passim erant cum Saracenis vxoribus, vel stupra; proles matri similiore quàm patri parentum intolerabilis negligentia in peregrinos ritus abduxerat; feneratiuus quæstus hominis erat frugi & negotiatoris; luxuriæ genus omne; dices ponyropolim Philippi Regis, in quam, quidquid flagitij aut sceleris esset vsipiam, retrudi iusserat. Certè audet Gaspar asserere, non aliam vllam esse vel fuisse gentem desperatiorem, in quam sic vniuersa horribilium flagitiorum môstra conuenerint; de quibus plura non dico: nam ex adhibitis pharmacis & curatione patebit infrà legentibus ægritudo.

Quo putatis hîc animo fuisse Gasparem nostrum? Contigit illi planè, quod Indicam nauem ingresso; dissidentia quædam subijt animum, & desperatio frugis faciendæ. Sollemne siquidem illi erat

erat in magnis quibuslibet ad Dei gloriam aggrediendis, semper à sui diffidentia inchoare: quæ quanto altius in propriæ cognitionis abyssum descenderit, tanto sublimius animum, ad omnia potentem in Deo qui eum cõfortat, eleuabit. Itaque nil illi animi prope supererat, nisi ad eos fletus, quibus mala tanta deploraret. Quocirca ad Deum conuersus magnis lacrymarum imbribus & oratione peruigili Dei contemptum & læsi numinis iniurias ponderabat; inde ad ea puniendâ exsoluendâque, Christi exemplo, quæ non rapuerat, in seipsum acriter flagellis, cilicina veste, ieiuniis, vigiliis, & relicuo asperitatis genere sæuire est aggressus: quibus ipse amoris plenas voces intermiscens opem sibi, misericordiam ceteris ab offenso numine eblandiebatur. Hæc erât arma; hæc exercitationes nostri pugilis mox in aciem prodituri: qui ubi se indutum virtute ex alto persensit, ita nunc animosus, vt nuper timidus, omnes inferorum phalanges vitorumque turmas audacter prouocabat. Sed non nesciens ordinem rerum gendarum magistrum, maximè in eo laborant, ne quidquam ageret perturbate: quod eo mirabilius est in eo feruore scelerumque varietate, quo potuisset im-

petu quilibet alius abreptus omnia facere, nihil perficere. Variæ, vt dixi, erant Armuziæ sectæ; quamlibet earum, suo quamque die sacro, vt eo ægrius dæmoni faceret, statuit oppugnare. Itaque Gentilibus feriam secundam, sextam Saracenis, Sabbathum Iudæis, Dominicum ac dies ceteros assignauit Christianis, & iis maximè, qui ab Francisco commendati fuerant, Lusitanis. Nos eiusdem vestigiis insistentes eam distributionem seruabimus in narrando, quam ille tenuit in agendo; quid cum singulis egerit, quidue profecerit. Ac primùm quidem, quæ cum Christianis perfecta sunt, vtpote in quos prima cura Gasparis incubuerit, persequemur. At quoniam tractatio ea longior, ab ipso Gaspare petita partitione diuidetur. In singula quippe vitia velut singulari certamine, etiam si simul vniuersa impeteret, depugnabat.

CAPVT QVARTVM.

Reram diuinarum ignoratione laborantem ciuitatem erudit.

INter cetera ciuitatis mala forsan etiam præ ceteris densissima erat Armuziæ rerum diuinarum ignorantia. Nam et si

NON

non deerant aliquot Sacerdotes, ij tamen
 vel nihilo vulgo doctiores, vel vt essent,
 laboris erant impatientes in ea ciuitate,
 vbi tot forent incommoda toleranda, vt
 pati, non agere, plus satis esse videretur.
 Adde, quod etiam eorum nonnulli vnâ
 cum opibus propriæ salutis curam, alie-
 nâ tanto magis, abiecerant. Constat, ante
 Gasparem, alium diuini verbi præconem
 nullum tertio in pulpitum conscendisse.
 Vnde simul cum illa gentium sectarum-
 que nebula tantæ irreperant tenebræ, vt
 vulgò etiam ad splendorem crucis, quem
 postea ne Saraceni quidem oculis ferre
 potuerunt, ipsi Christiani cæcutirent.
 Itaque vulgò pudebat crucis discipulos
 magistri sui crucifixi: & quod à Sarace-
 nis ac Iudæis passim in contumeliam
 obijciebatur, ipsi contumeliæ loco ha-
 bebant; & iam Iesum Christum, quem
 solum crucifixum Apostolus nouerat,
 ipsi, si potuissent, negassent cruci affixû.
 Quod vbi non sine doloris sensu narra-
 uit Gaspar, ita exclamat: Mihi autem ab-
 sit gloriari, nisi in cruce Domini nostri
 Iesu Christi. Verû antequâ ex Ægyptia-
 cis illis tenebris populum Christianum
 in terram Gessen, vbi lux erat, traduce-
 ret, videns quàm atrox cum inferno illo
 Pharaone iniret certamen, inde cœpit,

vnde Xaverius facere ac docere confueverat. Nam in valetudinario suo primis se diebus continens, sui contemptum ac demissionem cum insigni caritate coniungebat: in nosocomio ægris famulari, lectos sternere, cubicula euerrere, pannos abluere, ad infima omnia descēdere.

E nosocomio deinde in custodias publicas, iam quodammodo factus audacior, erupit; hæc ille dies aliquot ita faciebat, vt aliud omnino nihil, studio solum orationis, de quo superiori capite, non intermisso. In quo sane videtur eos, qui urbem aliquam obsidione cingere aggrediuntur, imitatus. Nam illi suos aggeres vbi extra tormenti iactum inchoarunt, eos ita rotant ac voluunt, quoad sine periculo se ipsis munitionibus hostium admovent. Iam itaque sua modestia se, velut noctis silentio, tegens Gaspar, aggeres suos promouebat, cum subito tuba canit; sed planè admirabili. Tuba viro illi tintinnabulum fuit. nam instituto in ea ciuitate. hætenus inaudito in vicos prodit, & nola puerorum ac rudium ad expugnandam ipsam ignorantiam mirabili, sed tamen non sine ipsius sapientiæ rudes in eundem finem Apostolos asciscantis exemplo, delectum facit. Cōcursum est subito velut ad ludicrum quoddam

dam ac puerile spectaculum. Hic Pater *Puerorū
institu-
tione plu-
rimū
proficit
Gaspar.*
pueros quā blandioribus verbis, quā
præmiolis primū demulcere, & ad lo-
quendum pudorem exuere facit; inde
signum sanctissimæ crucis exprimere,
exigere, vt se præeunte ab omnibus ex-
primatur; ingenium illorum collaudare.
Tum orationem Dominicam, Salutatio-
nem Angelicam, fidei symbolum, præ-
cepta vel Dei vel Ecclesiæ docere ag-
gressus, & vt discendi tædium leuaret
voluptate, facili cantu præire, ceteris se-
qui iussis inceptit; denique in hæc & simi-
lia, quæcunque Patri sua caritas, demis-
sio, ac Spiritus ipse sanctus suggerebat,
strepue incubuit. Nec facile credi potest,
quantas res ille hoc puerili manipulo
perfecerit, aut quem sibi aditum ad ma-
iores aperuerit.

Ea res non ceterorum modo, qui ex
hoc sinapis semine nunquam tantam ar-
borem expectassent, sed ipsius Gasparis
quoque superauit opinionem. Fauit sem-
per quidem vbiuis locorum Deus Ope-
Max. huic rudium institutioni: sed Ar-
muziæ tantum illi lucis ac splendoris de-
dit, facile vt pestiferæ profanorum ri-
tuum nebulae, quæ iam diu ciuitatem ob-
uoluerant, in huiusce solis aduentu fue-
rint dissipatæ. Pueri enim ipsi non au-
dius

dius quam felicius fidei nostræ mysteria, legis nostræ præcepta didicerunt, cantu iplo vel memoriam adiuuante, vel ad didicendum inuitante. Et iam profana carmina in sacros piosque verius permutari, & vbiq; tota vrbe, ædibus, atriis, vicis, publicis locis in periuriorum aut blasphemiarum locū succedere & personare cœperunt. Quotidiana enim Gasparis institutio iam rem ita vulgauerat, vt paucis diebus perfecit, quod vix annuo spatio se posse sperauerat impetrare. Utinam tam salutari exemplo passim Catholicæ vrbes vterentur! sperari enim posset tanta morum conuersio, quanta ex obscœnis cantiunculis, & iis, quas nominari inter Christianos nolebat Apostolus, vocibus, magno bonorum gemitu cernitur corruptela. Nec in pueris, Reip. seminario, stetit fructus; auctore Gaspare è discipulis facti doctores, seruitia sua, parentes etiam ipsos, quos iam inscitix suæ pudebat, instruebāt; qui simile quippiam fecerat, præmium ac laudem insuper, magnum per se præmium, expectabat. Eadem præmia iis statuta, qui iurantem aut quouis alio modo palàm peccantem correxissent. Hæc omnia tantum breui potuerunt, vt iam ad antiquos omnino noui accederent Christianæ institutio-

E' cantiuncula sacris fructus per magnus.

tutionis auditores. Parentes passim à filiis adducti, de filiorum vel laudatorum, vel præmio honoratorum lætitia suam gratulationis partem decerpebant; ac iam passim neminem pudebat in eodem cum pueris ac seruitiis ludo erudiri: viri pueros, feminae puellas aut ad respondendum vrgebant aut præueniebant.

Ad extremum dici non potest, quanto vel Gasparis gaudio, vel ciuium approbatione, vel Dei gloria, res ista procederet. Nam Gaspar, quæ ab omnibus damnari vellet, artificiosè puerili suffragio calculoque damnabat; quæ cuperet emendari, pueris vt admonerent vel deferrent imperabat. Itaque ne domus quidem ipsa satis Patrifamiliàs tuta erat ad peccandum, qui filium haberet vel monitorem vel etiam delatorem: cuius rei acerbitatem ipsa puerilis ætas, Patrisque facilitas mollebat. Itaque iam passim Armuziæ aliæ diurnæ collocutiones, cantusque nocturni, alius ad ædem sacram concursus, alia sacròrum hominum reuerentia, alia sacramentorù frequentatio, alia denique ciuitas vniuersa. Eam in rem quotidie Gaspar duas horas, sed planè vtiliter collocabat: nam quæ contigerunt in eo genere, iucundius fuisset, vt ait ipse, videre, quam audire. Vulgò parentum somnus

somnus filiorum nocturno cantu inter-
 rumpebatur; prope singulis in ædibus,
 iussu Gasparis, singuli quæ didicerant,
 seruos ac mancipia, quibus interesse per
 occupationes domesticas non licebat,
 sub noctem edocebant. Cum Saraceno-
 rum filiis frequentes erant disputatio-
 nes puerorum, asserētum sine baptismo
 salutem esse desperatam: nec sine fructu.
 pueri plerumque Saraceni sine discrimi-
 ne per vicos doctrinæ Christianæ capita
 cantabant; & contigit aliquando, vt Ga-
 sparem forte transeuntem vir quidam
 honestus interpellarit, & Saracenum
 vnum, in nomine Patris, &c. canentem,
 seseque palam signantem ostenderit,
 magna vel sua vel Patris voluptate: qui,
 vt ait, tum animo Baalam sibi vatem re-
 ferebat, qui cū maledicere vellet, vel
 inuitus benedixit; item illud Psalmi: Ex
 ore infantium & lactentium perfecisti
 laudem. Nec nullus ex his cantatoribus
 ad fidem baptismumque perducebatur.
 Sed & alia multa præclara sanè facinora
 Gaspar dix huius turmæ eadem perfecit,
 quæ alio loco sunt narranda: hæc verò
 quæ huc de industria sub initium con-
 gessimus, ita sub initium cœperunt, vt
 quotidianis (nullo enim die Gaspar
 quantumlibet occupatus omittebat)
 semper

semper inualuerint incrementis.

CAPVT QVINTVM.

*Quantum in tollenda libidine
profecerit.*

SI fuisset vnum genus hostium Armuzia, vno fortasse teli genere potuerat expugnari: sed tanta non in vno solum genere erat multitudo vitiorum, verum etiam in diuerso varietas, necesse vt fuerit pugili nostro omni telorum genere decertare. Et Armuzia igitur non iam à dæmonis obsessa sed possessa, arcibus aliquot tenebatur, quas singulas Gaspar oppugnare non destitit, donec expugnet. Itaque in libidinis arcem impetum è superiore loco verbis pro iaculis faciens mirabiliter detonabat. de scelere primum, tum de fructu narrabimus. Vulgò Saracenis pellicibus, Gentilibus ac Iudæis promiscuè non scelerato solum, sed etiam infami amore Lusitani miscebantur. id adèd vulgare erat, vt ne à coniugatis quidem pro scelere haberetur; in solutis verò iocus aut etiam necessaria oblectatio crederetur. Ex eo scelere fax illa meretricio partu sanguinem scedabat Lusitanum, qui partus cum adoleuerat,

rat, magis etiam fœda rituum quàm sanguinis permixtione polluebatur. Eius rei mira Lusitanorum parentum vel dissimulatio vel contemptus; quippe qui de explenda libidine magis essent solliciti, quàm de sobole educanda. Neque satis erat vna vni; vaga multorum libido pellicum numerum fortunis suis aut sumptu domestico metiebatur; idque ita palam, vt iam peccandi consuetudo pudorem omnem deterfisse videretur. Eadem peste prope omnes, summi ac infimi, profani & sacri laborabant. Sed neque solum his limitibus se effrenata libido continebat, verùm naturæ fines egressa in omne genus ferebatur eorum scelerum, quæ non ferunt etiam castræ aures nominari. Ea Gaspari nota fieri difficile non erat, quæ nota erant vniuersæ ciuitati. Itaque cum iam aliquoties ad eos verba fecisset, & fulgetris quibusdam velut prelulisset, cõciliatis iam animis & frequenti concione cœpit eloquentiæ Christianæ & animi sui feruenti impetu detonare, sceleris grauitatem verborum sententiarumque pondere, exquisitis vel sacrarum litterarum vel Patrum sententiis, aptis etiam exemplis aperire, inde cælestes iras vel futuræ, vel huius vitæ, (quam ferè solam eius generis homines curant)

curant) intentare. Nec frustra; visus est Dominus Gasparis sententias ac minas suo suffragio comprobare. Sub idem tempus frequenter tota insula & formidabiliter trepidauit: ac licet id insolens non esset, nihilominus illa minarum rei-que coniunctio effecit, vt eo terræ motu magis animi quam ædes, & ciues quam ciuitas, quaterentur. Gaspar enim petitis à natura etiam ipsa rationibus, ex eo diuinas iras prodebat, quòd alieno iuxta philosophos tempore contremisceret.

Ea re igitur multi seiplos inspexerunt, ac pudere, deinde etiam pigere sceleris cœpit. Multitudinem eorum, qui meretricium amorem vel exuerunt, vel honestiori coniugij veste induerunt, appellat Gaspar diluuium; sed tamen non deerant adhuc permulti, qui ne quod agnoscerent, deferere crimen cogerentur, pertinaciter crimen esse clam negarent. Non latuit ea res Gasparè: itaque acriore quodam remedio vtendum ratus, die quadam pro concione Magistratus omnes, quàm profanos, quàm sacros obtestatus rogare cœpit & obsecrare, memores essent, quam Deo, quam Prælati maioribus, quam Regi essent huius impunitatis rationem reddituri; non idèò diuinam clementiam, quòd dissimulet, co-

E libidinibus cano multos eripit Gaspar.

G rum

vnde Xaverius facere ac docere confueverat. Nam in valetudinario suo primis se diebus continens, sui contemptum ac demissionem cum insigni caritate coniungebat: in nosocomio ægris famulari, lectos sternere, cubicula euerrere, pannos abluerere, ad infima omnia descēdere.

E nosocomio deinde in custodias publicas, iam quodammodo factus audacior, erupit; hæc ille dies aliquot ita faciebat, vt aliud omnino nihil, studio solum orationis, de quo superiori capite, non intermisso. In quo sane videtur eos, qui urbem aliquam obsidione cingere aggrediuntur, imitatus. Nam illi suos aggeres vbi extra tormenti iactum inchoarunt, eos ita rotant ac voluunt, quoad sine periculo se ipsis munitionibus hostium admoueant. Iam itaque sua modestia se, velut noctis silentio, tegens Gaspar, aggeres suos promouebat, cum subito tuba canit; sed planè admirabili. Tuba viro illi tintinnabulum fuit. nam instituto in ea ciuitate hætenus inaudito in vicos prodit, & nola puerorum ac rudium ad expugnandam ipsam ignorantiam mirabili, sed tamen non sine ipsius sapientiæ rudes in eundem finem Apostolos asciscantis exemplo, delectum facit. Cōcursum est subito velut ad ludicrum quoddam

dam ac puerile spectaculum. Hic Pater *Puerorū*
 pueros quā blandioribus verbis, quā *institū-*
 præmiolis primū demulcere, & ad lo- *tionē plu-*
 quendum pudorem exuere facit; inde *rimūm*
 signum sanctissimæ crucis exprimere, *proficit*
 exigere, vt se præeunte ab omnibus ex- *Gaspar.*
 primatur; ingenium illorum collaudare.
 Tum orationem Dominicam, Salutatio-
 nem Angelicam, fidei symbolum, præ-
 cepta vel Dei vel Ecclesiæ docere ag-
 gressus, & vt discendi tædium leuaret
 voluptate, facili cantu præire, ceteris se-
 qui iussis incepit; denique in hæc & simi-
 lia, quæcunque Patri sua caritas, demis-
 sio, ac Spiritus ipse sanctus suggerebat,
 strenue incubuit. Nec facile credi potest,
 quantas res ille hoc puerili manipulo
 perfecit, aut quem sibi aditum ad ma-
 iores aperuerit.

Ea res non ceterorum modo, qui ex
 hoc sinapis semine nunquam tantam ar-
 borem expectassent, sed ipsius Gasparis
 quoque superauit opinionem. Faut sem-
 per quidem vbiuis locorum Deus Ope-
 Max. huic rudium institutioni: sed Ar-
 muziæ tantum illi lucis ac splendoris de-
 dit, facile vt pestiferæ profanorum ri-
 tuum nebula, quæ iam diu ciuitatem ob-
 uoluerant, in huiusce solis aduentu fue-
 rint dissipatæ. Pueri enim ipsi non au-
 dius

dius quam felicius fidei nostræ mysteria, legis nostræ præcepta didicerunt, cantu ipso vel memoriam adiuuante, vel ad discendum inuitante. Et iam profana carmina in sacros piosque verius permutteri, & vbiq; tota vrbe, ædibus, atrijs, vicis, publicis locis in periuriorum aut blasphemiarum locū succedere & personare cœperunt. Quotidiana enim Gasparis institutio iam rem ita vulgauerat, vt paucis diebus perfecerit, quod vix annuo spatio se posse sperauerat impetrare. Utinam tam salutarî exemplo passim Catholicæ vrbes vterentur! sperari enim posset tanta morum conuersio, quanta ex obscœnis cantuunculis, & iis, quas nominari inter Christianos nolebat Apostolus, vocibus, magno bonorum gemitu cernitur corruptela. Nec in pueris, Reip. seminario, stetit fructus; auctore Gaspare è discipulis facti doctores, seruitia sua, parentes etiam ipsos, quos iam inscitiae suæ pudebat, instruebāt; qui simile quippiam fecerat, præmium ac laudem insuper, magnum per se præmium, expectabat. Eadem præmia iis statuta, qui iurantem aut quouis alio modo palàm peccantem correxissent. Hæc omnia tantum breui potuerunt, vt iam ad antiquos omnino noui accederent Christianæ institutio-

*E' cantu-
uuncu-
lis sa-
cris fru-
ctus per-
magnus.*

tutionis auditores. Parentes passim à filiis adducti, de filiorum vel laudatorum, vel præmio honoratorum lætitia suam gratulationis partem decerpebant; ac iam passim neminem pudebat in eodem cum pueris ac seruitiis ludo erudiri: viri pueros, feminæ puellas aut ad respondendum vrgebant aut præueniebant.

Ad extremum dici non potest, quanto vel Gasparis gaudio, vel ciuium approbatione, vel Dei gloria, res ista procederet. Nam Gaspar, quæ ab omnibus damnari vellet, artificiosè puerili suffragio calculoque damnabat; quæ cuperet emendari, pueris vt admonerent vel deferrent imperabat. Itaque ne domus quidem ipsa satis Patrifamiliâs tuta erat ad peccandum, qui filium haberet vel monitorem vel etiam delatorem: cuius rei acerbilitatem ipsa puerilis ætas, Patrisque facilitas mollebat. Itaque iam passim Armuziæ aliæ diurnæ colloquutiones, cantusque nocturni, alius ad ædem sacram concursus, alia sacræ hominum reuerentia, alia sacramentorû frequentatio, alia denique ciuitas vniuersa. Eam in rem quotidie Gaspar duas horas, sed planè vtiliter collocabat: nam quæ contigerunt in eo genere, iucundius fuisset, vt ait ipse, videre, quam audire. Vulgò parentum
somnia

somnus filiorum nocturno cantu inter-
 rumpebatur; prope singulis in ædibus.
 iussu Gasparis, singuli quæ didicerant,
 seruos ac mancipia, quibus interesse per
 occupationes domesticas non licebat,
 sub noctem edocebant. Cum Saraceno-
 rum filiis frequentes erant disputatio-
 nes puerorum, asserētium sine baptismo
 salutem esse desperatam: nec sine fructu.
 pueri plerumque Saraceni sine discrimi-
 ne per vicos doctrinæ Christianæ capita
 cantabant; & contigit aliquando, vt Ga-
 sparem forte transeuntem vir quidam
 honestus interpellarit, & Saracenum
 vnum, In nomine Patris, &c. canentem,
 seseque palam signantem ostenderit,
 magna vel sua vel Patris voluptate: qui,
 vt ait, tum animo Baalam sibi vatem re-
 ferebat, qui cum maledicere vellet, vel
 inuitus benedixit; item illud Psalmi: Ex
 ore infantium & lactentium perfecisti
 laudem. Nec nullus ex his cantatoribus
 ad fidem baptismumque perducebatur.
 Sed & alia multa præclara sanè facinora
 Gaspar dux huius turmæ eadem perfecit,
 quæ alio loco sunt narranda: hæc verò
 quæ huc de industria sub initium con-
 gessimus, ita sub initium cœperunt, vt
 quotidianis (nullo enim die Gaspar
 quantumlibet occupatus omittebat)
 semper

semper inualuerint incrementis.

CAPVT QVINTVM.

*Quantum in tollenda libidine
profecerit.*

SI fuisset vnum genus hostium Armuzia, vno fortasse teli genere potuerat expugnari: sed tanta non in vno solum genere erat multitudo vitiorum, verum etiam in diuerso varietas, necesse vt fuerit pugili nostro omni telorum genere decertare. Et Armuzia igitur non iam a daemone obsessa sed possessa, arcibus aliquot tenebatur, quas singulas Galpar oppugnare non destitit, donec expugnaret. Itaque in libidinis arcem impetum e superiore loco verbis pro iaculis faciens mirabiliter detonabat. de scelere primum, tum de fructu narrabimus. Vulgo Saracenis pellicibus, Gentilibus ac Iudaeis promiscue non scelerato solum, sed etiam infami amore Lusitani miscebantur. id aded vulgare erat, vt ne a coniugatis quidem pro scelere haberetur; in solutis vero iocus aut etiam necessaria oblectatio crederetur. Ex eo scelere faex illa meretricio partu sanguinem foedabat Lusitanum, qui partus cum adoleuerat,

rat, magis etiam fœda rituum quàm sanguinis permixtione polluebatur. Eius rei mira Lusitanorum parentum vel dissimulatio vel contemptus; quippe qui de explenda libidine magis essent solliciti, quàm de sobole educanda. Neque satis erat vna vni; vaga mulcorum libido pellicum numerum fortunis suis aut sumptu domestico metiebatur; idque ita palam, vt iam peccandi consuetudo pudorem omnem deterfisse videretur. Eadem peste prope omnes, summi ac infimi, profani & sacri laborabant. Sed neque solum his limitibus se effrenata libido continebat, verùm naturæ fines egressa in omne genus ferebatur eorum scelerum, quæ non ferunt etiam cæcæ aures nominari. Ea Gaspari nota fieri difficile non erat; quæ nota erant vniuersæ ciuitati. Itaque cum iam aliquoties ad eos verba fecisset, & fulgetris quibusdam velut prælusisset, cõciliatis iam animis & frequenti concione cœpit eloquentiæ Christianæ & animi sui feruenti impetu detonare; sceleris grauitatem verborum sententiarumque pondere, exquisitis vel sacrarum litterarum vel Patrum sententiis, aptis etiam exemplis aperire, inde cælestes iras vel futuræ, vel huius vitæ, (quam ferè solam eius generis homines curant)

eurant) intentare. Nec frustra; visus est Dominus Gasparis sententias ac minas suo suffragio comprobare. Sub idem tempus frequenter tota insula & formidabiliter trepidauit: ac licet id insolens non esset, nihilominus illa minarum rei-que coniunctio effecit, vt eo terræ motu magis animi quàm ædes, & ciues quàm ciuitas, quaterentur. Gaspar enim petitis à natura etiam ipsa rationibus, ex eo diuinas iras prodebat, quòd alieno iuxta philosophos tempore contremisceret.

Ea re igitur multi seiplos inspexerunt, ac pudere, deinde etiam pigere sceleris cœpit. Multitudinem eorum, qui meretricium amorem vel exuerunt, vel honestiori coniugij veste induerunt, appellat Gaspar diluuium; sed tamen non deerant adhuc permulti, qui ne quod agnoscerent, deferere crimen cogerentur, pertinaciter crimen esse clam negarent. Non latuit ea res Gasparē: itaque acriore quodam remedio vtendum ratus, die quadam pro concione Magistratus omnes, quàm profanos, quàm sacros obtestatus rogare cœpit & obsecrare, memores essent, quam Deo, quam Prælati maioribus, quam Regi essent huius impunitatis rationem reddituri; non idè diuinam clementiam, quòd dissimulet, co-

E libidinibus cano multos eripit Gaspar.

G rum

rum quorum interest perniciosam indulgentiam comprobare: inde à precibus ad minas versus aperte protestatus, nisi nefanda hæc flagitia vel igne, vel statuta legibus pœna, expiarent, se illos pro hæreticis delaturum. Profuit ea res vniuersis. nam & Magistratus viri vel sanctimonia vel auctoritate territus cautior fuit, & vulgus hanc suorum Magistratum diligentiam sua quoque emendatione prosequeretur; quosq; primùm metus fortasse continebat, ipsa scelerum fœditas meliores iam facios deterrebat. Ergo vel omnino non peccabatur, vel remotis arbitris intrâ domesticos parietes sese facinora continebant. Sensit hoc quoque sagax Dominici gregis allator. itaque palàm denuntiavit scire se; à quibus & vbi clam etiam post tot denuntiationes peccaretur; se quidem breui quibusdam occupationibus expeditum, in ipsâ ædium centra penetraturum. Nec minæ fuerunt solùm. neque enim contētus hostem suum in eas angustias cœgisse, victoria vsus, eum persequi & penitus exterminare decreuit. Itaque in ædes penetrans hostem sicubi resederat, expellebat; nec nunquam in ipso scelere scortatores deprehendit. Quod cum ei semel contigisset, cum socio assedit, negans

negans se inde discessurum : verum Patris presentiam non ferentes, melioraque multis promittentes, rogabant, ut pudori suo contuleret, discederetque; latis iam ex ignominia pœnæ persolutum. abiit denique Gaspar, promissa postmodum severe exacturus. Neque fidem ferellerunt. iam enim ab importuno hoste liberi, qui ne in conspectum quidem Gasparis venire audebat, à sordibus expiati, & salutaribus monitis instituti, castimoniam deinde coluerunt. Sed quoniam in eo genere rariora multa, & etiã supra naturæ vires, Deo sanctos Patris conatus admirabiliter promouente, contigerunt. pauca ex iis vnde similia colligantur, rerum magis, ut dixi, quam temporum habita ratione congeremus; hoc solum præmonentes, nihil hoc libro narrari, quod non Armuziæ contigerit.

CAPVT. SEXTVM.

Rariora quedam, quæ in eodem genere contigerunt.

SOlet ferme Deus huius vniuersi moderationem clementia iustitiaque mirabili varietate continere: sed quoniam hoc tempore clementia iustitiam erga

G 2 pec-

peccatores tanto superat, quanto in futuro iustitia clementiam superabit; ideo frequentiora sunt miserationis eius exempla quàm feneritatis. Illius generis duo, huius vnum, vtrumque in hac libidinis materia commemorabo. Sæpe contingit, vt salutis suæ prodigos bonitas etiam diuina ad salutis curam compellat atque persequatur. Miles erat non armis senior quàm vitius; ille Gasparem subinde de vitiorum, & priuatim de meretricij amoris, quo ipse tenebatur, foeditate differentem audierat: ex ea re cum insolitos animi motus timoresque concepisset, neque tamen ex eo se incendio, quo ardere se sentiebat, eripi pateretur, continuis perturbatæ criminum suorum conscientia aculeis pungebatur. Ex eo in ipsum Gasparem commotus, pro eo quod permotus esse debuerat, sensim tantum eius horrorem odiumque concepit, vt ne in conspectum quidem illius absque stomacho venire posset; confiteri porro eidem ipsa morte peius afferebat. Is cum aduerteret, se, si Armuziæ permaneret, necessariò in eundem incursum, ac eum vel videre vel ab eo videri, quod æquè propè detestabatur, aliquando cogendum; statuit primo quoque tempore, nulla alia quàm Patris fugiendi causa

in

in Indiam nauigare. Iamque data nauigij facultate pede in ea cogitatione in nauim imposuerat, cum repente, ac si inmissio apparitore sicut eum iuberet Deus, acuta in eum febris insiliit, cum tanta mentis ex humore melancholico perturbatione, ut omnino deliraret. Itaque domum relatus sic affici cœpit, ut iam sibi præsentem cælestes iras ac diuinas iustitiæ minas experiri videretur; si quem strepitum audiret, vultum auertere; si fortasse tormentum aliquod, ut in arce non raro, disploderetur, iam se in frustra decerptum arbitrari; amicos, qui ad eum visendum veniebant, pro sicariis & percussoribus habere. Denique deuenit eodem miser, ut tetras illas & horribiles Ægypti tenebras palpare videretur; quæ omnia etiam spectra, quæ vel videbat vel videre videbatur, horribiliora reddebant. Atque is erat miserandi hominis status, qui ex anima iam dudum in peiore constituta, in corpus vulgata lue peruaserat. Sed quoniam hæc illi diuina bonitas ad salutem, non etiam ad perniciem immiserat, tantum illi lucis per intervalla dedit, quantum satis erat, ut medici, quem tantopere exhorruerat, posset meminisse. Nec ille diuinæ benignitati defuit, cui afflictio dederat intellectum; Gasparem

*Miles
diminuit
tios 1778-
missis
terrori-
bus Ga-
sparii
monitis
cogitur
parere.*

inclamat, Gaspari se totum accito tradit, animi virus confessione salutari euomit, & quæ res animo, eadem corpori quoque salutis fuit: qua ille salute ita usus est, vt idem ei fuerit pœnitentiæ principium ac peccatorum extremum. Ergo amores suos & domo & corde ablegat, acres de se pœnas sumit, in puritate de cætero & continentia perseverat.

Fugientem igitur istum diuina bonitas est affecuta; hunc quem sum commemoraturus, dolos parantem in astutia sua comprehendit, & vim inferentem vi maiore prostrauit. Is erat nihilo priore melior; hoc etiam peior, quo maiorem ab eo sanctitatem sacer status exigebat. Metuebat ille, ne, qua erat sagacitate, Gaspar sordium suarum grauitatem subodoraretur: itaque vt non crederet si audiret, vel certe à reprehensione obsequiis occupatum deterreret, statuit officiis frequentibus sibi Gasparem obligare potius, quàm demereri. In concionibus erat assiduus & auditor & laudator; in familiaris sermone frequens & amicus: nec deerant munuscula, quæ suo instituto Pater ad infirmos amandabat; ad conuiuium etiam non raro inuitabat, quò si veniret Gaspar, nihil erat ex vniuersa supellectile, quod in obsequium Patris non

non prodiret : mira epularum varietas, ferculorum copia, peritromatum splendor. neque enim profano Sacerdoti quidquã deerat, nisi quòd cum virtute deerãt vniuersa. Vna tantùm cum infelici stirpe furiarum turba non comparebat. In ea dissimulatione vtriusque pauci dies abierunt. Pater enim omnium non nescius, se ab eo velut deludi patiebatur, expecturus, si quid exemplo suo vel tacitis reprehensionibus leniori curatione proficeret. Quod cum vidit ab eo summa simulatione suscipi, amicas etiam adhibuit ac priuatas correptiones : quas cum ille composito semper ad fraudem animo vultuque, non altiùs admitteret quàm in aures, nullo operẽ fructu vel emendatione; statuit, Gaspar ad solita fulgura, diuinum armorum genus, recurrere.

Itaque pro concione cœpit explicare, quantum ij, quos ad sacrum munus selegit Deus, in se scelus admitterent, si sacrilegis sese amoribus implicarent. Ea concio nimirum non solum prodidit, sed & crabrones irritauit. Nam licet Gaspar saluum in omnibus honorem quorumlibet cum omni circumsp̄ctione seruasset, nihilominus homines sibi malè conscij vitiorum patrociniũ suscep̄erunt. Dux facti erat insignis ille amicus Ga-

sparis, qui pro foribus ædis sacra Gaspa-
 rem, non ante solitum egredi quam dis-
 soluta concione, cum eiusdem farinae
 hominibus præstolatur, ac subito corona
 cinctum acriter cum cæteris obiur-
 gat: at speciatim ille ita se procacem ex-
 hibuit, vt ad militarem insolentiam
 præter habitum nihil ei deesse videretur.
 Nam eò vsque res processit indigni-
 tas, vt à Gaspare licet supplice, & impru-
 dentia, si quam admiserat, veniam de-
 precante, vix violentas manus abstinuerint.
 Quòd non plagarum metu, sed ex
 animi modestia se tantum abiecisset, fa-
 cile deinde patefecit. Nolebat enim qua-
 libet ex causa cum Sacerdotibus indigen-
 nis Xanerianorum præceptorum memor
 offensionem suscipere: nam quæ pro
 pulpito dicebat, ea teste populo vniuerso
 in sola flagitia iactabat. Erupit ea resta-
 men in vulgus, nec paucos offendit tan-
 ta hominum palani impurorum licen-
 tia: contra Gasparis modestia vel admi-
 rationi fuit, vel nimia etiam iudicata: sed
 illi sanè insequentis dñei victoria est re-
 ferenda. Nam postridie Gaspar eodem è
 loco maiori etiam libertate, pari semper
 prudentia in idem facinus debacchatur,
 nec aberat eadem qua prius dissimula-
 tione hesternus sceleris patrocinator.

Ad

*Modestia
 sua Gas-
 par con-
 sumaces
 superat.*

Ad quos fortè res eruperat, euentum rei solliciti expectabant, qui fuit, qualem omnes boni & Gaspar magis cupiebat quàm sperabat. Tantum verò stimulante Deo verborum fulgura in eius animum penetrarunt, vt iam glaciem & cryſtalli buccellas & faciem frigoris eius quam nemo ſuſtinere poterat, perfregerit. Emiſit enim verbum ſuum Dominus & liquefecit ea; flauit ſpiritus eius & fluxerunt aquæ: quas cum ille ex duplici oculorum fonte tota concione laxaſſet, demum abſoluta ad Patris ſe pedes abiicit, palàm vultu in terram deſixo veniam de dolo, de vi, de offenſione, de vita præterita, Deum, Patrem, præſentes rogauit; cuius deinde vitæ ſanctimonia tam inſigni penitentis animi principio cumulare reſpondit.

Non idem fuit exitus, ſed planè iuſto Dei iudicio infelicioꝝ alterius cuiuſdam. Præfectus iſe erat peditum, ac tanto ratione ſui muneris peior, quanto priuati mali lues exempli contagione in plures vulgabatur. Tres ille Saracenas ſimul pellices in oculis vniuerſe ciuitatis, cum ſumma omnium offenſione, ſecum quocumque iret pertrahebat; increpationes, admonitiones, caeleſtium irarum minas, neiſe aures quidem, nedum in animum

Blasphemia & luxuriosus miles repente affertur.

admittebat: sed passim ex ore scelerato blasphemias, quales vix ipse infernus euomeret, sine fronte totos dies, veluti ludibundus eructabat. Non habebāt sancti Patris conatus hostem tota vrbe maiorem, qui non solum ipse in rectas Domini semitas deduci se non pateretur, sed alios etiam quantum posset auerteret. Verum non diuturna fuit audacia. Ad arcem Mōnaiam, de qua multa intrā, vnus erat ex impia illa turba, nec postremus; & forte in agro stabat cum suis militibus sibi semper similis vel in amoribus, vel in blasphemis, cū ecce tibi de repente (res mira!) nulla ex causa, quæ quidem videri potuerit, in oculis omnium exspirauit. Nec eius morte finem cœpit miseranda illa catastrophe. Eo ipso temporis momento aër hactenus serenus tantam grandinis procellam cum horribili vento ac fragore, densique pulueris nube displosit, vt dimidiatæ horæ spatio alij alios non viderent, de sua quoque salute prope cum æterna scortatoris blasphemii pernicie conclamatum arbitantes. Mors deinde eius, talisque mors vulgata pluribus attulit vitam animorum.

His & similibus prodigiis Deus pius Gasparis conatus persecutus, nihil non eius opera conficiebat, p̄ne vt videre-

tur

tur vel Deus cum Gaspare, vel Gaspar cum Deo cōiurare. Nam in hoc quidem genere Armuziæ nihilo minora sunt, quàm quæ à B. Xauctio vel Goæ vel Malacæ fuerunt emendata: in hoc etiam Armuziani palmam retulerunt, quòd non solum sua crimina deseriere, sed etiam pœnis sponte susceptis extinguere plane sunt conati. Eorum plerique qui Gasparis opera in suorum delictorum venerant detestationem, non satis sibi fecisse videbantur, nisi Dominicis festisque sollemnioribus, quò frequentior esset actus, sese acriter pro templi foribus flagellarent. Alij noctu vicatim ad flagella voces etiam addebant pœnitentiæ plenas atque pietatis: nam à Deo misericordiam, à ciuibus veniam & anteactæ vitæ oblivionem postulabant. Iam suæ concionis Gaspar, cum de hoc ageret crimine, fletuum habenas videbatur cum vellet adducere, cum vellet remittere; quanquam læpe laxatis iam frenis, eo impetu prorumpebant, ut iam non interruptus esset, sed continuus planctus ac gemitus audientium. Deus bone quantum potest diuini spiritus inflammata caritas: confitentium porrò tanta erat multitudo (quanquam & alibi de his erit dicendi locus) ut cum dies Gaspari non suffi-

108 VITÆ GASPARIS BARZÆ I
sufficerent, noctes essent infumendæ, defraudato ferè somno: qui cùm trium horarum spatium inueniebat, duabus plerumque contentus benè secum actum arbitrabatur. Memorabile est in eo genere quod narratur. Viri quidam graues atque copiosi cùm præ multitudine suas vices (quas magna ambitione sibi quisque procurabat) consequi non possent, in lectum se coniciebant, vel in valetudinarium, vbi morabatur, sese deferri curabant, ægritudinem simulantes, vt saltem specie necessitatis Gasparem ad se audiendum obligarent.

CAPVT SEPTIMUM.

Generatitios contractus & cupiditatem vniuersam impugnat.

PLerumque facilius & felicius perficiuntur vicissim singula, quàm per tumultum vniuersa: ideo expugnata libidinis arce, in alteram cupiditatis neque animo neque euentu dissimili facit impetum. Variæ in illa arce reperiébantur munitiones, & omne telorum genus: sed tamen tota vis in ea munitione esse videbatur, quam feneratorum velut præsidarij milites occupabant. Eam Gaspar agredi-

greditur, facile deinde, illa occupata, reliqua arce potiturus. Quantum porro in ea ciuitate malum illud inualuisset, vix credi potest; ipse quoque Gaspar negat se posse satis explicare, Armuziamque omnis vsuræ fontem appellat. Et vere feneratorum Armuziani tota iam India nobiles erant, veluti doctores, qui ex cathedra pestilentia non in iure, sed injuria & dolo malo prælegerent. Et fortasse non ille ipse coniectat Gaspar, à Domino ex templo olim expulsos flagris, huc confugisse, & ad posteros longa serie pestem istam propagasse. Tot enim erant ac tanti tamque intricati cambiorum & recambiorum dolosi contractus, vt magno Gaspari constiterit eos discutiendi labor; quo nihilominus nunquam efficere tantum potuit, vt hanc sentinam exhauriret. Ad extremum Iudæos inter & Christianos, Saracenos ac Gentiles vix alia erat viuendi ratio, quam ea quam commemorabo. Decem pardaos (Indici numismatis genus duorum ferè Flandricæ monetæ florenorum) mutuos dabat vnus aliquis; ex eo mutuo toties tortus ac retortus per fas ac nefas fructus ad possessorem redibat, vt anno integro seipsum sustineret, viua semper ac integra summa capitali decem fuorū pardaorum. vulgò enim

enim ex hoc infelici semine centesimus exacto anno fructus colligebatur.

Vt huic tanto tamque publico latrocinio Pater occurreret, ad ceteras conciones quas de hac re quoque intuebat, aliam, in more lectionis, cathedram cathedræ opponens, quoque Sabbatho de avaritiæ partibus ac peccatis adiecit, idque in Ecclesia maiori trimestri fere spatio, quo toto tot sacrarum litterarum doctorumque grauissimis testimoniis, tot rationibus & exemplis, & quod in omnibus caput erat, & illi sollemne, tam assidua diuini fauoris imploratione hostem suum iugulauit, vt hæc vna res fuerit, in qua potissimum Armuzianorum fructus cõstitit. Ad eum explicandum accingamur. Locus erat ciuitati iunctus; locus, in quo dolus malus, iniuititia, ceteraque Orci pestes videbantur sedem posuisse. locum illum Bazar vocant: quod nomen quidam putant ad lapillos illos Bazares, quibus aduersus venena vitimur, quod eorum in eo emporio frequens esset commercium. transisse; eisdem nihilominus alij nomen ab Hebræis duabus oculis malunt deduxisse: Baal, quod est dominus, & Sar, venenum, quasi veneni dominus; quæ duæ voces in vnam cum aliqua immutatione,

vt

*Gaspar
lectione
de Iusti-
tia & Vir-
tute & li-
tate in-
struit.*

vt ferè affolet, coaluerint.

Eum igitur ad locum prima luce, æstus causa, negotiatores omnes, quibus prima cogitatio erat de lucro & quæstu, confluébant; atque ibi gentiles omnes, Saraceni, Iudæi, & Christiani, quas tota nocte fraudes somniarât, artificiosè promiscuè contrahendo tenebant. Sed postquam è Gasparis disciplina doctiores & exhortatione meliores euaserunt, prima euigilantium cura erat, Missæ sacrificio decenter interesse; tum demum his armis instructi in Basar concedebant, atque omnium erat cura in fraudibus & dolis iam non texendis, sed retexendis; frequens ibi concertatio, afferentibus aliis, aliis negantibus contractum esse nefarium, quibus sola Gasparis auctoritas erat pro oraculo. ad eum frequenter appellabant, & quidquid damnatum ab eo fuerat, id totum rescindebatur. Itaque Basar iam potiùs erat differentium scholasticorum schola quam contrahentium negotiatorum locus, quos afferit Gaspar ea in materia tantum nosse, quàm ipsi debeant scire Sacerdotes. Nec philosophandi ratio in solo sermone cõstitit aut discursu; nam supra quam, quòd ea per scelus negotiandi ratio pæne sublata est, ingentes factæ sunt male partorum restitutiones;

quæ

Merca-
torum in
inquire-
nda insti-
tia su-
diuum.

quæ cum nonnunquam fierent ipsis Sarracenis, Iudæis, aut Gentilibus, illi non poterant admirari, cum cernerent ea sibi tantâ fide ab iis reddi, qui nuper in eadem tanta cupiditate inhiabant. Et sane præter eam summam, quæ suis dominis reddebatur, quæ erat longè maxima, ea cuius possessor ignorabatur, simul cum ea quæ eleemosynæ nomine profunde batur, trium annorum decursu ad viginti pardaorum millia excrevit, præter ea quorum ratio per occupationes aut incuriam inita non est. Ea summa Gasparis arbitrato, virginibus in matrimonium collocandis; ædibus Sodalitij, cui à Misericordia nomen indiderunt, instaurandis vel augendis; valetudinarij supellectili & alias in res pias expendebatur.

Hic erat vulgaris in omnibus fructus: sed nonnulli se supra ceteros extulerunt. Negotiator quidam erat copiosus: is iam doctus fortunas omnes animæ saluti postponere, cum in morbum incidisset, Gasparem accersuit, ac priusquam confiteretur, in hæc ferè verba, ut refert Gaspar, est præfatus: Ego, mi Pater, sum omnium mortalium nequissimus; nihilominus dum adhuc possum, cupio ex animo salutem meam consulere. Hactenus nunquam

quam ritè sum confessus; in parata pecunia tria millia pardaorum possideo, quæ ecce ad pedes tuos abijcio. in super alia sunt opes meæ & magnæ; nauis item vitæ status est iste & ille. Hæc omnia mea, sed & corpus meum & vitam hanc in tuas manus trado, & in balance constituo; animam porrò meam ex altera lancis parte statuo: te itaque in nomine Domini rogo & obtestor, vt quidquid salutis meæ iudicaueris conuenire, id facias absque vilo doloris sensu, vel cuiuslibet rei habita ratione. Quòd si quid ad salutem meam defuerit, ego ex tua parte deesse protestor: nihil enim, ad me quod attinet, est quod excludam. Ita ille; animi verè contriti exemplar. Neque hunc solum eiusmodi fuisse putes; Gaspar ait multos eosque ditissimos extitisse, qui eadem prope verborum formula vterentur. Neque verbis erant liberaliores quàm rebus; saepe vnus atque idem octingentos, alius sexcentos pardaos plus minúsue vnica restitutione possessori refundebat. Plerumque antequam ad expianda crimina accederent, ad Gasparem cum ingentibus rationum suarum voluminibus veniebant, vt quidquid incurrisset dubietatis enodaret. Alius fuit, cui non sufficeret male parta restituere, nisi etiam de ce-

H tero

*Egregiâ
mercato-
ris con-
uersid:*

tero fortunas omnes suas & omnem negotiationem è Gasparis arbitrato disponeret. Is ad eum accessit, ac interposita diuini nominis auctoritate obtestatus est; vti posthac familiæ, coniugis, filiorum, fortunarum administrationem susciperet: cui cum suauiter arrisisset, Atqui, pergit ille, testor Deum, æternam perniciem meam, Pater, si forte ita contigerit, tuam fore: atque ita necessario Gaspar expiatis sacra confessione omnibus, & auditis antè partorum rationibus, negotiarum posthac & viuendi rationem præscripsit. Et in his omnibus nihilominus Gaspar (quod est difficillimum) nominis sui integritatem ab omni etiam suspicione vindicauit. Quanta porro fuerit fidei eius & contemptus opum opinio, non aliàs magis patuit, quàm cum à primariis rogatus est, vti ærarij regij clauem alteram cum præfecti clauem communem susciperet: quam rem ille sanè velut ab instituto alienam, & vt ipse dicebat, vilem nimis & abiectam constanter à se reiecit. Sustulit quoque quam aperuit impiorum hominum fraudem. Ij ne mali viderentur, ad Gasparem quoque ventitabant, contractuum suorum tabulas examinandas ostendebant; sed ne vitura pateret, ita concinnabant, vt mutuum

tuum vnà cum lucro mutui coniungerent: efficiebant enim, vt qui mutuo indigebant, coram Notario publico tantum se debere testarentur, quantum supra capitalem summam inter vtrumque conuenerat. sed ea res cùm Gasparem diu latere non posset, pro concione in eam inuectus Notarios quoque ipsos vt participes iniusti lucri & fenoris accusauit: satis fuit ad emendationem fraudem aperuisse; iam enim Gaspar à sua concione omnia impetrabat. Verùm antequam ex hac materia discedamus, supererat contractus vnus nefarius, & sæpe sacris legibus etiam interposito anathemate interdictus. Is erat sulphuris, armoreum, & id genus rerum cum Turcis & aliis fidei hostibus commercium. vulgò id ne in crimine quidem habebatur, Bullæ cœnæ Domini vel ignoratione vel contemptu. Itaque in ea quam de auaritiæ partibus habebat sacra lectio, & passim in concionibus acerrimè in illud nefarium commercium verba facere cœpit. fructus fuit, qui solebat: multi penitentia Sacramento ipsi Deo, restitutione proximo satisfecerunt. At verò quoniam eiusmodi sceleris reos vel in corpore vel in ære luere sacra leges iubent, & res difficultatem haberet maio-

H a rem,

116 VITÆ GASPARIS BARZÆI
rem, quàm plerique ignari Sacerdotes à
quouis crimine absoluentes existima-
rent: Episcopum Goanum super hac re
confuluit, qui potestatem suam omnem
cum eo iterum communicando, amplum
& virtuti & prudentiæ perhibuit testi-
monium, id se ratum habiturum profes-
sus, quod ad animarum salutem, & Ca-
nonum obseruantiam Gaspari accom-
modum videretur.

CAPVT OCTAVVM.

Inueterata odia tollit.

ATque ita euulsa tunc est Armuzie ra-
dix malorū omnium, cupiditas, è qua
sæpe prodire solet alius quoque pestilens
dissensionis odiiq̃ue truncus, qui fere so-
let ex aliquo nobis illato damno, vel
damni opinione proficisci. Vnde aureo
illo Ecclesiæ nascentis exordio, cùm cu-
piditas apud fideles maioris non esset,
quàm vt ad Apostolorum pedes abijce-
retur, nec esset Meum ac Tuum: tum
etiam in omnibus vero amore beneuo-
lentiæq̃ue coniunctis non erat nisi cor
vnum & anima vna. Hodie aurum fere
quod in cordibus incensis cupiditate ge-
statur, manus ferro, odio pectus morta-
lium

lium armat. Itaque cum Deus Opt. Max. ita potenter sui serui opera cupiditatis ignem Armuziæ præfocasset, voluit quoque eandem ad pacem concordiamque reuocare, finem litigiis imponendo, præcidendo rixas, iniurias condonando, dissentientibus inter se conciliandis; & hoc ferè luce palàm, sub finem doctrinæ Christianæ, sub exitum concionis pro foribus ædis sacræ; idque tanto sæpe sensu, vt manantibus vtrimque lacrymis, genibus positis, alter ab altero veniam peteret, dexteram daret, rueret in mutuos amplexus. Ea res infinita esset ac etiam tædiosa sui similitudine, si in singulis hæreremus. Tria tantum commemorabo, quibus, ipsa Dei manus prodigiosè interuenit.

Fuit vnus aliquis ex iis, qui militiæ præerant, vir nobilis quidem sanguine, sed idem parum peritus, in quo vera nobilitas sita esset, quam ipse totam in animi peruiacacia, vlciscendi que nec vnquã quidquam tolerandi parcendique voluntate statuebat. Idem nihilominus ceteris ita molestus erat, vix vt reperiri tota vel arce vel vrbe posset, cui non iniurias deberet; quas cum tollere satisfaciendo nollet, læsi vindicta res suas repetebant. Itaque horrebāt eum cuncti, multi etiam

H 3 perse-

persequerentur. Cum eo multum sudauerat Gaspar, sed incassum: quæta ciuitas erat quando aberat; eo reuerso armabatur vniuersa. Hoc die quodam cum ita contigisset, Quis mihi dabit, ait Pater, tangat hunc iusta Dei manus vehementi aliqua ægritudine, vt mansuefiat atque animus curetur? Mira res! vix dum bene protulerat, sed solum optarat, cum eodẽ temporis momento, quod fuit obseruatum, absentem illum maligna febris inuadit, & breui eum insolito æstu in eas redegit angustias, nihil vt aliud clamans vrgeret, quàm Patrem ad se vocari, ne sine confessionis Sacramento moreretur. Accurrit Pater, hominem parat, confitentis aures dat; ille verò se Patri totum suasque res permittit vniuersas. Cessauit deinde febris, facile accessu discessuque ostendens, & à quo & quorsum esset immissa. Ergo Pater hominem manu prehensum e lupo iam ouem tota vrbe volentem circumducit, veniam palam petentem, & pacem inimicis offerentem: quorum aliqui eo ipso tempore ab iis reperti sunt sclopæti, vt vocant, armati, ac sine dubio displosuri, si forte intra iactum peruenisset. At tanta fuit vis vel in Gasparis auctoritate, vel in abiectiõne demissionisque supplicis, vt ne vel vnus ex-

stiterit,

*Optat
morbum
corpori
Gaspar,
Et animo
medea-
tur, De-
sistit an-
nuit.*

stiterit, qui non in vicos exilierit, passis
 vlnis supplicem excepturus, & ei lacry-
 mas gratulaturus, cuius sanguinem mo-
 dō titiebat. Itaque in posterum solus &
 inermis, qui non satis tutus erat ante cum
 sociis atque armis, tota passim vrbe ince-
 debat. Sed alteri caro constitit sua perui-
 cacia, nec tam secura fuit illa eius qualis
 qualis pœnitentia: in magno tamen Dei
 beneficio reponendum, quòd omnino
 negata non fuerit, prout tam dira contu-
 macia merebatur.

Non minùs erat arrogans & ferus ac
 iste, de quo dictum; quem etiam simili-
 ter subita afflixit aegritudo tantorum fla-
 gitiorum sumptura vindictam. Gaspar *Odius*
 vbi audiuit, gnarus captare tempora, ad *deponere*
 eum adit exploraturus an ab egro posset *volenti*
 quod à sano non potuerat impetrare, vt *prædicet*
 nempe in gratiam rediret cum inimicis. *Gaspar*
 Itaque officij hominē suū monere, com- *serā pœ-*
 moda & incommoda vtrimque compa- *nitentiā.*
 rare, Christi exemplum proponere, cui
 iam morituro nihil erat antiquius, quàm
 vt interfectores suos, quantum ex sua
 parte poterat, Patri conciliaret; memi-
 nisset venisse iam horam, in qua contra-
 ctus tales à quolibet sine damno; cum
 fructu etiam ineanur; odium itaque dæ-
 monis proprium in eam pacem, quam

Christus in mundum intulit, commutaret. Qui aderant cum Gaspare, lacrymari vniuersi, cupere aliquid esse sibi quod condonarent: solus ille superbus & contumax ardere magis iracundia quam febre. Faceffat, inclamat, quem neque videre possum, neque audire volo, addiditque tot ac tantas blasphemias, vt ad eas scribendas calamus perhorrescat, quas impio illo epiphonemate cōcludens ait: Nolle se nisi vltum, cælum ingredi, neque veniam à Deo suorum criminum impetrare velle, si eam necesse sit iniuriarum condonatione comparare. Non tulit vltra Pater impudentiam, sed iam velut entheatus, ac publicus diuinę iustitię minister, sic est vaticinatus: Ita sit omnino, vt dixisti; atqui scito certò, te antequam crastinus ad meridiem protrahatur, sapius quàm quiniēs cui confitearis, inelamaturum, neque tamen iusto Dei iudicio habiturum; ac deinde hominem tam acerba denuntiatione nihilo meliorem deferens egreditur. Dies sequens eluxit, & prædictioni fecit fidem: nondum enim præfixa hora aduenerat, cùm miser eò iam ingrauescente morbo deuenit, vt cum morte luctaretur: quare ad se rediens, cùm sæpe Patrem inelamaret, neque is vel alius quispiam Sacerdos ad
manum

manum esset, antè exspirauit, quàm ad se potuerit. Habita res ab omnibus fuit supra naturam, vt illa quoque quam iam referemus.

Lusitanus erat vir in paucis potens, sed idem ita ferox & crudelis, vt auctoritate sua opprimeret vniuersos; verus tyrannus, quem proinde oderant ad vnum omnes, & liberrime de publica eius animi impotentia obloquebantur. Multum operæ posuerat Pater, vt eum è vitiorum cœno educeret: sed haud paullo in Patrem quàm in ceteros mitior, tantam monitus concepit indignationem, vt se publicum seruique Dei iuratum hostem profiteretur. quæcumque ille generatim vitia carperet, sua priuatim carpi criminabatur: quod iis est proprium, qui vel ipsa teste conscientia se prius ipsos, quàm ipsi qui verba faciunt prodūt atque damnant. Eam porrò ille inibat viam, vt veram iustamque scelerum suorum reprehensionem posset, velut à priuata similitate ortam, criminari. Sed non potuerūt hi odiorum torrentes Gasparis in eum extinguere caritatem; sicut è contrario Patris in eum officia amoris vel scintillam excitare: sed vicissim vincebat Pater in bono malum, ille in malo bonum. Et tamen, quod satis Gaspar aduertebat,

Obduratum precibus suis ad penitentiam adducit Gaspar.

permagni referebat illum hominē conuerti. Itaque ab homine ad Deum conuersus sperauit, se citiùs posse diuinam in impium iram, quàm hominis in se odium placare. Mutato igitur cōsilio, acres eius causa suscipere pœnitentias, flagellationes, ieiunia, cilicia, noctes in oratione peruigili traducere, sanctissimum Missæ sacrificium pro eo offerre, in horas singulas ad Dominum sapius eius causa exclamare, vt quoniam ipse bonitas ac pulchritudo esset immensa, ab ea se anima faceret amari, quæ, vt erat cæca, tantam detestari non cessaret. Nouem totos dies hanc rationem tenet; quibus expletis, durus ille admirabili ratione, non pro suis meritis, sed Gasparis honore, benignè à Deo est emollitus. In lectulo quiescens, sub secundâ à media nocte horam ante se Gasparem ipsum vidit, cùm tamen ianuas omnes elausas esse constaret; vidit item & ita splendentem, & suauissimum manibus præsertim ac vultu odorem spirantem, vt lumine & odoris suauitate tota domus repleretur: vnde facile apparebat aliquid esse diuinum. Aderat quoque species alia ad Gasparis latus, quæ nescio quem referebat; vero simile est Angelum vel hominis vel Gasparis fuisse tutelarem, qui sic eum est affatus:

*Gaspar
Angelo
consta-
tus decū-
bens ap-
paret.*

fatus : Quid agis peccator? quid moliris? quorsum Gasparem tantopere horres, ac dubitas illi animæ tuæ salutem committere? an non vides, quanto eum decore Deus ornauerit. Euigilauerat iam nobilis, ac sibi bene præfens erat; itaque cùm se, visis auditisque permotum, in eius amplexus promoueret, subito disparuit, nec manus aut oculos magis, quàm cor iam exultatione gestiens, est frustratus. Mansit tamen, qui iam locutus erat, atque ita sermonem prosequens eum consolatur : Ne credas Patrem ita te fugere, vt ipsum hætenus tu ipse fugisti; hæc enim ipsa hora se ad sacrificandum in nosocomio infirmis parat, ibi eum es prima luce reperiturus. atque ita hic quoque ex oculis abiit. Reliquam ergo noctem ille in continuis fletibus, & eius videndi desiderio, quem aliquando tantopere exhorruerat, consumpsit. Missam manè nondum perfecerat, cùm eum nuncius ab amico iam suo expectabat, rogaturus vt sui percupidum accederet. Gaudio perfusus Gaspar è vestigio adit: quem vt vidit, vocem extulit, abiecit se ad pedes, multa animi rite contriti edens argumenta. Post hæc confessionem de tota vita instituit; ea de causâ aliquot se dies remotis arbitris colligens, quibus pecca-

peccatorū consideratione aptisq̄ue commentationibus è Gasparis præscripto ita profecit, vt iam modestia, suauitas, patientia, zelus diuinæ gloriæ, ceteræque virtutes eum ignotum, quia sibi dissimilem, redderent; sed in caritate potissimum in pauperes misericordiaque excelluit, quibus paucis diebus supra quinque aureorum millia distribuit. Multa alia præterea eidem cum Patre admirabilia intercesserunt (vt ait Gaspar, rem velut de alio modestiæ causa narrans, vt alibi sum dicturus) quæ, ne quis esset aperiretur, reticebat: sed tamē, inquit, sciuntur aliquando. Ea sint alicui nota necne, hæctenus mihi est incompertum; quæ comperta fuerunt, cum omni fide narraui.

CAPVT NONVM.

Militaris insolentia pietatem Armuzianam interturbat.

ITa Deus Opt. Max. ope Gasparis Armuzianam pietatem promouebat. sed neque humani generis hostis licet toties iam victus sibi defuit, quem ideo scire tantisper permisit Deus, vt tanto ignominiosius deinde fugaretur. Indiæ Pro-
rex

rex Garcia de Saa Armuziam in hiberna ducentos milites amandarat; sed illi præsidio Satanae, non ciuitati fuerunt. Mirum, quantum sancti mores ciuitatis, populique pietas ex eorum aduentu cœperit detrimentum! Adiunxerunt se isti, vt facile fit, cum aliis, qui eadem in insula hibernabant. Et ecce tibi mox contumeliæ, rixæ, prouocationes, velut ab inferis excitatæ, summo impetu surrexerunt; ludus item, & cum eo iurandi peierandiq; consuetudo; libido quoque, ac vsuræ, & ceteræ pestes ciuitatis. Interim supplicantium cohortes rare fieri in sacris ædibus, æstu iam confluentium sese remittente, aperiri vada, ipsa sacramentorum frequentia iam infrequentior esse cœpit. Denique rursus Orci legebat oram misere fluctuans insula, à qua suavis gratiæ Zephyrus & S. Spiritus flatus, tanta eam benignitate remouerant. Gaspar interim zelo ardere, pro concione tonare, non die non nocte somnum capere, arguere, obsecrare, increpare cum omni patientia & doctrina, in oratione crescere, in seipsum propè sauire, & suorū vires ab oratione & pœnitentia in auxilium adsciscere: sed quantum ille vna hebdomada summa ope perfecerat, tantum ope suorum demon hora vna destruebat. Conatus

rus est apud Præfectum Emanuelem de Lima, vt eos è ciuitate velut pacis & quietis publicæ perturbatores exturbaret: sed maioris mali seditionisq̃ue metus, istud quoque consilium deturbauit. Ad extremum, vt grauibus malis grauia sunt quoque adhibenda remedia, consilium hoc à necessitate mutuatur.

Consultò ad populum de vero in proximo amore verba facit, declarat quanto hic amor nos astringat magis, vt in proximo spiritualia salutis æternæ quàm temporalia fortunarum, honoris, ac etiã vitæ bona procuremus; vnde licitum imò sanctum esse, nonnunquam optare & à Deo petere, vt harum rerum iacturam aliquam faciant, si quidem ad bonorum spiritualium possessionem adeundam ita necessarium esse videretur. Vbi demum satis hanc materiam grauibus sententiis, exemplis, sacrarum litterarum testimoniis confirmasset, magno animi ardore ac impetu Deum ipsum apostrophe aggressus, sæpius illud propheticum iterabat; Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine: lacrymisq̃ue perfusus diuinam iustitiam sed magis misericordiam identidem implorabat, vt eas animas quæ tanta pertinacia se ceterosq̃ue perditum ibant, omnemq̃ue

Militibus flagitiosis, temporale malum à Deo flagitat Gaspar, & exauditur.

nemque in medendo suauitatem respuebant, pharmacis curare acrioribus, secare, truncare, ea potissimum in parte, qua maximus cuique doloris erat sensus, dignaretur, siue ad honorem ac famam aut fortunas, imò & ad ipsum corpus attineret; infamando, depauperando, amputando, mutilando, mactando, si ita illorum saluti expediret. hac enim ratione sese inspicientes sine oculis aut manibus ingredi cælum forsan posse; quod certè melius foret, quàm sanos & integros in tartara demergi. Mira erat in ipsa concione, & eadem propè quæ in oratore animorum commotio; frequens eam totius oris colorisque mutatio prodebat: sed nihil eos ita consternauit, quàm cum in peroratione summo animi sensu rogantem eum audierunt, vti ex vero in proximum amore zeloque, cum magna attentione & intensione, ter orationem Dominicam & Salutationem Angelicam in eum finem recitarent, vt has meritis aut qui opus haberent pœnas & alias temporales quaslibet ad animi salutem impetrarent.

CAPVT DECIMVM.

Militum insolentia repressa & acriter à Deo punita.

NEC vana fuerunt concionatoris vota, vel concionis preces. breui in oculis totius insulæ Deus hæc piorum vota suo calculo comprobauit. Monaiamum arx erat in Continenti Perfidis, Armuzianæ ditionis: eam arcem Saraceni, qui in perfidio erant, hosti subitò nemine vel suspicante tradiderant. Perfidia Regi Armuziano tanta, grauis admodum & acerba fuit; suorum ergo 5000 armat, Lusitanos quoque auxiliares ex foedere à Præfecto petit, & 400 impetrat, quos in numero ducenti illi Armuzianæ pietatis euersores exstiterunt; reliqui nihilo meliores. Huic expeditioni pro Lusitanis præfectus est Pantaleon de Saa, qui ad Patrem valedicturus, & felicem appreciationem accepturus cum venisset, antequam insula solueret, ab eo accepit infelices illos quidem, sed meritos huius belli euentus. Nam antiquis suis sceleribus hoc quoque addiderunt, vt cum Gaspar summo conatu perficere conaretur, vt saltem cum Deo in gratiam redirent, saluari

*Prædicis
belli euentum
Saa-
Par. 2*

lutaripœnitentia expiati, qui pugnaturi
 imò morituri disce debant, viginti ex iis
 non plures dicto audientes fuerunt; ce-
 teri hæc sancta paternaque Gasparis mo-
 nita risu & iocis exceperunt, ac si ex eo-
 rum essent face, de quibus Isaias: Percus-
 simus fœdus cum morte, & cum inferno
 fecimus pactum: flagellū inundans cum
 transierit, non veniet super nos, quia po-
 suimus mendacium spem nostram, &
 mendacio protecti sumus. In Persiam
 itaque venerunt, arcem cinxerunt, tor-
 mentis quassarunt, impetum fecerunt,
 sed ita infelicitè, vt ab arce citiùs se sub-
 ducerent quàm venissent. Nonnulli ta-
 men in pœnam flagitiorum occubuerūt,
 centum vulnerati, ceteri pudore & igno-
 minia pleni redierunt. Mors deinde di-
 uinæ iustitiæ ministra in castra subiit, &
 repente multi pestifera lue correpti; ex
 iis ad 50 perierunt. Iacebant ab omnibus
 omnes destituti auxilio & solatio viui,
 mortui sepultura. & hæc pestis impro-
 bos illos dumtaxat inuasit, Saracenorum
 qui plures multo erant, neminem; ne-
 quis vindictam esse diuinam dubitaret.
 Itaque iam serò sapientes Gasparem in-
 clamare, sani metu impendētis, ægri etiã
 sensu præsentis mali cœperunt, quorum
 vicem miseratus Præfectus Pantaleon

130 VITÆ GASPARIS BARZÆI
ad Gasparem flebiliter scribit, necessita-
tem explicat, auxilium postulat.

Eæ litteræ mirum quàm Gaspari acer-
ba fuerint, non tam mali commiseratio-
ne, quod ipse ad salutem animorum vi-
deri poterat accersisse, quàm quòd per
Xauerium, vt ante dixi, non licebat ei
subuenire. neque enim extra insulam
pedem ferre toto triennio poterat. Ita-
que amicissimè respondens eos ad redi-
tum inuitabat, experturos quàm nō sub-
terfugeret laborem; sed insula excedere
præcipietium auctoritate vetari. Interim
missi sunt alij 200 in auxilium, qui cum
eò venissent, atque extentam adhuc Do-
mini manum vidissent, retrò arce certis
induciis deserta Armuziam redierunt.
Ea in obsidione mirabilia multa conti-
gerunt, ac in primis subita mors blasphem-
i scortatoris, quam suprà retulimus.

In reditu verò omitti non potest edi-
tum in militem diuinæ benignitatis ex-
emplum. Hic in medio cohortis prauæ
pietatem colebat, animumque in bellum
profecturus, quod frequenter faciebat,
expiarat; ad hæc Beatæ Virginis pensum
horarium recitare consueuerat. Nec ta-
mē communis propè omnibus lues eum
exemit; leuius tamen agrorabat. Itaque
in equo rediens, vel itineris labore, vel
ingra-

ingrauescente morbo à sensibus alienatus, subitoque deficiens ex equo cecidit, nemine aduertente; sibi deinde redditus frustra socios equumque requirit; perrexit tamen, atque illos post triduum est affecutus. Urgebatur interea fame; periculis omnia erant plena: ergo Beatam Virginē patronam precibus aduocat. Et ecce non modò in Saracenorum terris latrociniis frequentibus infestis nō adiit discrimen, sed etiam remedium plane prodigiosum famis inuenit. Siquidem in palmetū deueniens (cū tamen constaret toto illo tractu & procul palmam nullam reperiri) palmam conscendit, dactylis & ventrem, & prouidus in futurum, etiam sinum repleuit. Inde cū descendisset, in Saracenum incidit, à quo, vbinam essent Franques, percunctatus, (ita enim illi Christianos appellant, ex eo forte tempore, quo Ludouico Rege Francorum & alius terram sanctam recuperaturis, in vicinis terris diu constiterunt) mox de iis edoctus, tertio die ad ceteros incolumis peruenit. Stupere tam inuisitata diuinæ benignitatis demonstratione vniuersi, & cum milite pietatis in se Matremque suam remuneratorem Deum collaudarunt. Enimvero quàm ea esset rara in viro præsertim militari, do-

*Miles B.
V. deuotus, palmetum diuinitus in fame inuenit.*

cuit ad suos redeuntis querimonia, qua
omissum horarum pensum Beatæ virgi-
ni persolui solitum conquisito ad id li-
bro ante omnia deplorabat. Verùm ad
ceteros reuertamur. Stabant tum in arce
quadam Armuziæ vicina vniuersi, quam
& breui proinde tenuerunt, tamen alij
ab us qui discesserant, qualesque eos op-
tauerat Gaspar. nam præter vnâ con-
fessionem, vnum Gasparem in clama-
bant nihil. Ille verò in littore cum suis
eos iamdiu expectabat, vt suis vlnis pa-
rens improbos filios in nosocomia as-
portaret. Hoc sedulo primùm ab eo co-
mitibusque curatum; inde pharmaca,
cibi, aliaque emendicata: sed animorum
tamen quàm corporum cura fuit anti-
quior. Quapropter indigenas omnes Sa-
cerdotes in auxilium euocat, satis gna-
rus, se in extremo multorum discrimine
vnum sufficere non posse vniuersis. Sed
tanta fuit pœnitentium in Gasparem, at-
que adeò nimia pietas, nulli vt eorum
persuaderi potuerit, peccata vt alteri ape-
riret; atque in eo tam erant obstinati, ac
si omnes in vnum conspirassent. Incre-
dibilis fuit hæc & inopina Gaspari affli-
ctio, quòd cum se illinc plorantibus, il-
linc confessionem in clamentibus, illinc
exspirantibus cinctum videret, quan-
quam

quam omnes æquali caritate complecteretur, non æquè omnibus poterat auxiliari. Itaque explicare cœpit parem esse in hac extrema necessitate Sacerdotum omnium potestatem; debere quemque studiose operam dare, ne cum sua graui culpa Confessionis instituendæ occasionem eo in discrimine amitteret. Sed incassum. omnes vno ore asseruerunt, se absque confessione morituros potius, quàm alteri à Gaspare animorum suorum latebras & noxas aperiant. Et apparuit hoc quoque fuisse vel diuini furoris telum, vel nouam dæmonis fraudem, vel vtrumque, vt indigni fortasse venia, nonnulli absque spe veniæ morerentur. Et sanè ita contigit. nonnulli enim magno Gasparis luctu prius exspirarunt, quàm se expiarent. Ita seueriora nonnunquam iudicia exercet Deus, vt qui noluit cum potuit, cum voluerit non possit salutis remedia adipisci.

Ea res nihilominus aliquos è Sacerdotibus, sed quàm iniquè, quivis iudicet, in Gasparè commouit: ille verò nihili rumusculos faciens, opus solus aggressus, quo potuit pacto & ordine infinitum laborem cœpit exhaurire. Confiteri de vniuersa vita volebant, aut etiam debebāt plerique; socius cæli Armuziani, cuius

causa iam ter vitæ periculum adierat, impatiens, Goam incommodo maxime tempore dimissus fuerat; omnia ergo vnus obire cogebatur, quod accurate perficere plurimi vix potuissent. Alij enim ad mortem salutari Sacramento expiandierant; alij eodem tempore in ipsa morte Gasparis verbis excitandi, aut salutari vnctione ad diram luctam cum morte & dæmone comparandi. Neque is nihil eo tempore, quo erat in Gasparē odio, tentauit. Nam tot ē faucibus, illius ope sibi eripi non ferens prædas, per phreneticum quempiam hostem suum perdere cogitauit. Siquidem cum ex illius manu nescio vnde arreptum gladium, quo se tollere parabat, cum aliis aliquot extorsisset Gaspar, sibi mortem quam ab illo auerterat prope consciuit. Etenim conuerso in Gasparem furore, ita prehensio strinxit fauces, vt absque diuino & aditantium auxilio de vita eius esset conclamatum. Eo magis recenti beneficio incitatus Gaspar, nocturnis & diurnis horis laborem vrget; his aures, linguam illis, manus denique aliis & operam accommodans. atque ita mensem vnum diuinis solatijs recreatus exegit.

Hisce rebus diuinæ Gasparisquæ gloriæ magna accessio facta est, cum præter

*Gasparē
per phre-
neticum
demon
conatur
suffocare.*

ca quæ iam commemorauimus, aliis adhuc prodigijs cælestibus gesta eius illustriora euaserint; quibus effectum, ut spe deuorata præda è tartareis faucibus in salutem bene multa eriperetur. Sæpe ibi inter confitendum ægri, cum animi faintate morbis corporis depulsis, etiam corporum obtinebant; quare & pietas in pristinum statum cum fenore reuocata.

Sed reliqua erat arcis amissæ cura, quæ animos omnium coquebat, etiam Gasparis. Ergo cum probe sciret, hæc omnia sceleribus nostris, non hostium viribus accepta referenda, ubi ab ægrorum animis corporibusque curandis respirauit, statuit ipse quoque cum suis in aciem prodire, & non cum Persis, sed cum ipso cælo, vnde victoria sperari poterat, confligere. Quapropter pias in vicinum ciuitati (dimidia fere leuca aberat) Deiparæ sacellum supplicantium cohortes educit. Clerus populusque nudis pedibus incedere, multi etiam acriter in seipso flagellis ferire, vniuersi clamoribus & lacrymis diuinam misericordiam implorare. Ea sub noctem instituta, in mediam fere noctem producebatur. Nam ibi Gaspar tanto audientium sensu verba faciebat, ut aliquando contigerit, dimidiæ horæ spatio collacrymantium omnium v-

Miraculo.

Arx recuperata in prædibus à Gaspare instituta & supplicatio.

nam in cælum tolli vocem : Domine Deus, misericordia. Nec surdus ad has voces fuit Dominus. Sub idem fere tempus, quo hæc fiebant, breui fama Armuziam venit; arcis sine sanguine aquis legibus reddite, & agnouerunt vniuersi, homines hominibus, cū illi Deo perfidi vel fidi fuerint, fidem violare vel seruare. Cetera cum Christianis pie vel admirabiliter gesta, in finem huius libri, tum quòd cum his nonnulla communia, tum quòd sub discessum eius Armuziã contigerunt, coniecimus.

CAPVT VNDECIMVM.

*Quid cum Hæreticis, Schismaticis,
Apostatisque perfecit.*

VENIAMUS iam ad eos, qui fide sunt propiores, quanquam impietate fortasse ceteris omnibus superiores. Ii sunt Schismatici atque hæretici, & impij desertores. Erant Armuziã ex Schismaticis isti ferè: ex Africa Abyssini; ex Asia Armenij & Georgiani; ex Europa Græci, Moscouitæ. Ex hæreticis Europæi non pauci, Germani, Russi, Poloni, Hungari, & si quos alios infelix pertinacia longius
à ve-

à veritate, quàm inexplebilis cupiditas à patria proferipserat. Nonnulli etiam erant, quos sua fortuna variis ludens casibus in Persiam Turciamque aduexerat. Ac in Perside quidem, quoniam qui ibi sunt Christiani, non minus quàm Turcæ decimum quemque filiorum tributi nomine persoluant, multi erant e Christianis oriundi, multique Armuziæ pro seruitis vendebantur, quos Gaspar Ecclesiæ conciliabat, & Goam ad D. Pauli Collegium, si quidem ire vellent, submittebat; sin verò, efficiebat, vt Christiani quòd essent, libertate donarentur. Cum horum similibus, quos Turcæ Ianiferos vocant, eodem modo se gerebat; cum Abyssinis porro paullo aliter. Nam illos, quia baptismus eorum non satis tutus videbatur, baptizabat; Armenij quoque non deerant semi-Turcæ semi-Christiani, quibus hoc sollempne, vt viuant illius in quam forte venerint regionis ritu. Magnam tum vitæ austeritatem colebant, vt adhuc antiquorum illorum asperitatem ad posteros usque transmissam exhiberent. Ex iis multos ad Ecclesiam salutemque reuocabat, conuictis primùm erroribus & confutatis; nec nullos Apostatas Italos aut Græcos ex Turcia transfugas ad Ecclesiæ castra & verum ani-

marum Ducem ac Pastorem reduxit, in quibus Genuensem, qui ciurata fide sub Turcarum Imperatore meruerat. Hic Deo miserante respiciens, Armuziam Gasparis causa excitus venit, & fortunarum omnium fecit iacturam, ne animæ suæ detrimentum pateretur. Ergo à Gaspare benignè exceptus, deinde Goam vt Ecclesiæ redderetur, dimissus.

Hæreticos si quos forte nanciscebatur, ea potissimum ratione e fidei naufragio eripiebat. Amice domi exceptos & humanitate deuinctos eorum primò emungere errores, argumentis deinde sacra dogmata afluere, in primis vitæ sanctimonia; quo fiebat, vt prius inueteratos deponerent errores, quam limine excederent. Et contigit aliquando, vt septem octoq̃ue tales simul domi eodem tempore haberet, qui omnes variis erroribus tenebantur. Hic Pontificem Romanum, ille purgatorium ignem, alij aliud pernegabant: sed tanta fuit Gasparis in iis tractandis dexteritas, vt omnes ad fidem fuerint veritatemq̃ue traucti. Nec erat solùm in eo præfracta eorum ingenia tractandi peritia, sed mira etiam in iis deprehendendis sagacitas. Nec abs re erit exemplum commemorasse. Vir quidam Armuziæ copiosus Patre in confessioni-

*Gasp. v
hereticos
multos
cōuertit.*

sionibus utebatur; cum eo Gaspar ita *Pruden-*
 prudenter tractabat, vt absolutionem *na Ga-*
 semper aliqua de causa differret: intro- *spari.*
 spiciebat enim in penitioribus animi re-
 cessibus errores latere, quos ille rituum
 Catholicorum velo occultabat; sed quo-
 niam nulla huius criminis suspicione
 laborabat, optimum factu decreuit, silen-
 tio potius quàm interrogationibus ab
 homine verisimiliter negaturo extor-
 quere veritatem. Prorsus ita euenit. nam
 ille se inspiciens coepit suspicari, ne quo
 fortè modo Patri suus foetor suboluisset,
 ac Dei beneficio seipsum tandem dam-
 nans, vnà cum peccatis hæresin quoque
 aperuit & eiurauit; atque ita demum est
 à Patre absolutus.

Aliis multis quotidie miraculis Gaspa-
 rem, vt vnum aliquem ceteris mortali-
 bus maiorem, fama supra ceteros euehe-
 bat. Iam qui à B. Xauerio insula egredi
 vetitus erat, omnium ore maxima parte
 Asiæ Constantinopolim vsque fereba-
 tur; tota Arabia clarissimus, inter Abyf-
 sinos iam celebrabatur, quò ille iamdu-
 dum aspirans, de terra, de moribus, ac ri-
 tibus per idoneos homines inquisierat. &
 in commentarios redegerat. In Perside
 verò vicina, Babylonia, Carmania ita no-
 tus erat propè, vt Armuziæ: sed ne quid
 oratorie

oratorie videar dixisse (quanquam quæ dixi, totidem verbis Ludouicus Froez illorum temporū scriptor egregius, idem Gasparis in Indiam comes in epistola quadam ad Lusitanos socios refert) nolo verbis magis quam rebus fides habeatur, tria omnino commemorabo, quæ hanc rem copiose confirmabunt. Ac primum quantum apud Saracenos nomen obtinuerit, apparuit, cum ex Ammonitis Arabibus ad eum venerint, qui eum ad gentis illius conuersionem inuitarent: sed de ea legatione, cum de Saracenis agemus, dicendum.

*Constantinopoli
ad eum
mittitur
Christianus in-
star lo-
gati.*

Altera legatio Constantinopoli tanto terrarum interuallo missa. Christianus quidam à Christianis eius loci ad Gasparem veniebat cum litteris solum, ut is deinde ad suos rediens, se Gasparem, de quo tanta audierat vidisse testaretur, & comperta de eo referret quæ fama teste acceperant. Venit is feliciter Bacoram vsque, arcem Lusitanorū, quam eo tempore Rumes occuparant. Ibi ab iis comprehensus ex litteris etiam quorsum iret est deprehensus: itaque custodia est mancipatus, è qua nihilominus data aliqua opportunitate ad Gasparem scripsit, venisse se ab ipsa Constantinopolitana ciuitate à Christianis missum, eius solum videndi

videndi causa; sed hîc in custodia parum æquo animo subsistere. Respondit amicissime Gaspar, hominem consolatus: quod vt senserunt Rumes, eum Armuziâ aliquid litterarum accepisse, non tulere, & hominem capite multarunt; ea deinde recepta arce Præfectus hominis caput ad Gasparem misit, vt eum saltem videret, à quo post tot labores videri non potuerat.

Alterum satis quidem simile est, sed tamen ex loco & aliis multis arguitur esse planè diuersum. Ex iis quos post eiuratum fidem Ecclesiæ Catholicæ restituebat, vni eam rem meditati funes ceciderunt in præclaris. Etenim cum reditum ad nos, & à Turcis fugam ad quos transfugerat, adornaret, martyrij certissimam reperit coronam, & scelera sua sanguine suo eluens, ex Apostata in fidei testem euasit gloriosum. Dicebatur hic Ioannes, Colonia Agrippinæ in inferiore Germania natus, & quamuis parentibus ortus esset honestis & copiosis, varij tamen eum casus in varias regiones attulerant, ac denique in quâdam Turcarum ciuitatem, Catifa nomine, quæ est in insula Baharem in Persico sinu, leucis ab Armuzia ferè centum & decem; ibi decennio toto in vna eiusdem vrbs arce tormentis sulphureoque puluere conficiendo

Apostata ad fidem redire cupiens martyrio afficitur.

ciendo præfuerat. Eò cum Gasparis & Armuziana pietatis fama penetrasset, vt non erat difficile ex emporio illo celeberrimo, Ioannem illum permouit, vt ad Catholicam religionem, quod iam dudum optauerat, rediturus Gasparis se fidei committeret. Sed quoniam hoc negotium tale erat, vt non sine periculo tertium conscium admitteret, mutæ chartæ confidere maluit, quam cuiusquam fidem periclitari. E puluere ergo tormentario atramentum facit, quo litteras vnas linguis tribus ad Patrem exarat, Flandrica scilicet, Gallica, & Latina, ignorans Gasparem tres illas linguas apprimè callere. Litterarum hoc erat argumentum: securitatem illi ac vitam inter Lusitanos, veniam quoque delictorum sibi Pater ab Ecclesia sponderet, extemplo se Armuziam in matris Ecclesiæ gremium aduolaturum, pœnas de suis sceleribus sumpturum Gasparis arbitratu. Mirum in modum ea epistola Gasparem oblectauit; quare breuiter simul secretoque respondet, veniret securus, hac sola sua promissione contentus; facturum se, vt eum Lusitani hospitio exciperent, lauteque haberent, experturum quoque, quanta suauitate & clementia mater Ecclesia filios omnes transfugas & prodigos

digos excipere soleat pœnitentes. Hæc
 Patris epistola, casine an perfidia latoris,
 incertum, in manustamen Præfæcti Ca-
 tiffensis hominis Turcæ deuenit; itaque
 barbarus Ioannis consilia adhibito in-
 terprete intellexit. Accersitur Ioannes,
 & quem, Christumne an Mahometem
 colat, rogatur: illicò fêsit res suas patere.
 Quare magno animo hilarique vultu ait,
 non esse fidem legemue aliam, quæ in
 Christianorum, in qua possent mortales
 salutem consequi; ex ea se vivere,
 mori quoque velle, ac paratum esse pro
 ea tuenda veritate, atrocissima quæque
 subire tormenta; vitam quoque prius ip-
 sam quam eam deserturum; habere se
 porrò Mahometem pro fœdissimo mor-
 talium impostore, & aternis ignibus ob-
 noxios esse, quotquot se eius alleclas pro-
 fiterentur; nulla deniq; re se magis angî,
 quam quòd aliquo tempore illius sit im-
 pietatem sectamque mentitus. His ser-
 monibus accensi barbari plura parantem
 interpellarunt, & furentes nullum ge-
 nus in eum feritatis omisere; frustatim
 hominẽ & per otium truncare, lacerare,
 & in hostiæ morẽ membratim disseccare
 aggressi sunt. Martyr porrò noster ani-
 mo fidem, ore Iesu nomen identidẽ pro-
 ferens, constans perstitit, dum elutum &

Christi

Christi & proprio sanguine spiritū Deo reddidisset. caput barbari lancea infixū pro murorum pinnis exposuerunt. Sed non diu diuina iustitia tantæ feritatis contumit vltionē, nec diutius passus est Deus martyrem suum debito cultu & veneratione carere. Non ita multo post Armuziam cum classe appulit Antonius Noronha, Pioregis e sorore nepos, qui Turcarum fines in Arabica ora perlustrans, cum duobus militum millibus, aliis plane ab illis Monaianis (ex illis quippe nemo fuit, qui non priusquam solueret expiaretur, atque vnius Gasparis opera, ceteris Sacerdotibus ad vnum omnibus a. g. etantibus) ingressus Baharem, Catisam simul derepentē est aggressus, ita feliciter, vt venire, videre, vincere vnum idemque fuerit. In arcis exuiis inuenta est Gasparis ad martyrem Ioannem epistola, qua permoti de Ioanne quærentes ab iis, qui superstitēs vrhis vilitati remanserant, ea quæ scripsimus omnia cognouerunt. Itaque ipsum caput sacrum pignus à murorum pinnis anulum non sine veneratione secum Armuziam detulerunt, ciuitasque cū Gaspare vniuersa magno concursu & sollēni cantu, honoris magis, quàm sepulturæ causa tota vrbe in triumphī morem circumtulerunt.

CAPVT DVODECIMVM.

Cum Iudæis quid egerit.

CVM Iudæis Gasparis conatus plus habuerunt applausus, quàm ipse voluisset; fructus, vt in ea perfidia solet, fortasse minus quàm optasset: quamuis nec ille fuit exiguus, nisi fortè si cum reliquo fructu, qui fuit propè incredibilis, comparetur. Fructus vel applausus hinc ferè sumpsit exordium. Primis post aduentum suum mensibus, cum iam fama notus etiam extra Lusitanos esse cœpisset, ea Dominica, qua SS. Trinitatis augustissimum mysterium Ecclesia Catholica veneratur, de sublimi illo mysterio ad populum verba fecit: vbi postquam Catholicam de ea re doctrinam explicasset, ostendit, quàm à veritate longè discesserint, qui hoc mysterium aut ignorarent aut negarent, Gentiles, Saraceni, & Iudæi; & cum singulis propriis rationibus decertans, potissimum contra Iudæos institit, scripturæ testimoniis vel antiquæ vel nouæ legis hanc stabiliens veritatem.

Aderant fortè è Iudæis aliqui, vel ex alio pro concione dicta cognouerunt.

K mox

mox itaque Gasparem, necdum experti, quantum supra ceteros vel doctrina vel sapientia emineret, ausi sunt ad priuatam disputationem lacessere, vel spe victorię, vel hominis tentandi causa. Duo erant Rabbini, qui opinione doctrinę ceteris præstabant: Ioseph alter, alter Salomon vocabatur, in Castella natus; vterque in Thalmudicis commentis eruditus: illi ad Gasparem adeunt, & in his potissimum institerunt. Dixerat in his locis Gaspar vestigium inesse SS. Trinitatis: in illo He-loim, Genes. 1; & iterum verbo, faciamus, quę numero multitudinis efferuntur; rursus in illo: Eritis sicut Dij; & similiter in tergemina voce, Sanctus. Hęc illi agitare; Gaspar ita apte respondere, vt iam eos quęsisse pœniteret, ad textus suos recurrerent, memorię, qua tamen scripturam vniuersam se tenere gloriabantur, diffidentes: sed cum nihilo plus præsidij in scriptis, quàm in memoria reperissent, ita discesserunt, vt aperte se victos faterentur.

Eius disputationis, quoniam erat seniorum populi auctoritate suscepta, rationem eos palam in sua Synagoga reddere oportebat. Itaque sabbatho proximo palam interrogarunt, cōcertationis cum Christianorum Doctore quis fuisset

set euentus? mira fuit, & veritate cogente publica confessio veritatis. Rabbi Salomon, vt erat & habebatur eruditior, ita respondit: Se cum multis doctoribus congressum fuisse, nihil vnquam tamen simile hominibus istius Societatis reperisse: quod ille dicebat, vel quia sic arbitrabatur, vel quia victoriam illam & ignominiam suam, non veritati, sed eruditioni acceptam referens, ita conabatur, quoniam aliter non poterat, eleuare. Certè iam alias cum B. Xauerio congressus æque infelicitè, è duobus de ceteris iudicium faciebat. Sed pergit: Ita enim in colloquiis sunt subtiles, vt ea res vni diuinæ gratiæ (mira vis veritatis!) attribui possit. Ad hæc qui interrogauerant intulerunt, quando ita esset, vt ipsi de victoria desperarent, in posterum abstinerent, & Gasparem virum bonum rogarent, eorum vti famæ consuleret, nec intra priuatos acta dictaque parietes euulgaret; atque ita fecerunt. Hæc omniâ Gaspar ex amico Iudæo, nos ex ipso Gaspare ad suos scribente accepimus. Gasparem verò in posterum ita omnes coluerunt, vt cum eo frequentes essent, domum suam ad conuiuium & vterque Rabbi inuiterent, spondentes in eo se conuiuium à legis scriptis temperaturos, fercula vtrisque

communiam fore. In Synagogas etiam suas admittebant, sed mira fraude tot congeriebant quæstiones, ut respondendum locus esset non etiam proponendis responsiones, porro omnes miris laudibus extollebant, annuebant, applaudebant, ac denique tantum creuit amor & veneratio, ut speraret Gaspar se breui in Synagogis sacras litteras illis lecturum. Doctores ad eum frequentes itabant, non iam molesti interpellatores, sed discipuli; ad eum in suis dubiis recurrebant, ac mirabantur Patris in scripturis explicandis facilitatem, qui de vno versiculo interrogatus liberalius etiam quam rogabatur, totum caput explicaret. Erat insuper tanta illius apud eos opinio sanctitatis, ut positis genibus, si cui forte in vicis occurreret, eum passim venerarentur: quoties cum Christianis aliquid illis commercij causa litis incideret, ad Patrem recurrebant, cuius sententia vtrimque litem dirimebat, etsi grauis causa, ut exemplo patebit, videretur. Filia Iudæi Christianam fidem susceperat; eam Patrens exheredare, impotentius id ferens, statuerat: Gaspar illum adit, nec multis opus, sola præsentia hominem mansuefecit, & subito quidquid filix proprium erat, restituit. iam persuaserat multis non

vsuras

De Gasparis sanctitate quæta opinio.

vsitas minus sua quam Christianorum lege prohiberi: atque ita multi, quod in ea gente credi vix potest, ab iis abstinabant. Officia Iudæorum in se Gaspar, vbi poterat, cumulate compensabat. Ægrum forte ex iis quendam cum in platea temere iacentem reperisset, sustulit in humeros, quem tanta victum caritate ad Christum deinde traduxit. Sed mirum videri poterit cuipiã, quid esset quò minus ad fidem venirët, quam ita mirarentur; sed non ei, qui gentis & pertinaciam nouit & cæcitatem: eius tamen rei causam, quam ipsi dabant, sequenti capite referemus.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

*Publica Gasparis cum Iudæis
disputatio.*

Difficile fuit clam semel imò sapius etiam propria confessione victis publicum certamen persuadere: sed tamen continua Gasparis prouocatione laceffiti, & diutina comparatione instructi tandem annuerunt, sperantes si non vincere, saltem artibus suis Gasparis victoriam obscurare, & apud ineruditos in dubium vocare. Cum ergo diutius non possent

incolumi vel apud suos, vel apud ceteros, quod caput erat, honore (de suis enim iam propter superius dicta parum laborabant) diem ad differendū publice condixerunt. Aduenit dies; duo, quos iam dixi, Rabbinum ex vno, Gaspar ex altero latere, confederunt. Aderant præter Iudæos & Christianos propè omnes multi etiam Turcæ & Mahometani, qui ex disputationis euentu facturi erant periculum Gasparis eruditionis, vt ex aliorum periculo viderent, quid de sua disputatione, ad quam iam Gaspar eos sæpe prouocarat, statuerent. Disputationem igitur, ne variis litigantium effugiis vagaretur, visum est his limitibus circumscribere, vt Gaspar, qui prouocarat, hæc duo confirmaret: Messia venturi iam tempus exspirasse: alterum; Iesum, quem coleret, promissum esse Messiam, & vt Christiani vocant, Christum.

Eius disputationis, qua potero breuitate, capita describam, & rationum nervos contraham, non extendam. Ergo primam veritatem ex hebdomadibus Danielis pulchrè demonstrauit, quas, vt ex annis vel solaribus aut lunaribus constarent, vt antè, vel post paullo, vel Angelo reuelante cœpissent, omnino certum erat iam quindecim & amplius sæculis

culis effluxisse. Inde ad celebrem illum Genesim locum transijt, vbi Iacob ait: Non auferetur sceptrum de Iuda, & Dux de femore eius, donec veniat qui venturus est, &c. quod vaticinium iam ante multa sæcula completum, luce clariùs ostendit. Subinde aggressus est aperire, quanto tempore ea de re inter ipsos Iudæos sit litigatum. In Herodè magno multi conuenerunt, quòd Idumæus esset, sceptrum Iudææ defecisse: in iis fuerunt Pharisei, quos ea de causa Herodes iugulauit; quanquam Herodes quoque factus iam profelytus, puerorum mactator, & post annos triginta noui iuramenti exactor, se quoque id metuerè declarauit. Idem confirmant ij, qui Herodem Messiam appellarunt, multorum sententiã Herodiani appellati. Idem quoque sub Agrippa Aristobuli filio, Herodis magni nepote, ex Iudæa matre nato, est in controuersiam adductum. Sub Vespasiano verò omnis dubitatio remota, cum alij ab imperio Romano defecerunt; alij, quorum agmen facile ducat celebris Iudæorum historicus, Iosephus, turpissima adulatione illum ipsum pro Messia habuere. Nec sibi defuit Vespasianus. sed quoniam de tempore inter omnes constabat, id etiam conatus efficere, ne de se quispiam

ambigeret. Hinc ut Princeps pacis crederetur, Paci æternæ templum ædificat, atque ope Apollonij Tyanæi magi paralyticum solo tactu, inspectate Alexandria, curat. Ex his omnibus aliisque permultis colligebat, antiquorum opinione iam tum Messiaæ tempus aduenisse; stultissimum proinde post tot elapsa sæcula necum illis quidem velle dubitare. Itaque si probabiliter velint adhuc expectare templum Salomonis, quod quidem ab Herode sub Christi aduentum diuino consilio ædificatum fuit, ut venienti Christo ex oraculis inseruiret, in quod modò ingrediatur, condant; stirpem Aaron à qua excipiatur, producant; Rempubli-
 cam suam quam defecisse, antequam veniret desiderium collium æternorum ex Iacobi vaticinio non oportet, constituent; cui notam hodie esse Davidis stirpem, è qua Messias procreetur, potissimum ex quo Vespasianus eam stirpem extirpauit? Hæc igitur ante omnia restituant, tum de Messia contendant: iam verò post tot signa, tot sæcula, totius mundi voces adhuc dubitare, esse intolerabile, maximè cum iam sine lege diutius, quàm cum lege fuerint; plus enim temporis à Christo ad hæc tempora, quàm à Moyse ad Christum ab ijse.

*Euseb.
 histor.
 lib. 3.
 c. 11.*

Ea

Ea re confirmata, vt nullis effugijs locus esset, omnibus stupentibus ad alterum locum est progressus. Nec erat difficile. iam enim tempus aduentus Messix prætersapsum perinde erat ac Messiam aduenisse, nisi sacrosanctis Prophetarum oraculis nefarie fides abrogaretur. Quærebatur ergo, quis ille fuerit? noster, an alius quilibet? Nostrum esse sic probabat differens, primùm ea quæ passim de Christo prædicantur, magis spiritu quàm corpore metienda, victorias de dæmone reportatas, opes esse gratiæ & Sacramentorum vbertatem, vitam & imperij firmitatem in terra viuentium interpretandam: alioqui cui non videri Christum illum ab immanitate, auaritia, superbia, fœditate non posse vindicari? Neque tamen egenum ita fuisse Christum, vt non hæc eadem suis successoribus reliquerit, testari Ecclesiæ Romanæ dignitatem, Episcopatus, opima Sacerdotia, Apostolos denique, quibus ex eadem gente prognatis quid toto orbe terrarum illustrius? At verò Iudæos, qui hæc omnia iam diu expectant, in alia omnia cecidisse nequicquam probari, cum satis constet, quàm atrociter Christi mors vindicata sit, Solymorum inauditò sæculis omnibus excidio. Sed quorsum, infert, hæc tam

atrociam, tamque diuturna toleratis? abstinete a nefario cultu Deorum; ritus vestros inter mille difficultates retinetis; legis, quæ potestis, & prope quæ non potestis, eius observantes: quæ sanè si vera est, iniustus & crudelis est Deus, qui tot tantis tamque diuturnis malis non eripiat. Sed patimini hæc sanè in pœnam cæcitatæ. Contra verò, si Iesus non esset, ut est, verus Dei filius; quo pacto Deus Optimus Maximus tantam iniuriam tam diu dissimularet, imò verò promoueret, ac honoraret?

His & aliis multo pluribus Christum verum esse Messiam arguebat, siquidem iam in confessio erat aduenisse; nisi fortè Herodem mallet, aut Vespasianum, aut similem aliquem impostorem. nam de Mahomete, se hoc Saracenis, cum in arenam quoque descendere placuerit, reservare. Iam itaque Gaspar, & his & pluribus suo muneri satisfecerat, tanta omnium approbatione, ut Lusitanis & omnibus Christianis, ut ipse narfat & fateatur, res diuiniõ visa sit, & à Spiritu Sancto inspirata. Iam duo Rabbini sudare incipiebant, & aliqua cum conati fuissent adferre, risu & cachinnis excepti sunt, potissimum cum ad Vnitatem diuinam probandam, ac euertendam Trinitatem perso-

personarum, anuli conclusi similitudinem extra rem attulerunt. quid hoc fuerit, non satis explicat Gaspar, sed solum attingit. Cum itaque iam de victoria desperassent, ad solitas artes confugientes, Gasparis doctrinam ignorantiae suae compararunt, ut à doctrina stare, non à veritate, victoria videretur; sed nihil profuit effugium. quò quarendo, quò vrgendo effecit, ut vel inuiti Catholicae religionis agnoscerent veritatem. Causam deinde vel à Gaspare vel ab aliis rogati, cur non in agnitam transirent veritatē, priuatim saepe responderunt duas esse eius rei causas: alteram, opes suas, quas ex *Iudaorum* usuris utique partas restituere, necesse *pertinacia.* esset amplectentibus fidē Christianam; alteram, quòd Christiani Iudaeos parum benignè & honorificè tractarent, licet fierent Christiani; iam porro bene nummatis vrgente necessitate ab omnibus honorari. Et hoc vterque Rabbinus dierte Gaspari est confessus; alij etiam plerique Lusitanis: atque ita facile ostenderunt, quàm impij essent, qui salutem suam & opibus & honori posthaberent. Nihilominus ex illo congressu Iudaei compressi, Christiani elati, Saraceni etiā territi sunt: quos nihilominus ad certamen vel inuitos Gaspar elicit, ut mox dice-

dicemus. Postmodum quoque frequenter, multis doctoribus subinde euocatis, Gasparem, quem colere ideò solitis officiis (tanta est virtutis efficacia) non cessabant, tentarunt, si quem fortè reperirent, qui nominis honorem & gentis famam quoquo modo resarciret: sed nihil vnquam profecerunt. Antequam verò à Iudæis ad Saracenos veniamus, nō omitendum putō, quod Gaspar quoque narrabat: eo tempore Iudæos non paucos in montem Sion conuenisse, & toto triennio Messiam frustra expectasse; sed certum est eos ad eum prius iudicandos deuenisse, quam Messiam ad eos festinasse liberandos.

CAPVT DECIMUMQVARTVM.

Saracenorum sibi animos conciliat.

ARmuziæ & numero & potentia, quippe cuius Rex esse Saracenus, præstabant ceteris Saraceni: quibus Gaspar, omne hominum genus animo complectens, ad salutis viam præire magnopere optabat. Initio quidem ab iis, lapidibus non semel est salutatus, cum nonnulla pueros ad Christianam doctrinā conuocaret:

uocaret : verùm deinde postea odio in
 venerationem conuerso , suprà pæne
 quàm credi potest, eum colebant; à lapi-
 dationibus certè posthac abstinuerunt,
 nisi quòd in celebri illa pompa ad Sacel-
 lum Diuæ Virginis , pro arce Monajam
 instituta, lapis temere in turbam conser-
 tam coniectus puerum vnum vulnera-
 uit; sed incertum, ab Saraceno, Iudæo, an
 alio quolibet missus. Quin potius illum
 flexis in terram vsque poplitibus suppli-
 ces salutabant ; manum etiam qui plus
 audebant osculabantur ; quidam etiam
 magis verecundi vesti dumtaxat reue-
 rentiæ causa osculum dabant. Noctu
 cùm per urbem incedebat, quod propter
 vim æstus, & negotiorum multitudinem
 persæpe faciebat, non solum non erat
 inter medios Mahometanos securus; ve-
 rùm etiam si fortè eum per tenebras
 agnouissent, è via statim honoris causa
 discedebant, cumque eo agere sibi existi-
 mabant esse honorificum , si quando
 Christianorum aliquem opprimerent,
 schedula Gaspar vel monebat vel roga-
 bat, vt ab iniuria abstinerent : eadem ipsi
 libertate ad eum, si quid à Christianis
 paterentur recurrerant; nec erat eorum
 quisquam, qui non faceret impetrata.
 Vulgò eum Zachariæ filium appellabāt,
 vel

*Quanti
 Gasparē
 facerent
 Saraceni*

vel sanctitatis zeliq̄ue similitudine, vel quòd Pythagoricam illam animorum metempsychosin agnoscerent, & Baptistæ animum in Gasparis corpus cederent emigrasse: magnum quoque Christianorum Caciz, quorum quidē solum tres in orbe toto variis in sectis esse fabulantur, e quibus vnum esse Gasparem sibi persuadebant.

Sed hoc admirabilius, & insolens plane honoris genus Gaspari ab iis exhibitum. Nocte intempesta, multis facibus tenebras vincens, in templum suum (Coranum vocant) magno comitatu induxerunt, & ad summum vsque deduxerunt, & deduxerunt inspectante tota ciuitate, quæ iure sollemnitate pompæ ex accensis facibus æstimabat, & facile mirabatur. Hic celare illum nihil, sed omnia referarunt: cum alij vestem, alij vestigia illius osculis interea venerarentur. Et tamen etiam proposita morte, ne ex aliena secta quisquam ingrediatur, Mahometanis legibus est interdictum. Verùm illi sic Mahometem explicabant, noluisse illum tam insigni virtute viros excludere. O quid non vnus viri potest virtus, etiam apud gentes immanitate barbaras! Nec tum solum illis ibi adfuit, sed etiam feria sexta, quam illi festam habent,

habent; cum eis agebat non infrequenter. Quæ verò enarrata, modestissimus Gaspar spe fructus, quanquam inuitissime, & quia impedire non poterat, patiebatur. Tantam porrò Gaspari venerationem & sanctitatis opinionem hæc ferè conciliarunt. Videbant hominem summa doctrina & auctoritate apud omnes ita se abijcere, vt nola viciatim pueros conuocaret, mancipia instrueret, agris adesset, & cum omnium mercatorum opes in eius quodammodo essent potestate, obstupescerent cum in nosocomio viuere, stramineo in cubiculo, inque victu magnam asperitatem obseruare; tantam porrò in vestitu esse negligentiam & paupertatem, vt non pannosus solum assutis temere partibus, sed etiam lacer incederet. Quam eius paupertatē initid Christianorum auaritiæ & tenacitati adscribebant, atque etiam obijciebant. Quare Lusitani vestes certatim ei offerre, quodque nullam admitteret, propè succensere; asserere fidei ignominiam & dedecus ac sibi quoque inuri, quibus id crebrò Turcæ & Saraceni exprobrarent: quod cum Gaspar persuadendi causa dictum putaret, constanter respuebat. Ad extremum Turca, mercator copiosus, pannum ex undulata veste per Iudæum

quen-

quendam mittit, rogans vt eo vtatur, nec posthac ita lacer incedat. Sensit Gaspar comina potius esse quàm donum: itaque doctum, quoties sibi à Christianis vestis esset etiam propè per vim oblata, Iudæum ad negotiatorem actis gratis cum panno remittit. Vulgata res est, & Christianorum liberalitas, Gasparisquæ paupertas illustrior euasit: sed tandem cum neque vestis vltra permitteret, neque illi vrgendi finem facerent, permisit fieri nouam. nec mora; vbi id cognitum, prope omnes vt id præstarent contendunt: denique ita conuenit, vt alius aliud, suam quisque partem donaret. Ea omnia Gasparem celebrem, restitutiones verò factæ Saracenis etiam gratum effecerunt. quod enim illi iam pro amisso habebant, cum reddi sibi viderunt, non aliter acceperunt, quàm si à Gaspare, quem satis sciebant horum esse causam, donaretur. Ex his denique omnibus magnus erat animorum motus. dicebant enim nonnulli, iam tempus, quo impostor Mahometes aliam se illis legem daturum promiserat, abiisse; itaque nõ pauci in Christianam fidem propendebant: sed hæc pluribus, sequentibus capitibus, prosequemur.

*Eximius
Lusitanorum in
Gaspare
effectus*

CAPVT DECIMVM QVINTVM.

Gloriosa Gasparis & publica de Saraceno Philosopho victoria.

SÆpe, vt antè dixi, Saracenos Gaspar ad publicum certamen prouocarat, sed impostoris astutia (Mahometis inquam, qui congressus omnes interdixerat) & verò metus e Iudæorum euentu conceptus, omnes ad eam rem aditus videbantur occlusisse. Verùm cùm se iam aliquoties vel religionis prætextu, vel quòd armis assueri litteras fere negligenter, excusassent, Mahometanorū multam tergiuersationem præiudicium falsitatis arbitrabantur, nec non, vt dixi, in sacra nostra propendebant. Cùm porrò Armuziam venisset quidam Persa, non modò insignis Mahometanorum Cacez, sed etiam Philosophus ex Aristotelis disciplinæ, cuius libros legerat, Peripateticus, Astrologus, & verò etiam Necromanticus; audaciores facti non modò certamen acceptarunt, sed iam prope de eo desperanti Gaspari vltro etiam detulerunt. Nec abnuit Gaspar. Disputationis modus quæsitus, nec satis conueniebat

L . . . inter

inter partes. Nam Persa in ediam, recepto apud illos more, assuetus tolerare, Gasparem hac lege prouocauit, uti in vnum ex Armuzianis è sale montem secederent, nihil commeatus inferrent, dispositis custodibus, ne quid inferretur, cauerent; illius legem meliorem iudicandam, qui diutius famem pertulisset. Ad hæc Gaspar ita respondit: Itane verò legum veritas ex hominum robore, & famis ac sitis tolerantia, metienda; aut fortè Deum ad miraculum nulla urgente necessitate temerè astringemus? nam si veritas rationibus, præsertim ubi cum Philosopho agitur, cognosci potest, quorsum hæc insolita experimenta? Tentemus primùm, si quid ea ratione perfici queat; si satisfieri non poterit, tum ego nec illud certaminis genus, nec vllum aliud etiam atrocius subterfugio. Non habuit quod his responderet Persa, nisi quòd alia nollet lege congredi. Itaque re prorsus infecta discessum est.

Saracennarum duarum rara conuersio.

Verùm quod ille tum noluit, fecit planè Deus, ut velle cogeretur; idque in hunc modum. Adfuerant huic prouocationi & primæ velitationi Philosophi vxor & filia, vtraque acri ingenio & bona indole, è stirpe verò Zaidis, nepotis Hocem, qui ex Ale nepos erat Mahometis.

tis. Illæ igitur mariti vel parentis tergiversationem, vt erat, effugium esse hominis de bonitate causæ diffidentis interpretantes, diuini spiritus lumine afflatæ, ad Gasparem noctu, ne quid morarum necteretur, Baptismi causa aduolarunt: quas ille amice exceptas, plenus gaudij, in domum abduxit nobilis cuiusdam & pij Lusitani: ibi dispositis custodibus, ne quid per vim auderent Saraceni, asseruatæ, postridie res in vulgus abiit. Philosophus enim apud suos queri, apud Lusitanos infimis precibus & lacrymis etiam suas repetere, ipse porrò propè secum furere & insanire. Mouit ea res Mahometanos, & iam vim parabant; sed à custodibus deterriti, atque arcis etiam tonitrua formidarunt. Itaque Philosophus, cum vix aliud superesset, ad Gasparem adit, coniugali se iure ac paterno tuetur. annuit Gaspar, sed diuinum præfert. Saltem illarum conspectum, quod negari iure non potest, expetit. Hic Gaspar assensit, sed hac lege, vt in loco ad disputandum designato eas videret, si modò congregari vellet: qui si victor esset, vxorem filiasque reciperet; sin victus, ipse se ad vxorem filiamque in eandem fidem adiungeret. Compulit hominem geminus amor, ingens telum. Diem dici placet,

164 VITÆ GASPARIS BARZÆI
interpretē designari Garciam de la
Pancha, hōinem Lusitanum, Regis Ar-
muziæ interpretē. is iam aliās non ra-
rò Gaspari in similibus congressibus fi-
delem operam præstiterat: nam & latine
linguæ peritus erat nō mediocriter, præ-
ter Persicam, quam apprime callebat.
Tabellio idcirco adhibitus, vt quoniam
presse & ex dialecticæ præceptis certan-
dum esset, negata concessaque constaret.
Aderat huic certamini publico præter
ceteros, Vicarius quoque ciuitatis. Itaque
cū iam conuenissent, non diu stetit
Persa, sed paucis dialecticæ ictibus pro-
stratus est. Disceptatum primò fuit de
somnia toris illius paradyso, de licentia
vitæ ab eo concessa, quam nemo probus
audeat acceptare. Hic Persa non diffi-
cilem se præbuit, vt turpitudinis & igno-
ratiæ plena eafateretur. Nam Persæ præ-
ceteris Saracenis Mahometis dicta ad ra-
tionis limam explorata, vel concedunt
vel negant, eius homini parum tribuen-
tes: vnde etiam eorum nonnulli è Zaidis
secta (cui multum vxorius Philosophus
fauebat) ab Arabibus atque Mahometa-
nis in hæreticorum numerum referun-
tur. Concessit denique, quod ipse conce-
dit eiusdem erroris Auerroes, hæc dog-
mata saginandis feris quàm hominibus
ratione

ratione præditis instruendis aptiora. Sed institit diutius in fidei nostræ mysteris infirmendis, quàm in suis confirmandis: ea fuerunt SS. Trinitatis, Incarnati Verbi, passi ac mortui; sed in his quoque plurimum Gaspari diuina lux cum mi a rationum felicitate & facilitate affulsit. Primum itaque probare aggreditur, omnia fidei nostræ mysteria, vt sint ferè supra naturam, nullo tamen modo naturali lumini repugnare: quod apertis rationibus & exemplis ita declarauit, vt Philosopho in sua velut arena triumphanti spem gaudiumque eripuerit. tum Gaspar aptis interrogationibus hominem adorat. Percunetatur ergo, Deo sit bonum necne, seipsum intelligere? Ille ex Aristotelis doctrina beatitudinem eius in eo sitam esse affirmavit, atqui intellectiois imago est aliqua, quam verbum mentis vocamus? concessit. atque illud pro intelligētium perfectione perfectius? perfectius ait omnino. Ergo in Deo, qui est immensus quidam intelligens, intellectio erit immensa? immensa respondet. Intellectiois ergo illius imago & verbum erit quoque infinitum? dialecticè sequi fassus est. Verbum igitur illud erit Deus: quidquid enim infinitum est, id est Deus. nam quod in homine verbum

mentis propter intelligendi vim finitam ac debilem accidens est, in Deo propter intelligendi vim infinitam idem substantia æqualis ipsi Patri, seipsum perfectè & ad imum (vt ita dicam) & quantum intelligi potest, comprehendenti. Quorsum enim producendi vim, quæ in creatis rebus est perfectio, ipsi auctori perfectionis negaremus? Ex hac generantis & geniti distinctione duas distinctas personas demonstrauit, & eodem planè modo de tertia philosophatus, ex amore vtriusque Spiritum S. probauit processisse. His aliisque multis conuictus Persa dedit manus, & ad ea quæ iam concesserat, SS. Trinitatis addidit confessionem. In mysterio Incarnationis facile fuit obiecta diluere. Nam etsi Deum incarnatû, natum, passumque dicamus, hæc illi personæ, quæ Deus erat & homo, non diuinæ separatim naturæ, quæ neque nasci in tempore, neque pati poterat, tribuimus, sed humanæ: quam ille salutis nostræ causa, magna & inexplicabili amoris significatione, assumpsit. Alia multa dicta sunt à Gaspare, summa omnium admiratione & approbatione: ex his omnibus hoc collegit, mysteria fidei nostræ quanquam ad euidentiã humanæ rationis non perueniant, vt esset aliquid in quo captiuare-

mus

mus intellectum in obsequium fidei; hoc tamen effici euidenter, quod testimonia eius credibilia facta sint nimis.

Ad extremum Gaspar omnium concessorum probè memor, ea in vnũ congestit, & iteratam confessionem extorsit; si quid negaret, ad tabellionem appellabat. Fessus igitur legem suam primò falsam, inde non posse eam sine pertinacia sustineri. Trinitatem quoque, Patrem & Filium & Spiritum S. vnum ac verum Deum est confessus. Denique de religionis nostræ sanctitate quid sentiret, rogatus, cogente veritate in hæc verba exclamauit: Res sancta. Atqui, ait Gaspar, si de his inter nos conuenit, in quo discrepamus? Hic philosophus, hætenus feruore disputationis abreptus, se collegit, & cum puderet concessorum, neque posset sine infamia palinodiam recantare, circumspexit, qua ratione, quàm minimo posset pudore, sese ab eo confesso expediret; atque inducias petens, ad quosdam suos libros non sine ignorationis præiudicio appellauit. Comperendinatũ est quidem, & dies dictus; sed disparuit, atque insula egressus apud quendam Regulum in Continenti Perlidis partem sui doloris deponens, consilium petijt. Ille acriter hominem redarguit, quòd cum tam in-

signi mago temerè concurrisset. Itaque Philosophus procul inde se vt abderet, persuasus, omnium quæ habebat carissima, coniugem, filiam, famam, Armuziæ pignori dereliquit.

Interim quantum ex doctoris sui fuga Mahometani doloris, tantum e Gasparis victoria gaudij cœperunt Christiani: quod gaudium breui publica pompa in coniugis ac filix baptismo demonstrarunt; matri Mariæ, filix Catharinæ nomen inditum. Et quoniam ex regia stirpe prognatas esse constabat, honorifica apud Lusitanos appellatione, Dom, vulgò decorarunt. Tum deinde Gaspar octingentis in dotem Pardais conquestis, duobus nobilibus Lusitanis maritali fide coniunxit. Quibus omnibus Gaspar in tantum Saracenorum odium deuenit, aut potius tantum illis metum vel sola eius præsentia incutiebat, vt conspectum illius tanquam insignis venefici vitaret. Verba porrò illius, sed ne nolæ quidem sonum in aures eodem deterriti metu admittebant. Ita enim iam inter eos constabat, conspectum eius, contactum, sermonem, ipsius tintinnabuli tinnitum, carminibus infectum, pestem in animum ipsum contagionemque diffundere. Sed hæc aliorum de Saracenis triumphorum

phorum præludia fuerunt, & velut ouationes; ad sequentia maiora conuertamus sermonem.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

Nobilis alterius Saracena conuersio.

EA disputatio non solum hoc in obstinatis effecit, vt Gaiparem pro incantatore somniarent, sed fructus longe gratissimos protulit. Ab illa multi ex Saracenis quotidie ad sacrum baptismi laticem, velut cerui ad fontes aquarum concurrebant; quos non relata solum de Philosopho victoria conuincerat, sed plerosque etiam prodigia ad id caelestia inuitabant. Hunc Beatæ Mariæ Virginis conspectus, illum etiam Christi; hos Angelorum gratæ colloquutiones aut voces caelo missæ, pastore suas oves euocante ad vnum Ecclesiæ Catholicæ ouile intrandum compellebant. At qualiacumque hæc fuerint (nec enim multum interest) plurimum ad Catholicæ fidei amplexum persuadendum momenti habere, cum apud plebem, tum verò apud primam nobilitatem. Ex hac nobilis mulier, superiori non impar, conuersionem

suam, quia de ea diu certatum est, fecit celebriorem.

Multi erant Armuziæ, vt in emporio celeberrimo, vicinorum Principum legati; ex iis vnus è Persico genere illustri, Xatamæ supremi Persarum Imperatoris legatus, cum vxore Mecani Xarife, qui se Regem Arabiæ appellat, ex sorore nepte, ex itirpe ipsius Mahometis. Illa vel Persæ Philosophi fuga, vel alia ratione impulsâ, incertum, Baptismum tandem à Gaspare petijt; & interim dum ea quæ opus erant docetur, apud Lusitanam nobilem matronam asservabatur. Legati Persæ querelæ, Philosophi lamentis & querimoniis nihilo inferiores; sed nihil egit. Itaque coniugis desiderio furens, Lusitanam fidem detestatus, plenus minarum ad Xatamam se confert, ibi falsa veris permiscēs multis queritur, ius gentium à Lusitanis violatum, ab iis sibi quâ in arce Chaulvenerat enim inde paullo antè) quâ Armuziæ quattuor aut quinque pardaorum millia per vim erepta; item vxorem sibi suam ab iis etiam contra naturæ iura raptam, celebris magi opera Christianis ritibus pollutâ, perque vim in œnopolæ cuiusdâ domo ad Mahometis cõtumelias (cuius scitis vinum interdictum) detineri; ad hæc omnia inertem

inertem Armuziæ Regem externis nimis addictum conuiuere; nihil vel se apud illum precibus, vel apud Lusitanos minis profecisse, cum Persicam iram magna petulantia eleuarent. Itaque è maiestate Persica videri, ius naturæ gentium Persicum, vel iure vel armis repetitum vindicare; Xatamiam alioqui legatis in posterum cariturum. Arrogantem non difficile fuit specie læsi numinis sui ad iracundiam prouocare. Is enim cò dementiæ deuenerat, vt se pro Deo coli iuberet; aquam quæ pedibus abluendis superfuerat, velut sacram asseruari; ad quoslibet morbos curandos adhiberi, & quaquaversus distribui; vulgò etiam Principum litteras, si quas ad se darent, sic inscribi: Magno Xatamæ, cuius opera cælum & terra sustentantur. Quare furore accensus per Abiencan Regem Niran & militiæ Persicæ summum Præfectum mandat Legato Regis Lusitani (erat is Henricus Macedo, nobilis Lusitanus, qui iam tum in ipsa nauigatione non amicus solùm, sed etiam in Gasparem ac socios munificus fuerat, & legatum fœderis ineundi causa, in aula agebat) vti ad Armuzianum Præfectum & simul ad Gasparem scribat, mulierem vt restituant; & verò eum non nisi restituta disces-

*Persarum
Imperatoris
superbia.*

discessurum; sed & vnà Laiæ & Carmania Regibus, Persæ vectigalibus mandatum, vt nisi imperata fecerint Lusitani, in Armuzianos fines infestis armis irrumpant, atque etiam ipsam Armuziam obsidione cingant ac deuaſtent. Hoc mādato accepto Legatus noſter dubitauit primū, quid eſſet factururus. nouerat æquitatem cauſæ, nouerat ingenia barbarorum, nouerat Gaſparem, nouerat Luſitanos ad extrema omnia potiūſ descenſuros, quā fidem prodituros: illinc tamen vrgebant minæ; nec facilè diutius poterat præ penuria ſe ac ſuos pro Luſitani nominis dignitate ſuſtinere. Scribit igitur ad Gaſparem, ſed ita moderatè, vt & quanti illum faceret, quodque officij explendi cauſa id faceret, indicaret, ne iuſta barbaro Regi ſæuendi anſa vlla præberetur: alias addit ad Præfectum eiūſdem argumenti, qui iam tum non erat Emanuel de Lima. Ex litteræ Antonio Mendez Doliueira tradūtur defendæ. Armuziam vt peruenerunt, Præfectus concilium Luſitanicum conuocat: & quia res erat ſacra, nec ſine Gaſpare ſtatui poterat quicquam, ipſe quoque cum ceteris euocatur, ac primus rogatus, quid ſentiret, in hæc verba reſpondit: Nolite ſanctum dare cānibus, & ne tradatis

datiſt beſtiis animas confidentium Deo: barbarum non timendum; Deum ſuorum cauſæ, quod in India toties experti ſint, non defuturum. In eam ſententiam pedibus ac manibus itum, & ſic ſancita, vt ad vnum omnes ſe mortem dicerent pro hac muliere tuenda, ſi neceſſe foret, appetituros. Ad litteras porrò Legati tantiper reſponſum non eſt, dum quòd res vergeret, appareret. nec fruſtra; vt ſunt leuia barbarorum ingenia, vel potiùs Gaſparis precibus, Deo qui corda Regum in manu tenet, Perſicam iram moderante, tempeſtas ſedata, redijt Macedo, à vicinis Regibus nihil motum. Ipſa mulier, dote iam opera Gaſparis etiam conquiſita, coniugem nacta eſt pro ſua dignitate Luſitanum.

CAPVT DECIMVM SEPTIMVM.

Ex Arabia felice mittuntur ad Gaſparem Legati.

CVM rem Chriſtianam videret Gaſpar ita feliciter Armuziæ ſuccedere, vt erat animo generoſo, circumſpicere cœpit, quanta ſuper'eſſent ex omni parte cum Saracenis ſibi ſubeunda certamina. Iam in Perſiam, iam in Arabiam, &

174 VITÆ GASPARIS BARZÆI
& quæ circum sunt regiones, mente & votis ferebatur, nec inerti commentatione, sed etiam iam tum strenuè se ad eas expeditiones comparabat, vt licet ipsi vel Iaponia vel China excideret, Mahometanorum vbique terræ superessent. Nam de iis regionum moribus, de præparatione ad Euangelium, quoties poterat, certior fieri non omittebat. Ita cum Henricus ille Macedo, de quo capite superiori diximus, in Persidem discederet, id ab eo flagitauit, vt diligenter animaduertret ea omnia, & ad se perscriberet, vel rediens coram referret; quod ille fecit accuratè. Et incidit sanè tum faciendæ frugis occasio, si non euentu quodam euolasset.

Episcopus erat iis in locis Christianus, fidei iam olim apud Persas propagatæ tenuè vestigium. Is vbi de Lusitanis audiuit, ad Legatum litteras dedit Latino quidem sermone, sed corrupto, vti ad certum locum vicinum venirent, vbi ipse eos præstolabatur; cupere se de rebus ad fidem vtrique communem pertinentibus colloqui. Eæ litteræ, quod è legati domo nemo latinè sciret, à nullo sunt intellectæ, atque aded rei Christianæ bene gerendæ elapsa opportunità: quas vbi litteras Gaspar legit, summopere iure
meri-

meritoque indoluit. Quæ Henrico mandarat, eadem aliis aliò ablegatis commisit. Ergo cum Petrus Lobato, vir Lusitanus & Gaspari peramicus, Mesquaten quæstorem acturus proficiscitur, mox ab eo contendit, de vicinis regionibus sedulo perquireret; sed potissimum de iis, quas Ayman vel Eayman vocant. ij sunt populi in Arabiae felicis Continente, inter duo promontoria, Rosalgate & Moçandan, qui quattuor magnis & antiquis vrbibus continentur. Multi eos putant, quos sacrae litterae Ammonitas vocant, è stirpe Loth descendentes; & fauet, quòd iis procul dubio essent contermini. Vestigium etiam antiquae gentilitatis est apud illos, antiquum & magnum Iouis templum. Eam gètem naturam robustam, sed ferè simplicem & candidam, impostor Mahometh primam suis erroribus delusit. Mandauit igitur quæstori Gaspar, velut ex ipsius quæstoris litteris constat, vt gentis primores suo nomine, quem iam diu fama eò detulerat, salutaret, operam suam deferret, desideria instruendæ gentis, sacreque ibi exstruendæ ædis exponeret. Fecit ipse, quod erat iussus, & impense; & cum gentem mirè affectam inuenisset, ita Gasparem eò venire rogat, vt ipsemet gentis patrociniū, non etiam officij

officij rationem reddere videretur. Mirum ibi Gasparis desiderium, præsertim quòd scriberet, solo eius aduentu omnes, cum multorum fidem iam promissis obstrictam habeat, conuertendos: itaque facellulorum suorum Armuziæ curam Vicario, viro pio, relinquat, ipse ad maiora natus maiora aggredatur; ac demum rogat, interposita Diuini nominis sanctitate, & Ecclesiæ parëtis auctoritate, quorum Gaspar filius esse vellet. Hæc Gaspar, hæc quæstor, Deus quoque suas partes peragebat. Nam ipsi Ammonitæ siue Gasparis fama permoti, siue quæstoris auctoritate, (quanquã vero propius est iam ante factum, quàm quæstor aduenisset, qui suis ad Gasparem litteris hoc prætereat) ad Gasparem ipsum terrestri duorum mensium itinere longo ac difficili; sed tuto, è suis duos mittunt: quibus in mandatis datum, vt ipsi primitiæ gentis baptismum susciperent. Gasparem deinde summis precibus ad se inuitarent. Id quidem, postquam aduenerunt, non indiligenter ab iis præstitum; sed baptismo abluti & summa beneuolentia accepti & habiti, cum litteris ad suos reuersi sunt, spem ceteris vel Gasparis aduentu vel alterius cuiuspiam facturi.

Totam huius Legationis lætitiã, quam

ex

ex regione tam alba ad messem, atque ex his spicis colligebat, sua Gaspari captiuitas in incredibilem dolorem commutauit: sed tamen ille iamdudum ad B. Xauerium ab ipsa Armuzia in Iaponiam usque scripserat, & responsum proximis nauibus exspectabat, quod si non erat accepturus, discipulorum aliquem, dum triennij tempus exspiraret, mittere decreuerat; idque optabant desiderio Gasparis vniuersi. Ea deinde res, in Iaponiam quamquam frustra euocato, ab eo perfici non potuit; sed & haecenus à nullo tentata est: atque ita eo tempore multa messis paucitate messorum necessariò deperibat, & quotidie deperit magno piorum dolore: qui vtinam pungeret tot in florentibus Academiis Theologiae & saepe vani honoris candidatos, atque ad accurrendum, & opem ferendam infinitis propè animarum millibus, sanguine Christi redemptis, operarum penuria aeternum pereuntibus, aliquando exci-
taret!

M

CAE

CAPVT DECIMVM OCTAVVM.

*Cum Armuziano Rege quæ Gaspari
contigerint.*

Occupasse Armuziam vniversam
multo studio & vi lacrymarum
Gaspari parum erat, quoties Re-
gē illius in dæmonis ditione & seruitio
cum singultu conspiceret; qui sane si
tantum ad perficiendum animi habuisset
infelix, quantum ad inchoandum ar-
doris, omnino iugum dæmonis cum
Christiana libertate commutasset. Iam-
diu ad Regem rumore vitæ Gasparis
sanctimonia venerat: Pæupertas, integri-
tas, asperitas, & præ virtutibus ipse, quo
ferè mouentur mortales, miraculorum
constas, & in ore omnium sermo; quan-
quam non solo rumore res ea Regi con-
stitit. Habebat è suis Saracenis quendam,
qui fortè nouitatis cupidus, ad Gasparem
publicè orantem ad populū iuerat, non
tam audiendi causa (neque enim Lusita-
nicè vel tantillum nouerat) quàm viden-
di. Quid plura? iuit, audiuit, & quod ad-
mirabile est, penitus intellexit, ac si pa-
tria lingua dicentem audiisset, Deo in
seruo

*Gaspar
Lusita-
nicè lo-
quens à
Sarace-
no lin-
gua eius
imperito
intelligi-
tur.*

feruo suo Gaspare Apostolica prodigia subinde renouante. Venit ad Regem admirabundus, & vt faceret fidem, orationis puncta memoriæ commendata per ordinem repetiuit. Rex ipse iam ante nutans, hoc impetu in fidem nostram planè est impulsus. Itaque non ita multò post Gasparem ad se vocat: qui vbi hunc nuntium è pulpito descendens accepisset, lætitiâ exultauit, & re Deo commendata ad regiam perrexit, exceptus ab eo cum insolenti honoris significatione, remotisque arbitris, solo Garcia de la Penha, Lusitano, Regis interprete, conscio, seipsum Gaspari Rex aperit, suaque desideria religionis nostræ amplectendæ explicat, & simul quàm non temerè Sarcenorum suorum Procerum motus vereatur; de quibus Patrem consulit, quò maximè modo iudicaret occurrendum. Laudatum Pater Regem breuibus aptisque sententiis in proposito confirmat: plus vnum Deum posse, cuius cum fidem amplectatur, ipsius amoris & prouidentia fore, ne quid suscepto baptismo incommodi patiat; eo protectore mortales non esse metuendos. Simul tamen Gaspar, cuius inexplebilis animorum sitis vltèrius ferebatur, in ipsorum Procerum salutem inhians, Regi suggerit con-

M z filium;

filium, quo non modò suos in officio contineret, sed ad suas etiam partes adduceret.

Id erat huiusmodi: Proceres omnes alia qual bet è causa conuocaret, efficeretque, vt ex Arabia & Perside Mahometanæ legis doctores vnà adessent, quos è composito Gaspar ad certamen Rege admittente prouocaret: illo ex congressu si victoriam, quod planè de diuina bonitate confidebat, reportaret, nulli videri mirum debere, si Rex agnitam veritatem sequeretur; quin potiùs sperare se nobilitatis bonam partem Regis auctoritate permotam, & veritatis vi conuictam, idem suscepturam institutum; ceteros, si qui fuerint, contumaces, aliorum multitudine territos, cum proficere se posse desperauerint, verbis saltem si non animo cum ipso Rege consensuros. Probata Regi industria: sed re citiùs quàm oportebat euulgata, illius de religione mutanda consilia patuerunt. Et verò difficile erat, homines suspicaces, cum Gasparem insolito honore affici, ad secretum colloquium admitti conspicerent, arcana non odorari. Rem in itinere auditam ex aulicis plerique secundis sermonibus exceperunt. Itaque duo ex omni nobilitate Saracenorum millia, quod ego quidem ex litteris

litteris possum colligere, se commou-
 erunt: (Lucena viginti commemorat, sed
 pronum fuit in Arithmeticae notis erro-
 rem subreperere; ego quod vero propin-
 quius visum secutus sum:) duo igitur, vt
 dixi, Saracenorum millia se commoue-
 runt, atque ita, vt planè baptismi diem
 eundem, qui Regis esset, designarint;
 iamque patrilios suos, vt vocant, ac San-
 ctorum nomina, quibus appellari vellēt,
 quisque sibi selegerat. Gaspar interim
 præ gaudio vix se capere, Deo grates re-
 ferre, sed vehementer formidare, ne qua
 dæmonis arte tanta è retibus præda laber-
 retur. Nec ille sibi defuit, è prima nobilitate
 nonnullos, qui alia omnia sentiebāt,
 ad honorem sui vatis propugnandum ac-
 cendit. Illi ad Regē cum venissent, blan-
 ditiis primùm, deinde precibus, denique
 minis à Persarum Imperatore, ab ærario
 regio, ab ipsius regni euersione petitis,
 eum à mentis constantia deturbare co-
 nati sunt; sed conati tantùm, nihil enim
 effecerunt. Itaque aliud armorum genus
 opportunè, nisi veriùs importunè, armāt
 Cacizes; docent, quid Rex molliatur, eo-
 rum esse ab interitu Mahometana sacra
 vindicare. Illi ad artes suas conuersi, Re-
 gem adeunt, sed contracto supercilio
 orationem occipientes à Rege sunt in-

terpellati & amandati: deinde cùm de more pro foribus palatij ruderent, & inanis clamoribus impostorem inciamarent, Regis iussu lapidationibus expulsi primùm, deinde etiam in perpetuũ proscripti. Nec tanta in iis fuit vel religionis cura vel Mahometis, vt ipsa quæ mittebantur saxa superarit; subito enim siluerunt, & se cautè subdixerunt. Hactenus Rex constanter; sed quid profuit? quem neque minæ, neque profanorum Sacerdotum reuerentia commouerat, iussæ matris lacrymæ & aniles fletus mollem animum vicerunt. Postremum illud & potentissimum fuit, arte Precerum vel dæmonis potius, intèratum telum. Anus igitur illa, Orci pabulum, quæ rogando, quæ minando, quæ eiulando, quæ capillitium vellendo, & in morem præficæ filium iam depositum lamentando efficit, vt sponderet, se in antiqua religione permaniturum. Ea res vbi percerebuit, vnà multos è reliquis parum adhuc firmos de proposito quoque deiecit. Inde veriti, ne quid Gaspar tètaret, ac rem iam euerfam restitueret, valdè cauerunt, ne palatij fores attingeret; passim dictitantes, eum, quibus valeret carminibus, spiritu solo ac sermone, primo Regem colloquio infecisse. Insuper vt Regem in per-

petuo

*Armu-
zia Rex
propè cõ-
uersus ob
matris
blandi-
tias in
errore
persistit.*

petuo metu continerent, miserunt, qui apud Xatamam grauiter de Lusitanis, de Gaspare, de Rege quererētur; rogabant quoque, vt datis ad Reges Lazæ & Carmanię litteris, stipendiarios suos, iuberet eos pro aris & ritibus suis in armis esse; Regem quidem iam sibi redditum, hoc metu tamen fortasse, iterum ne mutetur, indigere.

CAPVT DECIMVMNONVM.

Heroica Gasparis in Saracenos prælia & victoria.

Quantum de Regis perfidia Mahometani lætabantur, tantum Gaspar lugebat, sese multum incusando, peccata sua, in quæ sola vir modestus huius rei causam reijciebat, detestando. Sanè in hanc sententiam de spe sua frustrata ad socios in Lusitaniam scribit: Hic videte charissimi, quantus me luctus ex amissa præda occuparit; sanè multis lacrymis peccatorum meorum, horum omnium causam, magnitudinem expiaui. Sed tamen ita fleuit, vt eum mæror non abiecerit, sed ad medendum incitarit: quod duobus potissimum modis, humanam

diuinamque opem cōiungens, aggressus est. Ad Georgium Capralem Indiæ Proregem de re tota scribens, hominem rogauit, ad Regem scribere ne grauetur, & hominem nimitum sibi rebusque suis metuentem Lusitanarum copiarum & auxiliorum promissione confirmare. Fecit Prorex quod erat rogatus; sed nil profectum. Auxilium item diuinum, in quo spem omnem collocarat, implorauit, & ad macerationum corporis & orationum præsidia conuersus, diuinam iram à se, quod ab animi modestia fontē omnem esse crederet, auertere est conatus.

Sed neque sibi visus est vnus ad rem tantam esse satis. itaque mirè sollicitus, ne quid in hoc discrimine res Christiana caperet detrimenti, vndique auxilia omnia euocare, supplicantium cohortes denudè explicare, flagellantium ordines disponere, Deiparæ ac Cælitum omnium ex ordine, solito Litaniarum ritu, opem statuit implorare. Pueri longo agmine primi in acie erant; ætate prouectiores, quinquageni vel sexageni in terga sua sauiantes sequebantur; omnes pariter diuinam clementiam inclamabāt. Fiebant hæc in Saracenorum oculis, qui iam felice successu impotentes, infestis saxorum imbribus Christi gregem impetebant;

bant : atque aded̄ inter eos conuenerat, nemini vt Saraceno liceret impunè sacra Christiana fuscipere. Denique vt Gaspari agrè facerent, in suburbanam, quę Gasparis domui in vicino colle iam habitantis, vt breui dicemus, imminebat, ædiculam suam profanam (Misquitam vocant) frequentes itare, ibi inconditis clamoribus obstrepere, blasphemis etiam sæpe crucem ritusque nostros, magis quam artus suos nouaculis lacerare: quibus omnibus de Regis inconstantia triumphos ducebant. Res visa Gaspari non ferenda. itaque ab excelsò animo suo consilium sumens rem omnino admirabilem & periculi plenam, si non ille diuiniore quadam mente ageretur, perficere instituit. Neque enim, vt ipse ad suos scripsit, hac in Deum contumelia irritatus potuit impotentis Philistæi conuicia sustinere, sensitque diuino instinctu certamen sibi, vt olim Dauidi cum Goliath, ineundum. Ergo in aciem egreditur; copiaz fuerunt, doctrinæ Christianæ auditores, pueri ac puellæ; arma, crux vna, quantam duo possent sustinere. Cum ea cohorte, postquam noctu, vt feria quaque sexta solebat, de Dominicis tormentis verba fecisset, inspectantibus Mauris (noctes enim Armuziæ rebus agendis

M 5

aptiores

In Saracenorum Misquita siue à de cruce statuit.

aptiores ferè vigilabantur) in montem subit, & per otium in Misquitæ summo apice, vnde potissimum crucem consueuerant detestari, opere cæmentario crucem figit. Terruit ea res (mirum dictu) & Saracenos ita obstupescit, vt ne mutire quidem illorum quisquam ausus fuerit. Matutinis verò horis, vbi ex alto patuit vexillum fidei nostræ, aliquot Mahometanorum millia concurrerunt, & non secus ac si capta ciuitate hostium pro maris vexilla conspicerent, refugerunt; Mahometem porrò ad ista cæcum, ad suos eiulatus surdum, lamentabiliter inclamantes, ædiculam Gaspari reliquerunt: qui iam expiatam Virgini Mariæ victrici, à Monte cognominatæ, dedicauit, & pium hominem loci custodem, qui suorum scelerum pœnas à se repetebat, ibi collocauit. Eum locû Gaspar cælestium rerum contemplationi aptissimum affirmabat. Et sanè dubitandum non est, eum ibi frequenter suos cruci triumphos, tantum terrorem hostium, ex animo gratulatum. Nec Saraceni solùm hanc nobis ædem reliquerunt, sed ceteras in agris omnes, & præsertim maiorem vnam, Gilabatam dictam, vbi quotannis impios suos ritus, & fœdas nouaculis lacerationes magna pompa peragebant.

*Ædiculas
e' sana
sua Ga-
spari re-
linquunt
Saraceni.*

Iam

Iam agrorum omnium, nullo resistente, Gaspar (vt ita loquar) Dominus erat; in ciuitatem profani sacrificuli secum suis receperant. In ea Coranum erat sane magnificentum, & facile totius impij cultus primum, vel operis mole vel ornatu, & confluentium vndequaque frequentia. Eò se omnes & ciuitatus suos còtulerant, tanto vicinorum Lusitanorum incòmodo, quibus ea vrbs pars attributa fuerat, vt ad Gasparem iam semel victorem venirent, rogantes, vti pro sua prudentia illi malo mederetur. Non ita quidè procliuè erat, eos ex hac impietatis arce, atque alijs depellere: sed Gaspari diuina ope fretò nihil arduum, nimium nihil videbatur. Quapropter ad Regem hominem allegat, quòd aditus ipsi omnis esset præclusus, qui petat Saracenis aut silentium iudici, aut eorum inconditos clamores Regio mandato temperari; Christianos id suo iure postulare: primum, quòd in suo fundo eapati indignum esset; tum quòd iam sæpe conspirantibus cum capitali Christianorum hoste Saracenis pœna hæc perfidiæ illorum debeatur tantisper, dum à Rege Lusitaniæ responsum esset, quid de æde fieret, tum se imperata facturos. Gasparem iam nominis auctoritas & arx Lusitana, quam

quam illi admodum verebantur, audaciorē faciebat, terroreque incusso impetrare, quod aliter nequiret, cōfidebat. Porro hoc vix erat in Regis potestate, & cū Saraceni minas exhibilarent, spes exigua affulgebat, æqua ab iniquis obtinendi. Maiores hīc animo colligit in re ardua Gaspar; denuntiat iis, nitacuerint, se cum sua cohorte, puerorum videlicet, aduolaturum. Sed nec id profuit. Quid ergo? memor illius, vt inquit, Compelle intrare, in proximum diem sex cruces parari iubet, quibus iam postridie in altum elatis, cum turmis suis iam sæpe dictis egreditur, & pleno die præcipuis cōsultò vrbis vicis viam carpit. Ad palatij fores vbi ventum est, omnes positis genibus subsistunt, & piis iteratisque vocibus in hæc verba prorumpūt: Domine Deus misericordia, Domine Deus misericordia. Nec defuit diuina bonitas implorata. subito Mauri, alius alium præcurrentes, per summum tumultum (mira vis crucis!) diffugerunt. Rex verò ea occasione vsus Gasparem ad se vocat, qui iussis ibi ceteris, vbi constiterant, dum rediret, subsistere, ipse ad Regem adit: qui honoris causa cum pro scalis operiens, ibidem se eius ad pedes abijciens, renitentis Gasparis manum nisus est osculari;

*Crucis
trophæū
in Cōtra-
no sta-
uit cum
puerorū
cohorte
Gaspar.*

lari; inde in regium thalamum deductum, inuitum & reluctantē in suo throno collocat, nec antē loqui voluit, quā Pater ibi consisteret. Ipse verò Patri ad latus affedit; tū multis tarditatē purgat, in turbas suorū reijcit vniuersa, animo se haftenus fuisse Christianum, idq; compositis breui rebus facturum, vt omnes intelligant. Sed his velum inconstantiz obtendebat infelix nimis, verum esse expertus illud veritatis oraculum: difficile esse diuites intrare in regnum cælorum. Nihilominus vt fidem faceret, ait se mādare, vt Corani fores cæmento & saxis obstruantur, totā insulā nemo Mahometem inclamet. His Pater respondet, satis se nosse, quis eius animum auertisset; rogare Deum, vt quod spondet, aliquando maiori fide exequatur; ceterum in præsentiarum gratias agere ac sibi gratulari. Rex donatū Gasparem munusculis, quæ domum eius deinde deferri curauit, ita à se dimittit. pergit ille, & vnà cum ministris regiis Corani fores, admirabili gaudio frementibus Saracenis, fideliter obstruit, & impium vatem vnà cum profano ritu in proprio palatio ac æde captiuat.

CAPVT XX.

*Coranum sibi restituere conantur
Saraceni.*

INiuriam hanc longè maximam, quàm quæ à multis retrò sæculis Mahometi fuerit irrogata, vindicare totis viribus annisi Saraceni. In Persis nihil erat opis aut spei: nam cum illi cum Turcis, quorum ritus Armuziani Saraceni sequebantur, non de imperio magis quàm de religione disceptarent; nobis etiam de occluso celeberrimo fauo, impietatis capite, gratulabantur. In aperta vi, Rege ac Lusitanis obnitentibus, nihil erat præsidij; & tamen per fas ac nefas suos ritus repetebant. Hoc demum consilium inuenit, vt quod ferro non sperarent, auro conficiant. Itaque nouus iam Præfectus, ab Emanuele de Lima longè alius, viginti pardaorū millibus, infami largitione, & à Lusitana animi magnitudine aliena, expugnatur; alij quoque nomine magis quàm re Christiani, socij sceleris adsciscuntur. Non deerant hominibus impijs è pestilenti Machiaueli schola petitarationes: ærarium regium, arcem Lusitanam, sinus Persici dominium in discrimen

men vocari. Hæc illi expendunt; Religionis & fidei postrema est cura: veluti opes, potentiam, regnorum præsidia, non à Deo omnium bonorum largitore, sed à sua sibi industria atque in Deum perfidia, qui eius negotium omnium minime gerunt, promittant. Sed tamen nihil sine Gasparis auctoritate audebant, nec facile esse, in suas partes eum adducere, nouerant.

Ceterum periculum illius facturi in arce apparant epulum; Gaspar ignarus quorsum euocaretur, Præfectorum regionum, ut præceperat B. Xauerius, obseruantissimus, ire non renuit. Inter cenandum ex condito Præfectus per ambages rem ingreditur. sensit subito Gaspar, qui hominem nouerat, & iam nonnullos ea de re audiuerat feri sermones; atque se colligens ad certamen, re tacite Deo commissa, animum obfirmat. Pugnavit pro eo Dominus. Mira enim dictures! vix aperte rem proposuerat, ecce subito, tangente Domini manu, sine voce, sine sensu, velut mortuus inter suorum manus dilabitur. Habita res ab omnibus pro furoris diuini, ut erat, significatione. Itaque cum iam Præfectus ad se redisset, ut qui iam sibi conscius esset largitionis, alia omnia facti poenitens loqui

*Præfectus
Gasparis,
conati-
bus ad-
uersa-
rim ve-
lut mor-
tuis cō-
cidit.*

cœpit,

cœpit, non iam de fani restitutione, sed
 euerfione, ad quam rem operam suam
 promittebat. Sed Gaspar gratis actis, ni-
 hil præter ea quæ Emanuel de Lima Præ-
 fectus alter reliquerat, censuit innouan-
 dum. Porrò ex reliquis, quorum opera
 Mauri in Præfecto corrumpendo vti e-
 rant, multi breui omnibus stupentibus
 misere perierunt; ceteri tot adierunt
 fortunarum ac vitæ discrimina, vt ad
 poenam non ad solatium referuati esse
 viderentur. Quæ porrò homines impij ad-
 ferebant, Deus in alia omnia conuertit:
 nam de solo erario cum ante quadragin-
 ta pardaorum millia colligerentur, eo
 anno ad centum millia insigni accessio-
 ne summa excreuit. De tumultu verò
 nullus sermo: nam Saraceni iam se pro-
 victis gerentes obmutescere, & taciti se-
 cum sui vatis iniurias decoquere coacti
 sunt. Ecclesia verò tantam est deinde pa-
 cem consecuta, vt præ feruore ac pietate
 scribat ipse Gaspar, omnino sibi videri,
 se Ecclesiæ nascentis aurea illa sæcula
 esse affecutum.

CAPVT XXI.

*De Gentiliū. salute per Gasparem
procurata.*

GAsparis caritas per omnes mortaliū ordines peruagata, ne gentiles quidem, qui soli videtur mihi superesse, reliquit intactos; iis eum locum, quem à fide vera remotissimi tenent, extremum damus. Gentiles igitur erant Armuziæ permulti, quibus boues pro Diis colere præ ceteris sollemne est. Harum multas quotannis manu mittunt, iisque tota insula impune vagari licet, si libertatis notam schedula e collo suspensa circumferant. Neque id tantum; pro eo ac Deos decet excipiuntur: aquam illis dare potandam (quæ foris importatur, cum totâ insulâ desit) in cultu diuino reponunt; nosocomia sanè magnifica & opulenta, bobus his foëtis aut ægris curandis habent, ibi ea illis exhibent, quæ nos vulgò in valetudinario infirmis. Herbis ferè vescuntur: nam quicquã mactare, quod vitam habeat (quam plantis inesse negant) magnum flagitium arbitrantur; id præ maxime ratione adducti, quòd ani-

N mam

nam vitæ fontem, cum illo vate diuinæ particulam auræ, & Deum ipsum esse arbitrentur. Nec ipsi solum nihil maectant, sed alios quoque, cum possunt, vel prece, vel redemptis pretio maectandis coercent. Inter has tenebras elucet aliquis subobscurus fidei radius in vestigio Trinitatis: Patri potentiam, Filio sapientiam, Spiritui Sancto arrogat bonitatem. Forte hæc ijs ab antiquis Philosophis, Trifinegisto & aliis subindicata, ex Christianorum deinde conuictu paullo clariùs ad posteros peruenerunt.

*Iogues
quæ vi-
uēdi ra-
tionem
habeat.*

Gentilium horum lumina erant Anachoretæ quidam (Iogues ipsi vocant) mira vitæ asperitate. Vestis vulgò, quin & cibus cinere aspergebatur, vt memores essent, quoniam cinis & puluis essent mortales; paupertatem & castimoniam præ ceteris virtutibus vel colebant vel præferebant; paupertatem, imò sordes tinctis luto vestibus ostentabant; cibo non nisi mendicato vescabantur. Stipem porrò retendi hæc erat ratio: in speluncis quibusdam veriùs quàm domibus habitabant in agro suburbano; ex ijs cum vesci vellent erumpentes, vrbis ite- ineuntes ad portas subsistebant; nam ingressu suam solitudinem violatam æstimabant. Ibi cornu quoddam infantibus, assuetos

affuetos iam sono incolas ad cibaria deferenda commonebant: quæ si detulissent plura quàm necessitatis ratio posceret, quam solâ vitâ non etiam valetudine metiebantur, in posterum diem asservabant. Eorum occupationes magnam habent cum nostris affinitatem, dæmone Diuinitatem affectâte, & iisdem quibus ipsum numen coli cupit, officiis gaudente. Nam & noctu matutinas quodammodo preces, & diurnis horis Ecclesiasticam orandi vicissitudinem, sacrorum limius imitatur. Contemplationi non parum temporis tribuunt. ea ferè vel de morte, vel de diuinis (vt Theologi vocant) attributis instituitur: quæ de iis rebus secum ipsi sunt commentati, ad multitudinem, quæ ad eos audiendos conuenit, de morte deque Deo eloquuntur. Quibus omnibus magnam apud suos opinionem sanctitatis sibi comparant: sed Christiani, vt in his peruidendis acutiores, nullam virtutem tot errorum tenebris obscuratam, & sordibus deturpata admirantur. Nam illi & idola pro Diis (Pagodes vocant) & feras colunt. & tot commenta proponunt, vt veritatis radium, si quem habent, extinguant, & virtutum speciem, quam præferunt, deturpent.

Eos potissimum Gaspar, qui ferè capita petebat, est aggressus, latis gnarus, illorum auctoritate omnem gentilitiorum rituum struem consistere. Itaque frequens eos visere, & qui omnibus omnia fieret, vt omnes Christo lucrifaceret, ea ferè proponebat, de quibus ipsi non inuite loquebantur; & eo quidem libentius, quòd iis de virtutibus ageret, in quibus ipse tanto interuallo eos superabat. Itaque non facile dici potest, vter alterius consortio magis delectaretur: nam & illi Gasparis eloquentiam & animi feruorem admirabantur; ipse eorum consortio, quum alios nō habebat, vsus, animum suum sacris colloquiis satiabat. Ex eo frequenti congressu, & aliorum etiam suorum qui Gasparem nouerant, commendatione, illum admirari cœperunt, & ne quid præ se admiratione dignum ducerent, tantum non loquem esse, morum ac vitæ similitudine prædicabant. Sed Gaspar, qui similes illos sibi facere, non ipse illis similis esse cogitabat, iam paratos & sæpe conuictos ad fidei nostræ sanctitatem exhortatur. Nec admodum renitebantur; sed Præfectus aberat, magna sanctitatis & doctrinæ opinione celebris, non apud suos solum, sed etiam Saracenos: qua enim ille aqua corpus lauerat,

uerat, eam ipsi velut sacram asseruabant ac bibebant. Nec id etiam Armuziæ Rex etsi Saracenus refugiebat. Pedes etiam eius abluere, & venerationis erat & beneficij testimonium. Aberat inquam ille, in Arabiæ deserta quadam profectus; alios quoque deserti cultores e sua potestate visurus, & disciplinam, si qua parte deficeret, instauraturus. Omnes itaque suam mutationem illi vni reuersuro quamprimum deferebant: qui vbi adfuit, officiosè à Gaspare salutatus, facile illius moribus & consuetudine captus est, accedente potissimum sanctitatis fama iam vulgata. Tantum autem ex colloquiis eius profecit, vt omnino labasceret. Nam vt erat acri vir ingenio, & Philosophicis præceptis non mediocriter eruditus, facile manus dabat veritati: sed tamen non ita proclue erat, eam sanctitatis opinionem tot laboribus partam subito profundere, & sui nominis splendorem baptismi aquis extinguere. Verùm instabat Gaspar, vt ne minus constans esset in amplectenda, quàm perspicax fuerat in perspicienda veritate: quod cum sæpius faceret, etiam Deus in animum illapsus, Gasparis sermonem vi suę gratiæ confirmavit; longam siquidem colloquutionem (ea erat de castitate) ita

Ioque concludit : Iam planè mihi amoris compedes iniecisti, sic vt cor meum ac tuum vnum esse videatur: sed tamen res hæc vt est magni ponderis, triginta dierum spatium ad aliquid certi statuendum peto. Probauit consilium Gaspar, & aliquid de suo addidit. Hominem ergo rogat, vt eo temporis spatio quinque flagellorum ictus, in honorem totidem Christi vulnerum assumat; simul ex animo rogans, vt eam animo lucem infundat, qua vtram legem sequi debeat, facile ac certò peruideat. Is vt erat iam cupidus explendæ diuinæ voluntatis, & suum & Gasparis consilium seridè aggressus est explere.

*Viso admirabili
Et voce
ad fidem
logū præ-
fectus im-
pellitur.*

Accidit porrò nocturnis horis, cùm hoc ipsum die quodam impensius ageret, ac simul de diuinis perfectionibus meditaretur, vt delata ad se voce vigil omnino audierit: quid subterfugis? quid moraris? agè, eam viam, quæ tibi monstratur, carpe: sola lex Christianorum directæ est ad salutem via. Admirantem hominem alia res etiam magis commouit. Tum enim vidit vniuersam sollemniorem apud Christianos dierum pompam sibi offerri: ornatas ædes sacras, instructa altaria, fulgentes suis quemque vestibus ministros, aureas argenteasque cruces, calices, Ecclesiasticam suppellectilem

lem denique vniuersam. Itaque non vilis
 minus quam auditis confirmatus, gratius
 Deo actis monentem audiuit, & noctis
 tenebras damnans, diem suorum voto-
 rum complementum cupidus præstola-
 batur. Hic dæmon omnes nervos inten-
 dere, & extrema adhibere cœpit, ita res
 suas componens, vt Armuziæ Regem ad
 visendum loquenti religionis causa eo-
 dem die induceret. Ea res magnum te-
 lum erat ad animum tironis expugnan-
 dum: sed tamen vi solatiorum diuino-
 rum adhuc recente repulsum est. Prima
 luce aduenientem Regem, in latebras se-
 se abdens est frustratus, ne profanos &
 illicitos Christiano honores admitteret.
 Inde sub Regis discessum è latebris pro-
 rumpens in urbem aduolat, ad Gasparem
 adit, audita visaque narrat, baptismum
 petit. Stupuit ciuitas hoc nuntio, Rex ip-
 se, sed maxime loques vniuersi, qui fidem
 suam egregie extoluentes, magistri au-
 thoritatem secuti, ad baptismum quoque
 accurrerunt. Quos omnes, vbi iam satis
 imbuti Christianæ doctrinæ capitibus
 visi sunt, stupente vniuersa ciuitate, sum-
 ma pompa triumphoque Christianorum
 alba indutos, salutaribus baptismi aquis,
 à sordibus suis & cinere, ac maxime à
 peccatis animum expiauit.

*loquos
 baptizati
 sur & i-
 dola co-
 mminuit.*

Hoc autem totâ Indiâ non admirationi fuit solùm, sed & pro prodigio, atque iis quidem sæculis rariore, est habitum. Primario illi Pauli nomen inditum; inde eadem, qua ad baptismum ventum erat, pompa, concurrente tota vrbe, ipsi viâ cum Gaspare, & cruce præeunte, ad simulacra sua comminuenda perrexerūt: in cuius laboris partem veniens Gaspar, pro eo quo erat in hostem humani generis, diuinos sibi honores arrogantē, odio, non satis sese capiebat. Inde erecta opportuno loco cruce, hereditatem crucifixi nomine adiit, & domum in eos vsus deinde, quos sequenti capite explicabo, præparauit.

Cum verò Paulus cum sociis iam esset Christianis sacris probe eruditus, ipse aliò aspirabat: Lusitaniam, deinde Romanam Ecclesiæ caput, videndi desiderio tenebatur, vt ea conspiceret, quibus diuinitus ad fidem fuerat inuitatus. Itaque desiderium suum cum Gaspare communicat; nec lubens annuebat Gaspar, fortè qui futura præsentiret: sed tamen Emanuele de Lima expræfectum in Lusitaniam redeuntem cum ipse intercessorem adhibuisset, Gasparem expugnauit; cuius fidei commendatus, longâ ac difficilem viam emensus Lusitaniam tenuit,

tentis, & Regi oblati, ab eo receptus est, velut aliquod ad Asia, vt erat vere, prodigium; ibi cum aliquandiu non sine Gasparis gloria, virtutis suæ indicia præbuisset, visitato prius Collegio Conimbricensi, quod ille velut Magistri sui tirocinium & cunas venerabatur, cum iam se ad iter Romanum accingeret, celerioribus equis ad Pontificem animarum, itinere ad Vicariū interrupto, profectus est. Ita P. Lucena scriptum reliquit: quanquam etiam sunt, qui reducem velint fuisse ex Europa in Indiam, atque in conuertendis Armuziani Regis vxoribus egregiam operam P. Antonio de Eredea decisse. Gaspar porro Iogum conuersione ad ceteros Christo adiungendos belle vsus est: cumque quotidiane multi ex Armuzianis nomen ei darent, secum ille sedulo cœpit disquirere, quo pacto Iogum cœnobis, quæ illi passim tota Arabia ac Persia virorum ac mulierum habent plurima, ad fidei lumen

*Gasparis
Zelus*

perducere posset: idque habitu Iogum assumpto, triennioque Armuziani carceris sui expleto, cum neophytis perficere sperabat. Nullibi consistere animus in proximorum salutem incensus poterat; nullis terminis contineri, quod prudentium arbitrato longè maximum est in

GAPVT XXII.

Armuzia de Collegio Societati parando cogitat.

INter hæc pietatis officia, Gaspar non de faciendo fructu magis quam conseruando sollicitus, secum agitare cœpit, qua ratione quæ iam fecerat, absens etiã per alios tueretur. Optima visa est ratio, si Societati nostræ certas ædes ac domicilium Collegio instituendo pararet. In eam rem intento Deus hanc opportunitatem subministravit. Habitabant, quos dixi, Iogues in monte suburbano, media ab vrbe leuca non tota: ea iam congregatione, quam Gentilicia sacra coegerat, fidei Christianæ susceptis sacris dissoluta, magna Pauli, priusquam discederet, sociorum & totius vrbs voluntate, is locus futuro collegio designatur: qui eo libentiùs à Gaspare est acceptus, quòd vulgò totius insulæ, quantum ibi esse poterat, maximè salutaris habeatur; tum etiam vt demoni ægre faceret, in eius domicilium commigrando. Expiat ergo ante omnia locum, & ædícula Regina Angelorum dedicatur, Collegium Boni Iesu

Iesu appellatur. Cuius quidem condendi hoc erat Gasparis consilium, ut Armuziâ velut opportuno ad excurrentum loco, ij qui in Africâ ad Abyssinos, in A-liam ad Arabes, Persas, Armenos, Georgianos mitti deberent, hîc educarentur, præter eos, qui ad celeberrimum illud emporium excolendis tot nationibus percommodum necessarij esse videbantur. Itaque iam pro quadraginta, qua Sacerdotibus, qua alumni, locum & necessaria parare cogitabat. Et profectò tanta erat cuius in eam rem conferentium liberalitas ac multitudo, ut similis esset, quæ in arca fœderis exstruenda fuisse narratur: alius mille, alius quingentos pardaos conferebat; & alius quidâ quatuor millia pardaorum obtulit, & multi quidquid habebant, si voluisset accipere, profundebant. Sed tamen ceterorum munificentiam, Emanuelis de Lima tunc etiamnum Præfecti (cupio enim memorem esse lectorem eius quod ante monuit, me in his narrandis rerum non temporum habuisse rationem) beneficentia stitit: neque enim pati poterat in hoc opere, quod suum esse volebat, vel socii, vel parem; vetuitque Gasparem quidquam à quoquam accipere, se collegij ambire foundationem. Quæ cum videret

Gaspar

Gaspar ita feliciter procedere, nihil cunctandum ratus, candens antequam tepesceret ferrum eudendum iudicauit. Itaque simul in Indiam ad Rectorem de tota re scripsit, simul rem vrgeri perrexit, ea, quam acceperat à B. Xauerio, locum deligendi & in Societatem admittendi, vsus potestate. P. Antonij Gomez hoc fuit responsum, videri sibi, videri Episcopo, cui res nostræ Societatis Franciscus abiens commendarat, in eo quod vterque probabat opere, tantisper supercedendum, dum e Lusitania subsidium aduenisset: cum enim iam Gaspar in exitu suæ missionis esset propediem in Iaponiam euocandus, neque iam tota India inueniretur, qui à suis occupationibus sufficiens Gaspari, posset auocari; rem breui necessariò relinquendam, quam proinde præstare omnino non inchoare. Is nuntius Gaspari fuit inexpectatus; sed vt erat parendi studiosissimus, extemplo rem iam bene promotã intermisit. Interim hac vsus occasione suauissime socios e Lusitania in Indiã inuitat quadam epistola, qua hæc narrat, atque ita ait: O fratres adeste nobis; hic mel diuinæ suauitatis per agros temere fuit, quod mel inclusi vestris cubiculis vix summo labore consequi potestis. Si
 scientia

Scientia deest, hic doctorem habemus spiritum, qui lectionem nobis quotidie legit. tum deinde suppellectilem suam numerat sacram & domesticam. Insuper Prorex statuerat, ut quotquot è militibus Societati nomen darent, stipendia militaria in usum Collegij reciperent; quingentos item pardaos elemosynæ nomine miserat, præter alios 120, quos ad Gasparis alimenta persolui mandabat.

Interim tamē dum ex India nuntium expectat, è multis qui Societatem petebant, sex selegerat, Spiritu Sancto, ut ait, vel inuitum cogēte, (quorum ego ad meliora conuersionem in caput vnum cum aliquot aliis reseruabo) & magistrū, qui in Grammaticæ præceptis eos erudiret, externum adsciuerat. Pauci erant illi omnino præ reliquis candidatis: sed tamen alios bona spe alebat, fore, ut secum in Chinam proficiscerentur, atque ut ad Societatem apti non viderentur, plurimum tamen, si comites fuissent, auxiliij allaturi videbantur. Sanè quoniam illi cum eo mori, (quod ut in animo ita in ore semper habebant) cupiebant, tales reijcere, crudèle nimis videbatur. Viuebat igitur Gaspar cum suis illis paucis in eum modum, quo antiqui viuebāt Anachoretæ, ita tamen ut ipse rem Christianam

nam

nam contemplationis suauitate illectus non omitteret. Etiam Iogues à mōte non abesse, sed in melius mutati videbantur; atque eorum hæc erat sub Gasparis disciplinâ viuendi ratio, quam cum ipse minutim explicet, non putauimus omitteendam. Hora ante lucem iam excitatis omnibus, dabatur ad orationem nolâ signum; eâ post horam finitâ, Gaspar ad faciendum sacrum se parabat, cui succedebant quotidianae lectiones in horam vndecimam; tum prandium, tum excutiebatur conscientia; inde rursus ad lectiones ad quartam vsque post meridiem horam; inde ad cenam conueniebant; post hanc Litanæ, & mox altera hora rerum diuinarum commentatio; inde iterum facta dictaque & cogitata omnia ad trutinam reuocabantur; tum denique die sanè non male collocato ad quietem concedebatur. Feria quoq; sexta pro Ecclesiæ statu cōmunis flagellatio; Litanæ porrò pro Societate & in eam munificis recitabantur; sacro die quolibet horæ spatio de piis rebus, de remediis vitiorū, de exercitio virtutum sacra erat collatio. Eam collationem, recreationem vocat, qua rationem solatiorum & ariditatum spiritualium quisque cum magno candore reddebat. Neque ea virtutis ex-

ercita-

ercitatio domesticis parietibus circumscripta, non aliquando palàm prodibat. Alij stipem petebant ostiatim; alij agris in valetudinario aderant; alij ad Saracenos verba facere, vel amore Christi aliquid emendicare iuebantur: quorum aliqui ab iis lapidati domum redibant, patientiæ modestiæque exemplo clariores. In his virtutibus inque crucis desiderio eos Gaspar instituebat: itaque Magistro similes, alius Arabiam, alius Persidem, alius Æthiopiam Martyrij sedem designabat, ambiebat, postulabat. Et certe videtur hîc mihi Gaspar Coniunbricensi illum in suis initiis astum, quem sub P. Simone conceperat ipse cum alijs, huc Armuziam tanto interuallo intulisse, qui cum ipso telluris calore certaret, ne plus ardere corpora quàm animi viderentur. Erat præter hos seniculus quidã, vir honestus, qui post institutam Gaspari peccatorum confessionem abire Collegio noluerat, sed in eius obsequio, licet è nostris non esset, versabatur, quòd diceret alibi se nusquam posse conquiescere. Ex iis, qui tandem ad nouem aut ampliùs excreuerunt, quinque Armuziæ sunt mortui, vel aëris iniquitate, veletiam, vt ipse Gaspar testatur, nimio feruentis animi impetu, quòd plura quàm quæ à Gaspare permit-

permitterentur, audebant. Alios ipse vel secum Goam duxit, vel Armuziæ successoribus reliquit. Et sanè vsus deinde docuit, Armuzianum cælum Collegio non conuenire; & hoc ipse Gaspar deinde agnouit: nihilominus aliquot ibi habuit, de quibus initio libri sequentis, successores, qui domum illam aliquamdiu incoluerunt.

CAPVT XXIII.

Conuersiones aliquot rariores.

Magna fuit, vt antè sæpe dixi, in multis animorum mutatio: quare priusquam Armuziã cum Gaspare discedamus, aliquot insigniores, quas ob materiæ similitudinem huic consultò reseruauimus, ex aranda, rel quis suo loco collocatis. Præter eas, quas supra retulimus, admirabiles hominum metamorphoses tot fuerunt, quot fuisse credibile est in ciuitate sic repente immutata: harum quattuor nec plures, è quibus cetera colligantur, de legi. Ludentem fortè quendam, quòd non ex animi sententia succederet, tantus furor inuaserat, vt iurare, blasphemare, negare, quicquid in cælo & in terra esset, iam pæne videretur.

Transijt

Transijt tum fortè Gaspar (quanquam fortuitum esse non poterit, quod narratur) & hominem intuitus, admiratus est primò feruorem, deinde ipse quoque aliis verbis furere ac tonare aggressus, acriter cœpit hominem suæ impotentiae incusare. Quid plura? hec verborum fulmine ad Patris pedes afflictus veniam petijt, ac non solum in futurum abstinere pollicitus, verum etiam sanctè affirmavit, se à Patris latere nullo vnquam euentu discessurum. Nec flamma fuit eodem propè momento collucens ac disparens, sed verum cōstansque incendium, sic institit apud Patrem, donec ab eo est in viuendi confortium admissus, in quo vitæ sanctitate id confirmavit, quod in sacris litteris dicitur: Vbi abundauit iniquitas, superabundabit & gratia.

Sed ille non solus fuit. fecerat Pater verba ad populum magno, vt solebat, animi ardore: sed tamen quia de cruce, suis amoribus, loquebatur, longè vehementius dixerat. proposuerat crucem se duce omnibus per vniuersam Turciam, Persidem, ac Arabiam deferendam, vt vel eam Mahometani adorarent, vel certe, quod optandum erat, ipsimet in eam agerentur. Fuit è concione vnus aliquis,

O hau-

hauserat, vt descendenti Gaspari ad pedes acciderit, qui fletu magis quam verbis palam se cum eo moriturum protestabatur: itaque petebat, vt ex templo ad eum mortem crucemque quærendam, cuius desiderium ferre diutius non posset, mitteretur. Is deinde hoc saltem impetrauit, vt lentam crucem & cōtinuam in edomandis animi perturbationibus mortem, sub Gasparis disciplina patèretur.

Sed tertius sese supra ceteros videtur extulisse. Is erat iuuenis, nimmùm in cultu corporis comptulus, ac propè puellaris. adfuit is forte Patris, de mundi contemptu, concioni, cuius verba tantum potuerunt, vt mox à concione palàm se exuerit, vestem cum paupere commutaret, ipse distributis quoque fortunis suis mendicatio victitaret. Noctes porrò totas ad publicæ crucis pedem transigebat, ibi requiem quærens, vbi ceteri laborem inueniunt; dies agrorum obsequiis totos consecrabat. Ea viuendi ratione hoc maxime, quod quærebat, est consecutus, à mundo non contemni minùs quam vicissim contemnere: vulgò enim egere cerebro putabatur. Sed nimirum eum ad se venientem Gaspar pro sapiente habuit, & rogantē in suum commercium admisit,

admisit, tanta hæc ad perfectionem rudimenta tanti magistri dnm, expolitorum: quod abunde præstitit, cum perpetuis crucis necisque pro eius honore subeundæ desiderijs ageretur.

Sed neque possum non inter hæc enumerare Sacerdotum incolarum subitam in Gasparem conuersionem. Satis conueniebant cum Gaspare, quippe qui tantum illis deferret. vna res eos torquebat: passim solitos antea sibi confiteri ad Gasparem diffluere: eam rem enim uero, vel quæstus causa vel alia qualibet ferre non poterant. vulgò eos à Gaspare auerti, ad se alii credebant. Auxit eam rem Monajanorum militum Gaspari confiteri volentium verior pertinacia, quàm pietas. Itaque conferunt capita, se deserui, sperni, vnum Gasparem in ore esse. quid remedij? tum nescio quo dicente, (numine afflatum puto) nemini hoc mirum videri debere, Gasparem innoxium esse; sed eum esse iam Societatis æstum, quæ vitæ modestia humiliore loco sita omnes ad se velut fluctus confluentes admitteret: itaque conquiescere melius videri, & potius Gaspari fauere ac gratulari, sicubi opus erit, etiam operam ferre. Acquieuerunt reliqui, & vnanimè ad Gasparem venerunt, operam suam,

qua in re vellet, liberaliter offerētes. Hęc Gaspari Vicarius ipse narrauit, miranti tam subitam eorum ad se conuerſionem.

CAPVT XXIV.

Rebus admirabilibus Gasparis conatus Deus ſæpe promouet.

Multa ipſiſſimus eiufmodi, nec ſpernenda: ſed præclariora quæ videntur ſuperesse, non ſunt ſilentio prætereunda. Nam præter nocturnam illam apparitionem, votum egritudinis auditum, fugientis febrim, miracula Monajana, Saracenum Luſitanæ linguæ quam ignorabat interpretem, loquem ad fidem conuerſum, mortem pertinaci prædictâ, Præfectum Corano fauentem, & alia ſexcenta (tota enim eius Armuziæ vita continuum videtur fuiſſe miraculum) alia multa, memoria & admiratione digniſſima, contigerunt: ſed tamen non omnia ad poſteros peruenerunt; ea ſerè ſolum, quæ Gasparis modestia tranſmiſit: cuius miracula Patris cuiuſdam nomine non ſuo narrata, Dei providentia prodita fuerunt, ne fortè quiſquã de quolibet alio dicta poſſet arbitrari. Id quomodo patuerit, mox dicendum; nunc

ex

ex multis pauca proponamus.

Vir erat frequens Gasparis auditor; is ut maxime se cuperet dæmonis vnguibus, quibus iam diu tenebatur implicitus, explicare, tamen in abitum Gasparis pernicioso consilio peccatorum expiationem differebat, pudoris quam erat subiturus infamiam vna cupiens confessione superare, ne deinde quoties Gasparem videret, erubescere cogeretur. Sensit Pater dolum, & denique perfecit, ut quod non audebat, auderet: sed quum vnus non esset dies confitenti satis, Gasparem studio in plures dies prorogabat, ut & omnia emungeret, & hominem salutaribus subinde pœnis ad veniæ beneficium præpararet. Vnam ex iis pœnis cum forte nocte concubia expleret, subito cubiculum fœdis quibusdam & horribilibus feris compleri cœptum; ex hominem propè exanimem deterrere, cingere, & in eas denique angustias redigere cœperunt, ut iam pæne desperandus, non satis, vbi anchoram fidei figeret, inueniret. Denique Deo adiunante vnam Christi Domini effigiem, quam ante se habebat, arripuit: ac velut qui iam iamque submergendus in vndis volutatur, si quid arripuerit ita tenet, ut omnino non dimittat: ita ille hanc ima-

*Spectro
terrifico
quidam
ad me-
liorē vi-
tam im-
pellitur.*

O 3 ginem

ginem amplexatus Iesum etiam cœpit implorare. Ad eam vocem cœdi spiritus fœtorem & ingentem fragorem edentes diffugerunt, in perpetuum superatis; nam ex eo tempore magnam animo pacem à peccatis absolutus semper sensit, & in virtutis semita, quam ingressus erat feliciter, ad finem vsque perrexit.

*Missæ factæ
Eo sacri-
ficio a-
grum san-
ctat.*

Illud in anima curanda fuit mirabile; quod sequitur, forte fuit admirabilius in corpore. Lusitani cuiusdã primarij hominis filius, ad extrema iam peruenerat, cui supra febres, mortis causam, oculus alter planè excavatus putruerat, nec iã in medicis vel arte præfidiũ. His ergo damnatis ad Gasparẽ diuinæ opis causa pergit, rogat, vti pro salute filij Missam in Deiparæ inuocatione faciat. fecit; & ingens miraculum! Eo ipso die sub expletum sacrificium puer à febribus liberatur: sed nec satis excidentibus eodem tempore ex affecto oculo squamis quibusdã crassioribus, alteri simillimus & planè integer remansit. Accurrit parens gaudio plenus, Gaspari rem narrat & grates agit: sed Pater doctum hominem, vti Angelorum Reginam huius auctorem agnoscat, abs se dimisit; factum interea, quod facile euolauit, sua modestia continens. Puerum deinde illum iam virum

ac

ac parentem in Lusitaniam reduces P. Franciscus Gouuea, Lusitanicæ Prouinciæ Præpositus aliquando Prouincialis, iam multis antè annis conuenit, filium vidit, & à parente filioque miraculum audiuit, qui tum in D. Iacobi de Cacem morabatur. Eum ego deinde P. Gouueam Vlyssiponæ conueni, à quo de re ipsa, quæ etiam P. Lucena ab eodem audiuerat, sum iterum confirmatus. Atque hoc potissimum est, in quo Gaspar, ita Deo volente, qui hoc inter cetera tãquam de alio narrat, est deprehensus: nam cum cetera eiusdem esse referat, omnia necessariò Gasparis ope à Deo perfecta concluduntur.

Eodem missæ sacrificio, vitam amico cuidam suo ita mirabiliter ac subito reuocauit, ac si ad vitam verè mortuum suscitasset. Sed neque omittendum est, quæ ratione importunum à muliere vexatorem diabolum abegerit. Maritus huius ad Gasparem venit, narrat horrendis coniugem spectris ad extrema iam perductam: rogat insuper, vti Gaspar ad eam Euangelium recitaturus venire ne grauetur: nec abnuebat ire, sed negotia non ferebant. Ne tamen hominem à se sine subsidio dimitteret, scriptis paucis illis voculis, quibus missæ sacrificium con-

*Alium
item eo-
dè modo
sumat.*

*Energum-
eniam
liberat.*

cluditur: Et verbum caro factum est, &c. hominē docet quid facto opus sit. Vadit ille plenus fide, de Gasparis nihil dubitans sanctitate, sacra hæc verba mulieris collo appendit. nec mora; dæmon sacrorum vim verborum, nec ipsam Gasparis manum ferens, abire iussus, ipso momento abiit, mulier eodem cum antiquis viribus & salute surrexit.

Sed Dominus, qui aliis ope Gasparis salutem restituebat, ipsius quoque conseruauit, etsi Armuziæ, vt accepimus, æger fuit non parùm. & quid mirum in iis laboribus? Ego tamen plane pro miraculo habeo, quod ab ipso narratur: dicit enim socium suum Raymundum Peiretam, cum propè ab æstu exstinguere-
 tur, & ipsi libri ac mensa in qua Gaspar ipse studebat, pæne arderent, vt vix manus eum æstum contactu ferre possent, tamen eo tempore non modò non æstuas-
 se, sed etiam frixisse; vnde & præter interiorem talarem thorace etiam induebatur. Sed nimirum vires dabat ei Dominus, quas tam utiliter expenderet; quas sæpe negat iis, qui nimium de se solliciti Deum ipsum incuriæ pæne videntur incusare. Hæc & plura alia, quæ Deus per Gasparem perfecit, lubet præclaro P. Ludouici Froez, Iaponij illius histori-

ci, & Gasparis in Indica nauigatione comitis, testimonio concludere. Ille enim post eius mortem, post enumerata multa ab illo praeclare gesta, in epistola in Europam de miraculis, quae Armuziae contigerunt, haec habet: Euidentiſſima, quae Armuziae contigerunt, miracula non explicabo, indignitatis meae confcius: nam cum bestiae si montem sanctum tetigissent, lapidibus obruebantur, ego me digniorem reprehensione existimarem, si impuris manibus meis ad res istas sacras accederem.

*Elogium
de Ga-
spare P.
Ludou-
ci Frocz.*

CAPVT XXV.

Qualem Armuziam reliquerit.

INitijs extrema si comparaueris, facilius videbis, quantum inter vtrumque sit discriminis: quod discrimen e quotidianis aegrius conspicitur incrementis. Ac si virum cum puero contuleris, facilius videbis quid intersit, quam si discrimen saepius aduertere volueris. Quantum itaque initio Gaspar doluit atque fleuit, tantum iure nunc posset exultare: sed quoniam ille quae retro sunt obliuiscens ad anteriora se extedit, nos interim hoc ultimo capite, priusquam disceda-

O 5 mus,

mus, totam ciuitatem è mentis specula periustremus. Quæ perfecit, video induobus fere constitisse : nam vel mala sustulit, vel bona substituit ; & ea bona vel secum velut mobilia extulit, vel velut immobilia Armuziæ reliquit constituta. Supinam illam ignorantiam rerum diuinarû, cum puerorum, virorum, mulierum, negotiatorum, Iudæorum, Sarcenorum, Gentilium institutione, qualem vidimus, commutauit. Omne libidinis genus, cum ea puritate, flagellationibus, ciliciis, ieiuniis, cum quibus illa consistere non potest, conuertit. Inimicitias in pacè, in amplexus, in supplicum amicitiam domi, pro vicis, pro foribus ædis sacræ transformauit. Auaritiam substituta iustitia, restitutionibus & elemosynis proseripsit. Contractus nefarios sacrorum reuerentia Canonum extirpauit, Mahometanorum ora conclusit, Coranum clausit, Iudæos repressit, Gentilium capita expugnauit, Christi cultum, qui præ ceteris iacebat, præ ceteris erexit : & denique, vt non erat malorum finis, ita nullus esset iis enumerandis peccatis, à quibus ciuitatem vindicauit. Sed quum non satis est à malo declinare nisi bonum feceris, hæc ipse bona præfens pariebat ciuitati. Quotidie doctrinam

Christia-

Christianam explicabat, ægris aderat, confessiones excipiebat, catechumenos intruebat, baptizabat, custodias publicas visebat, cuiusque sectæ res stans cuique diebus procurabat, Dominicis & festis diebus ter concionabatur; mane ad populum, vesperi ad seruitia, tum ad ægros. Hæc verò etiam iam in morem inducta dereliquit, successoribus satis negotij daturus, vt ea quæ cœperat, persequantur, vix vllum industriæ nouæ angulum reliquum faciens, quem non occuparit. Doctrinæ Christianæ quæ diandam, vt dixi, explicationem; sub noctem nolæ pulsus, quo mortales noto iam carmine ad preces pro iis, qui suorū criminum pœnas luunt, excitarentur, simul & pro his, quorum iam animi letalis peccati vulnere interierant. Quòd quàm esset salutare, si alibi iam vsurparetur, & nocturni circitores sacrum aliquod carmē, iussu Magistratus, pro lasciuo aut inepto, filijs tenebrarum occinerēt! Præter hæc, tres conciones, Sacramentorum frequentationem, quæ non solum ante in vsu non erat, sed per Indibrium & impietatem, atque irreuerentiam prorsus iacebat, vsque aded, vt Præfectus ipse sermonibus hominum ab ea se initid deterritum fuisse fateretur. Feria sexta sollemnem

lemnem illam cum frequenti flagellatione concionem de tormentis ac morte Domini, Supplicationem, Virgines multas collocatas, Valetudinarium instructum, Sodalitij Misericordiae domum auctam, Cleri aliam faciem, Ædiculam sacram pro infami Misquita, Iesu Boni Collegium pro Iogum fano & cauernis, denique Armuziam iam aliam, ac ita dissimilem, vt si ea mutatio corporeis oculis conspici potuisset, nemo eam agnouisset. Sed ad extremum maximi prodigij loco pono, hæc omnia ab vno homine trium annorum spatio perfici potuisse, quæ vix potuissent toto illo spatio cogitari vel optari. Ego sanè ita arbitror, Platonice illam Rempublicam, aut illam Thomæ Mori Vtopiam, sicubi est, hinc fuisse cum omnibus suis numeris, si religionem spectes, à Gaspare constitutam.

VITÆ

P. GASPARIS

BARZÆI

BELGÆ

LIBER TERTIVS.

CAPVT PRIMVM.

*A B. Xaueio in Iaponiam
euocatur.*

INTERIM dum Armuzia
Gaspar rem Christianā,
vt dixi, tantopere pro-
mouebat, eam B. Xaue-
rius, vnicū illud Orien-
tis lumen in Iaponiam
inferebat, & secundis
progressibus res eò processerat, vt iam
non sufficeret ipse Xaueius; itaque pro-
missi memor & Gasparis, ex Iaponia il-
lum ad se tanto locorum interuallo in-
auxi-

auxilium euocat. Ex litteræ, Gasparis gaudia, cum ad nos peruenerint, visæ sunt huc inferendæ; tum quia breues, tum ne pereat illud, quod suis votis expectarat, eius virtutis testimonium vel zeli monumentum.

*Gratia & amor Iesu Christi Domini sit
semper nobis auxilio & fauori, Amen.*

Propter eam, quæ est in hoc Iaponiæ regno, ad augendam sanctam fidem nostram, animorum comparationem, factis vestrorum desideriorum conscius, & zeli, quo in subsidium animorum præditi estis, in Domino confido, vos his virtutibus ac animi demissione præditos esse, quibus freti id exsequi possitis quod optatis. Itaque vobis mando in virtute S. Obedientiæ, pro maiori merito vestro, ut si modò ea sitis corporis valetudine, ut explere possitis. Tu P. Gaspar, Balthasar Gage, & Didace Caruallo in Iaponiam veniatis, eam in partem in qua tunc ero; quod erit, Deo volente, Meaci. Vos igitur, Balthasar Gage & Didace Caruallo, eo in itinere Gaspari parebitis, à cuius ego prudentia modestiaque expecto, fore, ut huius muneris bene explendi curam gerat. Et quoniam de vestro aduentu non dubito,
quia

quia sanctam in vobis ad eam rem noui voluntatis animique promptitudinem, vel ad obediendum, vel ad offerendum in sacrificium vitas vestras pro illius amore, qui primum pro nobis posuit suam, plura non dico, nisi quod ego vos magna cum spe praestoler, vt in his partibus nos largiente Domino coniungamus, firmata manu charissimi in Christo fratris vestri. Cangoximæ 5 Nou. 1549.

Franciscus.

Litteræ illæ ad Gasparem venerunt sub finem sui illius triennij, cùm iam de Iaponia prope desperans, alia multa defiguarat. Non facile potest exprimi, quantum ex ea re Gaspar gaudij, quantum exultationis conceperit. mox enim illi labores omnes antea& excidebant; in alios maiores animo se extendebat: ab aestu Armuziano ad frigus Iaponicum ita anhelabat, vt quibus per ignem & aquam transeundum est in refrigerium. Itaque nihil aliud cogitare, loqui, somnari poterat: iam illam famem, iam illos stipidos cibos, iam illa sputa, conuitia, lapidationes, cruces denique Iaponicas sibi proponebat. De sua verò lætitia ipse Gaspar sic scribit: O fratres charissimi, iuuate me ad laudandum Dominum, qui

qui fecit misericordiam cum seruo suo, & impleuit desiderium meum. Iam diu me Spiritus Sanctus eò inuitabat. Sed tamē nec ipsa quoque Iaponia, sex & sexaginta regnis diuisa, eius animum cōcludebat; non quindecim illę Prouincię, totius Chinensis regni vastitas, arctabant; inde in Tartariam, superatis quā montibus quā muris, vetito vtrimque saltu, euolabat. Inde ne quas antē regiones designarat, relinqueret, in Persiam, Armeniam, Turciam, & deinde in Europā, Romā vsq; animo ferebatur, vt quaqua-
 versus animi sui faces aliorum animis iniiceret. Atque hæc à nobis non augendi causa oratorię dicta sint, sed historica veritate: ita ille sentiebat, scribebat, loquebatur; ita eius temporis scriptores de animi eius magnitudine loquuntur. Itaque dum ad discessum sese parat, ne Armuziam iterum redire cogamur, de successoribus eius pauca, ad finem vsque huius tam celebratę missionis subijcimus.

C A-

CAPVT SECVNDVM.

*De successoribus Gasparis in Armu-
ziana missione.*

ANtequam Gaspar Goam rediisset, quoniam ita Goensi Rectori mandarat B. Xaverius, mittitur, qui redituro Gaspari sufficiatur, P. Gonfalius Roderiques, sub medium mensis Septembris anno 1551, paucis diebus postquam in Indiam appulerat, quò ille Gaspare iam Goam nauigante, 26 Nouembris die Presentationi B. Marię sacro peruenit. Porro non est prætermittendum, quod in eius itinere admirabile contigit. Pyratæ, (Nontagues vocant) leue nauigij genus, quod ipse Masquate conscenderat, insequabantur omni conatu, ac magnum sagittarum imbrem iam e proximo depuebant: positus Roderiques genibus Deum cum orasset, sagittæ ab omnibus retrorsum agi visa, & e tota naui nemo, non ipsi nauitæ Arabes, qui nauim regerant, quicquam ab eis acceperunt detrimenti, sed nec Pyratæ, licet leuibus quoque nauigis mire contenderent, potuerunt assequi: atque ita re infecta redierunt.

*Miraculo tela
in missa
retror-
sum acta*

runt. Ea res ab omnibus habita est pro prodigio euidenti: hoc auspicio in ciuitate bene cœpta à Gaspare, pro sua pietate ac zelo egregie promouit, donec febribus & labore pœne absumptus, quem auxerat cœli grauitas Patris valetudini mire aduersa, Goam est à Gaspare cum socio, qui item æger erat, reuocatus.

In eorum locum P. Antonius de Eredea Cocino, & Alexius Madeira submissi anno 1553, qui cùm secundo Aprilis discessissent, Armuziam 20 Maij tenuerunt. Eorum iter etiam celebriori miraculo est honestatum. Nam cùm diuturna malacia in discrimen adducti essent, ob cibariorum egestatem instituta sollempni per socios supplicatione, ventum & eum prosperum eodem die impetrarunt. Ij quoque hanc vineam strenuè coluerunt. hoc singulare, quòd etiam Regis Armuziani vxores aliquot conuerterint, ipso valdè approbante, vt ex epistola ipsius Regis ad eundem iam Goam reuersum constat. Illis post annos ferè tres valetudinis quoque causa, duo alij Patres, aucto iam nostrorum numero cum vno socio sunt suffecti: P. Airez Brandaon, P. Alexius Dias, & Tristanus Arauius. Illis negotij multum fuit in adiuuanda classe ad Baharem insulam, quam occupauerant Turcæ,

Turcæ, recipiendam missa; cuius expeditionis primò tentatæ infelix plane fuit exitus. Nam cum eo tempore aduenisset classis, quo insulæ calum alias admodum salutare, duobus fere mensibus ita pestiferum est, ut si quis eo tempore appulerit, mirū sit ni moriatur; atque ex octingentis octo non plures arma sustinerent, Armuziam reditum est. Ea in expeditione P. Alexius Dias, quam P. Aires Brandaon superiori, sibi hanc prouinciam sumentis, pane precibus extorserat, moritur, communi lue correptus, & peculiaribus sui instituti laboribus oppressus. Eius corpus in mare de more proiectum, solita etiam pro diuino amore caruit sepultura. P. Aires Brandaon mirum in modum cum classe redeunte laborauit, numero agrorum superatus; atq; idem cum alia deinde sed euentu meliore sudauit. Huic, cum Goam esset reuocatus, P. Ioannes Misquita submissus est: cui denique in Armuziana missione postremus P. Petrus de Toar est successus. Inde cum illo fere tempore Patres ex D. Domini familia pro suo animorum zelo eò uenissent, & egregie suo munere fungentur, visum est superioribus Societatis, qui pro multitudine messis messoribus carebant, messem illam tantis operarijs

rarijs commendare : quod factum anno salutis nostræ 1567, sedecim ferè post annis, quam illam missionem inchoat. Atque ita videor mihi breuiter iis, qui Armuziana missionis euentum scire cupiebant, satisfecisse. Omnia porro quæ dixi, ab aliis ferè intacta, ex ipso Corimbricensi Archiuo, autographorum ipsorum fide erui. sed ad Gasparem redeamus.

CAPVT TERTIVM.

Armuziâ discedit Goam versus.

Discessus Gasparis in Iaponiam euocati iam perciebuerat Armuzia: vnde luctus in vrbe primùm, ab inerte deinde luctu ad eam profectiōē disturbandam itum est. Itaque frequentes ad eum amici conueniunt, Gasparem si fieri posset expugnaturi. sperabant enim eo non repugnante se facilius vel Proregis vel Episcopi Goani opera rem vniuersam perfecturos. Eorum in hæc ferè verba instituebatur supplicatio: Salus, Pater, quam tu tecum huc attulisti, & discedens elaturus es. communis omnium huc nos ad te adduxit, vt te ab hac profectiōe diuini honoris, & salutis nostræ machinis,

nis, dimoueamus. quid enim iuuat diutius
 conuiuere? Ac si quidem navigationis
 diuturnitatem Lusitanicæ prope parem,
 procellas, typhones, pyratas, cruces la-
 ponicas, mortem ipsam proponeremus,
 videremur nobis abiectè nimis de animi
 tui magnitudine sentire, & ipsi ex tot cõ-
 cionibus, de cruce, de martyrio, parum
 fructus collegisse: sed aliam plene viam
 nobis duximus ineundam. Quis enim ig-
 norat, si de cruce agitur, nulquã tot tan-
 taque videri toleranda, vt ea quæ Armu-
 ziaè necessariò ab omnibus, a te etiam
 spontè tolerata sunt: Itaque videri potes,
 quod pace tua liceat, iam æstus nostri
 impatiens, homo Flander, frigoribus as-
 fuetus, in Iaponia Flandriam non admo-
 dum celo differentem querere, prætex-
 tu quidem specioso, sed reuera vt refri-
 gerium. Ita censent aliqui; sed ij tuæ vir-
 tutis parum æqui videntur æstimatores:
 itaque si tantopere infidelium conuer-
 sionem affectas, habes hic in portis pro-
 pè, quò excurras, Carmaniam, ac deinde
 Perlidem, & Turciam vniuersam, qua ad
 Christi fidem cultumque reducta, tuos
 iam Armuzianos ex itinere reuisens, in
 Arabiam ad Ammonitas ac ceteros ibi
 populos enigrabis; deinde subinde ad
 nos reuersus de Abyssinis cogitabis: & si

hoc non sufficit, habes industriæ tuæ
campum, Africam vniuersam. Harum
gentium iam mores nosti, iam opinio-
nem tui, quæ ad fructum faciendum va-
let, ex hoc emporio quaquauerfus, velut
aduentus tui prodromum præmisisti. Cui
non videbitur, tantas spes profundere,
non esse messem dispergere potius, quã
cum Christo colligere? Sed obedientiæ
vim nobis allegabis. Itane verò, si hæc
noffet Xauerius, te auocaret? Virum no-
uimus certos fructus dubiæ spei nõ præ-
ponentem. itaque hanc tu nobis curam
relinquas, tu solum in alteram partem
æquabilis primi motoris Dei motum ex-
specta: si nobis auditis Xauerius in sen-
tentia permanserit, tum neque nos re-
pugnamus. Denique hoc vltimum sit te-
lum & acerrimum, memorem esse So-
cietatem debere, quorsum in Indiam
fuerit à Rege destinata, certe non vt bar-
baros præferat Lusitanis: & scimus ipsi
quam in hac re Xauerius non modò sit
diligens, sed prope religiosus. Itaque
(quid enim est quod tecum conuiuea-
mus) sic habeto, si à te nihil impetramus,
Regem ipsum appellaturos, vim allatu-
ros, & si quo modo nobis elabaris, graui-
bus Societatem querelis (cuius tu existi-
mationem conseruare debes) in aula Lu-
sitana

sitanica onerantes, effecturos etiam, ut ex ipsa Iaponia vel compedibus vinctus ad nos reueharis. Neque enim te, mi Pater, filij tui nos aut carere volumus aut possumus, quos iustus dolor in indignationem propè versus ad has minas adigit; quibus si necdum moueris, nostro silentio, voce iam gemitibus interclusa, mouearis. Hæc & similia plura communis omnium excepit comploratio.

Quibus Gaspar breuiter ita respondit: Quid facitis flentes & affligentes cor meum? urum est vobis contra stimulum caltrare: mihi verò, quod aliqui censent, oc pro minimo est, ut à vobis iudicer et ab humano die. sed neque meipsum iudico: nihil enim mihi conscius sum, sed nō in hoc iustificatus sum. Noui enim, quanto opere semper in me amoris proprij stirpes toties extirpatæ pullulant. De Asia quod dicitis & Africa, nō dilicet: sed militis nō est, vel hostem sibi vel in cōslictu locū deligere. id Imperatis. Et tamē ego neq; de Africa, neq; de Asia despero: at quanto satius est, ab extremis illis Orientis populis initiū faciendū Chinā, Tartariam, Persiam, Turciam Africam deuenire? De Xa- uerio quod dicitis, non displicet; si quid potestis, itate: ego verò iam æquabilis

esse nullo modo possum, obedientia pō-
 dere in alteram partem depressus. Quod
 porrò minas, vim, querelas, compedes
 additis; quid aliud peccata mea toto triē-
 mo apud vos commissa, resque Christia-
 na toties vitio meo prodita meruerunt?
 De Societatis existimatione curabit Xa-
 uerius, qui nullo modo barbaris pratu-
 lit Lusitanis, sed me Societatis nostræ mi-
 nimum à vobis auceat, alium panem, qui
 in itinere est, suscecturus. Certò nim sci-
 tote, quemcumque sitis è Societate no-
 stra habituri, plus eum rebus vestris,
 quam etiam ego consulere volerim, re
 ipsa consulturum: quod non à animi
 modestia, sed à veritate profectum, ipse
 usus indicabit. Et quid mirum, si iam ali-
 ter iudicatis. cum neminem nostris an-
 te me sitis experti? Deo etiam hoc pro-
 uidente, ne cuilibet alteri succederem,
 Societatis nomen obscuraturus sed præi-
 rem posteris, qui venient, integra om-
 nia, nullo aut propè nullo fructu colle-
 cto pro rei magnitudine, relicurus. Ita
 Gaspar; qui nihil sua modestia erluasit,
 sed etiam magis inflammavit eorum ani-
 mos. Nam vbi nihil impetratus se vi-
 derent, prodentes per magnam simula-
 tionem aliud vultu, animo alio coquen-
 tes, iam propè sibi satisfactum iræ se fe-
 runt;

runt; ac mox ab eo digressi, vigiliis in-
 portu distribuunt, ne forte Gaspar elaba-
 tur: quod si tentauerit, amica vis in pa-
 tris donum inferatur. Eas res vel Gaspa-
 rem non latuit, vel omnia metuentem
 in suspicionem adduxit. Itaque cum per
 eos dies Antonij Noroniae classis Goam
 rediret, communicato cum eo consilio,
 qui Gasparem secum abducere magno-
 pere cupiebat, facile impetrauit, ut alibi
 nauiculam ascendens in pratoriam in-
 ferretur, feliciter amicae ciuitatis custo-
 dias eludens. E plurimis comitari cupien-
 tibus, tres solum ex iis, quos iam in cen-
 uitum suum & disciplinam ante rece-
 perat, abduxit, eo consilio, ut in Iaponiam
 usque comitarentur. Nihilo minus pru-
 denter quoque prospiciens rebus futu-
 ris, sensim eas res, quas ibi ad animorum
 salutem censebat oportunas, diu ante
 comparauerat: eius generis erant sacra
 ornamenta, Dignorum imagines ad aras
 exornandas, libri perutiles. Nam cum
 omnia in Armuziano emporio abunda-
 rent, prospexit, ne Iaponica egestas ani-
 morum salutem retardaret. Eas res clam
 in nauim illatas Goam detulit, & B. Xa-
 uerio, iam spe profectionis Iaponica de-
 iectus tradidit, ut quod ipse ire non posset,
 ea quae pararat, praemitteret, & illius

qui fecit misericordiam cum seruo suo, & impleuit desiderium meum. Iam diu me Spiritus Sanctus ed inuitabat. Sed tamē nec ipsa quoque Iaponia, sex & sexaginta regnis diuisa, eius animum cōcludebat; non quindecim illę Prouincię, totius Chinenſis regni vastitas, arctabant; inde in Tartariam, superatis quā montibus quā muris, vetito vtrimque saltu, euolabat. Inde ne quas ante regiones designarat, relinqueret, in Persiam, Armeniam, Turciam, & deinde in Europā, Romā vsq; animo ferebatur, vt quaqua-
 versus animi sui faces aliorum animis iniiceret. Atque hæc à nobis non augendi causa oratorię dicta sunt, sed historica veritate: ita ille sentiebat, scribebat, loquebatur; ita eius temporis scriptores de animi eius magnitudine loquuntur. Itaque dum ad discessum sese parat, ne Armuziam iterum redire cogamur, de successoribus eius pauca, ad finem vsque huius tam celebratę missionis subijcimus.

C A

CAPVT SECVNDVM.

*De successoribus Gasparis in Armu-
ziana missione.*

ANtequam Gaspar Goam redijffet, quoniam ita Goensi Rectori mandarat B. Xaverius, mittitur, qui redituro Gaspari sufficiatur, P. Gonsalvus Roderiques, sub medium mensis Septembris anno 1551, paucis diebus postquam in Indiam appulerat, quò ille Gaspare iam Goam nauigante, 26 Nouembris die Presentationi B. Marię sacro peruenit. Porro non est prætermittendum, quod in eius itinere admirabile contigit. Pyratæ, (Nontagues vocant) leue nauigij genus, quod ipse Masquate conscenderat, infestabantur omni conatu, ac magnum sagittarum imbrem iam e proximo depluebant: positus Roderiques genibus Deum cum orasset, sagittæ ab omnibus retrorsum agi visæ, & e tota naui nemo, non ipsi nauitæ Arabes, qui nauim regerant, quicquam ab eis accepere detrimenti, sed nec Pyratæ, licet leuibus quoque nauigis mire contenderent, potuerunt assequi: atque ita re infecta redierunt.

*Miraculo tela
inmissa
retrorsum abiit*

runt. Ea res ab omnibus habita est pro prodigio euidenti: hoc auspicio in ciuitate bene cœpta à Gaspare, pro sua pietate ac zelo egregie promouit, donec febribus & labore pœne absumptus, quem auxerat cœli grauitas Patris valetudini mire aduersa, Goam est à Gaspare cum socio, qui item æger erat, reuocatus.

In eorum locum P. Antonius de Eredea Cocino, & Alexius Madeira submissi anno 1553, qui cùm secundo Aprilis discessissent, Armuziam 20 Maij tenuerunt. Eorum iter etiam celebriori miraculo est honestatum. Nam cùm diuturna malacia in discrimen adducti essent, ob cibariorum egestatem instituta sollempni per socios supplicatione, ventum & eum prosperum eodem die impetrarunt. Ij quoque hanc vineam strenuè coluerunt. hoc singulare, quòd etiam Regis Armuziani vxores aliquot conuerterint, ipso valdè approbante, vt ex epistola ipsius Regis ad eundem iam Goam reuersum constat. Illis post annos ferè tres valetudinis quoque causa, duo alij Patres, aucto iam nostrorum numero cum vno socio sunt suffecti: P. Airez Brandaon, P. Alexius Dias, & Tristanus Arausius. Illis negotij multum fuit in adiuuanda classe ad Baharem insulam, quam occupauerant Turcæ,

Turca, recipiendam missa; cuius expeditionis primò tentatæ infelix plane fuit exitus. Nam cum eo tempore aduenisset classis, quo insulæ calum alias admodum salutare, duobus fere mensibus ita pestiferum est, ut si quis eo tempore appulerit, mirū sit ni moriatur; atque ex octingentis octo non plures arma sustinerent, Armuziam reditum est. Ea in expeditione P. Alexius Dias, quam P. Aires Brandaon superiori, sibi hanc prouinciam sumentis, pane precibus extorserat, moritur, communi lue correptus, & peculiaribus sui instituti laboribus oppressus. Eius corpus in mare de more proiectum, solita etiam pro diuino amore caruit sepultura. P. Aires Brandaon mirum in modum cum classe redeunte laborauit, numero agrorum superatus; atque idem cum alia deinde sed euentu meliore sudauit. Huic, cum Goam esset reuocatus, P. Ioannes Misquita submissus est: cui denique in Armuziana missione postremus P. Petrus de Toar est successus. Inde cum illo ferè tempore Patres ex D. Domini familia pro suo animorum zelo eò uenissent, & egregie suo munere fungerentur, visum est superioribus Societatis, qui pro multitudine messis messoribus carebant, messem illam tantis ope-

rarijs commendare : quod factum anno salutis nostræ 1567, sedecim ferè post annis, quam illam missionem inchoat. Atque ita videor mihi breuiter iis, qui Armuziana missionis euentum scire cupiebant, satisfecisse. Omnia porro quæ dixi, ab alijs ferè intacta, ex ipso Corimbricensi Archiuo, autographorum ipsorum fide erui. sed ad Gasparem redeamus.

CAPVT TERTIVM.

Armuziâ discedit Goam versus.

Discessus Gasparis in Iaponiam euocati iam perciebuerat Armuziæ: vnde luctus in vrbe primùm; ab inerte deinde luctu ad eam profectiōnē disturbandam itum est. Itaque frequentes ad eum amici conueniunt, Gasparem si fieri posset expugnaturi. sperabant enim eum non repugnante se facilius vel Proregis vel Episcopi Goani opera rem vniuersam perfecturos. Eorum in hæc ferè verba instituebatur supplicatio: Salus, Pater, quam tu tecum huc attulisti, & discedens elaturus es. communis omnium huc nos ad te adduxit, vt te ab hac profectiōne diuini honoris, & salutis nostræ machinis,

nis, dimoueamus. quid enim inuiat diutius
 conuiuere? Ac si quidem nauigationis
 diuturnitatem Lusitanicæ prope parem,
 procellas, typhones, pyratas, cruces la-
 ponicas, mortem ipsam proponeremus,
 videremur nobis abiecte nimis de animi
 tui magnitudine sentire, & ipsi ex tot cõ-
 cionibus, de cruce, de martyrio, parum
 fructus collegisse: sed aliam plane viam
 nobis duximus incundam. Quis enim ig-
 norat, si de cruce agitur, nulquã tot tan-
 taque videri toleranda, vt ea quæ Armu-
 zicæ necessariò ab omnibus, à te etiam
 spontè tolerata sunt. Itaque videri potes,
 quod pace tua liceat, iam æstus nostri
 impatiens, homo Flander, frigoribus af-
 fuctus, in Iaponia Flandriam non admo-
 dum cælo differentem quærere, prætex-
 tu quidem specioso, sed reuera vt refri-
 gerium. Ita censent aliqui; sed ij tuæ vir-
 tutis parum æqui videntur æstimatores:
 itaque si tantopere infidelium conuer-
 sionem affectas, habes hîc in portis pro-
 pè, quò excurras, Carmaniam, ac deinde
 Persidem, & Turciam vniuersam, qua ad
 Christi fidem cultumque reducta, tuos
 iam Armuzianos exitinere reuisens, in
 Arabiam ad Ammonitas ac ceteros ibi
 populos enigrabis, deinde subinde ad
 nos reuersus de Abyssinis cogitabis: & si

hoc non sufficit, habes industriæ tuæ
campum, Africam vniuersam. Harum
gentium iam mores nosti, iam opinio-
nem tui, quæ ad fructum faciendum va-
let, ex hoc emporio quaquauerfus, velut
aduentus tui prodromum, præmissisti. Cui
non videbitur, tantas spes profundere,
non esse messem dispergere potius, quã
cum Christo colligere? Sed obedientiæ
vim nobis allegabis. Itane verò, si hæc
nosset Xauerius, te auocaret? Virum no-
uimus certos fructus dubiæ spei nõ præ-
ponentem. itaque hanc tu nobis curam
relinquas, tu solum in alteram partem
æquabilis primi motoris Dei motum ex-
specta: si nobis auditis Xauerius in sen-
tentia permanferit, tum neque nos re-
pugnamus. Denique hoc vltimum sit te-
lum & acerrimum, memorem esse So-
cietatem debere, quorsum in Indiam
fuerit à Rege destinata, certe non vt bar-
baros præferat Lusitanis: & scimus ipsi
quàm in hac re Xauerius non modò sit
diligens, sed prope religiosus. Itaque
(quid enim est quod tecum conuiuea-
mus) sic habeto, si à te nihil impetramus,
Regem ipsum appellaturos, vim allatu-
ros, & si quo modo nobis elabaris, graui-
bus Societatem querelis (cuius tu existi-
mationem conseruare debes) in aula Lu-
sitana

sitanica onerantes, effecturos etiam, vt ex ipsa Iaponia vel compedibus vinctus ad nos reueharis. Neque enim te, mi Pater, filij tui nos aut carere volumus aut possumus, quos iustus dolor in indignationem propè versus ad has minas adigit; quibus si necdum moueris, nostro silentio, voce iam gemitibus interclusa, moueris. Hac & similia plura communis omnium excepit comploratio.

Quibus Gaspar breuiter ita respondit: Quid facitis flentes & affligentes cor meum? durum est vobis contra stimulum calcitrare: mihi verò, quod aliqui censent, hoc pro minimo est, vt à vobis iudicer aut ab humano die. sed neque me ipsum iudico: nihil enim mihi conscius sum; sed nō in hoc iustificatus sum. Noui enim, quanto opere semper in me amoris proprii stirpes toties extirpatæ pullularint. De Asia quod dicitis & Africa, nō displicet: sed militis nō est, vel hostem sibi, vel in cōflictu locū deligere. id Imperatoris. Et tamē ego neq; de Africa, neq; de Asia despero: at quanto satius est, ab extremis illis Orientis populis initiū faciendū in Chinā, Tartariam, Persiam, Turciam & Africam deuenire? De Xa- uerio quod dicitis, non displicet; si quid potestis, tentate: ego verò iam æquabilis

esse nullo modo possum, obedientiæ pō-
 dere in alteram partem depressus. Quod
 porro minas, vim, querelas, compedes
 additis; quid aliud peccata mea toto triē-
 nio apud vos commissa, resque Christia-
 na toties vitio meo prodita meruerunt?
 De Societatis existimatione curabit Xa-
 uerius, qui nullo modo barbaros pratu-
 lit Lusitanis, sed me Societatis nostræ mi-
 nimum à vobis auccat, alium planè, qui
 in itinere est, suffecturus. Certò enim sci-
 tote, quemcumque sitis è Societate no-
 stra habituri, plus eum rebus vestris,
 quàm etiam ego consulere veluerim, re
 ipsa consulturum: quod non ab animi
 modestia, sed à veritate profectum, ipse
 vsus indicabit. Et quid mirum, si iam ali-
 ter iudicatis, cùm neminem nostris an-
 te me sitis experti? Deo etiam hoc pro-
 uidente, ne cui libet alteri succederem,
 Societatis nomen obscuraturus; sed præi-
 rem posteris, qui venirent, integra om-
 nia, nullo aut propè nullo fructu colle-
 cto pro rei magnitudine, relicurus. Ita
 Gaspar; qui nihil sua modestia perluasit,
 sed etiam magis inflammavit eorum ani-
 mos. Nam vbi nihil impetratos se vi-
 derent, prodentes per magnam simula-
 tionem aliud vultu, animo aliud coquen-
 tes, iam propè sibi satisfactum præ se fe-
 runt;

runt; ac mox ab eo digressi, vigilias in portu distribuunt, ne forte Gaspar elabatur: quod si tentauerit, amica vis in patris bonum inferatur. Ea res vel Gapporem non latuit, vel omnia metuentem in suspicionem adduxit. Itaque cum per eos dies Antonij Noroniæ classis Goam rediret, communicato cum eo consilio, qui Gasparem secum abducere magno pere cupiebat, facile impetrauit, vt alibi nauiculam ascendens in prætoriam inferretur, feliciter amicæ ciuitatis custodias eludens. E plurimis comitari cupientibus, tres solum ex iis, quos iam in cœnitium summi & disciplinam antè receperat, abduxit, eo consilio, vt in Japoniã usque comitarentur. Nihilominus prudenter quoque prospiciens rebus futuris, sensim eas res, quas ibi ad animorum salutem censebat opportunas, diu antè comparauerat: eius generis erant sacra ornamenta, Diuorum imagines ad aras exornandas, libri peritiles. Nam cum omnia in Armuziano emporio abundarent, prospexit, ne Japonica egestas animorum salutem retardaret. Eas res clam in nauim illatas Goam detulit, & B. Xauerio, iam spe profectiois Japonicæ deiectus tradidit, vt quò ipse ire non posset, ea quæ pararat, præmitteret, & illius

234 VITÆ GASPARIS BARZÆI
gentis, quantum posset, salutem pro-
moueret.

CAPVT QVARTVM.

Quid in ea navigatione gesserit.

Noronix classis (is erat Proregis Al-
fonsi Noronix, qui Georgio Caprali
successerat, ex sorore nepos) recepta Ca-
tifa ex Rumibus victor Goam redibat;
in eius nauim, vt dixi, Prætoriam Gaspar
conscenderat, iam Imperatori, iam classi
notus; quippe qui ipsum Antonium &
reliquos omnes ad duo ferè millia tanto
labore expiarat, vt biduo toto aliquando
non comederet, duas fere quotidie ad
somnum horas vix haberet. Ea prætoria
sexcenti mortales vehebantur: quam-
idè elegerat, vt & labor & fructus la-
tius pateret. Consuetæ Gasparis fuerunt
officia; sed fructus etiã maior, potissimũ
in sublatis iuramentis, lusibus, & alijs
prauis consuetudinibus, quas ferè secum
inuehit licetia militaris. Doctrinæ Chri-
stianæ cursus erat, pro Gasparis institu-
to, quotidianus, atque item cetera, quæ
toties vix sine tædio repetuntur: sed ab
eo tamen non solum sine tædio nou fie-
bant, sed magno insuper solatio; potissi-

mium verò, cum iam discrimen adijsser, nescio quod, narrat se magna latitia per-
 fusum, quod videret, quorsum hæc à nu-
 mine immittantur. Et sanè non admo-
 dum feliciter nauigasse, vel ex ipso iti-
 nere colligi potest. Nam eo in itinere 500
 leucarum, quod dierum fere quindecim
 spatio peragitur, duos menses insumpse-
 runt. Gaspare enim sub medijs Septem-
 bris Armuziã soluens Goam tenuit, sub
 medium Nouembrem, anno salutis
 nostræ 1551. ac fortè ita prouiderat Deus,
 vt ea classis tam necessario auxilio, tanto
 diutius magno suo bono frueretur. Et
 sanè non videbitur sibi vel Gaspari de-
 fuisse. Nam tantus erat apud omnes ardor
 Gasparis audiendi, videndi, fruendi, vt
 non modò qui eadem vehabantur nauis,
 cum auidissimè audirent verba facientè,
 sed reliqua etiam classis diebus sacris
 vela submittens ad Prætoriam adremi-
 gabat, ad quam festo tubarũ sono omnes
 euocabantur, vt concionantem exaudi-
 rent; nec quisquam discedebat, nisi vbi
 Gaspar bene omnibus fuisset apprecatus.
 Tum denique iterum velificantes quis-
 que suum iter peragebat. Quoties autem
 ad aquandũ classis portũ aliquem capie-
 bat, prima Lusitanorum erat cura, raris
 editiorem aliquẽ locum ad concionem
 instrue-

236 VITÆ GASPARIS BARZÆ
instruere; prima quoque Gasparis erat
cura, concionari. Cum igitur Masquate
exicendissent, bis est ibi concionatus: vl-
timo porro die plurimi meretricijs amo-
ribus implicati, pellices suas Gasparis
auctoritate detatas dimiserunt, quibus
ille, ne ad vomitum redirent, maritos
dedit. Inde ad tollendas inimicitias ag-
greffus, quotquot inter se dissidebant,
aut se mutuo prouocauerant, quod in
tanta militum multitudine non poterat
esse infrequens, diligenter conquisitos
eodem die (tantum apud omnes gratia
valebat) composuit: ac potissimum no-
biles duos acerrime inter se dissidentes,
& cuius litis causa iam necesse aliquot &
alia multa mala intercesserant, eos capti-
uos liberos mitti iussit; ac iam sibi mutuo
conciliatis iurandum exegit, positus
supra sacrum Missarum volumen mani-
bus, nunquam se alias inter se mutuo fu-
turos inimicos. Nec solum illos e custo-
dia, sed ceteros quoque eodem die ma-
gna Ducum voluntate dimisit, quibus
Gaspar ita acceptus erat, vt eos regere
videretur vniuersos. His itaque Masqua-
te perfectis, vbi Diensem portum tenuis-
sent, non segnius qua concionibus qua
priuatis exhortationibus, discordes vt
redirent in gratiam, persuasit, atque alia
ad

ad animarum vtilitatem salutaria: inde Baccainum venit, & mox cum P. Ludouico Froez, recens Christo à Patre Melchiore Gonzalues genitos Iustrauit.

Baccaino postquam soluissent, illud accidit memoria dignum. Excubabat vbiq; Gaspar in proximorum salutem, Deusque gratia sua plures commouebat interius. vnus ex iis ne permoueretur, obsistebat, vt ne vulnera Gaspari, qui tum aderat, aperiret. Is porò cum quadam nocte vigil in lecto iaceret, subito sensit, ac si quis eum compressis faucibus conaretur præfocare; implorat subito Deiparam, & remissus est paululum, sed non omnino sublatus dolor. Cum igitur tandem obdormisset, visus est in sopore sibi Gasparem videre, ac audire querentem, quæ doloris causa esset; & innuentem quodammodo, suum esse silentium ac peccata, quæ ipse in faucibus retineret, visus idem fauces cruce signare, ac simul dolor abijt. Itaque statim euigilans exiijt, ad Gasparem, quem adhuc Baccaini versari cogitabat, sed frustra, accurrit. Post hæc in portum Chaul, vbi stabat Lusitanicum fortè præsidium, Gaspar ex improviso appulit. iam Taurilia (Iudi genus est apud Lusitanos) adornabant, & arundines in discurrentes equites (aliud Iudi

ludi genus est) iaciendæ parabantur: subito à ludicris ad seria conuersi, viso Gaspare, sub dio pulpitum iuxta ædem sacram D. Sebastiano ibidem erexerunt, postulantes, vt verba faceret; quod & fecit. Idem eodem die sub noctem à Sedalibus Misericordiæ rogatus, qui dies erat tū Diuis omnibus sacer, annuit: & tantus fuit concionis motus, vt auditores non solum lacrymis, sed pugnis etiam in se ipsos lauentes, nouo more Oratori nostro applauserint. Nec fructus minor fuit subito, cum descenderet. Sacerdos ex incolis vnus ad pedes eius prouolutus, ita collacrymari cepit, nunquam vt effari potuerit, quorū aduenisset. Hoc vnus; quod verò dicam, populi est vniuersi. Nam eius feruore ac zelo cōmoti, mox ab eo Collegium ibidem petierunt. ipse Vicarius ædem sacram, cui iam ex nunc renuntiaret, offerebat: idque vt facilius exoraret, palam positus genibus Gasparem supplex rogabat. populus suis sumptibus Collegium sibi sumebat extruendum, & sufficiente prouentu dotandum: quod interim dum fieret, quadringentos pardaos extemplo ad extruendam Patri ac socio domum offerebant. Quibus Gaspar omnibus post actas enixè grates, se nihil posse, ac solum esse abiectissimum Socie-

Concio-
nis eius
quanti-
tatis.

Societatis nostræ mancipium, respondebat. Admirabile est, quid eo biduo fecerit, imò nescio quid non fecerit: bis concionatus, confessiones audiit, dissidentes composuit, ægros in valetudinario, in domibus, captiuos in custodiis publicis visitauit; & hæc præter Missæ sacrificiū & horarum Canonicarū recitationem. Illius socius Ludouicus Froez, qui hoc iter describit, ad ea obstupuit, ac felicem se, qui hæc videret, existimauit. Inde magnum sui desiderium ac Societatis Chaul relinquens, Goam perijt, ac sub medium, vt dixi, ferè Nouembrem appulit.

CAPVT QVINTVM.

Quid Goæ fecerit ad aduentum vsque B. Xauerij.

Goam vbi peruenit, Cocinum, vnde non nisi Aprili mense anni sequentis erat, vt putabat, soluturus, mox ire meditabatur, quo sese ad iter cōpararet: sed cum Goanus Rector (is erat P. Paulus Camers, cui iu. ^{u.} Xauerij P. Antonius Gomez tantisper munus resignarat, dum aliud statueretur, vt dicemus) interim Goæ tantum operarium retinere maluit: quod plane diuino consilio factum est, vt

Goa perinde ac Armuzia Gasparis studio excoleretur. Itaque, ne esse otiosus Goæ videretur, multa simul suscepit ac perfecit; & appellens (qui enim se continet innumatus diuini verbi præco:) etiam antequam in Collegium intraret, ipsum portum vna quodammodo concione in vicina adē salutauit; inde ad carissimos fratres Patresque perrexit. Postquam autem accepit, constitutum esse, idē nauigationis tempus præcolari, vete-
 re instituto ad Christianam doctrinam egreditur, & nescio cui Patrum aut fratrum nolam eripiens, in plateas erupit. Conciones porro erant de more, hebdomadis singulis, non pauciores tredecim aut quatuordecim. Refruxerat eo fere tempore Goensis populi feruor, vel absentia Xauerij, vel natura nostræ conditione ad natium se frigus reducentis: sed mirum vt Gaspar eum accenderet, videbatur refrixisse. Nam breui vt auditum est, Armuzianum illum Gasparem, prodigium sanctitatis, in D. Pauli adē verba facere; ad eum audiendum vniuersi confluebant: nec iam capiebant templa: in atria sub dio (quod iam illi videbatur esse sollempne) populus cogebatur. Eo tempore Iubilæum à B. Ignatio, concedente Pontifice, in Indiā missum, coeptum

ceptum est euulgari. Gaspar al quot ante concionibus & illius rationem exposuit, & quid ad eius consecutionem opus esset, declarauit. Cuius fructus non aliter facile potest explicari, quàm si dixerimus, quod ex India tum scribebatur, nihil hæctenus simile in India visum fuisse. Pœnitentium numerus, restitutiones factæ, & id genus alia idèd tacentur, quòd iam sub Gaspare vulgaria essent hæc omnia, & sæpe repetita. hoc singulare, quòd ex omnibus vicinis emporiis, Baccaino, Tana, Chaul, Cocino, Cranganore, ceterisque concursum. Interim dum ista Gaspar, Patres quotquot poterāt, Goam conuenerant mandato Xauerij qui abdicato iam P. Antonio Gomez, P. Paulum Camertem substituerat, dum Patres communi consilio alium eligerent, qui Xauerij locum obtineret. Dum ea scripsit Xauerius, ex Iaponia in Indiam redire, vel nunquam vel certè nondum statuerat: sed mutato deinde consilio, cùm in Chinensem expeditionem, re Iaponica bene constituta, oculos coniecisset, non promouēdæ rei Christianæ magis, quàm sanguinis profundendi cupidus, in Indiam statuit sibi necessariò reuertēdum: tum, vt quod aliis mandarat, ipse per se faceret, tum vt delectum faceret vel Iaponico-

Q

ponico-

ponicorum auxiliorum, vel comitum in Chinenfem expeditionem. Itaque anno salutis noſtræ 1552, ineunte Februario, adfuit omnibus improuiſus; ſed tamen eo grator, & maxime in eo Patrum concuſſu opportunus.

CAPVT SEXTVM.

*Gaspar totius Indiæ Prepoſitus Pro-
uincialis creatur.*

Vbi auditum eſt à noſtris, Xauerium adefſe, tantopere eſt exultatum, vix vt eos Reſtor domeſticis ſpatius contine- ret, quin omnes ſeſe in portum effunde- rent. Non minor erat ſuos videndi in Xauerio cupiditas: ſed tamen, vt erat om- nium Religioſorum ordinum obſeruan- tiſſimus iuxtà & amiciffimus, ſingulos antè ſalutauit, quàm in Collegium veni- ret: quò vbi aduenit, ſalutatis amiciffimè obuijs, ad valetudinarium Collegij reſtà ſe confert, quod erat ei conſuetum, & ibi ſalutatum ægrum panè exſpirantem, vi- tæ ſalutiq̃ breui reſtituit. Magna ergo vel ex eius aduentu, vel Iaponica meſe, quam ipſe referebat, omnes, ſed maxime Gaspar lætitia exultabat; quippe cum iam B. Xauerium adhuc in ſententia per- manen-

*B. Xau-
erius a-
grò viſi
& ſuau.*

manentem, ac se ad Chinesem secum expeditionem socium delectū cognouisset, tuta sua omnia arbitrabatur. B. verò Xauerius mirum quoque in modum de tali socio gaudebat. Nam cū audisset ac etiam vidisset, quanta per eum Deus perficeret, tantus factus est eius admirator, vt continere se non posset, quin, vir alio qui in laudando moderatus, continuus prope, quoties aberat, eius esset prædicator. Sed non diuturnum vtriusque fuit gaudium: nam breui Xauerius, audito Episcopo ac Prorege Gasparis studiosissimis, ac ceteris Patribus; sed & à primarijs quibusque sollicitatus, breui mutauit sententiam. Adiuuit eam rem alterius, cui prouinciam crederet vniuersam, ferè penuria. Itaque in Gasparem oculi coniecti, & iam omnia metuentem inuaserat suspicio. Fræiscus rariùs de China cum Gaspare, de India sapius, de penuria eius quem sibi substitueret, agebat: porrò iam semel intentatū Goanæ prouinciæ munus, non aliter quàm fulgur horrebat. Ergo precibus apud Deum agere cœpit impensius, ne se tanto bono priuaret, ne se tantis malis oneraret: sed nimirum petebat: quod non erat impetraturus, nisi quòd idè, quia velut Dei maius obsequium petebat, id sanè quod pe-

Q 2 tebat.

tebat, impetrabat, Deo, vt ait B. Augustinus, cardines desideriorum eius exaudiente.

Quo tempore substitit ibi Xauerius, (substitit autem duos fere menses ac dimidiatum) multa salutariter constituta, multa pietatis exercitia vel reuocata vel frequentata, non toris minus, quam domi: sed tamen postremis diebus longè magis. Quotidianæ erant prope sub noctem de rebus diuinis vel colloctiones, vel cohortationes, quas inter suspensum semper Gasparem ad se quodam die vocat, ac tumide primùm multa præfatus (sciebat enim quàm hoc illi triste ad aures accideret, quàmque intolerabile onus esset arbitraturus) affirmat primùm, se ex ipsa Iaponia eo animo venisse, vt socium eum & Chinensis expeditionis comitem ascisceret; sed sibi planè videri, Indiam repugnare vniuersam: Proregē, Episcopum, Patres omnes, summos & infimos omnis notæ apud se deprecatores fuisse, ne Goa, vbi tantum Deus eius operâ fructum faceret, auocaretur. Itaque videri sibi, eam diuinam esse voluntatem, quæ tanto hominum concursu, tanta hominum approbatione significet, sibi gratius esse in India Gasparem commorari: quare hoc vrbis fauore feliciter

ad Dei gloriam, animorum salutem, Societatis exultationem vteretur; quod ut melius faciat, nemine ipsius conatus retardante, iam sibi certum esse, totius illi Indiæ curam ac suas vices demandare. Ad alia omnia dudum expalluerat Gaspar; sed ad postremum illud obitupuit; & dum non posset loqui, silentio suo & vultu magis quam linguâ loquebatur. Demum tamen ita respondit, se casum hunc à suis sceleribus expectasse, quæ plus omnino potuerint, quam tot delideria, & tam frequens diuinæ voluntatis significatio; quæ cum non emendarit, dignum se omnino hac pœna cognoscere: & cum iam satis norit rem esse desperatam, ac nullis precibus locum, eam rem pro suorum criminum maximâ, in hoc quidem orbe, pœnâ acceptare. Sed tamen alterum, de ceterorum cura, tanquam nimis atrocem omnino pœnam, & viribus suis imparem omnino, per quicquid est vel in terrâ vel in cælo sacrum, lacrymis, & quolibet animi conatu supplicem deprecari, se nihilo meliorem, quam cum ante triennium virium illi suarum infirmitatem feliciter ac verè probasset. Supplicem Xauerius erigens omnino iubet acquiescere, si quidem vellet obedire, mentem omnino suam.

esse, à qua nullis precibus deduceretur, ita sibi diuinam in hoc negotio constare voluntatem. Ceterum bono animo esse iustum spe ac promissis replet; scripsisse se in Europam, vt inde aliam aliquè huic muneri parem accipiat: qui vbi venerit, munus illi traditurum, & in Chinam, sedato tantisper illo vrbis feruore, venturum; atque ita hominem à se re iam desperatâ silentio acquiescentem dimisit.

Conceptum animo dolorem non tenuit Gaspar, sed prodente vultu facile suspicari sunt, generosum illum animum spe sua excidisse. Sed de officio tamen nullus sermo. Paucis inde diebus cum Xauerio frequens Gaspar monita quâ scriptis mandata, quâ ex ore monentis hauriebat. Porro vbi aduenit discedendi tempus, pridie quàm abiuit, sub noctem omnes à Xauerio conuocati; ibi de multis rebus, sed de obedientia potissimum admirabilis habita cohortatio. Demum suspensis omnibus quem sibi substitueret, Gasparem nominauit: quem non huius modò Collegij Rectorem, sed omnium omnino qui tota India vagabantur, & his finibus, Bonæ spei promontorio & Iaponia claudebantur, Præpositum Prouincialem renuntiavit: huic insuper omnes omnino facultates suas tradidit, sicut

sicut eas ipse à B.P. Ignatio acceperat: se quoque ipsum eius obedientiæ & imperio subijcere, ad eius pedes accidens, est sollemniter protestatus, non obedientiæ magis prædicator quàm executor. Idem deinde ceteri, Gaspare singulos amplectente, præstiterunt. Lærymabatur omnes illi præ gaudio, quòd Gaspari lætantibus omnibus fors obtigisset; Gaspar verò ex intimo dolètis animi sensu: quippe videbatur sibi Æternam humeris succipisse. Quibus ita confectis, postridie B. Xaverius Aprilis 15, qui dies in feriam quintam maioris hebdomadæ incidebat, comitibus aliquot vel in Iaponiam vel in Chinam stipatus, ad mare cõtendit, postquam recondito, ex Ecclesiæ more, in Sacrario V. Sacramento, diuina illius diei officia peregissent. Ex iis qui Xaverium comitabantur, fuit Gagus, è duobus, qui Gasparis erant comites futuri, reliquus, Didacum enim Caruallum tabes consumpserat. Qui verò in tam sanctam & gloriosam expeditionem electi sunt, tantum ipsi sibi sunt gratulati, quantum reliqui sacra æmulatione inuiderunt: quippe quo tempore ibi Xaverius substitit, vbi auditum est comites in Chinam, operarios in Iaponiam desiderari, quisque pro se non tam Xaverium, quàm ipsum

sum Deum sollicitabat, à quo motum aquæ non ipsi minus, quàm Xaverius expectarent. Qui porro ad sarcinas remanserunt, solo se desiderio solantes, in templo pro B. Xaverij salute, & euentu tantæ rei supplicabant; nonnulli etiam ad mare usque comitati, omnes sua vota eodem, quò corpora non poterant, transmiserunt.

CAPVT SEPTIMUM.

Qualis erga se fuerit in eo munere constitutus.

NE in eorum, quæ breui tempore in eo munere infinita Gaspar gessit, commemoratione fluctuemus, & in tantarum multitudinis sine ordine diuagemur, eum ordinem mihi proposui ferè seruandum, quem Ludouicus Froez eius temporis scriptor egregius obseruauit; cui sane multum vel hoc nomine debemus, quòd res Gasparis ab interitu vindicari: quanquam non semel stomachum mihi mouerit, quòd animi demissione in illi ab his rebus abstinuerit, quæ illustriores erant: quarum commemorationem cum aliis cedat, ij male videntur suam

suam fidem exsoluisse, nisi quod in ea locorum temporumque distantia, quod crebrò fieri solet, multa perierunt. Is igitur enumerat ea primùm, quæ cum nostris, deinde cum i's, qui nostræ curæ in Seminariis subiacebant; postremò, quæ cum reliqua vrbe cum laude perfecit. Ego verò primùm addam ea, quæ secum ipse, tanquam vnde cetera omnia dimanarint; quæque in epistola ad P. Simonē in Lusitaniam, velut ad parentem ingenue & cōsiliij causa scripsit, ea transferibam, tum ad reliqua dicto ordine procedemus. Hoc igitur honoris onere, quod ipse iugum importabile solebat appellare, oneratus verius quàm honoratus, ita præ mærore obruebatur, vt iam sibi alius omnino videretur. Tanta in eo erat modestiæ ac obedientiæ concertatio, vt cum ab illa infimus esse cuperet, ab hac vix quietus in eo munere consisteret. Sanè de ea animi alternatione ac varietate, in epistola ad P. Simonem Rodericum queritur, ac se parùm indifferentem & equabilem, iniquo animo iugum obedientiæ sustinere; quod quidem ipse iugum, velut grauem suorum peccatorum, vt aiebat, pœnam subiuerat: quibus factū esset, vt d. maxime pati cogereetur, quod maxime abhorrebat; & eo priuaretur, quod

maxime cupiebat, sed licet spe Martyrij, in infidelium conuersionē intento, consequendi. Sed ita tamen ipse seipsum expugnauit, ut non ideo remissior fuerit in suo munere exequendo: quod quidem admiratione dignissimum est, hominem ita secum perpetuò pugnantem, & alieno animo quod iur erat officij perageritem, tantopere in eo profecisse, ut excepto vno Xauiero nemo vel à nostris vel ab externis ex India scribentibus inueniatur sic collaudatus.

Ita que mox à discessu Xauierij priusquam ad alios iuuandos aggredieretur, sui primùm ipsius, à quo in ceteros, velut è capite in membra, bona omnia oportebat deriuari, curam gessit. Nam extemplo se in cubiculum abiens, aptis Societatis nostræ commentationibus operam dedit; actum quidem in ipso meditationis igne reor omnia ista esse causa, quæ toto deinde tempore, ad proximam salutem admiranda per eum Deus perfecit. Et quid mirum? Erat in eo tanta animi submissio, virtutum omnium fundamentum, quanta ad illud virtutis fastigium erat necessaria. Nihil illo in imperando modestius, cuius comberidine ne tantillum esset inuisus; mitis & benignus in omnes, in se asper, Xauierij æmulator egregius, cum
nullo

nullo hominũ genere illibentius, quam cum magnatibus sermonem cõferebat; & verò cum nullis magis auctoritatem retinebat suam. Vulgo cum magni omnes verebantur. neque enim ipse ab his admonendis, si quando opus era; abstinerebat: cũ infimis quibusq; mira facilitate utebatur. Interim temper ipse seipsum, spe successoris breui adfuturi solabatur; quam rem ita curauit, facile vt appareret, quanti eam æstimaret. Mittebatur eo tempore à Gaspare, iussu Xauerij, in Lusitaniam ad Regem & P. Simonem, idem deinde Romam ad B. Ignatum, Andreas Fernandez, è Societate nostra, vir insigni prudentia & virtute, sed ex his quos temporalium rerum Adiutores appellamus: ac simulibat Bernardus Iapon, homo nobilis, cuius socius Matthæus, item Iapon, Goriam interierat, videndi orbis Christiani causa; Fernandez verò, vt iis, quos dixi, Societatis in India statum coràm explicaret, necessitatem proponeret, subsidia impetraret. Huic Goenssi Collegio, præter Magistros aliquot vel Philosophiæ vel Theologiæ, petebatur, qui in Xauerij locum è Societate professus, vir magno vsu & prudentia, præfesset Indiæ vniuersæ. Id verò quàm erat Gaspari cordi, tũ Andree coràm, & P. Gon-

saluez, uez,

Saluez, Indici nuntij baiulo, per litteras
 diligenter commendauit, atque vt effi-
 ceret, ab illo pro arcta necessitudine ef-
 flagitauit: simul in Æthiopiani nunti cō-
 tendit, cū iam Rex Abyssinus ad exci-
 piendum Patriarcham, de quo tum age-
 batur, non esset comparatus. Ea de re ad
 B. Ignatium & P. S. monem litteras dedit,
 quinquaginta Missas huic pollicitus, si
 voti fieret compos; ad Regem item Lusit-
 anie ac quod nurete, ad Preite- Iannem,
 & ad Lusitanorum in Æthiopia Præfe-
 ctum. Quod responsi ab aliis acceperit,
 me fugit: ac B. Ignatius anno 1554 rescri-
 puit, posse Gasparem in Æthiopianam ire,
 si e Lusitania illo anno nemo mittere-
 tur; sibi tamen magis e diuino obsequio
 videri, vti Goæ remaneret. Sub id tem-
 pus in aegritudinem lapsus, omnes maio-
 ri admiratione compleuit. Laborabat ex
 stomacho grauissimi, qui fastidiebat ferè
 omnem cibum, aut sui muneris oblitus,
 coquere renuebat: laborabat & pectore
 & torminibus, atque ita grauiter, vt pro-
 xime abesse periculo omnes iudicarent.
 Ipse tamen dolores suos dissimulans,
 omnia contemnebat, & velut, si cū in-
 firmaretur, etiam potentior esset, ita la-
 borabat, vt ea quæ ab agro fieri solita
 commemoratur, satis iustis occupationi-
 bus

bus sanos tres possent distingere. Ter diebus omnibus sacris concionabatur; semel domi, semel in æde primaria, & iterum in D. Virginis, quæ a Fofario nuncupatur; tertia feria item domi; quarta in Sodalicio Misericordiæ; sexta feria domi iterum. Ceterum in pœnitentibus excipiendis, proximi salute variis ac propè innumeris modis procuranda, nemini concedebat. Officij porro sui munus, negotiorum varietate maximum, maxima cura administrabat; atque interim de molestia de sumptibus agritudinis suæ ferè querebatur, potissimum, si quando ex medici præscripto sorbilibus ovis sacchari paululum, qui agros curabat, admisceret. Parua hæc quidem, sed apud peritos magnæ virtutis indicia: quæ de libo tantum, & consultò eorum partem maximam, vel multitudine, vel rerum similitudine inductus prætermittio.

CAPUT OCTAVVM.

Nostros quantum in spiritibus litterisque promoverit.

CVm non nesciret Gaspar, sacre messis fructum ab ipsa ferè messorum industria dependere, primum in eam

rem

rem incubuit, vt quos domi habebat, quoniam in spes magnas alebantur, magnis quoque ad eam rem subsidis instrueret. Eae Societatis maxime instituto duo cum sint, Virtus & Eruditio; ab ea coepit, quæ fundamentum alterius esse debet. Oportebat enim vim eruditionis ab ipsa virtutis exercitatione dimanare. Habebat complures ea tempestate Collegium Goenle ferè tirones. Nam qui ex Europæiæ in insinueti venerant, quæ ad animarum subsidium requiruntur, suis quisque sedibus à B. Xauerio distributim Christianam procurabant. Et tamen vt multi essent, ita pauci erant pro ea multitudine, quæ quotidie ad Societatem petendam confluebat, vt prope nulli haberentur. Xauerius enim maximo delectu in ordinem nostrum ad mittebat, nec ea diligentia contentus, quos parum nobis conuenire iudicabat, haud ære dimittebat; ita prudenter Societatis integritati consulens, & otiosam multitudinem detestatus. In ea re Gasparem ferè naturâ faciliorem ita imbuerat, vt ipso iam Xauerio difficilior videretur. Et sanè omnibus litteris eum Xauerius ea in re confirmabat, ac si Societatis bonum vniuersum in eo esset, vt est verè, constitutum. Et cum hoc agimus, non possum

mihi

mihi imperare, quin Xauerij factū unum
 (& ad Gasparis historiam pertinet) ad
 perpetuam in Societate nostra memo-
 riam non pratermittam. Antonius Go-
 mez, vt ante dixi, in Sorbona Parisiensi
 Theologiae Doctor, concionator eo tem-
 pore non insignis solum, sed etiam rarus,
 idem Collegij Goensis ac ceterorum in
 India Rector, à B. Xauieno ex ipsa Iapo-
 nia officio abdicatur, & à Societate di-
 mittitur. Causa ex Patrum illorum mo-
 destia vix aperitur. ea tamen videtur fuisse,
 quòd cum Prorege & Episcopo, nescio
 quas gereret similitates, & , vt erat acri
 iudicio, sibi nimum tribi erit, ac quae
 conceperat, pertinacius quàm quantum
 Societatis nostrae modestia patitur, pro-
 sequeretur. Is dimissus, supente, sed in
 Xauerij auctoritate conquiescente ciui-
 tate, vt erat vni cetera bonus, in Xenodo-
 chium se contulit; ibi magno exemplo
 agris famulatur, & nouis officiis, velut
 Societatis tiro, repetit quòd amiserat.
 Sub hac aduenit Iaponia Xauerius, &
 Antonium Gomez eius vel precibus, vel
 Proregis & Episcopi fatigatus, in Socie-
 tatem recipit, magis vt se ab his extrica-
 ret, quàm quòd eum retinere statuisset.
 Diu ergo in ceterorum distributione
 amandatur; sed discedens Xauerius sche-
 dulam

*B. Xaui-
 vis P.
 Gome-
 zium di-
 mittit à
 Societate*

dulam Gaspari reliquit sua manu obfirmatam, qua omnino mandabat, vt Antonium Gomez à Societate in perpetuum, post tantum à suo discessu temporis, amandaret. nec vllius precibus, vt retineretur, adduci se pateretur; ceterum auctor ei esset, vt in Lusitaniam ad P. Simonem. vel Romam ad B. Ignatium se conferret, ab iis Societatem exoraret: nullo enim se modo velle hominem in India, ad exemplum ceterorum, retinere. Factum est, & ille in Lusitaniam ibat, sed infelici casu: iusto enim Dei iudicio nauis perijt, & vnà Gomez, Deo ipso illius quanquam ita pœnitentis exemplo, ceteros in officio continente. Sed ad id, quod proposueramus inicitid, reuertamur.

Octauo à Dominica Resurrectione, à Xauerij discessu vndecimo die, postquam se Gaspar ipse, vt dixi, collegisset, bonam sociorum partem spiritualibus exercitiis suscepit imbuendam. Itaque ad festum vsque Ascensionis eam curam sociis ferè decem impendebat, nec inutilem. nam, vt scribitur, illi iam Gasparis afflati quodammodo spiritu, cruces & alia id genus pro Christi nomine subeunda spirabant. Eo igitur die Societatis nostræ vota, vel ab iis sunt pro more, qui fecerant, renouata, vel qui nondum fecerant nuncupata.

pata. Et quidem hoc ordine: Tertia post mediam noctem hora in æde sacra omnes conuenerunt; ibi duabus horis pie admodum de religiosis votis disseruit Gaspar. Deinde sub sacrum eiusdem, ascendens in altum Dominus accepit dona in hominibus, quæ quisque rerum suarum, sui corporis & animi, in religionis ara, caritatis igne in holocausti morem offerebat. Inde ab Aprili mense ad finem vsque Septembris, sex omnino mensibus, indicto rerum omnium profanarum iustitio, in spiritualibus exercitiis est feriatum. Nam toto illo tempore, quo studiis omnino abstinerunt, Gaspar eos in libro vitæ, Christi vitæ commentatione sui que notitia, instruebat. Alij stato tempore secesserunt; alij in abiectis officiis humilibusque muniis vel domi vel foris se exercuerunt; quibus in rebus alij alijs sibi mutuò succedebant. Peregrinationes totâ insulâ, mediâ hieme institutæ, & alia multa; quæ Froez cum nos ad Arausium remittat, prætermisit. Atque vtinam non periissent, primi illius spiritus & disciplinæ Gasparis monumenta!

Porro inter hæc ipse nihil de solitis concionibus remittens, sub noctem apta cohortatione omnes inflammabat; co-

R hortat

hortationem deinde grata & utilis de iisdē rebus exceptit collocutio; ac de his fere, vt accepimus: de spiritus paupertate, de crucis desiderio ac mediis ad eas res comparandas, de genuino vel Dei vel proximi amore; tum deinde de dæmonis fraudibus vel detegendis, vel excludendis; ad hæc de singulis propemodum virtutibus ac vitiis. Huic deinde collocutioni succedebat in diem sequentem de vita Christi meditanda capitum aliquot explicatio, quā ipse ex Gersonis Monotestaro, Evangelistarum ordine, deducebat. Nec interim in sola virtutum meditatione consistebat, sed etiam eius exercitium iucunda rerum varietate à singulis exigebat. Non est quòd hic fructum à me requiratis. Quando enim Gaspar cum summis peccatoribus tanta perfecit, quid non idem tanto tempore tot cohortationibus à dispositis iam animis impetrauit? Elapso deinde aureo illo sex mensium curriculo, ineunte Octobri, studii initiū dedit in hunc modum: Magister erat vir probus, idem & doctus vtriusque lingue, Petrus Lopez, non quidem è nostra Societate, sed qui tamē Societatis esset candidatus; sed vita nihil à nostris, sed neque habitatione differebat: verum quò minus Societatem nostram impetraret, legitimo

gitimo aliquo, sed tamen sine culpa, impedimento distinebatur. Is sex horis, tribus ante, totidem post meridiem nostris pro cuiusque doctrina in classes distributis, Latinitatis præcepta & auctorem aliquem prælegebat. His etiam accedebat vna sub noctem hora repetitionum; sed nec interim studium pietatis omissum. Quidquid extra id tempus & sex soporis horas supererat, vel necessariæ corporis refectiõni, vel piæ meditationi, vel factis mediâ horâ post cibum colloquiis, vel quotidianæ Gasparis cohortationi tribuebatur. Porro qui tum studebant, ad sanguinis nobilitatem, qua præstabant, virtutis studium adiungebant. Multa de iis dicerem, nisi viderer ab instituto aberrare; quanquam ad laudem Gasparis facit discipulorum ac filiorum virtus: sed vno complectar plurima. Sanè scribitur, nunquam aliàs magis in India Virtutis studium domi, vel Societatem in exterorum opinione floruisse.

CAPVT NONVM.

Quæ perfecit circa puerorum institutionem.

IN iuuentutis institutionẽ Gaspar proximam curam suas collimarat. Multa er-

go in hac re memoratu digna, vel iam ab aliis instituta instaurauit, vel ipse primus instituit. Iam erat institutum Goæ, ac nostrorum curæ commissum, Seminarium iuuentutis vel Lusitanæ, vel mistorum, vel denique indigenarum. Eius instituendi fuerat hoc consilium: quoniam in India Lusitani plures in fidei Regisque obsequio fortiter vitam ponebāt, Regiæ quoque videbatur munificentia, vt qui à parentibus Regis causa destituebantur filij, iidem parentum causa à Rege non destituerentur. Hoc erat ad iuuentutem quod spectabat Lusitanam, vel ex Indo ac Lusitano sanguine permixtam. Indigenæ porrò ideo in partem Regiæ munificentia veniebant, quòd cum Lusitani Reges maiorē semper fidei nostræ quàm imperij promouendi curam gesserint, id ad euertendam gentilitatem iis in locis, in quibus sese tantopere probarat virtus Lusitana, iudicatum esset oportunum, vt pereuntibus paulatim senioribus, feliciores in eorum locum rami ex eodem trunco insererentur.

Erat Collegium plerumque centum puerorum, quod contiguum domui nostræ conuictu solo distinguebatur. Eius iam inde ab initio, & multos deinde post annos ad ætatē propè decrepitam, P. Paulus

lus

lus Camers, Italus, socius olim Xauerij
 Indiam petentis, summa animi conten-
 tione ac fructu curam gerebat, cum ali-
 quot semper socijs adiutoribus. Vestis
 erat nigra domi; cum domo egrederen-
 tur, superinduebant cãdidam, cruce pur-
 pureã insignitam in pectore; galerus ipse
 coloris eiusdem similẽ quoque cruceẽ
 præferbat: ibi legere, & scribere, & etiã
 canere docebantur. Primi quoque erat
 instituti, ceteras vt disciplinas doceren-
 tur: sed qua ratione id aliter paululum
 fuerit immutatum, mox dicetur. Eos igitur
 Gaspar ac rem totam ordinare ag-
 gressus, hæc ferè bene constitutis addi-
 dit, vt cãtum non domi solùm, sed etiã in
 æde sua exercerent: ita optabat populus,
 & videbatur hoc esse ex eius instituto.
 Itaque primùm ipse, deinde etiam Paulus
 sollemni cantu sacrum illis facere con-
 sueuerat; ipsi chorum Gregoriano can-
 tu, ac diebus festiuioribus musico refere-
 bant. Ea res gratissimo populi concursu
 & approbatione celebrata est. Instituit
 etiam, vt ad populi pietatem excitandam,
 quater qualibet hebdomadã, supplican-
 tium in morem, ad diuersas ædes sacras
 se conferrent; horum erat hæc ratio.
 Præeunte cruce ipsi in candida sua veste
 cum insigni modestia sequebantur: ca-

*Puerorū
seruor.*

nebant subinde, vel Deiparæ Virgini coronam texebant. Cùm ad ædis alicuius sacræ fores venissent, ibi subsistebant, nec ingrediebantur, ne forsitan officia diuina importunè interpellarent: tum è gradibus puerorum vnus, concionantis in morem, Christi Domini tormenta nõ sine dicentis vel audientium sensu proponebat: & contigit aliquando, vt ex iis vnus cum pugnis in faciem suam inuolasset, ceteros ad id faciendum non sine lacrymis inflammarit. Occurrebant pueris plerumque ipsa Sodalitia, & domum vsque simili pompa reducebant, concurrente populo, & huius modestiam, illius vocem admirante & approbante. Nec nulli alij sese eodem corporis cultu inferebant: nam multi pueri, licet è Seminario non essent, tamen continuis precibus eundem habitum à parentibus impetrabant, ac sese ceteris inferebant. Porrò non ea solùm imitatione contenti, sed primariorum filij ciuium parentes suos & Gasparem vrgebant, vt in ceterorum contubernium admiscerentur; nec solùm precabantur, sed pæne vim adhibebant, sæpe protestati, se Collegio pedem non elaturos, nisi voti compotes factos.

Nec pueri solùm hoc contendebant. Vir senex vicinus noster, cùm sæpe pompam

pam illam spectasset admirabundus, denique statuit in eodem habitu, spretis hominum sermonibus de seipso triumphare. Itaque à Gaspare multis precibus impetrat, vt reliquis admixtus ipse etiam candidatorum pompam ducat candidatus, ac pueris præsit, quorum ipse pietatem statuisset imitari. Placuit res Gaspari, quoniam ita volebat. In ipsius seminarij æde palam puerilem illum habitum, non sine sollenni puerorum cantu, cereum accensum manu gestans induit, ea pietate, qua Religionis habitum susciperet: ac deinde in posterum sedulo, quod se facturum receperat, præstitit. Eorundem quoque puerorum munus erat, funebrem pompam, & reos, qui ad supplicium ducebantur, comitari: sed & per sæpe Patres, cum fere locis carerent, ad ægros, ad custodias publicas & alia pietatis officia deducebant, non solum comites futuri, sed maxime qua ratione eadem ritè obirent officia, percepturi. Iuramenta, & si quid aliud peccaretur, publice magna libertate & auctoritate carpebant. Et aderat fortè ex iis aliquis ludenti, qui quoties iuraret, toties ab eo monebatur: alter importunum monitorem cum non ferret, neque tamen ætatem illam dignam suo furore iudicaret, dextram illi pardo-

R . . . rum

rum plenam porrexit, nummos silentij præmium offerens: sed neque ea res animum puerilem expugnauit. Nam constanter respondit, se neque auro, neque nummis abducendum à carpendis iis, quæ videbat non sine diuini numinis offensa committi. Multa id generis alia contingebant. Porro Gaspar, vt ad eum redeamus, miram eorum curam gerebat: in quattuor classes eos distribuera, ætatem fere spectans; cuique classi suam e nostris assignarat, qui corporum curam gerebant & animorum. Denique ea res bellè admodum succedebat: sed tamen neque Indicis commodis, neque Gasparis zelo satis erat. Itaque de nouo Seminario cogitat, & suum deinde cum Episcopo & Prorege consilium communicat; cuius hæc erant fere capita: non malè quidem pupillarum tenuitati Collegio priore prouisum, sed alterum de gentilitate euertenda per ipsos vernaculos sacerdotes finem haud ita attingi. Primum quòd cum non omnia ingenia sint paria, multos Indos ac propè omnes ad superiores facultates ineptos esse, vel ingenij vitio, vel innata leuitatis. Interim permistos iis Lusitanos acri plerumque ingenio, vel vt multitudini consistatur, negligi, vel ne ij negligantur

gantur cum inutili turba, sumptus & operam male collocari. Res sane utrique placuit: nam & constabat iam experientia, Sacerdotij dignitatem, quam indignæ aliqui consecuti erant, ita ferè ab iis abiecte haberi, ut iure plerique in posterum arcendi viderentur, cum neque vitæ sanctitate, neque eruditione satis eam honestarent. Visum igitur Gaspari, aliud Seminarium ex altero Collegij nostri latere exedificandum, in quod e priore Lusitani ac permixti quin & Indi, qui Rectoris iudicio digni censerentur, emigrarent; ceteri qui frugem vel ab ingenio vel à probitate, non sponderent, ad aliquod opificium illiberale, sed tamè quo vitam in posterum sustentarent, amandarentur; ita tamen, ut ad iustam ætatem Rectori velut parenti subiacerent, qui non prius eos e sua manu mitteret, quam inopiæ periculum & ætatis euasissent. Consilium fuit omnino salutare, nec Prorex aut Episcopus consilio minùs quæ re iuuerunt; Gaspar quoque sumptibus, quæ poterat, corralis rem perfecit. Eius Collegij visum est numerum ipso septuaginta duorum discipulorum Christi numero definire, ut & officio & nomine in Apostolorum leuando labore consentirent. Itaque in eo deinde Collegio,

Seminariis aliud extrui curat.

R § quod

quod erat institutum, facultates omnes Theologo necessariae sunt praelectae. Atque hoc fuit alterum in adiuuanda iuuentute Gasparis inuentum; sed non vltimum. Erant in atrio Collegij male materiatae aedes, quae quoniam nulli vsui essent, Gasparis auctoritate pueri eò gratis omnes ad legendum scribendumque instituendi inuitabantur, adhibitis ad eam rem e Societate nostra Magistris, rerum temporalium adiutoribus; & breui numerus excreuit ad trecentos. Interim hac esca ad omnem pietatem ac doctrinam Christianam optimus quisque instituebatur, & pompae Catechisticae ex hoc numero sollemnitas non inutilis accedebat. Quotidie illi cum ceteris alumnis sacrificio Missae interesse iubebantur, & qui ratione cum pietate id facerent, docebantur. Sed neque sic Gaspari satisfactum: nam quotidie meridiana hora tintinnabulo edituus, eius iussu, vicus obibat, & Christianae doctrinae capita veteri Societatis instituto, reliquos iam coactos edocebat; maxima multitudine concurrente, ac stupente populo, quantum Societas in instituendis suis prolibus laboris susciperet. nam ipse quotidie quattuor fere horas in id muneris infundebat. Hæc à Caspare initio instituta

non

non auidius arrepta sunt, quàm tenaciùs conseruata: nam ab his ferè initijs ea, quæ adhuc India videt, emanarunt.

CAPVT DECIMVM.

Fructus eius operâ de reliqua ciuitate collectus.

Iuentutem Gaspar curans ferebat arbores, quæ alteri sæculo prodesſent: sed non idè tamen putare ramos inutiles, & ceterarum Ecclesiæ plantarum curam negligebat. Imò nihil non audebat, & quod admirabilius est, nihil non perficiebat. Eius rei causam sibi quadam die apud Ludouicum Froez passus est elabi, cum rogatus, quomodo tam difficilia perficeret, respondit, quod nihil nisi consulto Deo aggredereetur; ac tum quidem eorum omnium quæ auctore Deo cœperat, nihil vnquam non esse ad felicem exitum perductum. Tanti refert hominem sibi diffidentem in solo numine confidere; cui tamen ita confidebat, vt nihil à se industriæ aut laboris sineret postulari: nam vbi aliter non poterat, ita erat importunus, vt nihil omnino non tentaret. Eius rei exempla subiiciam, quæ tum Goæ contigerunt.

Vir

Vir erat nobilis, sed idem sceleratus; diu Gaspar cum ad confitendum frustra pellexerat. Quid igitur? non tamen idcirco hominem deseruit, sed eo magis urgere statuit, quo extremam eius necessitatem diuinitus, ut ego potius quam fortuito arbitror, presentiebat. Itaque hominem quadam die ex pulpito in concione adesse aduertit. Ea mox absoluta, ne fortassis elaberetur, socium mittit, qui rogaret ut tantisper expectare ne grauaretur, dum se Gaspar, ut solebat à concione, collegisset; habere illum quæ necessarium cum illo communicet. Ac libenter ille quidem futuri ne scius expectabat: Gaspar verò consulto, dum concio diffluxisset, præstolabatur; qua deinde dimissa, hominem adit, & subito ait se non aliud ab eo exigere, quam peccatorum confessionem, qua sciret eum hoc potissimum tempore indigere. Ille tergiversari ac differre; Gaspar urgere: demum ubi aliter non potuit; Sane, inquit Gaspar, hinc non abibis nisi confessus; atqui in eum finem iussi ædem obserari. Tum ille causatus hoc solum, se imparatum; Nihil, inquit Gaspar, agis: possum hunc defectum querendo supplere. Demum ille coactus annuit, & Gaspar hominem audiens, cum iam crassissima, quæque ma-

ximè

*Gaspar
hominem
nobilem
mox mo-
viturum
ad con-
fessionem
compellit*

ximè horrebat, eructasset, vt intentius se pararet, in posterum diem dimisit, absolutionis beneficium tunc promittens; ille deuorato pudore, ne quæ iam dixerat, frustra & sine fructu dixisset, redit postero die, atque iterum iussu Gasparis tertio: tum denique expiatus, paucis post diebus cum classem conscendisset, moritur, mirè lætus, quòd à Gaspare in cælum, vt meritò sperabat, compulsus fuisset intrare.

Alius erat è grege miles, nescio cui peccato illigatus, à quo cum nulla Gasparis admonitione resiliret, viginti cum eo pardais pactus est (quos eleemosynæ nomine conquisiuit) vt ab eo deinde sese contineret. Nec constantior erat quàm solertior; planè in omnem videbatur occasionem intentus, atque ita venabatur, nulla vt eum fera effugeret. Ac sanè videri poterat nihil aliud animo versare, quàm de proximo bene merendi occasiones. Ianitor Collegij iussu Gasparis pro nostra tenuitate pauperibus aliquid quotidie distribuebat; voluit illum ad eos de re aliqua pia familiariter verba facere, Christianæ fidei capita necessaria explicare, ne in corpus esset quàm in animum benignior. Et sanè res est imitatione, non approbatione solùm dignissima:

ma: nam conciliatis iam præfenti beneficio animis, facile est quidquid volueris persuadere. Alius quidam è fratribus, Antonius Fernandez dicebatur, cum in magnam Saracenorum ac Gentilium feruitorum turbam, (ea erant Regis mancipia) otiosam incidisset, rogauit, ecquis eorum vellet fieri Christianus? ac deinde magno animi feruore ad eos de fide nostra verba fecit. Et incenso fratris desiderio Christus adfuit: nam domum bene comitatus rediens, & ad Gasparem mirè lætus accurrit, habere se quadraginta viros, qui simul omnes cuperent sacris nostris initiari. Lætus ea re Gaspar, quotidie sub vesperû eundem cum alio Christophoro à Costa, ad eum vel similem locum submittebat, vt iacto diuini verbi reti, piscium quantam Dominus daret multitudinē concluderent; & frequenter non soli domum redibant. Erat aliud præterea, quod in eadem ciuitate Gasparem angebat: tanta meretricum in publico lupanari multitudo. Ad eas igitur iuuandas animum adiecit. Et quamquam initio in suis sordibus obfirmata iacerent; constantia tamen Gasparis earum pertinaciam vicit, atque breui ad centum conuertit, earumque deinde pudicitiam vel maritis custodiendam, vel matro-

matronis spectatæ virtutis commenda-
uit. Summi opere autem curabat, ne ino-
piâ ad scelus adigerentur, & frequenti-
piorum munerum exercitatione fœdas
illis ex animo species eximebat; tum ve-
rò concionibus adesse iussas sæpe cum
reliquis in suorum criminum detesta-
tionem & lacrymas exciebat.

CAPVT VNDECIMVM.

*De Gasparis eo tempore con-
cionibus.*

NON iam ago de multitudine concio-
num ac varietate, sed de fructu & ap-
probatione. Concionabatur, vt sæpe di-
ctum est, pæne continuò. Itaque quodam
die visus est in ea re sibi nimius, in capo-
tissimum Collegij & ciuitatis distantia,
& hiberno celo, quo propter imbres
verebatur, ne populo esset onerosus; ac
etiam, ne tandem aliquando his aquis
eorum feruor refrigesceret. Igitur sta-
tuit omnino modum aliquem ponere, &
aliquot detruncare. Consilium suum ape-
ruit concioni, monēs eos, quòd hoc tem-
pore labori eorum parceret, & concio-
nes aliquas omitteret. Non tulit hoc cir-
cumfusa concio, sed murmure primùm,
deinde

deinde etiam aperte primarij ceterorum nomine reclamarunt. In his erat, qui Sodalitio Misericordiæ præerat, qui Patrem interpellans palàm rogauit, omnino ut rationem imbrium nullam haberet; ac si quidem ipsi non esset nimis onerosum, potiùs adderet, quàm minueret. Hanc illius interpellationem cetera turba secundo murmure, & assurgendo comprobauerunt. Itaque annuit Gaspar, quoniam ita vellent; atque in posterum quidem, cum pluuium esset cælum, tum maxime diuiniu concionis in ædem sacram redundabat: nam ne fortasse Gasparem sua culpa in simile consilium reuocarent, eo potissimum tempore constituebant diem sollempnem in condensis vsque ad cornu altaris.

De concionum verò fructu acturus, hoc necessariò præfabor, me omnino pauca non eorum solum quæ contigerunt, sed etiam quæ ad nos peruenerunt, hoc capite dicturum, rerum multitudine & similitudine, ut aliàs frequenter, persuasum. Magna erat Gox mulierum ac puellarum in sacris locis frequentia; ac tum cum necessariò sine nota abesse non poterant, tantus erat luxus ac pompa, ut abesse omnino, quàm sic in diuinu conspectum venire, præstaret. In eam rem

Gaspar

Gaspar inuectus, magnam omnino re- *Frustrum*
 rum permutationem inuexit. Jam enim *consona*
 multæ nudis pedibus, vili pallio tectæ
 non infimæ notæ ventitabant; reliquæ
 multum de vestium luxu posuerunt. Ac
 semel cùm Gaspar illud Isaiæ: Eleuata
 sunt filia Sion, & ambulauerunt extento
 collo, exposuisset, atque de singulis orna-
 mentis cum Propheta differuisset; quæ-
 dam suas fortunas omnes in extruendū
 Cœnobium obtulit. Alia porrò impru-
 denter quidem, sed tamen ita in se sequit,
 vt à morte non multum abfuerit; aliæ
 multæ frequenti confessione & commu-
 nione, ceterisque vitæ munijs, sanctita-
 tem & propè religiosam austeritatem
 æquabant. Atque hæc omnia ex concio-
 nibus resultabant: nam à colloquijs mu-
 lierum, etiam B. Xauerij instituto & suo
 ingenio, ferè abstinebat, rarus, tempus si
 nō teri, saltem in viros vtiliùs posse col-
 locari. De lusu, iuramētis, odijs, &c. nul-
 lus esset finis; & mox alio capite eius ge-
 neris quædam alia occasione dicenda
 erunt. hoc non omittendum.

Venerat per eos dies Ceilani Regis
 Idalcani legatus, Pandita dictus, ad Pro-
 regem, is ab eo petijt, vt quoniam de Ga-
 spare multa audierat, concionantem au-
 dire liceret; erat enim Lusitanæ linguæ
 S peritus.

peritus. Annuit Prorex, & Gasparem rogavit, uti proximo die sacro verba facere ne grauarietur. Iam dies aduenerat, & cœperat Gaspar, cum intrauit Legatus. Actum forè Gaspar hæc Exodi verba exponerebat: Solue calceamentum de pedibus tuis: locus enim in quo stas terra sancta est: quæ cum audiret, multum dubitauit, an pedes à Gaspare exuere (quod illis sollemne est) iuberetur. Itaque iam se parabat; sed monitus ad eum audiendum processit: quem auditum magis etiam suspicere cœpit, donec alijs congressibus superatus dedit manus, fidem nostram suscepit, & sollemni ritu baptizatus, Antonius est appellatus.

Sed antequam à concionibus recedamus, peculiarem tractationem requirit sextæ feræ concio, tot laudibus eo tempore exornata. Hanc iam, antequam Armuziam peteret Gaspar, Goæ instituerat, eius in India primus auctor, eamque, cum redisset, admodum celebrauit. Porro fiebat in hunc modum: Feria sexta sub horam à meridie quartam, campano ære (quod etiam Gaspar curauerat) signum ad concionem dabatur; & tantus erat populi concursus, ut augeri templum oportuerit. Concurrerant è vicinis locis multi, ad duas fere leucas, qui pridie in

ciuita-

*Sollēnis
concio de
passione
uictoris*

ciuitatem veniebant, locum die sequenti mature capturi: Tum deinde in pulpitu Gaspar conscendebat, ac pronunciato themate, quod erat semper istud: Multa flagella peccatoris; vna fere hora de diuina misericordia, de iustitia, de peccatis, de pœnitentiâ, verba faciebat: quâ expletâ, caput aliquod è Christi Passione magno animi spiritu tractabat, ac tum incensis colloquiis & Christiana eloquentia tantas lacrymas ciebat, vt præ planctu necessariò silendum ei esset. Itaque ipse quoque positus in pulpito genibus, lacrymis indalgebat; populus verò pectus tundens & suspirans lapidea corda mouisset. Tum eo in motu sese flagellantium pompa prodibat in hunc modû: cancelli concionis tempore cortinis obducti, altare manus oculis eripiebant; diductis tum cortinis apparebat: Christi in eo crucifixi statua, panno atro obducta, ab ædituo reuelabatur, & ex Sacratio flagellantes prodibant in sua terga acriter sæuientes; quo tempore pueri è Collegio, in aræ maioris gradibus, genibus nixi, lugubri cœntu hæc verba repetebant: mortem autem crucis; ac deinde misericordiam magnis vocibus populo conclamante inuocabant. Quibus expletis Gaspar è pulpito flendi finem &

concionandi faciebat: qui verò e flagellarunt, in domum nostram sese recipientes abluebantur & curabantur. Ea res erat insignis malleus peccatorum, quodurissima quæque corda cõtundebantur. Nec solùm durante hæc quadragesimâ, sed toto anno perdurabant. Vbicumque enim erat Gaspar, pietatis exercitationibus efficiebat, vt non minùs religiosè reliquum anni tempus, quàm apud pios Catholicos quadragesimale transfigeretur. Et sane hæc res tota Gasparis vita. nõ sine incremento in singulos dies maiore, perseuerauit: & quidquid etiamnum eius rei tota India superest, vestigium est primæui illius pœnitentiæ feruoris. Sed ad aliud simile, fructu etiam maius, Gasparis institutum veniamus.

CAPVT DVODECIMVM.

Institutionis cuiusdam Sodaliitij fructus ingens.

SI omnia quæcumque fecit Gaspar, ad proximi salutem propè innumera inter se comparentur, non satis scio, an quicquam simile huic, quod sequitur, possit reperiri. Habebant Goæ, vt ex initio

tio

tio huius historiæ constat, sacrum vnum è Sodalitio D. Vrsulæ cranium ; illudque in India Dominus multis rebus admirabilibus honestarat. Itaque iam Gaspar, antequam iret Armuziam, omnino cupiebat aliquid ad illius sacri pignoris celebritatem perpetuam statuere : sed hoc eius desiderium Armuziana missio interturbauit, non etiam deturbauit. Cùm ergo Goam rediisset, sua iterum desideria continebat, quòd Iaponiam quamprimum cogitaret : sed vbi visum est Domino eum Goæ ad honorem suum tantopere promouendum retinere, ac in eo loco statuere, vbi sua desideria non solum proponere posset, sed etiam exequi ; nec sibi, nec vrbi, nec Virgini defuit. Atque diu seipsum ac Deum consulens, rem aggressus initio paruum, sed quæ subito tantum excreuerit, vt breui tempore reliqua eius generis vel tota India, vel fortasse toto Christiano orbe superaret.

Fuit ea res Sodalitium non solum Virgini honorificum, sed longe etiam magis proficuum ciuitati. Cùm autem iam hunc & suo & aliorum consilio velut foetum bene conceptum in lucem edere decreuisset, consultò de Virginis laudibus, deque suo consilio verba facit,

ac statuit toto biduo ante Apostolorum diem festum, reliquias illas & sacrum pignus detegendum, & populo ad spectaculum proponendum. Auditus est Gaspar, ut semper solebat, secundis suæ cōcionis auribus: sed effectus omnium, etiam Gasparis opinionem superauit. Toto illo biduo diurnis iuxta nocturnisque horis non modò nunquam defuit, qui spectaret; sed etiam admirabilis concursus fuit. Vulgò creditum est, duodecim ut minimū mortalium millia confluisse, summorum iuxta ac infimorum. Die demum insequente, qui erat inscribendis Sodalibus designatus, Sodales inscripti illo die ad quingētos. Proregi primus locus datus; à quo mox tantum argenti collatum est, quantum ad sacri pignoris capsulam satis esset. Varij inde varia contulerunt; ille ceram, ille oleum tota sua vita, atque filiorum; mulier insuper quædam, ad aliud separatim mulierum Sodalitium instituendum, propè fortunas omnes suas profunderè volebat; verum non est audita. Denique tot erant munera, vereri ut meritò cœperint misericordiæ Sodales, ne Indicæ liberalitatis æstus alueum mutaret, ac in illud Sodalitium nouo impetu deferretur. Et ita fuisset, nisi Gaspar per se ac ceteros

Patres

Patres modum posuisset, & obiectis auctoritatis suæ repagulis impetum illum in Misericordiæ limites reieciisset. Tum Sodales sedati, & à suo metu liberati. Vulgò etiam affirmabāt, omnino in Misericordiam munificentia palmā vnum præ reliquis Gasparem reportare. Et sane non erat is Gaspar, qui ex pietate quæstum facere solebat : ipsos homines, non eorum bona, quærebat, qui dicere iure posset : da mihi animas, cetera tolle tibi. eas, inquam, ex hoc instituto quærebat; nec sua spe excidit.

Cogitabat omnino hunc cœtum adiuuandæ ciuitatis facere administrum, atque ad eò iam statuerat ex illo numero (breui enim, res mira, numerus ad duo millia Sodalium peruenerat) septuaginta duos viros, velut Moyſis adiutores vel Christi discipulos deligere, quos suis subinde temporibus permutaret, quibus vti ad aliorum salutem cogitabat : sed eam rem Sodalitij Misericordiæ euer-tendi planè salutaris instituti metus disturbauit. Nam cum eam rem agerent ipsi, verebatur, ne alius in alium incurrens, vel aliqua simultate, vel negotiorum perturbatione sese mutuo impedi-
rent: ab eo ergo consilio destitit sed non adiuuandæ ciuitatis, Quippe, quod septua-

ginta duobus commendare cogitarat, id duobus milibus felicius & facilius, id est, omnibus Sodalibus commendauit. Atque pro concione, quam ipse suo sermone velut freno adducebat vel remittebat, exposuit, quid ab iis Sodalibus exigeretur: vt nimirum rem Christianam non exemplo solum, sed impediendis quoque sceleribus adiuuarent. Denique rogauit vniuersos, vti scripto necessitates vel animi vel corporis, quas in ciuitate scirent, sibi vel e Patribus alicui traderent, vt deinde conuenienti aliquo remedio subueniri posset vniuersis. Res sane pæne excedit fidem, si non ab oculato teste, Ludouico Froez narraretur. Quotidie cum suis quisque censorijs tabulis ac propè voluminibus ad Gasparem & ad alios veniebant Patres; odia omnia, pellices, vsuras, periuros deferebant, necessitates quoque corporis exponebāt. Quibus rebus ascitis Gaspar in partem reliquis Patribus, totos dies cum suo quisque socio, cum suis tabulis, quas etiam delatorum diligentia in vicos distribuera, vt monuerat Gaspar, ad ea impedienda & tollenda discurrebant. Ingentia scribi potuissent hac de re volumina, si res memoriae fuisset commendata: sed multitudo scriptores omnes in desperationem adduxit,

adduxit. De sublatis solùm odijs dicam, quod stupebunt omnes, spatio lex non amplius mensium, mille & quingentas controuersias sopitas fuisse: ac si nimis videtur, addo quod addit Froez, qui semper Patrum locius erat, se nempe, licèt hunc quoque quem dixerat, numerum geminaret, nō arbitrari, ne tunc quidem fidem & veritatem excedere. Gaspar alio in loco dicit, pagum vnum suburbanum, in quo dissentiebant ad vnum omnes, eodem die ad amicitiam pacemque reuocatum. Sed & quod dixi, quoniam rem tantam puto, vix vt in cuiusquam possit auctoritate sine bona cōfirmatione subsistere, hoc luculento testimonio confirmabo.

*Omnes
lites Goa
tollit Ga-
spar.*

Aderat die quodam Gaspar Iudici, Auditorem generalem vocant; ille apud Gasparem iocose queri cœpit, se ac omnes suos ad extremam redigi paupertatem. In emporio celeberrimo fuisse nuper lites infinitas, suum ac sociorum lucrum; iam totam illam gentē fame perire: & quidem se scribam illum, qui tum fortè aderat, testem appellare, cuius, ex quo Gaspar & socij in alienam messem falcem iniecerunt, duos alios præ desperatione socios propè ad laqueum adactos, aliò transfugisse, quòd in posterum

nihil in calamo præsidij ad vitam sustinendam esse videretur; duos verò qui superessent, iam diu famelicos omnem ventum circumspicere, sicubi spes lucri maioris affulgeat; qui dudum officium vendidissent, si reperti fuissent emptores; vereri se porrò, ne in posterum ea officia, quæ vendi etiam solebant, stipendium à fisco suæ tenuitatis adminiculum emendicent. Annuit scriba, & Gaspar quoque non negavit, se quidem, si posset, ipsius etiam Iudicis caput petiturum: optare verò, vt in ipsis Iudicum subtelij araneæ pro Iudicibus considerent.

In hunc ferè modum cum ceteris Gogvitijs agebatur: vnde dicebatur vulgò à primarijs, Gasparem his officijs non solum ea, quæ optabat, consecutum; sed etiam, quam non quærebat, tantam sibi ac suis auctoritatem famamque peperisse, vt nisi Catholica religione vetarentur, eos Christiani pro Dijs adorarent. Et sanè salutantium & manus vel vestes furtim osculantium, nullus erat finis. Nam & sæpe prodigijs evidentibus Deus eorum gestis subscribebat. Dæmones è corporibus à Societatis Patribus eijci iam vulgare. Et quid mirum è corporibus eorum iussu excedere, cum tanto plures eorum operâ diuina virtus ex antiquis

animo-

*Miracu-
la fre-
quentia
à socijs
patrata.*

animorum domicilijs exturbaret? Ad inuocationem verò S. Virginis, extemplo sub initium huius Sodalitij, tria quatuorue miracula cōtigerunt: quæ quia Froez alteri narranda commisit, nos ijs atque alijs permultis priuauit.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

Quanta passus fuerit in his omnibus obloquia.

NON fuissent, vt fuerūt, numinis opera, quæ Gaspar velut instrumentum perfecit, nisi fuisset qui his obloqueretur. Ita enim sunt coniuncta hæc opera, vel cum inuidia quorundam, vel peregrino quodam zelo, atque vt ait Apostolus, non secundum scientiam, vt omnino sine ijs perfici non posse videantur. De ijs planè tacuissim, nisi hac in re non obloquentes mihi carpendos, sed patientis Gasparis exemplum proposuissim. Ac primùm Iubilæum à B. Ignatio missum, non defuerunt qui carperent, suo carere pondere. id ex eo, quòd pendentibus sigillis careret, probabatur; forti scilicet argumento & coniectura, quæ dignum esset patella operculum. Ideoque Gasparem

rem populo imponere distabant; sed nihil egerunt. Vulgò enim afferebāt quibus hæc dicebantur, tutius propè se errare cum Gaspare, quàm cum alijs errorem præcauere. De concionum frequentia multa quoque spargebant: quorsum tam frequētes? an populus hæreticus putaretur? Pœnitentiam sextæ feriæ immodicam esse, indiscretam; Gasparem eâ inducere in morem, quæ mox essent peritura. Sed quomodo se in his omnibus Gaspar gerebat, operæ pretium est enarrare, & in hunc finem alia breuiter sunt præmissa. Primum sibi ipsi non fidens, cum sine Episcopi consilio & auctoritate nihil faceret, facile quorundam aliorum obloquia ferebat; dolebat tamen ab ijs, qui promouere debuerant, Euāgelij cursum interrumpi: sed dolebat maximè, liquidum vt dicitur dentem offendere solido, & limam non se ninus quàm cetera corrodere. Nam illi ipsi dolentibus omnibus bonis famam suam & existimationem, tam necessarium ad proximorum salutem procurandam bonum, prodigebint. Ad se verò quod spectaret, sic scribit Gaspar, quòd cum quippiam ad Dei gloriam aggrediretur, diu antè se ad insultus demonis compararet, ageretque diuinæ benignitati grates, quòd dignus

iudica-

iudicaretur, qui scopus esset, in quem oblocutores isti omnia linguæ suæ tela machinasque disploderent: à quibus cum nihil omnino, sicut & à reliquis, vel speraret vel timeret, ita se gerebat, ac si surdus, mutus, ac mortuus esset, ne ipsa quidem obloquia doloris sensu digna arbitratus. Ad Dominum tamen frequenti prece recurrebat, atque ex imo pectore hæc, ut scribit, proferebat: Tuum est Domine hoc opus, quod ex eo quaeritur aut speratur; tuus est honor & obloquium: tu itaque pro tuo arbitrato succurre; à me quidem supra vires meas nihil exi-
gis, cetera tuæ fidei ac tutelæ committo. Ita Gaspar ex ipsis malis (quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum) utilitatem suam colligebat. Atque in his vel bonis procurandis, vel malis tolerandis, planè quod Romani suum volebant, Agere & pati fortia, sibi proprium effecerat: quibus rebus dissentim brevis quidem eius vita, sed tamen iam diu matura calo, nihil minùs expectantem, & vix dum incipientem ea facere, quæ animo designarat, occupavit. Atque ideo ad gloriosum quoque tanti pugilis obitum orationem conuertamus.

CAPVT DECIMVMQVARTVM:

Gasparis mors:

NON decebat tantum Imperatorem Domini exercituum, nisi stantem mori: & ita plane contigit. Nam attritis admodum viribus, cum suo tamen corpusculo dissimulabat, & ad antiquos labores perferendos cum etiam ante vires animum darent, nunc vires animus dabat. Concionabatur, ut solebat, & quidem decimo quinto quoque die, in æde cathedrali, alternatim, cum P. Francisco de Macedo, ex D. Dominici instituto. Cùm ergo ea in æde, summo ut solebat concursu, sexto Octobris anno 1553, de eius Dominicæ Euangelio verba facere cœpisset (erat autem illa parabola Regis, qui voluit rationem ponere cum seruis suis) subitò ad eam reddendam intra paucos dies apparitor morbus Gasparem, sed bene paratum, stitit. Nam cùm inter dicendum deficere se planè sensisset, vi morbi victus, cui iamdiu restiterat, manus dedit, & bona concionis venia strenuus gladiator, quàm bene meruerat, missionem petijt: quæ ubi dixisset, re confirmans quod dixerat, à se alienatus, in-

pul-

pulpito lapsus defecit. Accurrunt proximi, & cum maximo omnium doloris sensu & significatione auxilium ferunt; vt possunt: deinde mox sibi redditus, velut resumptis viribus iterum ægritudine resistens, adduci se non est passus, vt domum deferretur; & suis pedibus ægre, sed tamen ad Collegium venit. Quo toto die magnam alacritatem præ se ferens; videbatur iam prope morbum excussisse: verum sequenti die maximâ correptus febrî, compedibus iniectis in lectuli ergastulum tantus animus, qui non nisi conuerso orbe mori cogitabat, compingitur.

Ea in ægritudine non mirûs admirabilis fuit in patiendo, quàm fuerat in agendo, cum ad vim morbi medicorum sæpe grauiora tormenta accederent. Nam tantus erat tota ciuitate sensus, vt cum eum omnes saluum vellent, omnium remedia experiri cogeretur. In eo genere prima tunc fuit Prorex, qui omni ope atque operâ tantum in Indica statione militem sibi tam necessarium bonus Imperator retinere nitebatur. Sed nimirum iam emeritis stipendijs rudem alius Imperator offerebat. Ea omnia quæ ægritudinis quæ medicæ artis tormenta tanto animo patiebatur, quanto crucem erat in Iaponia

spar in cælū præcucurrerat. Deinde com-
 poficis aliis nonnullis, totum se cum Do-
 mino Deo coniungere cœpit. Quam pu-
 tamus incensum fuiffe eius animum eo
 tempore, qui femper ita ariffet! fed ea vt
 erant tacita, folùm nobis æftimationem
 reliquerunt. Itaque cùm duodecim dies
 totos iacuiſſet vir Apoſtolicus, demum
 decimo octauo die Octobris ſub noctē,
 qui dies erat D. Lucae ſacer, in Domino
 ſuauiſſime obdormiuit: anno 1553. De quo
 ſi hoc epiphonematis loco ſolùm dice-
 retur ad tanti viri laudem immortalẽ,
 ſatis magni prodigij inſtar eſſe videretur,
 quòd annis in Societate non ampliùs
 ſeptem, menſibus ſerè ſex, è quibus quin-
 que ſolùm annis in India, menſe vno,
 diebus ſexdecim, vixerit, & tanta vel
 multitudi- ne infinita, vel rei magnitudi-
 ne admirabilia perpetrarit, verè vt dix-
 rit quidam, ex India de eo ſcribens: quòd
 in breui conſummatus expleuerit tem-
 pora multa. Sed neque dies ipſe obitus
 fortuitò videtur incidiffe, quin potiùs di-
 uino conſilio deſignatus. Eum quippe
 diem habuit ſupremum tantus Euangelij
 præco, qui ſacer erat Euangeliftæ & D.
 Pauli ſocio, quod Gaſpar fuerat Xauerio,
 (quem gentium Apoſtolum ſine inuidia
 poſſumus appellare) toties ab eo in ſo-

cium designatus, sed diuino semper nutu
 in opus, ad quod eum Deus elegerat, se-
 gregatus; denique è discipulis Domini
 septuaginta duobus vni & pæne prima-
 rio, qui eos septuaginta duos institutione
 Seminarij & Sodalitij quoque, si nihil
 obfuisset, imitatione coluisset. Sed neque
 omittendum est, quòd is dies in feriam
 sextam incideret, quam ille semper passi
 Domini commemoratione coluisset, &
 tantopere in alijs promouisset. Mortuus
 quoque est ea fere hora, qua publica fla-
 gellatio ardentissimam prope duarum
 horarum de more concionem conclu-
 debat. Ad extremũ, vt nihil omittamus,
 quod ad eius gloriam facere videatur;
 biduo antè mortuus est, quàm sacrarum
 D. Ursula Sodalium summo apparatu fe-
 stiuitas celebraretur: quas ipse tantope-
 re coluerat, vt ab illis ad supernam illam
 festiuitatem videretur inuitatus. Imò in
 terris quoque festum sibi diem (quem
 rex quàm maximo cultu celebrari mã-
 datat) cum illo communicare voluisse
 videntur: nanque ita factum fuit, stu-
 pente populo, lætitiæ potius quàm mæro-
 ris significatione Gasparem à nostris ac
 suis Sodalibus efferri. Sed mortuum Ga-
 sparem, cuius animam in caelos votis so-
 lum possumus, calamo ad tumulum vs-
 que

que prosequamur. Postridie cum ære campano populus, quod verebatur, præsensisset, frequentes ad Collegium accurrunt, ac rem intelligentes tota vrbe passim lugentes, vociferabantur: M Gaspar, M. Gaspar mortuus est: inde breuitantus in ædem nostram concursus fieri cœpit, vt ædes ac atrium non caperet vniuersos; quorum erat tam continuus & lamentabilis eiulatus, vt communẽ omnes parentem, in quo suarum animarum salus esset sita, viderentur amisisse. Tum Patres eum ac fratres, & pueri ex seminario, nonnulli quoque ex D. Dominici, & D. Francisci familia Patres, eum in ædem sublatum comitantur: ac dum diductis cortinis intra cæcellos patuit (nam detecto vultu iacebat) tâta facta est comploratio, & vniuersorum Gasparem parentem suum appellantium acclamatio, vt omnes omnino ad commiserationem lugentis populi mouerentur. Cum porrò præ multitudine plures eum non vidissent, tanto impetu est concursus & conclamatum, vt iam metuerent Patres, ne sibi eriperetur. Itaque in locum editiorem elatus, interim dum Psalmi de more recitantur, firmis claustris asseruabatur; Psalmi præ luctu non exaudiebantur. Et sanè vnus è Dominicanis Patribus, qui

aderat concionator, cùm tantam turbam motumque fuisset admiratus, cogitabat in pulpitum conscendere, & panegyricam de Gasparis laudibus orationem habere: sed ipse quoque in lacrymas effusus eloqui nihil potuit, plus lacrymis suis quàm verbis Gasparem exornans. Atque ita denique, perfectis omnibus, terræ mādatus, magnū populo luctum, nostris animum ad imitandum, omnibus sui desiderium dereliquit. Et sanè velim hīc aduertī ab iis, qui ad perfectionem vel suam vel aliorum contendunt, quantum vnus homo, heroicè in virtutem incumbens, possit, ac perficiat ampliùs, quàm remissi complures; planè vt optare Societati nostræ possimus multos Gaspares. Multitudo enim sapientum, est sanitas orbis terrarum.

CAPVT DECIMVM QVINTVM.

Animi submissio.

Panegyrica, vt diximus, Gaspari lacrymæ fuerunt, & communis omnium comploratio: verùm hæc iis sufficiat, qui virtutis eius erant spectatores; nobis iusta tanto viro persoluenda, breui saltem plurimarum virtutum enarratione,

sione, nisi iniqui in Patrem, iniurij in posteros esse velimus, quibus ille perpetuò calcar & norma ad omnem pietatem meritò est futurus. Non est consilij mei, eaque ex singularum virtutum instituto laudabiliter præstitit, recensere: sed nonnulla tantum, vel ex epistolis eruta, vel aliunde, quæ omissa erant, eximij viri monumenta memoriæ consecrare. Faciam verò, quod in sacris amari solet; simplicitatem sequar absque sermonis apparatu, eius fere verbis latinitate donatis, inò illis ipsis redditis, vbi latina, quod persæpe facit, inseruerit. Et vt ab ea virtute incipiamus, à qua omnes incipere meritò debent, videamus, quantum ipse in sui demissione seipsum promouerit.

Animi demissio, in concluso virtutum horto arbor est eius generis, vt non sublimius ramos, quam radices altiùs producat: quibus enim quisque gradibus sese depresserit, iisdem sese omnino in altum educit. Eius rei Gaspar vel docente spiritu, vel ex tirocinio illo Conimbricensi sub disciplina Roderici, non ignarus, ita in hoc genere excelluit, vt meritò dubitari possit, aliæne vlla in eo virtus magis eluxerit. Magna autem huius virtutis pars est, seipsum cognoscere: nam

elatio ferè perstringit oculos, & hominem sibi vel videri facit quod non est, vel quod est non finit videri. Quàm verò hîc excelluerit, iis, quæ suprà pluribus locis sparsa sunt, relictis, paucis ostendam.

Et quidem eius litteræ ac verba propè omnia huiusmodi rebus sunt inspersa. Seipsum vocat modò inutilem, modò indignum, vt fere in litteris subscribebat; modò Societatis mancipium. Sed insignis est locus in epistolâ Conimbricam ad suos missa, vbi sic sibi de suo in Societatem ingressu gratulatur: Non cesso, inquit, Deum laudare, quòd me tam fœdum peccatorem in tantis miseris constitutum, è mundi fœce in hunc sanctum suum cœtum dignatus sit aggregare, vt in eo quotidie me ipsum magis magisque confunderem, ingrati animi mei vitio cum Angelicis ceterorum actionibus, quas quotidie vel video vel audio, comparato, eo consilio, vt me excitem, & exsiliam è fœda scelerum meorum lacuna, in qua velut fœdissimus bufo obuolutus iaceo semper, me ipsum terra farciendo. Et sanè, nisi tantum in orationibus vestris considerem, quas scio vos pro me quotidie ad Deum fundere, animi planè nihil superesset ad quicquam eorum ag-

gredien-

grediendum, quæ per me velut Societatis nostræ abortiuum quotidie dignatur Dominus operari, & pro sua infinita clementia memor esse, me sui corporis suâ gratiâ membrum: quia ex lapidibus suscitatur filios Abrahæ, vt virtus infirmitate consolidetur, non meis meritis, quia nihil sum. hæc ille. Et quoniam ipse in sui ipsius cognitionem ita penetrarat, ideo credebat iisdem, imò perspicacioribus oculis sua quoque vitia ab aliis peruideri. Quare cum se fratrum orationibus commendat, quod sepe facit & impensè, dicit fere: quoniam scitis me, quem ita nostis, vel cuius vitia tam accurate cognoscitis, præ ceteris indigere. Et quoniam de orationibus agitur, quæcumque per eum Deus operabatur, id orationibus aliorum acceptum refert, cum pro eo quòd dicere debuerat: hæc & hæc Deus per me fecit; ait: mirabilia sunt, quæ Deus nostræ Societatis opera perficit. His & similibus formulis quid intus de se sentiret, magno candore prodit. Sed neque sibi satisfaciebat, si se ipse cognosceret: verum eam rem suis ita commendabat, vt primum Societatis nostræ stabiliendæ sæpe fundamentum esse assereret.

Id non aliàs magis ostendit, quàm cum initio sui muneris, ceterorum iam cura

*Nostras
in humi-
litate ex-
ercet.*

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

Gasparis mors.

NON decebat tantum Imperatorem Domini exercituum, nisi stantem mori: & ita plane contigit. Nam attritis admodum viribus, cum suo tamen corpusculo dissimulabat, & ad antiquos labores perferendos cum etiam ante vires animum darent, nunc vires animus dabat. Concionabatur, vt solebat, & quidem decimo quinto quoque die, in æde cathedrali, alternatim, cum P. Francisco de Macedo, ex D. Dominici instituto. Cum ergo ea in æde, summo vt solebat concursu, sexto Octobris anno 1553, de eius Dominicæ Euangelio verba facere cœpisset (erat autem illa parabola Regis, qui voluit rationem ponere cum seruis suis) subito ad eam reddendam intra paucos dies apparitor morbus Gasparem, sed bene paratum, stitit. Nam cum inter dicendum deficere se planè sensisset, vi morbi victus, cui iam diu restiterat, manus dedit, & bona concionis venia strenuus gladiator, quam bene meruerat, missionem petijt: quæ vbi dixisset, re confirmans quod dixerat, à se alienatus, in
 pul-

pulpito lapsus defecit. Accurrunt proximi, & cum maximo omnium doloris sensu & significatione auxilium ferunt; vt possunt: deinde mox sibi redditus, velut resumptis viribus iterum ægritudine resistens, adduci se non est passus, vt domum deferretur; & suis pedibus ægre, sed tan-en ad Collegium venit. Quo toto die magnam alacritatem præ se ferens, videbatur iam prope morbum excussisse: verùm sequenti die maximâ correptus febrî, compedibus iniectis in lectulî ergastulî tantus animus, qui non nisi conuerso oibe mori cogitarat, compingitur.

Ea in ægritudine non mirùs admirabilis fuit in patiendo, quàm fuerat in agendo, cùm ad vim morbi medicorum sæpe grauiora tormenta accederêt. Nam tantus erat tota ciuitate sensus, vt cùm eum omnes saluum vellent, omnium remedia experiri cogeretur. In eo genere prima tunc fuit Prorex, qui omni ope atque operâ tantum in Indica statione militem sibi tam necessarium bonus Imperator retinere nitebatur. Sed nimirum iam emeritis stipendijs rudem alius Imperator offerebat. Ea omnia quæ ægritudinis quæ medicæ artis tormenta tanto animo patiebatur, quanto crucem erat in Iaponia

nia Chináue passurus ; & hoc solum deplorabat , quòd velut focors in culcitra moreretur. Sed tamen cum Dei voluntate suam vniens , omnino ex medicis questuit , ecquid de salute videretur ? non esse se qui mortē timeret , nisi quia laborum pramium opinione citius offerebatur adhuc , vt sibi videbatur , immerenti. Nec medici fefellerunt : nam artis suæ præsidia damnantēs , morti , quam nondum pharmaca superarunt , sese cedere confessi sunt. Tum demum exultauit Gaspar , miratus sese in meta stare , qui velut à carceribus curriculum inibat. Primùm igitur se ac sua curare aggressus , rogauit , vt amicos quidem , verùm importunos , visitatores nostri excluderēt ; sed tamen negari Proregi in primis , aliisque pluribus non potuit , vt saltem è limine iacentem possent parentem suum extremum contemplari ; quod cum impetrassent , mox à tristi spectaculo sese auertentes oculi officium lacrymarum , quod solum poterant parenti morituro præstabant. Tum Gaspar Baccainũ misit : qui P. Melchiorẽ Nunez (quod erat iam à B. Xauiero constitutum) aduocaret , vt ei iam non in cursu , sed in meta lampada traderet . & moriturus officium resignaret. Venit Melchior , sed seriùs ; iam enim Gaspar

spar in calū precucurrerat. Deinde com-
 positis aliis nonnullis, totum se cum Do-
 mino Deo coniungere cœpit. Quam pu-
 tamus incensum fuisse eius animum eo
 tempore, qui semper ita arfisset! sed ea vt
 erant tacita, solum nobis æstimationem
 reliquerunt. Itaque cum duodecim dies
 totos iacuisset vir Apostolicus, demum
 decimo octauo die Octobris sub noctē,
 qui dies erat D. Lucæ sacer, in Domino
 suauiter obdormiuit anno 1553. De quo
 si hoc epiphonematis loco solum dice-
 retur ad tanti viri laudem immortalē,
 satis magni prodigij instar esse videre-
 tur, quod annis in Societate non amplius
 septem, mensibus ferè sex, è quibus quin-
 que solum annis in India, mense vno,
 diebus sexdecim, vixerit, & tanta vel
 multitudine infinita, vel rei magnitudi-
 ne admirabilia perpetrarit, verè vt dixe-
 rit quidam, ex India de eo scribens: quod
 in breui consummatus expleuerit tem-
 pora multa. Sed neque dies ipse obitus
 fortunè videtur incidisse, quin potius di-
 uino consilio designatus. Eum quippe
 diem habuit supremum tantus Euangelij
 præco, qui sacer erat Euangelistæ & D.
 Pauli socio, quod Gaspar fuerat Xauerio,
 (quem gentium Apostolum sine inuidia
 possumus appellare) toties ab eo in so-

cium designatus, sed diuino semper nutu
 in opus, ad quod eum Deus elegerat, se-
 gregatus; denique è discipulis Domini
 septuaginta duobus vni & pane prima-
 rio, qui eos septuaginta duos institutione
 Seminarij & Sodalitij quoque, si nihil
 obfuisset, imitatione coluisset. Sed neque
 omittendum est, quòd is dies in feriam
 sextam incideret, quam ille semper passi
 Domini commemoratione coluisset, &
 tantopere in alijs promouisset. Mortuus
 quoque est ea fere hora, qua publica fla-
 gellatio ardentissimam prope duarum
 horarum de more concionem conclu-
 debat. Ad extremum, vt nihil omittamus,
 quod ad eius gloriam facere videatur;
 biduo antè mortuus est, quàm sacrarum
 D. Ursulæ Sodalium summo apparatu fe-
 stiuitas celebraretur: quas ipse tantope-
 re coluerat, vt ab illis ad supernam illam
 festiuitatem videretur inuitatus. Imò in
 terris quoque festum sibi diem (quem
 æger quàm maximo cultu celebrari mæn-
 datat) cum illo communicare voluisse
 videntur: namque ita factum fuit, stu-
 pente populo, lætitiæ potiùs quàm mæro-
 ris significatione Gasparem à nostris ac
 suis Sodalibus efferri. Sed mortuum Ga-
 sparem, cuius animam in calos votis so-
 lum possumus, calamo ad tumulum vs-
 que

que prosequamur. Postridie cum ære campano populus, quod verebatur, præsensisset, frequentes ad Collegium accurrunt, ac rem intelligentes tota vrbe passim lugentes, vociferabantur: M Gaspar, M. Gaspar mortuus est: inde breui tantus in ædem nostram concursus fieri cœpit, vt ædes ac atrium non caperet vniuersos; quorum erat tam continuus & lamentabilis eiulatus, vt communẽ omnes parentem, in quo suarum animarum salus esset sita, viderentur amisisse. Tum Patres eum ac fratres, & pueri ex seminario, nonnulli quoque ex D. Dominici, & D. Francisci familia Patres, eum in ædem sublatum comitantur: ac dum diductis cortinis intra cæcellos patuit (nani detecto vultu iacebat) tãra facta est comploratio, & vniuersorum Gasparem parentem suum appellantium acclamatio, vt omnes omnino ad commiserationem lugentis populi mouerentur. Cum porrò præ multitudine plures eum non vidissent, tanto impetu est concursus & conclamatum, vt iam metuerent Patres, ne sibi eriperetur. Itaque in locum editiorem elatus, interim dum Psalmi de more recitantur, firmis claustris asseruabatur; Psalmi præ luctu non exaudiebantur. Et fanè vnus è Dominicanis Patribus, qui

aderat concionator, cùm tantam turbam motumque fuisset admiratus, cogitabat in pulpitum conscendere, & panegyricam de Gasparis laudibus orationem habere: sed ipse quoque in lacrymas effusus eloqui nihil potuit, plus lacrymis suis quàm verbis Gasparem exornans. Atque ita denique, perfectis omnibus, terræ mādatus, magnū populo luctum, nostris animum ad imitandum, omnibus sui desiderium dereliquit. Et sanè velim hīc aduerti ab iis, qui ad perfectionem vel suam vel aliorum contendunt, quantum vnus homo, heroicè in virtutem incumbens, possit, ac perficiat amplius, quàm remissi complures; planè vt optare Societati nostræ possimus multos Gaspares. Multitudo enim sapientum, est sanitas orbis terrarum.

CAPVT DECIMVM QVINTVM.

Animi submissio.

PAnegyrica, vt diximus, Gaspari lacrymæ fuerunt, & communis omnium comploratio: verùm hæc ius sufficiat, qui virtutis eius erant spectatores; nobis iusta tanto viro persoluenda, breui saltem plurimarum virtutum enarratione,

tione, nisi iniqui in Patrem, iniurij in posteros esse velimus, quibus ille perpetuò calcar & norma ad omnem pietatem meritò est futurus. Non est consilij mei, eaque ex singularum virtutum instituto laudabiliter præstitit, recensere: sed nonnulla tantum, vel ex epistolis eruta, vel aliunde, quæ omiffa erant, eximij viri monumenta memoriæ consecrare. Faciam verò, quod in sacris amari solet; simplicitatem sequar absque sermonis apparatu, eius fere verbis latinitate donatis, imò illis ipsis redditis, vbi latina, quod persæpe facit, inseruerit. Et vt ab ea virtute incipiamus, à qua omnes incipere meritò debent, videamus, quantum ipse in sui demissione seipsum promouerit.

Animi demissio, in concluso virtutum horto arbor est eius generis, vt non sublimius ramos, quam radices altius producat: quibus enim quisque gradibus sese depresserit, iisdem sese omnino in altum educit. Eius rei Gaspar vel docente spiritu, vel ex tirocinio illo Conimbriensi sub disciplina Roderici, non ignarus, ita in hoc genere excelluit, vt meritò dubitari possit, aliâne vlla in eo virtus magis eluxerit. Magna autem huius virtutis pars est, seipsum cognoscere: nam

elatio ferè perstringit oculos, & hominem sibi vel videri facit quod non est, vel quod est non sinit videri. Quàm verò hîc excelluerit, iis, quæ suprà pluribus locis sparsa sunt, relictis, paucis ostendam.

Et quidem eius litteræ ac verba propè omnia huiusmodi rebus sunt inspersa. Seipsum vocat modò inutilem, modò indignum, vt fere in litteris subscribebat; modò Societatis mancipium. Sed insignis est locus in epistolâ Conimbricam ad suos missa, vbi sic sibi de suo in Societatem ingressu gratulatur: Non cesso, inquit, Deum laudare, quòd me tam fœdum peccatorem in tantis miseris constitutum, è mundi fæce in hunc sanctum suum cœtum dignatus sit aggregare, vt in eo quotidie me ipsum magis magisque confunderem, ingrati animi mei vitio cum Angelicis ceterorum actionibus, quas quotidie vel video vel audio, comparato, eo consilio, vt me excitem, & exsiliam è fœda scelerum meorum lacuna, in qua velut fœdissimus bufo obuolutus iaceo semper, me ipsum terra farciendo. Et sanè, nisi tantum in orationibus vestris considerem, quas scio vos pro me quotidie ad Deum fundere, animi planè nihil superesset ad quicquam eorum ag-

gredien-

grediendum, quæ per me velut Societatis nostræ abortiuum quotidie dignatur Dominus operari, & pro sua infinita clementia memor esse, me sui corporis suâ gratiâ membrum: quia ex lapidibus suscitatur filios Abrahæ, vt virtus infirmitate consolidetur, non meis meritis, quia nihil sum. hæc ille. Et quoniam ipse in sui ipsius cognitionem ita penetrarat, ideo credebat iisdem, imò perspicacioribus oculis sua quoque vitia ab aliis peruideri. Quare cum se fratrum orationibus commendat, quod sepe facit & impensè, dicit fere: quoniam scitis me, quem ita nostis, vel cuius vitia tam accurate cognoscitis, præ ceteris indigere. Et quoniam de orationibus agitur, quæcumque per eum Deus operabatur, id orationibus aliorum acceptum refert, cum pro eo quòd dicere debuerat: hæc & hæc Deus per me fecit; ait: mirabilia sunt, quæ Deus nostræ Societatis opera perficit. His & similibus formulis quid intus de se sentiret, magno candore prodit. Sed neque sibi satisfaciebat, si se ipse cognosceret: verum eam rem suis ita commendabat, vt primum Societatis nostræ stabiliendæ sæpe fundamentum esse assereret.

Id non aliàs magis ostendit, quàm cum initio sui muneris, ceterorum iam cura

*Nostros
in humili-
tate ex-*

oneratus, socios, quotquot domi aderāt,
 in eam rem vnā, sex mensium spatio
 mandauit insudare: quod cū ipse quo-
 tidianis cohortationibus explicaret, quā-
 to eum putamus magis quam ceteros
 penetrasse? Hinc illæ demissi animi in-
 litteris voces: & quidem ad P. Miram Lu-
 sitanicæ Prouinciæ Præpositum ita scri-
 bit: Vires habeo nunc admodum immi-
 nutas; quanquam suffecit hætenus esse
 me vermiculum ex tam vili abiectaque
 materia, vt si mea non impedissent pec-
 cata, Deus magna operaretur: sed de his
 non dico plura, cū ita sim notus in
 conspectu mortalium ac immortalium.
 Itaque non cesses pro me orare, vt ego
 cessem à meis peccatis; & Domini celi-
 bit in me iracundia. Ita plane Iaponicæ
 expeditionis infortuniū, quod ipse hic
 & alibi sæpe deplorat, criminibus suis ir-
 rogat, qui in populi, vt erat, fauorem po-
 terat reuocare. Aliàs dicit, se fructum im-
 pedire; aliàs, vt si quid de se boni in Lusit-
 aniam scribatur, ne credatis, ad quem
 scribit P. Gonzalues; eos qui hæc scri-
 bunt, nō falli solum, sed etiam male sibi
 velle. Ita de se semper; sed cū necessa-
 riò res suas cum laude commenorat,
 tanto artificio regit, quanto alius quili-
 bet aperiret. In primis mandarat B. Xue-

rius singulis, vt de se quisque ea scriberet, quæ cum diuini obsequij incremento succederent, ne tantis solatijs Societas in Europa priuaretur. Gaspar, vt erat mandatum, fecit: & quidem etiam si, vt ait, esset ab aliis arrogantia inculandus; sed tamen ita fecit, vt de se nihil omitteret quod ad vituperium faceret: (testis est illa Goana concio) reliqua autem sic tangebatur, vt alius quilibet ea videretur confecisse. In miraculis perscribendis illud sane est illustre. Nam isdem propè verbis vtitur, quibus D. Paulus: Noui hominem, &c. Noui Patrem e Societate nostra quendam, in his Indiae partibus: ac deinde narrat ea, quæ alio loco sunt commemorata. Sed non solum ille de se vel ita sentiebat, vel loquebatur: sed neque se honorari æquo animo patiebatur. Eius rei exempla sunt propè infinita.

Armuziam cum venisset, propter litteras quas Episcopus Goæ pramiserat, *Honores fugit.* ita semper à Sacerdotibus colebatur, vt quocumque exiret, illi honoris causa ita-
 tuissent comitari. Non tulit Gaspar, sed importunis precibus ab iis extorsit, sibi vt soli liceret incedere: neque enim ait, Societas nostra venit ministrari sed ministrare; quanto minus ego, qui ne sum quidem dignus vobis aliqua in re famulari.

lari. Itaque ne illi ægre facerent, magna tantæ virtutis admiratione destiterunt. Tantus erat præterea salutantium Armuziæ numerus, etiam à nostra fide quocumque modo alienorum, vt aperto serè capite incedere cogeretur. Ea res in tanto æstu erat permolesta: itaque statuerat palàm concionem rogare, ne se salutarerent; sed tamen veritus, hoc ab amore sui æstusque impatientia prouenire, sese continuit. Ita pugnantibus inter se virtutibus, vt sic loquar, id eligebat, à quo magis abhorrebat. Magnopere cupiebat, vt ad Patrem Rodericum scribit, à Lusitanis abesse; quoniam, inquit, tantum non me pro sancto habent, cum sim ego dæmonium. Porro qua ratione ita à ceteris cultus, in hac animi modestia sese conseruaret, operæ pretium est ex eo audire. Postquam enim, quantopere honoraretur ab omnibus, enarrasset, hæc habet:

O fratres carissimi stupebitis, quæ fieri potuerit, vt ego ita imperfectus ac tenuis, hoc vanitatis turbine non euolarim! Dominus noster, qui non attendit qui sumus, sed solum quod è Iesu cœtu simus, promouendi suos atque præseruandi curam gerit: atque idè magna ille mihi remedia suggestit, ne id vanitatis vento dispergerem, quod ille sua nobis demissionem

sione comparauit. Nam tantis me laboribus obruit, atque ita continuis, vt nullus esset, vt maxime vellem, elationi locus, quæ fere multum otij postulat. Si quiescendum erat, nō satis aduertebam, in lectōne, solo, aut sede quieuissem; & donec aduerterem, securus sanè eram. Ego verò tantus peccator non habeo vnde gloriar, nisi in infirmitatibus meis: quid habeo quod non accepi? gratia Dei sum id, quod sum. quare ergo gloriabor, quasi non acceperim? Item post pauca: O fratres è Societate Iesu, qui fieri potest, vt eò ingrediatur daemōnis suggestio, vt i omnia occupat Iesus, & omnia rapit & possidet! Ita ipse duo remedia sane suggerens opportuna, iunctam cum sui cognitione occupationem.

Miretur certè, qui velit, Gasparem illum tantarum rerum auctorem: ego sane, ex quo in eius modestiam oculos cōieci, non video de cetero quod admirer. Da mihi hominem ita de se sentientem, & ego mox alterum Gasparem tibi dabo, qui suas tentationes tam candidè aperiat, qui tam seridè se aliorum ludibrio ac risui exponat, qui ad infima quæque munia descendat, qui sic infirmis famuletur, qui concionum suarum euentus ita prædicet, qui præesse aliis ita exhorreat

300 VITÆ GASPARIS BARZAI
& refugiat, qui puerostanto studio edoceat, qui inter heroica sua opera se nihil facere, vt ait, ipse arbitretur: & facile deinde dabitur, qui vitiorum monstra, sectarum portenta, cum virtutum ac veræ fidei venustate permutet; qui paucorum annorum spatio seipsum meritis, alios beneficiis, orbem famâ, cælum repleat iis, quos conuertit. Tanti omnino est in seipsum ingredi ac penetrare, ne in paupertatem incidentes, quod ille lugebat, fodere non valeo, lugeamus.

CAPVT DECIMUMSEXTVM.

Paupertas & obedientia.

MOdestiæ Christianæ ac demissionis multi sunt effectus ac membra: qui enim se vt nihilum agnoscit, nihil omnino vult suum retinere, nihil possidere, non ea quæ alij tanto studio acquirunt, imò nec seipsum. Primum genus paupertate, alterum obedientia continetur. Gaspar in vtraque sic excelluit, vt plus videatur ex India, quam qui multa inde aduehant, nihil possidendo reportasse. Id lacer Armuziæ ac pannosus, id æger Gox demonstrauit. In nauigatione multa illi pro se ac sociis bellaria afferebantur,

tur, à Præfecto potissimum; quæ ille semper constanter recusavit, asserens sibi ac locijs nauticum sufficere com-
 meatum. Eâdem constantiâ deinde Ar-
 muziæ munuscula variâ remittebat, vel
 ad ægros ab ipsis qui offerebant deferri
 mandabat. E bysso tot ei tunc panni
 mittebantur, vt etiâ molestum esset
 importunos donatores remittere: itaque
 vt in posterum ab hisce sese continerët,
 initiò multis nostræ Societatis gratuita
 officia exposuit, & vix effecit, vt rem ipsi
 tam nouam sibi persuaderi paterentur.
 Quantum verò de ea virtute ab homini-
 bus nostræ Societatis exigeret, alibi vi-
 debimus.

Iam videamus, quantum ille nobilio-
 ripauupertatis genere seipsum etiâ se-
 ipso spoliarit. Qui regere alios tantopere
 nolit, facile se ab illis regi patietur: nam
 quo ex capite honoris fuga nascitur, ex
 eodem suæ libertatis in alterius arbi-
 trium traditio absolutissima dimanat.
 Non est igitur, quod in eo genere diutius
 immoremur; siquidem obediens eo in-
 gradu fuit, in quo humilis ac demissus:
 qui si obediens non fuisset, idem neque
 submissus exstitisset. Hinc de suis Super-
 ioribus ita semper honorificè sentiebat
 ac loquebatur. Et quidem multum est
 obedire

Obedire, atque alterius sequi voluntatem: sed si ea tuæ repugnet, tum sane difficilimum est & heroicum facinus. Quo in genere Gaspar toto eo quo in India vixit tempore, vti strenue pugnavit, ita palmas eximias retulit. Optabat in Iaponiam, in Chinam, in Persidem, in Arabiam, in Æthiopiam ire; & ita optabat, vt vidimus & adhuc videbimus: per Superiores ei nunquam licuit. Optabat afflictæ obsidioni Monajanæ succurrere, Ammonitas instruere, ad Iogues excurrere: non permittitur. Itaque tantus animus in erga tulo semper fuit, quoniam intellectum suum omnem in obsequium obedientiæ captiuarat: semper, inquã. Nam non Armuziæ solum insulâ illi egredi interdictum, verum & Goæ. Nam ibi B. Xaverius idem, quod Armuziæ, formidarat, & nunc eo magis, quod iam Gaspari omnia cum summa potestate permittebat, ipsum etiam Xaverius Xaverium. Sed qui omnia illi permisit, vnum seipsum, in quo libertas est omnis, excepit: nam vetuit, ne villo vnquam casu insulâ excederet; satis iam Gasparem cognoscens, & gnarus quantum illa ciuitas eius præsentiam indigeret. Quæ, vt ex India à successore P. Balthasare Dias scriptum, (qui breui P. Melchiori Indiam petenti suffectus est)

*Obediē
tia sua
dicitur.*

est) non vltima causa fuit, sed propè vnica, (si B. Xauerium excipiam) notæ in India nostræ Societatis. Porro quàm præclare de Obedientia sentiret, facile est ex hoc vnico eius loco intelligere. Postquam enim Raymundum socium suum in Arabia felicitis ora remanere cupiisse, quod ante diximus, narrauit, hæc habet: Fratres carissimi, nolite peregrinari in feruore spiritus: probate spiritum si ex Deo est: iactate super Dominum curam vestram, & ipse vos enutriet; non dabit in æternum fluctuationem iusto. Tollite iugum obedientiæ super vos; ne quicquam amplius, quàm quod Superior vester cepit, cupiatis: hoc enim solum bonum. Nolite omni spiritui credere. Hæc ille idem obedientiæ præco, qui accuratissimus observator. Nam omnia illi à B. Xauerio mandata (mandauit autem plurima) sic observauit, vt meritò contendere possit, vtrum in præcipiendo ille magis excelluerit, quàm Gaspar in parendo.

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

Orandi studium.

FAcile ex opere aliquo affabrè factò de
 opificis artificio, & instrumētis vten-
 di peritia possumus iudicare: ita sane ex
 his, quæ Gasparis manus expoliuit, col-
 ligere nullo negotio possumus, quantus
 in oratione fuerit, quam auctores sacri
 virtutum ceterarum vocant instrumen-
 tum. Et eo finè admirabilius est, inter tot
 negotia tempus orationis otio superfu-
 se: quanquam non supererat, sed cùm-
 deerat, necessaria etiam quiete defrau-
 data corpusculo subtraheretur. Sed in
 eo genere non hoc solum miror, verùm
 multo magis hominem in res ita varias
 quodammodo dissipatum, orationis stu-
 dio cum gustu incumbere potuisse. Ex-
 perimur enim ipsi, animum nostrum
 non satis cautè quattuor cubiculi parie-
 tibus custodiri, quin quò velit, auolet. Sed
 tamen, si possemus id assequi, quod ille
 est assecutus, facile per omnes occupa-
 tiones leui pede transiremus, nec iis nos
 absorberi pateremur. Nam cor illud, in
 quo Iesus, vt suprà, omnia rapit & possi-
 det, non se dat rebus, sed res sibi accom-
 modat;

modat; nec turbatur erga plurima, sed vnum, quod est solum necessarium, agit, maiorem in omnibus numinis gloriam, eiusque voluntatem procurando. Res omnes vbi hanc formam acceperint, aliæ plane sunt, & alios omnino in animis nostris effectus pariunt.

Hoc sine dubio Gaspar erat assecutus; cuius hæc sunt prope ad singulas lineas verba: Deo laus, Deo gratias, Christus sit benedictus, Iesus laudetur. Ac quoties rem aliquam magnam suo pondere nititur proponere, hac fere vtitur loquendi formula: Tanta erat, exempli gratia, cōfitentium multitudo, vt esset, vnde Deo gratulari deberemus: ita tota sua occupatio erat hæc vna, Deo sua bona gratulari, homines ad eundem finem promovere, qui summus est amicitiae gradus. Non repeto initia illa Armuziana, tot supplicationes, illustrem illam conuersionem nouem dierum oratione prope continua procuratam: sed solum dicendum est omnino, quantis eum Dominus solatiis perfuderit; qui orationis fructus non vulgare est ad virtutem imbecillitatis nostræ adiumentum. Armuziæ sanè P. Antonius Quadros, vir tantus, Indiæ diu Præpositus Prouincialis, alia multa, & hoc inter cetera testatur, tam vehemētis

mentibus eum exultantis animi motibus exsiliisse, vt vellet nollet sæpe motus istos sepositis ceteris occupationibus admittere cogeretur. Ita Dominus cum fidei seruo suo; ille de laborum stipendio, hic de gratuitis obsequiis contendebat: sed vincebat is, qui omnino vinci non potest, & eo copiosius, quò magis Gaspar resistebat. In laboribus Monajanæ expeditionis, in expianda Antonij Noroniæ classe, quæ duorum erat millium, & in aliis magni illius Herculis laboribus ipse exultabat, Dominus pro eo desudabat.

Et quoniam in hoc sumus, bonæ lectoris venia digredi paululum à Gaspare ad B. Xauerium licebit. Magni fuerunt illius magni Frãncisci labores, magna pericula: iis in periculis ipse ita diuinis solatiis redūdabat, vt cùm illius mortalitas licet iã propè immortalis ferre non posset, Domini manum sistere, & gratiarum canalem obstruere conaretur. Et quid mirũ, cùm eo ipso tempore clementissimus Iesus, qui infirmitates nostras & dolores nostros ipse portauit, omnium illorum periculorum acerbitatem videretur suscepisse? Admirabile est, sed tamen certum, quod narrabo. Xauerium, castellum est Nauariæ quidẽ, sed in finibus Aragoniæ, illud ortu & cunis tanti viri celebre.

In

In eo facellula sunt duo, alterum ferè in limine maius, alterum in penitiorè domo minus. In hoc minore est Christi è cruce pendentis effigies, opere statuario, humanæ ferè magnitudinis, sanè pia. Ea effigies, quoties B. Franciscus periculum adibat aliquod grauius ac discrimen, suscepto quodam modo illius in se labore, liquore nescio quo ex arido ligno velut sudore diffuente madebat. Res domesticis mira visa est: inde cùm sæpius accideret, ad rei memoriam conseruandam dies annotatur, ac deinde ex B. Francisci litteris animaduersum est, cum ijs ipsis diebus, quibus effigies sudarat, vel naufragium fecisse, vel in arbore barbarorum tela effugisse, vel simile discrimen aliquod adiisse. Eam rem ego ex domesticis fide dignis, & ipso Xauerij hærede adolescente comperi, & diligenter excussi, ac reperi continuam esse in ea familia eius rei in posteros traditionem, huc vsque non tanto temporis interuallo, vt res obscura esse possit, propagatam. Sed ad Gasparem reuertamur. Postquam igitur suis litteris enumerauit eorum, qui in Indicis versantur missionibus, labores, quibus eos condiat deliciis Deus, sic refert: Et ne labores vos terreant, quamquam terrere non debent ij, quos ego ita

infirmus Iesu Christi tirunculus ferre
 possum; quæ dixi pauca sunt, etiam si cum
 maioribus quæ pati cupio, comparentur:
 & hoc propter diuina solatia, quæ mihi à
 Deo dantur ad hos labores perferendos.
 Quæ sanè multùm differunt ab iis Co-
 nimbricensibus. Nam labores ibi minùs
 perfectos distrahunt: hîc etiam maximi
 colligunt. Cui enim te affigas non habes,
 nisi Deum. Mundus enim te vel contu-
 melia vel honore persequitur; & cùm te
 ibi mortales adorent, hîc in crucē agunt;
 nec tempus est, vt remedia per otium è
 libris petantur. Ibi quidem, quamdiu
 ex orantium oculis lacrymæ fluunt,
 fluunt vnà diuinæ consolationes: sed
 vbi exaruerint, vnà quoque animus exa-
 rescit. Sed hîc exarescentibus maximè
 recreamur, in terra deserta, inuia & ina-
 quosa. Sic ille. Eiusdem propè argumenti
 erant, quas in Lusitaniam primas dedit,
 quibus sic socios alloquitur: Habetis fra-
 tres vestros dispersos in varia loca cum
 magnis laboribus, sed bene collocatis.
 Sola enim, quæ in iis sentitur suauitas, fa-
 cilè acerbitem omnem detergit: quan-
 to ampliùs poterit, si homo recordetur
 illius amoris, quo factum est, vt vitam
 totam in laboribus infinitis & tormen-
 tis traduxerit is, qui pro sua facilitate la-
 bores

bores omnes nostros à tenuitate nostra (si nostram quoque vocare liceat) recipit, præmiis illis æternis compensaturus. Earum rerum commentatio in his locis ac negotiis, longè excedit illã, quæ isthic de iisdem rebus instituitur, licet in cubiculis vestris & sancta quiete. Hic enim alio quodam modo tangit Dominus, neque totum in desideriis transigitur. Venite, venite fratres mei; vos sanguis, quæ bonus Iesus pro horum salute profudit, inclamat gemitibus inenarrabilibus, quos nescio qua ratione non sentiant, quotquot de eius gratia communicant. Qui hos Gasparis ætus experiri volet, veniat; sperandum enim est, manum Domini non esse abbreviatam, nisi nos eam vitio nostro contrahamus.

CAPVT DECIMOCTAVVM.

Zelus animarum.

INflammatam mortalium animos à vitis auocandi cupiditatem, animorum zelum pij scriptores appellant. Ea virtus in Gaspare vt non fuerit maxima ceterarum, maximè sanè & plurimis sese prodidit argumentis, vt ex iis, quæ supra commemorauimus, cuius facile constat:

sed addenda tamen sunt nonnulla, vt quantum animorum lucro inhiarit, clarius appareat. In omnem partem oculos curaque, quâ poterat, conuertebat: sed negotiis longè impar, iterum atque iterum esse (quod Philosophi replicationē appellant) exoptabat. Et sanè tantus erat eius animus, vt multis corporibus vnus satis esse videretur: aliàs Conimbricenses illos feruores & Lusitana nostrorum vota, imò & Societatis vniuersa desideria expendenda sibi tradi cupiebat, habere se campos, quos singulis assignaret, in quibus eorum excurreret industria. Certè quâtum poterat ipse salutarî flamma succensus, tantum ceteros quâ inuitando, quâ cohortando, vt opitularentur, accendebat; sed audi virum, & eius ardoris vestigia inspice. Secundis suis litteris ita ad socios in Europam: Quàm differentes sunt excursionés istæ vestræ ab his, vtræque animorum causa susceptæ! at suaués vestræ vnus mensis; hospitales reperitis domos, spes est proxima in Collegium reuertendi, quò cum veneritis, accurrunt fratres, qui amplexentur, abluant, & fatigationem vniuersam quodammodo exprimant; solus eorum aspectus reficit. Sed ea ferè non nisi carendo cognoscuntur; cum ego me ab iis seiu-

ctum

etum reperi, & animo incidit, eos me
 nunquam aliàs fortasse conspecturum,
 vel in India vel Europa, tum intellexi
 Societatis nostræ benevolentiam. Hic si
 cecideris, non est qui erigat; non tricli-
 nium, non domum, non lectum habes;
 ne sub tecto quidem per æstum dormire
 licet, qui noctes calidiores facit magnis
 illis Guineæ feruoribus: hic solutorum
 hominum ac sæcularium delicia sunt in
 vasis aqua plenis sopori indulgere, ac so-
 lo capite eminere, vbi ventilatio sola-
 tium præbet. His adde ciborum etiam,
 quibus frater hic vester caret, inopiam;
 nã pondus diei & æstus in vinea Domini
 portandum; noctis tempus pœnitentibus
 audiendis expenditur: hic non habes vel
 vnam horam tuam. Ibi suis horis vesci-
 mini; hic omnino tuum nihil habes, non
 fratres, non libros, non cibũ, non som-
 num, non vestem, non tempus, non mis-
 sam, non ipsam demum vitam. Totum est
 alienum, sed Domini. Quod nolo, facio,
 & quod volo, non facio: mihi tamen ab-
 sit gloriari, nisi in cruce Domini nostri
 Iesu Christi, in quo mea salus, & honor,
 & gloria innititur. Si infirmus, illo sum
 fortior: Dilectus meus fasciculus myrrhe
 inter vbera mea cõmoratur. Tum deinde
 post pauca, quibus cœlestiũ copiam gau-
 diorum

diorum exponit, quod suprà retulimus, ita pergit: Itaque fratres accuratè vobis de virtutum commeatu in aliquod simile tempus prouidete; nam sine illis omnino vos inuenietis ab omni ope destitutos. Prima est & fundamentum, humilitas profundissima, suiq̄ue notitia, obedientia, paupertas, castitas, amor maximus: hæc in India vigent. Humilitas est Dei notitia, quæ ex nobis procedit: Obedientia est nostræ captiuitas libertatis. Quis verò liber est, nisi verus obediens? Paupertas veræ diuitiæ: quis diues est, nisi verus pauper spiritu? Castitas est speculū, in quo relucet ipsa in creatura Deus. Quàm pulchra es amica mea, quàm pulchra es! oculi tui columbarum, simplex affectu intellectuque. Tandem miratur sponsus: Vulnerasti cor meū soror mea, quia similes illi virtutes sorores dicit. Vltima virtus, caritas esto, diuinæ pallium maiestatis, quod operit multitudinē peccatorum. Hactenus Gaspar animo suo indulgens, nunc Lusitano, nunc Latino sermone; quem ego quidem in sua reliqui efficacia, ne quid ingenij culpa deterrerem ex tanti spiritus energia. Sed non fratres suos solū exhortabatur; Reges ipsos & populos eadem de causa compellabat. Ad Abyssinorum Imperatorē certè,

tè, quas scripsit, dabo litteras, pluribus eiusdem argumenti omissis, quòd præclare & fortiter gestis suprâ enarratis, quivis virtutè eius facilius metiri, quàm è scriptis possit. Ad Preste-Iannem igitur sic scripsit :

Gratia & amor Iesu Christi Redemptoris nostri regnum ac vitam Tuæ Celsitudinis conseruet, Amen. Magna semper fuerunt desideria, quæ pro sua immensa bonitate mihi Deus ingessit, obsequium illi qualecumque in tuis regnis exhibendi. Et quoniam non alius est Icopus meus, quàm legem ipsius omni creaturæ exponendi, vt cælestis Pater eius in cælis glorificetur ; non dubito, quamdiu cum diuina voluntate mea vota conuenient, quin aliquando sim votorû meorum compos futurus. Quanquam satis scio, me tam sublimi expeditione, & insigni beneficio prorsus esse indignum : sed cum video me ita imparem, licet à Deo electum, vt organum suæ vocis, & suorum mirabilium instrumentum, ac sentio quàm pura sint vota mea diuini eius obsequij promouendi ; tum quoque mihi persuadeo, esse id apud æternæ mētis numen constitutum. Ex homine Lusitano, qui inde veniebat (pro mea cupiditate res illarum regionum cognoscendi,

*Epistola
Gaspari
ad Pre-
ste-Ian-
nem.*

& quam spem Catholicæ doctrinæ vel serendæ vel conseruandæ promitterent, intelligēdi) certior factus sum, quantum Christianis rebus addictus, etiam in Ecclesiæ Catholicæ augmentum, in tuis illis regnis propenderes. Ea res multum ad antiqua mea desideria ac feruores attulit incrementi. Certò tibi persuadeas velim, tibi pro eo quod intelligimus, ingentia præmia & immortalem coronam à suprema Christi sapientia præparari. Spero enim eorum, quæ nondum satis patent, declarationem & illustrationem tibi reseruari : & si Deo ita visum fuerit, spero vita comite post biennium ibi me futurum. Iam enim scripsi facultatis impetrandæ causa; ac tum experieris omnino, non vt nunc litteris ac verbis, sed rebus ipsis, quantum tibi obsequi desiderem, & quantum status & regni in Domino cupiam incrementum : ab illo enim regimur & gubernamur. Atque vtinam diuinæ placeret Maieitati, tempus illud non ita differre, ac me facere viam pro his litteris epistolam ! tum enim mihi planè viderer extrema votorum attigisse: sed tamen eo me consolor, quòd hæc itineris mei mora ex eius quoque sit gloria. Nam quæ cupimus si forte differuntur, ea deinde tanto sunt gratiora, quanto

pluris

pluris constiterunt. Non sum longior, quoniam qui has defert, de Societate nostra vniuersa fuisse docebit, quantum opere cupiat in iis regionibus fructum facere. A te, Rex optime, etiam atque etiam peto, ut in amore diuino sis admodum sincerus, & in his que ad eius gloriam faciunt, accuratus; certus omnino de prospero rerum tuarum euentu, de hostibus victoria, regnorum tuorum quiete ac pace, si fiduciam tuam in Deo collocaris. Cum Lusitanis illis, qui in ijs regionibus versantur, clementia; & si quando restulerit, necessaria reprehensione, ut Dominus ac parens, utere. Si porro hoc iter meum arriserit, in beneficio reponam ea de re litteris admoneri. Officiu enim nostræ Societatis non est, præmia, questum, honores; sed paupertatem sectari, & labores vbiicumque demum fuerint, conquirere & amplecti, ut ea in re sint germani sui Ducis Iesu imitatores, qui tantopere paupertatem & labores complexus est, in quibus totam suam vitam ærumnosam insumpsit & exercuit. Dominus noster Iesus Christus, per merita suæ mortis ac passionis, faciat Tuam Celsitudinem suæ gloriæ participem, & ei det suam semper assequi & explere voluntatem. Ex nostro Collegio Goz
die

316 VITÆ GASPARIS BARZÆI
die 9 Octobris, Anno 1552.

Ad Lusitanos, eorumque Præfectum
in eandem sententiam simul scripsit, &
officij Christiani commonefecit, hoc so-
lùm nomine, etsi, vt ait, foret ipsis igno-
tus, quòd vt fratres in Christi sanguine
eos agnosceret, & plurimùm diligeret.
Non poterat animus amplius vlla præ-
termittere Christianæ caritatis officia;
omnia aut voto complectebatur, aut o-
pere efficiebat; vbique se prodebat amo-
ris eius in Deum vel in homines incen-
dium, quod licet tantopere actionibus,
verbis, scriptis, vt cancellis prodatur, in
animo tamen eius tanto magis ardere
credendum est, quanto cum domus ar-
det, incendium in visceribus maius est,
quàm quod per fenestras erumpit. Eius
sanè animus in hac re templo illi Salo-
monis poterit conferri, cuius fenestras
legimus exterius angustas, intus admo-
dum diductas existisse, vt certum sit ea
omnia, quæ foris prodita, nullo modo
animi eius magnitudinem & cordis lati-
tudinem (vt cum scriptura loquar) exæ-
quasse.

CAPVT DECIMVMNONVM:

*Quid sentiret de Societatis
instituto.*

ITa gratus fuit suæ ad Religiosum statû
vocationis æstimator, vt nullum ferè
finem faceret vel loquendi ea de re, vel
Societatis institutum euehendi. Quæ eius
de illo elogia, digna tanto viro, idèd affe-
ram, vt omnes, qui in eâdem Iesu fami-
liam cooptati sumus, vocationè nostram
ex huius etiam sensu æstimantes, certio-
rem facere satagamus. Ac si cuiquam ni-
mius fortasse videatur admirator, ego il-
lum arbitror nondum satis in beneficij
magnitudinem penetrasse: quæ hîc enim
de Societate nostra dicentur, non ita di-
cuntur, quin illa sanctis aliorum Ordi-
num institutis æquè conueniant. Neque
enim nos odiosam instituimus colla-
tionem; sed ita quemque par est de suo
instituto sentire sui respectu, si velit Deo,
vt decet, grates exhibere. Ita verò quan-
dam Epistolam latinè exorditur: Patres
carissimi, fratresque dilectissimi, sum-
mopere gauisus sum per litteras nuper
ad nos missas Goâ, metropoli Indiæ,
animaduertens perspicuitatem ignis spi-
ritus

ritus almi, dispersi in orbe terrarum, in
 modum stillicidij, stillatis super terram
 in barbam, barbã Aaron. Quid mirum?
 cum oleum effusum nomen eius, & ea
 ipsa oculis cernam, quæ mihi hætenus
 peroptata fuere, vexilla Crucifixi, ruti-
 lantia per choros castrorum & acies So-
 cietatis nostræ in valle miserabili, vbi
 mortis imago triumphat. Eia, eia, fratres
 optimi, Deus noster ignis consumens
 est, & ignem venit mittere in terram;
 quid ultra immoramur? iam tempora
 beata, iam adest dies festiùs, niuci lapil-
 li, vt Princeps huius mundi expellatur
 foras. mors in promptu, via decurrit, via
 longa, per quam tendimus, vt prosperè
 attingamus metam vocationis nostræ.
 Nec enim oportet nunc genio indulge-
 re, ac sibi viuere. Aggrediamur nunc ita-
 que totis viribus colluctationem illius,
 cuius iugo oppressi periclitamur, ne pe-
 nitus per abrupta montium præcipitati,
 funditus demergamur: enitamur, vt vi-
 deamus pastorem gregis humani Chri-
 stum Iesum, quem Dominũ profite-
 mur, qui vitulum, leonem, ac pardũ & lupum
 cum agno minabit ad interiora deserti,
 iuxta tabernacula Pastorum, vt deliciis
 affluant in montibus sanctis. O quàm di-
 lectã tabernacula Domini virtutũ! quid
 trepidi

trepidi trepidare metu pergimus, quin idipsum toto corde desideremus, inhabitare atria Domini? gaudete, exultate, copiosa merces in cælis absterget omnem lacrymam ab oculis eorum, quorum nomina scripta sunt in libro vitæ. Vincenti dabitur manna absconditum, & in calculo nomen nouum scriptum, quod nemo scit, nisi qui accipit. O quàm magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te, Domine! hætenus latine; sed pergit: O fratres carissimi, quantum cupio litteris explicare maximû & inexplicabile gaudium meum, quòd videam sanctam Societatem nostram sic euectam, tam incensis votis ac feruoribus, quodque per totam Europam, Asiam, & Africam circumferunt vexilla boni Iesu tanto animo, ac ita imperterriti, ac si essent immortales! Omnia præsentia contemnunt, arbitantes vt stercora, vt Christum lucrifaciant, qui vt nos seruaret, omnia quoque contempsit, ad mortem vsque, mortem autem crucis; non rapinam arbitratus se esse æqualem Deo, exinaniuit semetipsum. Quis nos ab eius caritate separabit? quin cum eo in terra deserta profugi, egrédiamur extra castra, imperium eius portantes, aspicientes in-

aucto-

auctorem fidei, qui proposito sibi gaudio
 sustinuit crucem. Extra portam passus est
 confusione contempta. Sed illustris est
 in hoc genere alius eius locus, quo sic so-
 cios affatur: Credo duas res fratres no-
 stros fulcire, qui regionibus omnibus
 vagi Christum in tantis laboribus ac tan-
 to amore & perfectione sequuntur, cum
 tot nationibus agunt soli in medio natio-
 nis prauæ. Qui habet aures audiendi, au-
 diat, & corde intelligat, vt nemo se suo
 spiritu decipiat, sed se semper prouehar,
 de se nō presumat. Spiritus Societatis Iesu
 non potest esse superbus. Hoc verò acci-
 pite à misello fratre vestro consilij, vt
 cum mitti vos continget, Deo armati fi-
 tis, quia Dominus illuminatio nostra &
 protector noster. quid timebimus, nisi
 iram ipsius? quas duas res ego semper
 sum expertus: nam aliter fieri nō potest,
 vt mollis, tepidus ac gelidus, qui huc sum
 missus, tanquam res Societati inutilis,
 per tot ignes tribulationis transirem,
 nec liquefierem, in quibus tanquam au-
 rum in fornace probat nos altissimus.
 Baculo nostro transiuimus Iordanem,
 sed cum duabus turmis regredimur, &
 ita Goam ad Collegium D. Pauli scripsi.
 Duarum earum rerum vna est, quòd Ie-
 sus Societatem tanquam suam defendat
 &

& socios illius : atque ita non intendit merita, sed hoc per se facit. Altera est posita in orationibus carissimorum Patrum ac fratrum in Europa & India, quæ semper feruēt ante Deum, quia multa membra, vnum corpus sumus, caput autem Iesus; atque ita multi ac varij famuli obsequium vnum faciunt. Alij sunt manus, qui variis occupationibus destinantur, vt qui versantur in terris à sua remotissimis: alij sunt pedes, ij scilicet, qui feruent desiderio pro Christo multa patiendi: alij lingua, qui pro aliis assiduè deprecantur: alij oculi, qui semper vigilant super gregem suum, tanquam bonus pastor: alij aures, qui semper student: alij nares, qui virtutum vnguenta vel odorantur, vel dispergunt: alij intellectus, atque ij sunt speculatiui: alij memoria, vt docti: alij voluntas, vt actiui, qui in culinâ, porta, triclinio, &c. versantur & occupantur. Et omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi. Nullū membrum dicere potest, se alterius opera non egerere: alterum sine altero erigere se non potest: quod facimus omnes, hoc vnum est eidem Deo famulari. Quid mihi prodest, hoc esse membrum potius, quàm illud, si omnia æqualiter laborant? nullum sine altero potest quicquam facere. Quid igitur

tur refert esse me vel manum vel pedem?
 quid refert in Societate tota vita mea esse
 coquum minùs, quam concionatorem
 infidelium, & mundum vniuersum con-
 uertere, si facimus omnes vnũ & idem?
 Et post pauca: Tria faciunt Societatem:
 Vnum, cognitio propria, demissio atque
 paupertas: alterum, cognitio aliorum,
 Dei scilicet & proximi. contemplatio ad
 amorem Dei; actio ad proximi dilectio-
 nem refertur: tertium, discretio & scien-
 tia ad vtrumque conseruandum; littera-
 rum, inquam, cognitio, quoniam ea in-
 ter Saracenos, Gentiles, hæreticos, Iu-
 dæos versantibus est necessaria. Ex hu-
 militate ascēdamus ad cognitionem Dei
 & proximi, & inde ad litteras. Hæc porrò
 omnia non dixi docēdi causa, sed solùm
 in memoriam carissimis fratribus reuo-
 candi, vt hæc vestris in locis non minùs
 necessaria cognoscatis: in me Dominus
 supplet. Hactenus ille. Alio verò loco sic
 exclamat: O fratres carissimi, beata illa
 hora, in qua Dominus fecit misericor-
 diam cum seruo suo, suscitans à terra
 inopem, & de stercore erigens pauperẽ,
 vt collocet eum cum Principibus populi
 sui, qui estis vos! Ergo beata illa hora, di-
 camus omnes. non demissa voce, sed ve-
 lut Chanana: Venite & videte, quãta fe-
 cit

cit Dominus animæ meæ. Misericordias Domini in æternum cantabo in generatione & progenie, quodd Dominus voluit hanc Societatem erigere per nostrum S. P. Ignatium. O Pater Simon, quantum tibi debeo! Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? nihil mihi superest præter animæ deliquium & lacrymas Si hoc ego de me dico, quid de se dicent illi Conimbricenses Angeli? Benedicta sit illa hora, qua intrastis in Societatem Iesu Christi. O planta sancta, fundata in cognitione sui ipsius super Christo, & rigata eius pretioso sanguine, defossa à Martyribus, vallata à Confessoribus, seruata à Virginibus. honorata ab Angelis, amata à Deo patre, directa à Spiritu Sancto. nominata & possessa à Christo! Etiam si videaris, ô Societas sancta, planta noua; es tamen fortissima, quia es transplantata in paupertate Christi, extendis radices vsque ad mare & vsque ad flumen propagines tuas. mare mundus est; amor proximi, flumen. paradus es vsque ad contemplationem Dei. Qui nostræ salutis auctorem Christum & hunc crucifixum non sequitur, anathema sit. Quæ conuentio lucis ad tenebras? Laudate pueri Dominum, laudate nomen Domini. Sit nomen Domini benedictum

ex hoc nunc & vsque in saculum. Hæc ille, impetu spiritus abreptus in diuina encomia. Sed iuuat illū alio loco, quendam, qui Masquate ad eum scripserat Societatem petens, monentem, vt seridò secum ipse de re tanta statueret, & Societatis institutum proponentem, audire. Totam eam epistolam, quoniam digna mihi visa est, hic subiungam.

Gratia & amor Iesu Christi Redemptoris nostri sit semper in cordibus nostris, Amen. Tuas accepi tanto animi mei gaudio, quantum à Domino nunquam merui. illi gratia, qui tantam habet peccatorum curam, & errantium ouium, quæ suum agnoscentes errorem, vocem eius vt pastoris audiunt, ad eius ouile redeunt, eum de cetero secuturæ. Atqui probè nouit ille, quæ sint suæ; quas selectas habet ante mundi constitutionem, ad sui nominis gloriam, quæ iustitiam illius, sed & clementiam timent. Vide vt datam tibi coronam tibi serues, ne quisquam in eius possessionem inuadat, quod poteras obtinere. Spiritus Sancti motus non patiuntur moras, quibus consentiendo errari omnino non potest. In ea epistola fusè narras, apud te quid statueris; bono nimirum Iesu seruire in nostra Societate, & in compensationem præterito-

teritorum peccatorum tuorum strenuè pro eius amore laborare. Nihil est eorū, quod mihi non magnopere probetur & arrideat, cum iter illud ad salutem sit sane securius; ac etiam, quod à te laudari Deum, in vicem omnium contumeliarum, quas ab impiis quotidie patitur, omnino gaudeam. Consilium hac in re meum quod expetis, est eiusmodi, planè vt ex templo compleas, quod tibi à Spiritu Sancto est inspiratum. Ille quippe neminem fallit, & quemque ducit ad salutem ea via, quam cuique mundi conditor destinauit. Et sane ad magna vocat, cum te ad Societatis nostræ vocat institutum. Ea res est eiusmodi, vt præponi iure toti debeat vniuerso, ne, vnde cum insigni gloria coronam in æterna vita nancisci poteras, ex eodem æternam ignominiam cum Cain consequaris, dicente Domino: Ite maledicti in ignem æternum. Dicis insuper, quod me sequi cupias, ac mori mecum, si res ita ferat, in craticula affatus. Iste feruor in genere desiderij magnus est; sed in opere quid futurum esset, ignoro. Multum differt Christi crux in imaginatione depicta, aut intellectu, ab ea, quæ viua est Martyrij tempore. Pomaria & arbores suis onustæ floribus aut fructibus æstiuo tempore

multum placent: sed procellosa hiemis tempestas plus laboris adfert, cum sunt vel paitinandæ vel putandæ. Ita sunt res diuinæ, quas quamdiu mundus admiratur, facile est amplecti: sed alieno tempore Christi crux admodum solet esse onerosa. Ille quidē ipse si sub illius pondere in plateis Hierusalem gemit, & lapsus est, quid est à nobis in hac miseræ valle expectandum? Diuorum tormenta, quæ nos æstimamus, sæpe arrident: sed eadem ipsa coram tyrannis, sub quibus illi ea pertulerunt, essent sanè acerba. Eo quippe tempore urgent fames, sitis, contumeliæ, ignominia, nuditas, ludibria, inopia, verbera, & mors ipsa, ut est apud Prophetam: Propter te mortificamur tota die, facti sumus sicut oves occisionis, quæ à nemine æstimantur. Verum ut è statu illo tuo ad alterum immobilem transeas prudentis est antè consilium capere, quàm perficias, & perpēdere vtrimque commoda & incommoda, ut cum rem occæperis, nihil te terreat aut auertat. Atque idē te etiam atque etiam, ut amicus sincerus, rogo, ut accurate dispicias, quid sis factururus. Perpende attentè, quæ subiungam de nostra Societate, ne deinde te deceptum à me querare. **Nostra Societas è tribus constat: Extrema pauper**

paupertate, extrema castitate, extrema *Societas*
 obedientia. Paupertas versatur circa for- *Iesu quon-*
 tunas, pecunias, parentes, amicos, hono- *bis com-*
 res, mundi oblectamenta, in cibo, potu, *stet.*
 veste, calceis, somno: denique non possi-
 dere vlla bona temporalia; sed ea nec
 optare, imò & ab iis abhorrere, & ipsa
 paupertate gaudere, propter eam frau-
 dem quam continent eius generis bona.
 Huc pertinent despici pro Christo, labo-
 res, iniurias eius causa optare, quòd ei
 feruiamus & non mundo, abijcere vni-
 uersa, vt in illa gloria consequamur vni-
 uersa. Castitas intelligitur, vt in operibus
 casti simus; cor nostrum semper in amo-
 re puro conseruemus cum Christo, non
 permittendo, vel vt in eo sint de carne
 cogitationes. neque de mundo aut eius
 vanitate; sed liberti Christi simus, qui
 noster est spontus, pro quo mori cupi-
 mus, vt semper cum eo viuamus. Obe-
 dientia intelligitur, vt non ampliùs cu-
 pias, quàm quantũ à Rectore fuerit man-
 datum; tum vt propriam voluntatem
 neges, & vnicam Dei voluntatem exe-
 quaris. Vides hìc labores nostræ Societa-
 tis. maximus ac minimus æquales sumus:
 qui socius meus esse cupit, ei sunt eadem
 quæ mihi non magis vel minùs toleran-
 da. Non est discipulus super magistrũ. At

ne isti labores te in sancto tuo proposito perturbent, cupio te iis animare, quibus Deus nobiscum efficit, vt nihil horum sentiamus. Negare non possumus, quin tibi similes homines infirmi simus : idcirco enitere ; idem qui ad perseuerandum nos roborat, easdem tibi vires dabit : æquè enim in omnes potens est & benignus. Primum quidem, vt scelerum nostrorum & oblectationis, quam ex iis cepimus, nos capiat obliuio, mortem nobis ob oculos ponimus, quàm tristis ea sit peccatori ; tum rationem, quam in illo formidabili iudicio sumus reddituri ; tum pœnas illas peccatis præparatas, & illorum labores, qui quietem quæsierunt. Accipimus deinde exemplum Christi, Apostolorum, Martyrum, ac Diuorum reliquorû, vt eos magno animo ad mortem vsque consequamur, cùm honoris seruo, herum sequi, & creaturæ, Creatorem. Quid enim Christianus maius cōsequi potest, quàm Christum ad mortem vsque ipsius crucis cōsectari ? Quis nos separabit à caritate Christi ? non fames, non sitis, non labores, non mors. Tertio deinde proponimus nobis gloriam Sanctorum & nostram, quæ est ipse Deus, ac eum videre & amare in sanctorum Angelorum Societate, vbi oculi explebunt

fe

se videndo, aures audiendo, lingua loquendo, intellectus intelligendo, memoria recordando, voluntas amando: denique omnes sensus in delectatione conquiescent. Habebimus vitam sine morte, sanitatem sine infirmitate, diuitias sine paupertate, saturitatem sine fame, gloriam sine fastidio: quia ille, quem cupimus possidere, est omne bonum in omnibus, & sine illo est nihil. Miser ille, qui perdet illum; felix, qui eum in æternum possidebit, Amen. Vides igitur hęc, vt orbem spernimus & mori cupimus, vt cum Christo quiescamus. totum detestamur, præter vnum eius obsequium, in quo gloriamur. In paupertate sumus admodum diuites. quid enim illi deerit, qui habet in se omnia? nihil habemus & omnia possidemus, Deum scilicet ipsum, ipsius conditorem vniuersi. In obedientiæ captiuitate liberiores sumus iis omnibus, qui in mundo viuunt; quoniam viuimus ex arbitrio nostro, secundum rationem directo, quod semper cum Dei cõuenit voluntate, atque ita nostro semper viuimus arbitratu. In castitate ab omnibus amamur: in castis enim relucet ipse Deus velut in speculo. Angeli nos cupiunt socios, virtute præditi, fratres. Amamus porro omnes: primùm Deum, deinde

de proximum, sed in Deo. Magna sæpe sunt inter nos virtutum exempla, quæ inter cruces & labores latent; quæ si videret mundus atque intelligeret, eum nemo sequi vellet. Conuersatio nostra sunt Angeli, Deus. O quanta est multitudo dulcedinis, quam abscondit Deus timentibus se! Crucis quidem labores non tanti sunt vt pinguntur. Christus sanè quantumlibet rogatus, è cruce noluit abire. Ita D. Simon, cum aliis sanctis viris, qui multis blanditiis oppugnati fuerunt, vt de cruce descenderēt. Absit mihi gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Vides hîc comoda & incommoda Societatis Iesu: elige vtrum melius videbitur. His quidem si legibus cupis meus in labore socius esse, multum sanè me astringis, ne te reiciam, sed potius cum multis amplexibus excipiam, cum illo qui passis vlnis in cruce nulli se negavit, vt laboris comites simus, deinde quietis æternæ sodales. Dominus qui te suo spiritu illustravit, in itinere veritatis te deducat & confirmet in æternum, Amen. Armuziæ ex hoc Collegio Boni Iesu, Kalendis Octobris, 1550.

Seruus indignus omnium, *Gaspar.*

Ita sentiebat Gaspar, ita se iubebat comparare, si qui nostrum complecti volebant.

lebant institutū. Satis equidē arbitror ex hac eius epistola & fragmentis aliarum nemini mirū videri debere, si Prorex ad eum scribens dixerit. Litteras Gasparis à se acceptas ea veneratione, ac si fuissent D. Pauli; ita plane spiritum Apostolicum sperabant, vel rerum sublimitate, vel neglectū sermonis; quem veritus sum verborum fucis obscurare, satis gnarus, hanc illius incuriam facram non ab aliis, quàm à me minùs iudicandam.

CAPUT XX.

Opinio sanctitatis.

NON minimum in Gaspare sanctimoniz rarioris argumentum fuit, constans omnium ea de re opinio ac fama. Non equidem hoc loco propono enarrare, quantum hoc Lusitani, Iudæi, Saraceni, boni, mali, genus omne hominum vno ore confirmarint; ea satis ex dictis patuerunt: solùm hîc referā litterarum aliquot fragmenta, quibus id ipsum comprobatur, ne magnorum de Gaspare virorum iudicia deperdantur. Et ille quidem, cui Gaspar suprâ respondit, vocat eum diuino fauore ad has Indiæ partes missum in salutem & perfectionem animarum.

marum. Sed vt alia omittam minùs illustria, Georgium Capralem, Indiæ Proregem, & Ioannem Albuquerqueium, Goanum Præsulem, testes appello. Prioris hæc sunt ex breui ad eum epistola, quæ ad rem faciunt, fragmenta: Binas hîc mihi tuas reddiderunt, quas ego tanta veneratione legi, ac si fuissent D. Pauli; & incredibiliter sum lætatus, cùm intelligerem, tantopere diuinam Armuziæ gloriam in multorum conuersione promoveri. Quòd in ea ciuitate de Collegio cogitas, pro more facis; ea ego tibi opera inuideo. Mando, vt si quis miles Lusitanus in Societatem cooptetur, stipendia sint Collegij. Item quæstori meo mando, vt quingentos tibi pardaos eleemosynæ nomine ab Rege numeret ad promouendû opus tuum. Rogo te ob amorem Dei, vt sæpe me de his rebus interpelles: spero enim his piis operibus multùm apud Deum mereri. Ad Regem Armuziæ scribo, vt se faciat Christianum, vt rogasti; eas litteras ad te mitto. Spero tantû posse virtutes & orationes tuas, vt hanc illi apud Deum gratiam valeant impetrare. Rogo te Pater, vt ad me sæpe de te de quæ tuis rebus litteras des, & si qua in re videbitur, auctoritatem nostram interponas: multùm enim lætabor, si qua in re obse-

*Proregis
ad Gasparum
epistolæ.*

obsequi tibi licuerit. Goa, 24 Apr. 1550. Ita Prorex. Goanus verò Antistes quanti illius virtutem & eruditionem faceret, potestate sua cum illo per litteras communicata, quam à summo Pōtifice summam acceperat, ostendit. Sed & domestica nostrorum testimonia visum adijcere: nihil enim vereri oportet, ea suspecta fore, cum tot vel rerū vel hominum testificationibus sunt corroborata; imò velut testibus oculatis plus aliquid illis tribuendum existimo, quibus ex quotidiana cum Gaspare consuetudine illius virtus magis fuerit quàm ceteris omnibus perspecta. Non omnium persequar de eo dicta (nam hoc esset vnius alterius voluminis; & multa iam dicta sunt,) sed solum elogia quædam breuiora; nec omnium, sed eorum, qui eo tempore in India eminebant. Nam nullus erat eo tempore, qui ex India scribebat, qui Gasparem omisisse non religioni sibi quodammodo ducere videretur: ita vno omnes ore de eo prædicando cōtendebant, & eo magis, quod admirabilius vulgo videbatur, Gasparem illum, vestiarij Conimbricensis adiutorem, concionatorem illum qui risum mouerat, & ineptus vulgo videbatur, vnum esse ac prope primum ex Indicis Thaumaturgis.

Primus

Primus locus B. Francisco Xauerio, cuius testimonium est instar omnium, negari non potuit; qui quidem quantum faceret, iam aliàs sæpe est ostensum: sed tamen apertius quoque conceptis de eo verbis ita ad P. Simonem Rodericum, Lusitanicæ Prouinciæ Præpositum, scribit Goâ 8 Aprilis 1552: P. Gasparẽ Collegij sanctæ Fidei (sic alio nomine dicebatur D. Pauli Collegium Goanũ) Rectorem cõstitui; hominem, cui multum confido; hominẽ humilem, obedientẽ, cui Deus insignẽ concionãdi gratiam cõmunicauit. Ita cõcionẽ ad lacrymas mouet, cum verba facit, vt sit vnde meritò Domino possimus gratulari. Idem ad B. Ignatium eadem propè repetit: Collegij Goani Rectorem, Gasparem Belgam constitui, virum spectatæ virtutis, & cælestibus donis cumulatam, eundemque concionatorem egregium, & ciuitati vniuersæ ac domesticis vnice carum: omnes qui in his locis versantur, tum Patres, tum fratres ei parere iussi. Post B. Xauerium Melchior Nunez sibi locum vendicat, qui in omnibus litteris perhonorificè de illius præcellenti virtute mentionem facit; sed in primis iis, quas 1551, 9 Nouembris dedit, vbi sic habet: P. Gasparẽ Deus, ex quo in Indiam venit, tot cælestibus donis

donis cumulauit, vt omnino me in fluporē rapiat. Continuo ardet igne charitatis; populum vniuerſum, quò vult, impellit; infatigabilis eſt in labore vel diurno vel nocturno. Denique vir eſt, cuius operâ Deus omnino vult honorari. Hic domi optimè & cum inſigni facundia concionatur. De Ludouico Froez nihil dicam; nam quæ toto tertio libro dicta ſunt, illi vni ferè debemus: & ſufficere poteſt id, quod de miraculis ſuprà diximus, cur ea non attigerit. Balthaſar quoque Gagus è fociis nauigationis vnus ita ſcribit: Benedictus ille Pater (de Gaſpate loquens) quacumque tranſit, ſui veſtigium relinquit; perpetuum ignem videtur animo geſtare; & eſt quoque infatigabilis. P. verò Gonzaluus Roderiques, eius Armuziæ ſucceſſor, inter alia hoc de eo reliquit elogium: Armuziam tenui paucis poſt diebus, quàm P. Gaſpar inde ſoluerat. Ibat cum Antonio Noronia, claffis Præfecto, arces omnes, quâ iter erat, inflâmans. Hic video fratres, quàm nouum erit huic populo mecum agere, ita à virtutibus imparato; qui ita perfectô viro, qualis erat P. Gaſpar, iam aſſueuerat, cuius operâ hîc Deus tanta perfecit. In magno erant hîc omnes eius defiderio, aſſerentes à nullo vnquam alio poſſe,
quanta

quanta per eum Deus fecerat, expectari. Hactenus ille. Emanuel Texeira, tum quidem nondum Sacerdos, sed tamen magnæ spei, qui postea rebus gestis & administrata cum titulo Præpositi India notus, multa de eo narrat alibi dicta, atque his titulis Gasparem ornat: Planè assero vobis fratres, quòd eius spiritus ac feruor est infatigabilis. Planè magnus est Dei seruus. Ita ille, & alij permulti alia permulta; sed vt dixi, pauca seligam: etenim quæ dixi pauca sunt, si cum omnibus, quæ adferri potuerant, conferantur.

Concludam porrò præclaro P. Airez Brandæon encomio, cui quæ de Gasparis morte dicta sunt, maximè debemus. Fuit is deinde post mortem Gasparis vltimus Armuzianæ Indiæ cultor. Ita igitur ait: P. Emanuelis Moraes, & P. Urbani mortem non parum sensimus, potissimum P. Gaspar, quòd vniuersi in eum labores recidebant, qui tanti sunt, vt alios decem non parum occuparent: sed tamen tantus erat eius animus, vt etiam si plures forent, aggrederetur nihilominus vniuersos; & hi quoque essent exigui, si cum eius desiderijs vel Deo obsequendi, vel proximum iuuandi comparentur. Hæc ille & alia permulta: nam fusè in eius laudes excurrit. Hic ego claudere statueram,

ram, cum queri cœpit Antonius Quadrius, immeritò se negligi, nec satis æquo animo ferre, se à Gasparis prædicatoribus excludi. Et sanè ita est. Nam licet biennio post Gasparis mortem in Indiam venerit, tamen auctoritatis suæ pondere, ut inter ejus esset Encomiastas, impetrauit. Nam tertius à Gaspare toto decennio in India socios sapientissimè gubernauit, & ut verè dicam, eam Prouinciam vel solus vel præcipuus in ordinem redegit. Is ubi de B. Francisci virtutibus egit fusè, primum ab eo Gasparem statuit. Ex omnibus, inquit, Patribus ac fratribus, qui hîc fuerunt, multi eum proximè sunt consecuti: nam P. Gaspar vir certè fuit, qui permultos ad Deum adduxit, idque grata & facili conuersatione, qua sanè proximè ad P. Franciscum accedebat. Labores, quos breui, quo vixit hîc tempore, subiit, tanti sunt, ut videatur illud Salomonis expleffe: Consummatus in breui expleuit tempora multa. Plus enim paucis annis, quàm alij multis solent, laborauit. Inde breui texens totius eius vitæ narrationem, ita concludit: P. Gasparem ego mihi persuadeo non minimam, sed maximam fuisse causam cognitæ hîc & coli cœptæ Societatis. Etiam nunc stupori est eius vita tum

Y nostris

338 VITÆ GASP. BARZ. LIB. III.
nostris tum externis, qui eius exemplo
multum à nobis expectant, & plus ali-
quando quàm possimus. Eodem quoque
duce plurimùm ad enitendum incita-
mur.

FINIS.

INDEX RERVM

MEMORABILIVM.

A

-
- Biencan Rex Niran militiae Persica praefectus. pag. [171](#)*
- Abnegatio sui. 8*
- Absolutionē differt [Gaspar. 129](#)*
- Abstinentia. 253*
- Abyssini haeretici à Gaspare baptizantur. [137](#)*
- Estus ingens Armuzia. [79](#) [216](#)*
- Airez Brandaon & P. Alexius Dias tertius Gasparis successor in Armuziana missione. [226](#)*
- tirez strenuè ad Baharem Insulam laborat. [227](#)*
- Eius de Gaspare elogium. 336*
- Alexius obit. [227](#)*
- Andreas Ferdinandez Coadiutor temporalis Romanam mittitur. 251*
- Antonius Fernandez unus è Fratribus multos Saracenos & Gentiles conuertit. [270](#)*
- Antonius de Ardea secundus Gasparis Armuzia successor. [226](#)*
- Antonius Noronia classis Lusitaniae Praefectus. 233*
- Antonius Gomez Goani Collegij Rector è Societate dimissus. 255. In Xenodochio egris ministrans admitti postulat. Ibid.*
- à B. Xauerio rursus dimitti iubetur. 256*
- T 2
- Romam*

INDEX RERVM

<i>Romam nauigans in mari perijt.</i>	Ibid.
<i>Antonij Quadrij de Gaspare elogium.</i>	33.
<i>Animum superioribus aperiendi consuetudo.</i>	1
<i>Apostatas Ecclesie reconciliat Gaspar.</i>	13.
<i>Apostata Coloniensis ad fidem redire cupiens, a Gasparem scribit tribus linguis.</i>	14.
<i>proditus à suis Martyrio afficitur.</i>	14.
<i>caput eius captâ à Lusitanis Catifâ inuentum magno honore excipitur Armuzie.</i>	14.
<i>Apostoli Societ. homines in Lusitania vocantur.</i>	8.
<i>Armuzia insula & ciuitas in sinu Persico.</i>	7
<i>eius descriptio. Ibid.</i>	
<i>Armuziam se iturum intelligit Gaspar à B. Xaue- rio. 69. Armuzia ne excedat toto triennio Ga- spar, mandat in virtute sancte Obedienti B. Xauerius. 70. litteris ab Episcopo Goano ac- ceptis Armuziam soluit. 72. ex Armuzia ob- uiam venit Gaspari Vicarius cum toto clero. 8.</i>	
<i>Armuzianorum corrupti mores. 84. herbis Armu- ziani Gentiles vitam inesse negant. 193. anima- lia maclanda precio vel prece redimunt. 194.</i>	194.
<i>Armuzianorum in Collegium Societati exstruen- dum liberalitas.</i>	20.
<i>Armuzie à Gaspare multa preclarè gesta.</i>	20.
<i>Armuzianam missionem PP. Dominicani admi- nistrant.</i>	22.
<i>Armuzianorum Christianorum ad Gasparem abium parantem supplicatio. 228. ne clam- abeat, portum obsident.</i>	23.
<i>Armenij semi-Turca semi-Christiani regionis, n quan</i>	

- quam venerint, more viuunt. 137
 Austeritatem colunt. Ibid.
 Aqua dulcis non reperitur tota *Armuzia*. 193
 Auerrois de doctrina Mahometis opinio. 164
 Auctoritas Gasparis & veneratio apud omnes.
148.157.158.251.282.
 Ayman populi Arabiae feliciae Christianae fidei multum affecti. 175. ad Gasparem legatos mittunt.
176. Baptizantur legati, & cum litteris remittuntur. Ibid.
 Asperitas Gasparis in se. 87
 Auaritia fuga. 279

B

- B** Acora arx Lusitanorum à Ruimibus capta. 140
 Baharem insula in sinu Persico. 141. capitur à Lusitanis. 144
 Baptismus celebris. 61
 Blasphemus & luxuriosus miles repente exstinguitur. 106
 Beneuolentia Societatis carendo maxime cognoscitur. 311
 Boues à Gentilibus *Armuzianis* pro Dijs coluntur. 193

C

- C** Atisa ciuitas Turcarum. 141. capitur à Lusitanis. 144
 Chale arx Lusitanorum. 64. locum ac pecunias

INDEX RERUM.

- domus probationis adificanda offerunt Gaspari. 65
- Chaulportus & arx Lusitanorum. 237
- Cines Chaul Collegium Societ. exstruere volūt. 238
- Celebritas Gasparis. 139
- Christiani à Saracenis Franques vocantur. 137
- P. Consalvus Roderiques Gasparis in Armuziana missione successor. 225. à Gaspare Goam reuocatur. 226
- eius de Gaspare elogium. 335
- Coranum templum Saracenorum Gaspar ingredi-
tur. 258. Cum Regiis ministris obstruit. 189. Re-
stituere sibi laborant Saraceni. 190
- Concionum Gasparis initia & successus. 12. 13. 50
- Concionum fructus. 16. 54. 56. 74. 107. 111. 115. 134.
237. 238. 273. 274. 278.
- Conciones Gasparis in naui. 235. 236
- Concio habita in Masquate, Chaul, &c. 237
- Concio sollemnis de passione instituta. 274
- Concionum labor & frequentia. 58. 271.
- Concursus ad cōciones Gasparis. 240. 271. 272. 274
- Confessio. 51. Confessione factâ agri à morbo libe-
rantur. 135. Confitendi desiderium ingens. 108.
- Confessionis neglecta punisio. 129. 133
- Conuersiones ad fidem insignes: Brachmanis Locu-
dicti. 60. uxoris & filie Persæ Mahometani.
163. uxoris legati Regis Persarum. 169. Iogum.
193. Pandita legati Regis Idalcani. 274
- Conuersiones celebres ad vitam meliorem. 56. 57.
123. 208. 209. 210.

- ab avaritia. 113. Alibidine. 100. 102. Ab inneterato odio. 117
 Consolationis ubertas in Gaspare. 304. 306.
 Contemptus sui. 51
 Cranium unius è Sodalibus B. Vrsula Goæ expositionum quo in honore. 278

D

- D**æmon Gasparem per Phreneticum conatur suffocare. 134. Demonis insidia aduersus conatus Gasparis elusa. 199
 Delectus B. Xauerij in admittendis ad Societ. 254
 Despectus sui. 15. vide Humilitas.
 Dexteritas Gasparis in hominibus conuertendis. 268. 269
 Difficile est diuitem intrare in regnum calorū. 189
 Diffidentia sui. 21. 267. 284
 Diligentia Gasparis in expugnanda libidine. 98
 Diligentia in excolendis nonitijs. 256
 Disciplina & ratio vinendi Gasparis & discipulorum eius Armuzæ. 205. Discipulorum quinque mortui. 207
 Disputationes Gasparis pro fide. 36. 146. 149. 164.
 Dissidia multorum sublata a Gaspare. 116. 263.

E

- E**fficacia Gasparis in dicendo. 95
 Emmanuel de Lima Praefectus Arcis Armuzæ. 74. Zia.

INDEX RERVM

- Zia. 203. Collegium Societ. fundare vult. Ibid.*
Emmanuelis Texeira de Gaspare elogium. 336
Eleemosynas Gaspar in nauis pro agrotis corro-
gat. 34
Exercitia pia circa proximum instituta. 22. 23.
38. 72.
Exercitiis spiritualibus Praefectus nauis dat ope-
ram. 26
Exercitiis spiritualibus vacat Gaspar. 250
Exercitiis spiritualibus nouitios imbuat. 256
Episcopus Christianus a Perside scribit ad legatum
Lusitanorum frustra. 174
Epistola B. Xauerij ad Gasparem. 222
Epistola Gasparis ad Preste-Iannem. 313
Elogia Gaspari à viris magnis tributa. 334
Episcopus Goanus potestatem suam omnem Ga-
spari communicat. 333
Epistola Proregis India ad Gasparem. 332.

F

- F** *Feror virtutis in Collegio Conimbricensi. 6*
Feror auditorum Gasparis Figueiri & Pe-
droga. 14. puerorum Goe. 262. Item mulierum
quarundam. 273. Item sodalium Goe. 278.
Ferdinandus Sosa arcis Praefectus Mosambici Pa-
tres salutaturus obuiam venit. 35
Fortitudo animi in tempestate. 29
Fides Gasparis quanta in aestimatione apud Ar-
muizianos. 114.
Flagel-

- Flagellationes publice ante fores templi à peccatori-
bus conuersis usurpata. 107
- Flagellantium supplicatio *Armuzia*. 184
- Flagellantium pompa sollemnis *Goa*. 275
- P. Franciscus de Macedo Dominicanus conciona-
tor *Goa*. 286
- Fructus in navigatione Indica exemplo & institu-
tionis Gasparis. 23. Item in navigatione *Armu-*
siam versis. 73. ex institutione puerorum. 91. 92.
93. 24.
- Feneratorum *Armuzianorum* doli. 109

G

- G**arcia de la Pancha Lusitanus, Regis *Armu-*
Zie Interpres. 164
- Gaspar in *Zelandia* ortus. 1. militasse dicitur sub
Carolo V. 3. in *Lusitania* seruiuit. 3 Societatem
ingreditur. 5. In *Indiam* destinatur. 15. *Goam*
appellit. 39. In *Chale* mittitur. 64. *Armuziam*
destinatur. 69. *Armusia* excedere vetitus mili-
tum extra *Insulam* laborantium peste vicem
dolet. 130. hereticorum animis se insinuat. 138.
legatis in diuersa loca abeuntibus regionum mo-
res ut inquirant, mandat. 174. Regis *Armu-*
siani perfidiam dolet. 183. 184. *Misquitam* *Ma-*
hometanorum adem mirabiliter occupat. 185.
Item *Coranum* eorum. 188. *Fogues* sibi conciliat.
-196. Praefectum eorum colloquio ad fidem im-
pellit. 198. *Armuzia* Collegium Societ. parare
cogitat.

<i>sogitat.</i>	202
<i>Sex in Societatem admittit.</i>	205
<i>Armuzia clam discedit. 233. Goam appellit & circa portum statim concionatur.</i>	239
<i>Gaspar decumbenti in somnis Angelo comitatus apparet.</i>	122
<i>Genuensis à fide Apostata Gasparis causâ è Turcia venit, & Goam Ecclesie reddendus mittitur.</i>	138
<i>Goam aduectus in D. Pauli Collegio à socijs Gaspar benignè excipiur.</i>	41
<i>Goa in D. Pauli concionatur.</i>	240
<i>Item in Cathedrali Ecclesia. 286. deliquim in concione passus est. Ibid.</i>	
<i>Goa moritur Gaspar.</i>	289
<i>Gradus in Societate varij.</i>	7
<i>Goëza patria Gasparis.</i>	1

H

H <i>Æretici variarum nationum Armuzia. 136. multi conuertuntur. 138</i>	
<i>Henricus Macedo Legatus Lusitanorum apud Xatamam. 171. litteras scribit ad Gasparem. 172. redit Armuziam. 173.</i>	
<i>Honoris fuga. 245. 246. 247. 249. 297</i>	
<i>Herodiani Herodem Messiam dicebant. 151</i>	
<i>Humilitas Gasparis. 10. 12. 22. 35. 90. 117. 184. 232. 238. 239. 245. 250. 293. 294. &c.</i>	
<i>Humilitas arbori comparatur.</i>	293
<i>Humilitas Societatis fundamentum.</i>	295
<i>In</i>	

I

- I**N *Indiam soluit Gaspar.* 19
Institutio puerorum. 91
P. Ioannes Misquita successor Gasparis Ar-
muſia quartus. 227
Iogues Anachoreta Gentiles caſtitem & pauper-
tatem colunt. 194. *viuendi eorum ratio.* Ibid.
Prefectus eorum magna auctoritatis. 195: *Gas-*
paris colloquiis multum mouetur. 196. 197.
viſo admirabili ad fidem impellitur. 198.
Iogues conuertuntur & baptizantur, idola ſua com-
minuunt. 200. *Iogum prefectus Romam abit.*
ibidem.
Iogum cœnobium Collegio Societ. deſtinatur. 202
Ioſeph & Salomon Iudeorum Rabbini à Gaspare
privatâ diſputatione victi. 146. 147
Iudicium Rabbi Salomonis de eruditione homi-
nium Societatis. 147
Iudeorum de ſanctitate Gasparis opinio. 148
Iudeum agrum Gaspar in humeros ſublatus ad
fidem adduxit. 149
Iudeorum cum Gaspare diſputatio. 150. *conuictio-*
rum pertinacia. 155
Iudei in montem Syon conuenerunt, & ibi Meſ-
ſiam exſpectarunt. 156
Inbileum à Pontifice in Indiam miſſum. 240.

L

- L** *Abores & incommoda in India à Gaspare*
tolerata. 58. 126. 227. 234. 239. 252. 311.
Letitia

INDEX RERVM

- Letitia Gasparis in Indiam destinati.* 15
item acceptis B. Xauerij litteris. 223
Largitione Praefectus arcis Armuziana corrumpitur. 192. *diuinitus punitur.* 191. *Et ij qui corruperant similiter.* 192
Lectiones tres praelegit quotidie Gaspar. 52
Legatus Constantinopoli missus à Christianis ad Gasparem. 140. *à Rumibus captus interficitur.* 141
Legati Persarum Imperatoris uxor Baptismum petit. 170. *Legatus apud Xatamam Lusitanos calumniatur.* Ibid. *uxor baptizata & dote per Gasparem quesita nobili Lusitano nubit.* 173
Libidinis consuetudo Armuziae. 95. 96.
Libidinem impugnat Gaspar. 95. 96. 97. 98. *Et* 104
Libidinis caeno Gaspar multos eripit. 97
Lites omnes Gae tollit Gaspar. 281
Luctus in funere Gasparis. 291. 292
Lusitanicè loqui Gaspar breui optimè calluit. 53
Lusitanicè loquens ab ignaro illius linguae intelligitur. 178
Lusitani vestes Gaspari saepius offerunt. 159
Eorum in Gasparem affectus. 160. 287. 288.
P. Ludouici Froes de Gaspare elogium. 217
multa se animi demissione è Gasparis gestis omisisse fatetur. 248.

Mat.

M

- Mattiaci populi.* 1
Magnanimitas Gasparis. 185
Mahometanis disputare interdictum. 161. Item
vinum. 170.
Masquate insignem fructum facit Gaspar. 74. 75
Messia aduentus tempus in scripturis predictum
iam pridem elapsum esse. 150. 151. 152
Messias verus, Christus. 153
Meretricio amore implicatos soluit Gaspar. 236
Meretricibus conuersis in futurum prospicit. 271
P. Melchior Nunes à Gaspare Goam vocatur. 288
eius de Gaspare elogium. 334
Mercatorum in inquirenda iustitia studium. 111
Mercatores multi à Gaspare viuendi rationem sibi
prescribi petunt. 114
Milites Armuzianorum pietatem turbant. 125
Militibus flagitiosis temporale malum à Deo pre-
catur Gaspar. 126. iidem in expeditionem pro-
fecturi confiteri renunt. 129. Diuinitus pu-
niuntur. fbid.
Militis cuiusdam rara in D. Virginē pietas. 131
Idem miles fame laborans palmam miraculose
inuenit. fbid. & seq.
Militum quorundam sine confessione morientium
pertinacia. 132. 133
Militis cuiusdam mirabilis conuersio. 208. 209
Miles confessionem differens noctu veluti suffo-
cari videtur. 237
 Mira-

INDEX RERVM

- Miracula frequentia à sociis patrata.* 282
Missæ sacrificio ægros & demoniacos curat Gaspar. 214. 215
Modestia Gasparis. 104
Monaianum arx Regis Armuziani Persis à Saracenis præsidariis prodita. 128
Supplicatione à Gaspare institutâ recuperatur. 135
Mozambici insignem agris operam nauat Gaspar.
 36. *Mozambico soluit Goam versus.* 39
Morbum optat corpori Gaspar, ut animo medeat. 118
Mors Gasparis & ad eam comparatio. 288.

N

- N***efarij contractus Armuzianorum.* 115
Neglectus & ignorantia rerum diuinarum.
 89.
Nola pueros erudiendos conuocat Gaspar. 90. 240
Nolam Gasparis vim incantandi habere putant Saraceni. 164
Notabilia quedam circa tempus obitus Gasparis. 290.

O

- O***bedientie studium.* 65. 204. 232. 250.
Obsequia pauperibus agris exhibita. 24. 35. 90
Observantia B. Xaverij erga religiosos ordines.

nes.	242
Odia inimicitiaꝝ à Gaspare composita.	<u>236.281</u>
Oratione praparat animum in Indiam soluturus Gaspar.	18
Oratione fusa P. Consalvus Roderiques tela immissa à Pyratis in nauim retro auertit.	<u>225</u>
Orationis studium.	<u>304</u>
Oratio ceterarum virtutum instrumentum.	ibid.
Ordo in <u>expugnandis</u> sectis, quem tenuit Gaspar Armuzia.	88
Origo Gasparis & educatio.	2

P

P oenitentia eximius feruor Goa. <u>275.</u> item Armuzia.	<u>107</u>
Pagodes Deorum simulacra.	<u>195</u>
Palmarum arborum mirabilis natura.	81
Pandita Legatus Ceilani Regis fdalcani.	<u>273</u>
concione Gasparis audita conuertitur.	<u>274</u>
Patientia & ad eam comparatio.	284.285.287
Paupertatis amor in Gaspare.	<u>159. 300</u>
P. Paulus Camers Reclor Goanus.	<u>239</u>
Persa Christiani decimum quemque filiorum tributi nomine pendunt. <u>137.</u>	
Ecclesia multi eorum reconciliati Goam mittuntur.	ibid.
Persa Mahometis dicta ratione examinant.	<u>164</u>
Persa Mahometanorum Caceꝝ Armuziam veniunt.	<u>161</u>
Gaspa-	

INDEX RERVM

- Gasparem de fame diutius ferēda prouocat. 162
 Disputationē inquit cum Gaspare. 164. falsitatem
 legis suae fatetur 167. Conuictus ad Regulam
 propinquum petitis induciis fugit. Ibid.
 Pericula in nauigatione Indicā. 21. 27. 28. 30. 33. 44
 Periculum vitatum ueneratione sacrarum reli-
 quiarum. 45
 Perspicacitas in rebus spiritualibus. 10
 Pertinacem in malo ad pœnitentiam precibus ad-
 ducit Gaspar. 122
 Petrus Lobato quæstor Lusitanorum in Masqua-
 te. 175
 Gaspari per litteras de Ammonitis scribit. ibid.
 Petrus Lopez magister eorum, qui è Societ. litteris
 Goæ dabant operam. 258
 Pietatis ardor in milite. 75
 Prædicit belli sinistrum euentum Gaspar. 128
 Prorex India in nouum Sodalitium Goæ primus
 adscribitur. 278
 Prouincialis India constituitur Gaspar. 246
 Prouincialis munus quàm agrè susceperit. 249
 Prudentia Gasparis. 139
 Pirate nauem P. Gonsalui Roderiquez insequun-
 tur. 225.

R

- R**ectoris munus deprecatur Gaspar. 67
 Rectoris munere se liberat fusis ad Deum pre-
 cibus. 68
 Refrigeratio Armuzianorum. 80
 Re-

Resignatio.

288

Restitutiones male partorum.

111. 112. 115

Responsum Gasparis sub discessum ad Armuzianos.

231

Rex Armuzia miraculo audito permotus fidem suscipere decernit. 179. a Principibus suis frustra oppugnatur. 181. Matris precibus flectitur. 182.

Gaspare in colloquium vocato Coranum obstrui iubet.

188

S

Sacerdos factus Gaspar.

13

Sacerdotum Armuzianorum in Gasparem emulatio. 133. mutatio & affectus. 211

Sacerdotis mala vita pulchra conuersio. 102. 104. & 105.

Sacerdotis concionante Gaspare in Chaul mira mutatio.

258

Sanctitatis B. Xauerij apud omnes opinio. 63. item Gasparis.

332

Saraceni Gasparem lapidibus petunt. 156. Gasparem magni faciunt 157. Gaspari certamen cum Persa Mahometano offerunt. 161. ut venescunt fugiunt. 168.

Saraceni quidam per mirabilia visa conuersi. 169.

Gaspari aditum ad Regem intercludunt. 182.

edicunt ne cui Christiano fieri liceat. 185. crucem fugiunt. 185. 188. ad iculas & sana sua Gaspari relinquunt. 186. magnis clamoribus in Co-

TANO

Z

INDEX RERVM

<i>rano Lusitanos turbant.</i> 187. <i>Coranum obstru-</i> <i>Etum indignè ferunt.</i>	<u>189</u>
<i>Sectarum diuersitas Armusia.</i>	85
<i>Seminarium Goa.</i> 260. <i>uiuendiratio.</i> 261.	
<i>Seminarium nouum Indorum.</i> 265. <i>in Seminarij</i> <i>atrio pueri legere docentur.</i>	<u>262</u>
<i>Senex in Seminarium puerorum admissus.</i>	626
<i>Socij Gasparis in Indica navigatione.</i> 20. <i>Socius</i> <i>Gasparis Armuziâ Goam dimissus.</i>	<u>134</u>
<i>Societatem petunt multi nobiles è navi Gasparis.</i> 48	
<i>Societatis homines res duæ potissimum fulciunt.</i> 320	
<i>Societatem tria faciunt.</i>	322
<i>Societatem petentem monet Gaspar, ut de re tanta</i> <i>seriò statuât.</i>	<u>324</u>
<i>Societas quibus potissimum virtutibus constet.</i>	<u>326</u>
<i>Societatis institutum explicat Gaspar.</i>	<i>7</i> bid.
<i>Solatia eorum qui in Indijs versantur.</i>	<u>308</u>
<i>Sodalitium nouum Goa institutum.</i>	<u>277</u>
<i>Sodalium in explendis Gasparis desideriis prom-</i> <i>ptitudo.</i>	289
<i>Solertia Gasparis in tegendis qua ad suam laudem</i> <i>pertinebant.</i>	<u>297</u>
<i>Spectro terrifico quidam ad meliorem vitam im-</i> <i>pulsus.</i>	<u>213</u>
<i>Sterilitas Armuziana.</i>	80
<i>Sudor emanat ex imagine crucifixi.</i>	<u>307</u>
<i>Studia Gasparis.</i>	2
<i>Supplicatione ventus secundus miraculosè impe-</i> <i>tratur.</i>	<u>226</u>

Tau-

T

- T** Aurilia, ludi genus apud Lusitanos. 237
 Tempestate maris turbatos vectorum animos
 oratione componit Gaspar. 30
 Tempestate orta Gaspar in sua actione persistit. 31
 Tempestat occasio conuersionis impudicarum mu-
 licum. 32
 Terra motus frequentes Armuzia. 80.97
 Tolerantia laborum. 16.36.108
 Trinitatis mysterium Saraceno Philosopho probat
 Gaspar. 164
 Trinitatis tenue vestigium apud Armuzianos. 194

V

- V** Aletudinarium Armuzia Gaspar ingredi-
 tur. 83
 Vespasianus à Iosepho Messias habitus. 151
 Vindicta Dei. 106.117.129.133.193
 Virtutes quibus opus est ijs, qui fructum facere vo-
 lunt. 312
 Vocationis sue quantus estimator Gaspar. 317
 Usura consuetudinem impugnat Gaspar. 109.110
 Vxor & filia Persa nobilis ex stirpe Zaidis ad Ga-
 sparem veniunt Baptismi gratia. 163
 Baptizatas nobilibus Lusitanis Gaspar dote
 quæsitâ in matrimonium collocat. 168

Z z

Zata-

X

- X** *Atama Persarum Imperatoris superbia.* 170
X *Xarifa, Rex Arabia. Ibid.*
B. *Xaverius inquit de Societatis in Europa statu.*
41. Martyrio affectus dicitur. 63. eius in Como-
rinum ingressus honorificus. 64. Gasparem in
Japoniam vocat. 222. Goæ eius mandato coa-
ctum concilium. 241. Goam appellit. 242. agrum
salutatum sanat. ibid. Gasparis virtutem pradi-
cat. 243. Gasparem India Provinciale constituit.
244. in Chinicam expeditionem discedit
Goa. 247. Antonium Gomez e Societate di-
mittit. 255.
B. *Xaverius Gentium Apostolus dicitur.* 289
eius de Gaspare elogium. 334

Z

- Z** *Aidis secta inter Mahometanos heretica.* 164
Z *Zelandia provincia Belgij.* 1
Zelus animarum 173.201.224.231.252.310
Zelus honoris Dei. 185.305
Zelus discipulorum Gasparis. 207
Zelus puerorum Seminarij Goani & pecunie con-
temptus. 264

FINIS.

SVMMA PRIVILEGII.

ALBERTVS & ISABELLA Archiduces Austria, Duces Burgundie, Brabantia, &c. Diplomate suo sanxerunt, nequis citra voluntatem Ioachimi Trognælij, Typographi Antuerpiensis, Vitam P. GASPARI BARZÆI BELGÆ ullo modo imprimat, aut alibi impressam in has regiones importet, venalemne habeat. Qui secus faxit, confiscatione librorum, & gravi pœna multabitur; ut latius patet in litteris datis Bruxella, in privato Principum Concilio, 16 Februarij, 1607.

Signatum

T. de Berti.

In Concilio Brabantia, 10 eiusdem mensis.

Signatum

I. Fourdin.

A P P R O B A T I O .

CVM viri gloriosi, & parentes nostri in
generatione sua laudandi sint, meritò
iam offert sese R. quondã P. Gaspar Barzæus,
Societatis I E S V Presbyter, qui vitæ suæ
exemplis in lucem editis infinitos homines
in sui imitationem pertrahere poterit. Quare
maximè dignum iudico, vt vita eius celeberrima
typis demandetur. Quod scripsi 14. No-
uemb. Anno 1609.

EGBERTVS SPITHOLDIVS
S. T. L. Canonicus, & Plebanus
Antuerpiensis, librorum Censor.

